

Juozas Grušas

Laimingasis - tai aš

KELIONĖ SU KLIŪTIMIS

Gyveno sau senas, žilas kaip rudens šalna ūkininkas Valiulis ir, sulaukęs aštuoniasdešimt ir vienerių metų, rengėsi mirti, palikdamas visko pertekusį ūkį, dvidešimčia metų už save jaunesnę bevaikę žmoną, plačius laukus ir mėlynus skliautus su baltais debesimis.

Visus darbus jis dirbdavo greitai, tinkamu metu. bet į senatvę susilpnėjo, nustojo spartumo, ir mirti jam, vargšui, teko rengtis be temperamento ir labai ilgai. Visą žiemą kosėjo, pūkštė, ant žmonos barėsi ir vis murmėjo:

— Dabar tai jau mirsiu, jau paskutinė, jau tiek...

Žmona buvo tikra ūkininkė ir plaukų dėl to nuo galvos nesirovė. Ji žinojo, kad viskas turi klostytis pagal tėvų, protėvių ir dievo nustatytą planą. Jau seniai pati viena tvarkė ūkį, karšino vyrą ir, kaip rimtai ūkininkei dera, dėl niekų nesijaudino. Ji nebuvo nei romantinės poezijos skaičiusi, nei verkšlenusi, žiūrėdama teatre kokią nors melodramą, nei vyro apgaudinėjusi. Ir šiaip ūkyje nieko nebuvo nutikę, kas galėtų ją išvaryti iš pusiausvyros.

Ir vyro mirtis turėjo būti daugiau ar mažiau kasdieniškas įvykis. Mirs tai mirs — juk ir kiti miršta. Svarbu tik, kad nuimrtų kaip reikiant, pritinkamu laiku. Ir kaimynai pageidavo, kad neužgęstų per darbymetę ar per didžiąsias šventes, kada jie ir taip turi užtektinai pramogų. Taip ilgai rengdamasis, turi gi pasirinkti kokį patogesni, laisvesnį laiką. Nejau per gavėnią žadės žadės, o per Velykas — ims ir numirs, niekam nieko nesakęs. Tokius juokus gali krėsti tik pliuškiai, nesubrendėliai, bet ne rimti ūkininkai.

Tvarka — pagrindinis dalykas, ir ūkininkė tai puikiai žinojo. Vyro mirčiai ji buvo pasiruošusi taip, kaip, sakysim, kokio nors dienraščio redakcija, sergant karaliui, patriarchui, pranašui ar šiaip tolygaus rango piliečiui. Buvo jau sudaigintas ir sumaltas salykas, pasirūpinta apynių, nuo aukšto iš skrynios atneštas grabnyčių pudelis ir nupirktas juodas karstas su pasidabruotais kraštais, kuris tuščias stovėjo viralinėje ant užlų ir laukė ramaus, padoraus gyventojų.

Ir kunigas jau net keletą kartų aplankė ligonį.

Taip jau buvo viskas sutvarkyta, kad reikėjo tik mygtuką spustelėti... Bet kažkieno pirštai vis dar nesiteikė paliesti to paslaptingojo skambučio. Ir pati giltinė taip buvo prijunkusi ir patenkinta, kad net savo pareigas užmiršo. Ir kaimynai jau pradėjo nerimauti, ir žmonai nusibodo besirengiant.

Bet likimas yra didelis pokštininkas. Kartais jis rimtus dalykus paverčia juokais, o kartais ir dėl smulkmenų triukšmą sukelia. Likimas ir mirtis — mažiausiai pasitikėjimo verti dalykai.

Vis dėlto kažkas svarbaus slinko į ūkininkų pirkia.

Miega kietu miegu išsvargusi moterėlė ir girdi:

— Morta, Mortel, dūšia!.. — ir vis negali atbusti.

— Morta, sene, ar nusprogai!..

Žmona pakėlė galvą, patrynė kumščiaia akis ir tingiu balsu sumurmėjo:

— Nė miegot neduoda...

— Žvakę uždek, mirštu...

— Ko? — jau šiek tiek prasibudinusi, bet vis dar nesuprasdama senio paistymo, klausia žmona.

— Tuoj mirsiu... uždek grabnytėlę...

Ji atsikėlė, įžiebė lemputę, priėjo prie senio lovos. O šis taip sunkiai kvėpuoja, krūtinė gargaluoja, kaktą prakaitas pila.

— Kas yr? Ar blog?

— Paduok šventą žvakelę — mirsiu, — sako, gaudydamas orą, ligonis ir vartalioja akis.

Jau nebe juokai: žmogus miršta. Bet ūkininkei kažkodėl nesinori tikėti... Valandėlę pastovi, pažiūri į ligonį ir, tik matydama, kad šis nesirengia savo nuomonės atsisakyti, tingiai, vis dar mieguista, grįžta prie savo lovos ir rausiasi po pagalve, lyg kojineis raiščio ieškodama. Ištraukia didelę, jau kiek nužibintą geltoną vaško žvakę, uždega ir paduoda ligoniui į rankas. Ligonis suspaudžia delnuose žvakę, žiūri į liepsną, mirkčioja ir kažką sau galvoja.

Žmona apsidairo po pirkia. Nejaugi ji čia vidury aslos stovės, lauks ir šals? Senio įnorių nesupaisysi.

Būtų gera nueiti į tvartą ir pasižiūrėti, ar neapsiveršiavo žalmargė. Bet toks šaltis — pamoja ranka ir užpučia lempele. Vėl lenda į lovą ir šiltai apsikloja. Jei kas bus — vėl atsikels. Lovoje taip gera, malonu. Ji apsiverčia ant kito šono ir tučtuojau užknarkia.

O ligonis nusimineš. Ilgai žiūri į plazdančią gelsvą liepsnelę, tyliai vaitoja ir jaučia mirtį slenkant prie jo kaip juodą šešėlį. Už lango tamsu, tylu, ant sienos senas laikrodys taksi, skaičiuoja gal paskutines jo gyvenimo minutes. Tos brangios minutės taip lėtai senka, taip vienodai, vienodai krinta, kaip lašai nuo stogo. Mirsiu ar nemirsiu, mirsiu ar nemirsiu, tingiai, ilgai mąsto ir pradeda snausti. Akys užsimerkia, ir saldus miegas atslenka kaip drungnas pavasario vėjelis...

Rytas. Žmona pašoka iš lovos pramigusi, užsimeta kažkokią drapaną ir uždega lempuotę. Bet kas čia! To tai ji nelaukė. Ir geriausių nervų žmogus neišturėtų nepykęs. Ligonis miega, galvą atmetęs, sunkiai alsuoja, o žvakė visa sudegusi. Saujoj mažytis gabalėlis belikęs, tarsi tik tam, kad dar didesnę pyktį ūkininkei sukeltų.

Vaško prilašėję ant drobulės, ant lovos krašto. Taip jis visas žvakes išdegins, nevidonas, o kai numirs — nebus nė ko prie karsto pastatyti. Tikras vaikas: pats galėjo sudegti! Ir užmik tu man su uždegta grabnyčia rankose. Tokio žioplio tai ji dar nemačiusi. Juo daugiau galvojo, juo didesnis kilo noras išsibarti.

— Tėvai! Sarmatos neturi, dargi sudegti galėjai...

Senis pravėrė akis, bet taip tingiai. nenorom, pažiūrėjo į supykusią žmoną ir vėl užsimerkė. Paskui pakėlė ranką, vos vos pamajo ir paleido ją vėl atgal nukristi ant patalynės kaip pelenu kojinių.

Žmona nutilo. Toks rankos mojimasis jai pasirodė įtartinas. Tai buvo daug rimčiau už visokius įtikinėjimus. Susigriebė ne laiku pradėjusi bartis ir švelniai paklausė:

— Gal silpna?

— Oi, silpna, silpna...

Taip gaudžiai, kaip iš po žemių sudejavo ligonis ir vėl užmigo.

Čia jau rimti popieriai. Abejojimo nėra, kad paskutinė. Tokio jo dar nebuvo mačiusi. Dabar ji kažkaip juste pajuto mirtį beslenkant prie jos brangaus vyro, ir gailestis širdį suspaudė kaip replėmis. Viskas jai dabar atrodė visiškai kitaip, negu naktį, kada reikėjo žvakę degti. Tada tai buvo tik juokai...

Na, bet ji neištižusi moteris: ilgai nesigraudeno. Skaudu tai skaudu, bet juk dabar gavėnia, toks tuščias laikas. Be to jau seniai viskas ir prirengta. Iš pat mažens ji prie tvarkos pripratusi ir dėl kokio nors širdies skausmo nė nemanydavo triukšmauti. Ji atsimena, kad ir ištekėjo taip pat dėl tos pačios tvarkos. Tėvai taip norėjo, liepė, toksai buvo ūkio surėdymas ir ji nekėlė skandalų, nors jaunikis buvo senokas ir ne toks jau gražuolis. Bet juk svarbu ūkis ir tėvų, protėvių ir dievo nustatyta programa.

Ūkininkei bemedituojant, pagal vietos papročius nė nepasibeldusi, į kambarį įslinko artimiausia kaimynė Šaulienė, gerokai davatkuojanti, aštraus liežuvio, bet maloni moterėlė. Nusitrypė kambarėje snieguotas kojas, pagarbino Kristų ir ėmė čiaušketi:

— Tai jau ruošies, širdut... Pamačiau, kad veršiai palaidi, užėjau pasakyti: po kluoną laksto... O kaip ligonis? Gal jau geresnis? Gal duos dievas...

Ūkininkė tuoj sumetė, kad veršius bus paleidęs naujasis bernas, tas iš viso mažai kam tikęs stuobrys.

— Gi bernas. Nusamdžiau tokį — kur eina, ten iškadas daro...

Ji su prijuostės kampu nuvalė suolą, paprašė viešnią sėstis. Dabar pradėjo pasakoti apie ligonį.

— Gal dar dienele kitą, bet ne ilgiau... Naktį jau ir grabnyčią buvau uždegusi...

Viešnia priėjo prie ligonio, pažiūrėjo, patraukė pečiais ir, atsisukusi į kaimynę, sušnibždėjo:

— Matai...

Bet ji norėjo visiškai tiksliai suskaičiuoti, kiek tam dar žingsnių liko žemiškosios kelionės.

Kaip geras pirklys dar kartą apžiūrėjo eksponatą, pasilenkė prie jo ausies ir sučiulbėjo:

— Gal jau kelsi, sesiedėl?

Ligonis pramerkė mieguistas akis.

Viešnia rankom suplojo sau per šlaunis ir paslaptinai timptelėjo šeimininę už rankovės. Pasivedusi į šalį, ėmė garbstyti:

— Matai, širdut!.. O tu dar nesirengi. Juk visiškai marinamas, jau tučtuojau mirs... šiandien pat... matai, pažiūrėk, dvasios nebeatgauna. Kviesk marintojas kuo greičiausiai. Ir laikas dabar toks

patogus!..

Valiulienei net šilta pasidarė. Dabar jau jokio abejojimo nebebuvo, kad jos brangus vyrelis šiandien mirs. Nė kalbėti nebereikia. Mirtis kaip ant delno. Šaulienė juk apie tokius dalykus puikiai nusimano.

Viešnia išėjo, ir ūkininkė tuoj griebėsi darbo. Viskas turi plaukti sklandžiai, padoriai. Kunigas neseniai buvo parvežtas, ir šis žygis jau neberūpėjo. Dabar tik svarbu marintojos. Be to, dar alus. Numarinti tai ir be jo dar galėtų, bet jau budėti prie numirėlio be alaus niekas nepanorės. Tai būtų stačiai gėda jų namams. Ką žmonės pasakytų!..

Bernui, tam stuobriui, liepė daryti alų, o pusmergę siuntė pakviesti marintojų. Pati ėmė triūsti po vidų. Sutvarkė ligonio lovą, apdengė stalą, nuvalė suolus, iššlavė aslą, suieškojo žvakes.

Viską priėngusi, šeimininkė atsipūtė kaip geras piovejė, paguldęs rėžį kviečių. Dabar ji mirčiai nebenumatė jokių kliūčių. Dar kartą akimis apmetė pirkį ir pašnekino ligonį:

— Na kaip?..

Ligonis suvaitojo, sustenėjo, pasikasė smakrą ir atsiduso:

— Mirsiu... Gal jau šiandien...

— Nabagėlis... O galva ar nesvaigsta? — dabar ji nebesiginčijo su juo, tik guodė, pati nekreipdama daug dėmesio į savo žodžius.

Pradėjo rinktis moterėlės. Atėjo tos, kur moka iš „kantičků“ giedoti, ir tos, kur turėjo didelę marinimo praktiką. Visos buvo švariai apsirengusios ir šventadieniškai nusiteikusios.

Žinovių akimis apžiūrinėjo mirštantį ir stengėsi įspėti, kiek dar tam vargšui liko gyventi.

— Tai jau, dėduli, ruošiesi mus palikti... — kalbino žmogelį, tarsi į Braziliją važiuoti pasirengusį.

Bet lyg tyčia ligonis nerodė didelio pasitikėjimo marintojomis. Tiesa, labai jomis susidomėjo, net miegas jam išlakstė, tik iš veido buvo matyti, kad viešnios ne per daug gerą įspūdį padarė. Žiūrėjo akis išsprogines, dar nesuprasdamas, ko čia joms reikia. Vietoj atsakymo tik po geros valandėlės sumurmėjo pro nosį:

— Hm...

— Vargšelis, jau matyt, kad tiek... nė žodžio nebeištaria.

— Ką ten ir bekalbinti...

— Kaimynėl, tu pradėk, pagiedosim litaniją.

— Tėvai, gal žvakę uždegti? — jau tikrai susigraudinusi ir šluostydama ašaras, klausė žmona, nors, kaip žinote, nebuvo linkusi verkšlenti.

Bet ligonis gynėsi, kaip vapsvų apipultas. Mostagavo abiem rankom ir kažką niurzgėjo. Šios apeigos jam ėmė kelti visiškai rimtą susirūpinimą.

O moterėlės vienos žvakes žiūrinėjo, kitos vartė giesmių knygas, šnekučiavosi ir laukė, kada čia iš tikrųjų prasidės marinimo iškilmės. Toliau stovėjusios pradėjo svarstyti laidotuvių ir pamaldų tvarką.

— Be egzėvijų neapsieisi. Ne tiek jau čia brangu... tokiam ūkininkui!.. — traški moterėlė rėkė ant visos pirkios.

Ligonis tatai aiškiai girdėjo. Jo visas silpnumas išgaravo kaip kamparas. Piktai apsvirtė ant šono, nosisukdamas į sieną. Paskui pasikasė pakaušį ir — vėl brinkt ant kito šono. Pagaliau, didesniam efektui, nuspyrė žemėn antklodę. Nuostabiai jis atsigavo ir pagyvėjo. Jau norėjo sėstis ir lipti iš lovos, bet pribėgusios kelios marintojos vėl paguldė atgal ir apklojo.

— Klieđi nabagas.

— Sunku mirti...

— Duok dieve laimingą mirtį!..

Tai buvo jau per daug. Ligonis sugniaužė kumščius ir ketino rėžti pirmajai, kuri palinkės jam laimingos mirties. Dabar jis būtų ir ausis užsikišęs, kad tik negirdėtų kalbant apie mirtį.

Seniokšlis buvo nepakenčiamas priešgina: kai žmona sakydavo nemirsi — jis užsispyręs norėjo mirti, dabar, kada jam linki laimingos mirties, — kaip gyvas nenori palikti šios ašarų pakalnės.

Bet štai į trobą įėjo smarkiausia kaimo moteris Šimkienė. Jos nebuvo kvietę.

— Na, ko jūs čia susirinkot? — ir, nelaukdama atsakymo, kreipėsi į ligonį: — Gink laukan tas bobas — nemirsi! Mes dar pasipešim. Žiūrėk, paties vartus išlaužė prie išginos kelio, žmonės dabar suka per lauką, dar ir mano rugius išvažinės.

Ligonio akys sublizgėjo, ir jis net nusišypsojo.

O marintojos:

— Mat, atsirado... tik triukšmą kelia prie mirštančio lovos. Padėtum marinti, jei tokia gera.
— Aš tau sakau, kad tu gink tas bobas lauk, o pats drožk vartų taisyti! — Ir išėjo šypsodamasi, pikto žvilgsnių palydėta.

Marinimo apeigos buvo paverstos į nieką. Marintojos tik žvilgčiojo viena į kitą, nesusigriebdamos, kas daryti. Tokios kliūtys jos nebuvo laukusios, nors ir turėjo nemažą patirtį.

Ligonis pasidarė drąsesnis, jo pozicijos sustiprėjo, pasijuto nebe vienas stojęs į kovą prieš tokį gausų būrį. Jis dabar ryžosi ir burną praverti.

— Ko čia susirinkot? Hm!.. Ar neisit lauk!

Koks nedėkingumas! Stačiai akiplėša! Moterys pasijuto labai įžeistos.

Ir žmona pamatė, kad stebuklai darosi. Visiškai buvo marinamas, o dabar varo marintojas lauk. Paskui kai reikės, tai nė su pyragu nebeprisiprašysi. Tai senis! Bet ji buvo nuolaidi ir rūpestinga, todėl paklausė:

— Gal valgyti nori, tėvai?

— Kad duosi...

Ji atnešė skanių su grietine barščių. Ligonis pats atsisėdo ir ėmė srėbti. O ką! Jis turėjo visiškai neblogą apetitą.

Tuo tarpu marintojos viena po kitos spruko lauk.

Ligonis išsrėbė barščius ir apšluostė ūsus.

— Gal dar? — glostydama žilus jo plaukus, šnekino žmona.

— Kad duosi...

Žmona atnešė antrą dubenėlį, bet dar daugiau įdėjusi grietinės, dar labiau paskaninusi.

Nespėjo dar barščių paduoti, kai įbėgo uždususi pusmergė ir suriko:

— Gaspadin, viralinė dega!

Šeiminkė puolė prie lango ir pamatė pilkų dūmų kamuolius besiverčiant iš viralinės skliautų.

— O dieve!

Užsimetė kailinius ir išbėgo, garbstydama bėrą, kad šis per savo žioplumą, alų bedarydamas, viralinę uždeges.

Kieme kilo didelis triukšmas. Subėgo kaimynai, rėkavo, šūkavo, kibirais barškino, o viralinė pleškėjo, kaip benzinu apipilta. Šiaudų stogas — nieko nepadarysi. Ugniagesiams liko tik saugoti kitus trobesius nuo kibirkšties. Bet vėjas pūtė gana protingai, ir didelio pavojaus nebuvo.

— Kas uždegė?

Žmonės atsisuko — ogi ligonis atkrapenęs. Išvalgė barščius, pasiėmė lazdelę ir atsikrapštė. Dabar jis sukosi gana vikriai, įsakinėjo, ragino ir pats jau buvo besigraibstąs kibirų.

Bet kas čia! Jis pamatė nuostabų dalyką: viralinės stogas jau buvo nudegęs, ir ant užlų gražiai liepsnojo karstas. Tikras karstas, ir jam paskirtas! Žmogui paskutinis akmuo nuo krūtinės nusirito. Visas jo veidas sušvito šypsena. Na, ir sekasi jam šiandieną! Jis kumštelėjo šalia stovėjusiam kaimynui ir parodė:

— Dega!..

UŽ SAULĘ GRAŽESNIS

Eglė skamba kaip varpas.

Mažas žmogelis storomis it kaladės rankomis kelia kirvį aukščiau savo galvos, o nuleisdamas pats pašoksta į viršų. Įklimpęs sniege, jis lankstosi vienmarškiniis ir mina aplink save ratą naginėtomis kojomis. Platūs kirvio ašmenys švysteli ore ir kiekvienu prisilietimu iškanda gyvą medžio gabalą — skleistą kaip sniegas. Eglė virpa, konvulsijų krečiama, balta žaizda plečiasi.

Takas nubarstytas eglių šakelėmis kaip laidotuvių procesijai. Kvepia šviežias medis ir kadugių dūmai.

Žmogus švytuoja piūklų ir šaukia kertančiajam:

— Žiūrėk, nukirtai į šalį, kad tave žmona taip nukapotų! Eglė turi virsti čia, o dabar nučiuoš į medžius.

Bet mažas žmogutis dar su didesniu įnirtimu kapoja jauną medžio liemenį, o stambūs prakaito lašai krinta į sumintą sniegą.

— Adomėli, tu lėlė nematyta, kad tave žmona taip numyluotų, paklausk manęs, imkim piūklą ir piaukim.

Tačiau Adomas vis skina skiedras, net kirvio ašmenys zvimbia.

Žmogus su piūklu prisiartina, spiria kertančiajam į kojas ir surinka ant visos girios:

— Kurčiau!

Adomas nuleidžia kirvį, nusišluosto prakaitą ir šypsosi lyg atsiprašydamas.

— Tai gal jau per daug nukirtau...

— Vargas su kurčiu kelmu, seniai sakau...

Abu suklaupia ant sniego, piauna tylėdami, susikaupe lyg smuikininkai, įsigilinę į paslaptinę melodiją.

Eglė susiūbuoja ir ima palengva linkti. Bet tą pačią akimirką jos greitis didėja, šakos sušniokščia, susiūbuoja, tarsi norėdamos į ką įsikibti. Medis dusliai žnekteli į žemę, kamienas dar pašoksta kaip pritrenkta gyvatė, o abu kirtėjai net nusišypso.

Jie dar valandėlę žiūri į sukniubusį medį su švelnia pagarba.

— Užteks, privertėme kaip pėdų. Jau laikas... — sako vienas ir lūpomis parodo kurčiajam, kad reikia valgyti.

Du vyrai užsimeta ant pečių kailinius ir paskui vienas kitą tylėdami nusvyruoja per sniegą.

Laužas dega spragsėdamas, pilkų dūmų sruogos raizgosi tarp medžių šakų, kvepia duona ir sakais.

Aplink laužą — kailiniuoti, vėjo nugairintais veidais kirtėjai. Jie kramto sušalusius mėsos gabalus ir su kąsniais dantyse juokiasi iš kiekvieno smailėsio žodžio.

Adomas tyliai atkiūtina prie laužo, apsidairo, ar niekam nekliudo, ir sėdasi ant sumestų striūkų. Pasideda kailinę kepurę, persižegnoja, iš didelės drobinės skepetos išsivynioja duonos ir mėsos gabalą. Duonos kvapas taip švelniai kutena gomurį: dar neragavęs nė trupučio, Adomas pajunta, kaip neišpasakytai smagu ir gera valgyti. Jis kanda didžiulį kąsnį, o ant sušalusios mėsos lieka dantų pėdsakai. Atsilaužia storą riekę, kurios akutėse blizga ledas, palaiko prie laužo liepsnos, o pagruzdėjusios duonos kvapas sklinda tarp eglių ir beržų.

Kirtėjai jau pavalgę, šildosi, stumdydami kojomis nuodėgulus, suka „bankrutkes“ ir stengiasi įrodyti, kad jų liežuviai po pietų dar paaštrėjo. Dabar jiems parūpo užkalbinti tą kurčių, kuris atsiskyręs vienas kiūtėjo su savo kvailomis mintimis piktšašių nuėstame pakaušyje ir su juodos duonos pluta rankoje.

Vienas, netoli sėdėjęs, sušuko į ausį:

— Kaip tavo pavardė, Adomėl?

Adomas nieko neatsakė.

— Argi tokie turi pavardes, — nusistebėjo kitas juokdamasis. — Yra žmonių, kurie neverti pavardės. Adomėlis, ir gana, kas jis daugiau bus.

Adomas negirdėjo, ką šis aiškina. Jis tik iš kirtėjų veidų suprato, kad tie žodžiai neglosto. Užsimaukšlino kepurę ir rengėsi prie darbo.

Kirtėjas padėjo jam ranką ant peties ir tarė, kiek-vieną žodį pasaldindamas:

— Adomėl, sėskis prie ugnelės, pailsėk, vyreli, kam tau tiek daug dirbti...

Adomas kaip ujamas vaikas nuo vieno švelnaus žodžio sušvito pasitikėjimu ir meile. Jis atsisėdo ant kelmo ir žiūrėjo šypsodamasis į kirtėjus.

— Kas iš tavęs gero, Adomėl, maitini svetimus vaikus!.. — rėkė kitas į ausį.

Rauplėtas Adomo veidas apsiniaukė.

— Našlaičiai... mažyčiai... — prašneko užkimusiu balsu. — Vasarą tai sunku su darbu. Moku ir kampa sukirsti, ir plytą į ranką paimti. Tik, žinot, kai neprigirdžiu, tai kiti tuoj — jis kvailas, jis nieko nesupranta... Niekas ir nenori duoti darbo. Nėra teisybės pasauly, ką darysi...

— Kam vedei našlę? Reikėjo vesti paną, ir būtų buvusi teisybė.

— Ką čia kalbėti... Ar kita būtųėjusi... Ir šita kartais sako, kad degutu dvokiu. Aš vis galvoju, kad per žiemą užsidirbčiau — reikėtų naujų rūbų... Tik tuos suplyšusius kailinius beturiu. Labai norėčiau gražius drabužius įsitaisyti...

Kirtėjai pradėjo juoktis, nes pasikalbėjimas darėsi įdomesnis.

— Gražius drabužius!

— Ir skrybėlę!

— Ir baltą apikaklę!

— Kam reikėjo vesti, ar negalėjai vienas gyventi. Būtų buvę ir nauji drabužiai, ir skrybėlė, ir ta apikaklė.

Adomas tylėjo.

Keliu per eglyną nuvažiavo dailios rogutės. Pro medžių tarpus buvo matyti, kaip bėras arklys gražiai meta kojas. Žvangučiai skardėjo tyliame miške kaip sraunus upelis. Kirtėjai akimis nulydėjo puikius keleivius.

— Šalta, — padejavo vienas, kai jau nebesigirdėjo žvangučių, ir stipriau susisupo į kailinius.

— Kvailys esi, Adomai, didžiausias kvailys, — šaukė jaunas kirtėjas, lyg norėdamas staiga kilusį nepasitenkinimą išlieti.

— Kodėl?

— Kvailys, kad vedei, supranti dabar!

Adomas susimąstė. Švelnaus vėjo srovė padvelkė medžių viršūnėmis, ir smulkios sniego žvaigždutės pabiro ant degančio laužo.

— Gryname lauke, vėjo pagairėje, nė medis neauga... Aš dažnai žiūriu į miško tankmę ir galvoju...

— Žmogus juk ne medis.

— Ir žmogus nori prie žmogaus prisiglausti...

— Žiemą ne taip šalta, ar ne? — vos sulaikė juoką kirtėjai.

— Ne taip šalta... — atsakė Adomas.

— Junti kūno šilumą ir širdies plakimą.

— Ir širdies plakimą..

— Ir dar ką? — kvatojosi vyrai. — Bet kas gi prie tokio tavęs norės glaustis!

— Pasakyk jam, kad jis biauirus kaip rupūžė.

— Argi taip galima ant žmogaus...

— Sakyk, kad jis — kaip išmirkusi velėna.

— Klausyk, Adomėl, — šaukė į ausį jaunas kirtėjas, — ant tavęs sako, kad tu biauirus kaip ru...

Rauplėtu veidu šmėkstelėjo šešėlis.

— Nenusimink, Adomėl, neklausyk jų...

— Ko man nusiminti, — atsakė Adomas, tankiai mirksėdamas. — Aš žinau, koks esu, ką čia kalbėti. Bet vyresnioji mergytė Steputė kartą man pasakė, kad aš gražesnis už saulę. Tai va!.. Kada žmona pradėjo mane... kaip jūs dabar... lygiai, kaip ir jūs... ir taip pat... Steputė ilgai verkė. Kai motina išėjo, ji prislinko, atsiklaupė, išbučiavo man kojas ir pasakė, kad už saulę gražesnis.

— Bet juk Steputė akla, iš pat mažens nemato.

— Tai juo labiau, juo labiau... — kalbėjo susijaudinęs Adomas. — Ji pasakė už saulę... Tik reikia suprasti.

— Gražesnis už saulę! Tai gražesnis!

— Ir už mėnulį.

— Jūs nieko nesuprantate, nieko, — mikčiojo išraudęs Adomas. — Gyvenu kaip šuo, dieną ir naktį dirbu, jei tik gaunu darbo... Ką jie be manęs... Ką tos mergytės... Manot, kad jų motina... Jūs nieko nesuprantat! Ji, Steputė, ji, akla mergaitė, bučiuoja man kojas... Ką jūs suprasit!

Kirtėjai nutyla. Jiems nejauku.

Visi ilgai žiūri į degantį laužą.

Girioje ramu ir nyku. Šalčio dvelkimas sklinda per aikštes ir tankumynus, per didžiules pusnis ir mėlyną skliautą kaip sunkus ir tylus alsavimas.

Adomas susigūžia prie ugnies, jo veidas išbalęs, pašiurpęs, o lūpos kietai sučiauptos. Sustingusiu žvilgsniu jis žiūri į plazdantį laužą ir girdi kažkieno tylią tylutėlę raudą, kuri plaukia kartu su vėju, siūbuoja su medžių šakelėmis.

Jis pakyla nuo laužo ir nueina svyruodamas per gilų sniegą. Ir dabar jam ašaros viena po kitos ritasi per veidą.

* * *

Vėl suskambėjo miškas. Kirvių kirčiai trinksi kaip kalvėj, krisdamos eglės šniokščia ir drebina žemę. Jų aidas skardena mišką, plaukia žaliomis eglyno vilnimis.

Protarpiais vėjo papūsta šlama ir gaudžia giria, o kirtėjai atrodo mažyčiai kaip vabalai plačiame kviečių lauke. Atmetę galvas, jie žiūri į dangų siekiančias pušis, atkakliai kapoja puikius jų liemenis ir šypsosi, kai medis išsitiesia po jų kojomis.

Bet štai viena miško gyventoja sumanė truputį pasišaipyti iš tų ginkluotų vabalų. Rimta daili

eglė pasipriešino kirtėjų valiai ir virsdama pasuko į stipraus kaimyno glėbį. Ji dabar kybojo ore, savo šakas supynusi su beržo šakomis.

— Vyrai, į talką! — šaukė kirtėjai, nebeįstengdami nugalėti medžio.

Visi, padėję kirvius, rinkosi murmėdami, tik vienas Adomas, nekreipdamas dėmesio, genėjo storą pušį.

— Ei jūs, seni gluosniai, — pyko atėjusieji, — argi nematėte, kad negalima buvo leisti į šita pusę.

— Medis — gyvas daiktas, vyručiai, jis parodo kartais ir savo įnorių: būtinai virsta priešingai, negu manai jį nuleisti.

— Nepažįstate medžių, vyrai... Ir medyje, kaip žmoguje, kartais velnias slypi.

Kirtėjai surėmė dalbas ir nustūmė kamieną nuo kelmo, į kurį jis buvo atsirėmęs. Tačiau eglė ir nemanė taip lengvai pasiduoti. Tik gūžtelėjo, sušlamėjo ir dar labiau įsispraudė tarp storų beržo šakų.

— Velnias ar angelas, vis vien kas nors čia tarp šakų pasipynė, — kalbėjo kirtėjai.

Liko dar vienas būdas nugalėti užsispyrusią miško gražuolę.

Vyrai apžiūrėjo netoli augančias egles. Suskaitė net keturias, kurios virsdamos galėtų parblokšti neklažadą savo seserį. Pakirto vieną puikią eglaitę ir ėmė pauti. Eglė sudrebėjo, pradėjo linkti. Kirtėjai šoko į šalį ir įsitempė, virpėdami laukė tos akimirkos, kai abi kaimynės su dideliu triukšmu grius ant sušalusios žemės.

Eglė bumbtelėjo, kamienas pašoko kaip spyruoklė, o viršūnė nukrito ant sniego tarsi kardu nukirsta galva. Ir abu medžiai, kryžmais sudėti, pasiliko kyboti tarp dangaus ir žemės.

Reikalai blogėjo. Kirtėjai murmėjo ir keikėsi. Jie išsirinko kitą, dar storesnę, ir pradėjo kirsti. Ši buvo per arti, dar neįsibėgėjusi atsitrenkė į kybančius medžius, persisvėrė, viršūnė susmego į sniegą, o pakilęs kamienas pradėjo nuožulniai slysti žemyn.

— Bėkit! — nuskardėjo šauksmas.

Vyrai kaip pabaidyti elniai leidosi per sniegą. Bet medžio šakos susipynė, ir garbinga miško gyventoja buvo priversta mirties lauke gulėti aukštyn kojom.

Įnirtę kirtėjai nuleido dar dvi egles, bet ir tos įstrigo medžių tinkle.

Jie jau nebesikeikė. Išnyko drąsa ir pasitikėjimas, nes čia nebebuvo nė vieno medžio, kurį galėtų pakirsti be pavojaus ir su triukšmu nuleisti ant šito žalio vainiko.

Beliko viena išeitis — kirsti beržą. Bet darbas buvo tikrai pavojingas: medis gali lūžti, vos tik pradėjus kirsti. O šitaip nepaliksi — dėl tų kelių medžių jie galėjo prarasti visos savaitės uždarbį, o gal dar ir pabaudą gauti.

Kaklus ištempę, visi jie žiūrėjo į kybančius medžius ir laukė, bene nusileis debesys. Vienas kitas nuklampojo prie beržo dar kartą įsitikinti, kaip stipriai įkliuvusios eglės. Stora beržo šaka, matyt, nuo paskutinio smūgio buvo jau kiek įplyšusi ir galėjo bregint lūžti, paleisdama visą milžinišką našą. Kirtėjas šoko atbulas, tarsi nuodingą gyvatę pamatęs.

— Stipriai laikosi? — klausė toliau stovintieji.

— Šaka įplyšusi.

— Įplyšusi!

— Kad taip dar nors viena eglė — dabar jau tikrai numuštų!..

— Bet eglės neatneši.

— Reikia kirsti beržas, nieko nepadarysi...

— Kirskit, kad norit, aš — ne.

— Aš taip pat nekirsiu.

— Nekirsi — negausi uždarbio. Šeštadienį ir kauks žmona, kad nėra kas valgyti...

Kirtėjai tūpėjo po sniegą, širdo ant medžių, pyko vieni ant kitų, keikėsi.

Staiga vienas jaunas kirtėjas sušuko, lyg išganymą radęs:

— Adomėlis nukirs!

Visi sužiuro į tą pusę, kur vienas likęs Adomas ramiai sau skuto popiermalkes. Visų veidai nušvito. Nukirs nenukirs. bent bus dabar ant ko pyktis išlieti.

— Stuobrys žvirbliams tūpti! Mes čia visą valandą triūsiam, o jis...

— Kitam tai nė pūko jis nepakels.

— Dienas ir naktis dirba, ir vis tiktai sau.

— Naujų rūbų jam reikia... Gražesnis už saulę... Žaltys!

Vienas kirtėjas atitempė Adomą.

— Nori, kad išbrauktumėm iš kirtėjų?
Adomas baikščiom akim peržvelgė vyrus.
— Kodėl?
— Todėl, kad nenori mums padėti. Girdi!
— Dabar už pabaudą turėsi nukirsti šitą beržą. Jei ne — tai ryt nebeateik į darbą! Supratai!
— ir milžinas vyras iškėlė gauruotą kumštį.
Adomas nuėjo prie beržo, ilgai žiūrėjo į jo šakas, ranka padunkseno kamieną, sugrižo pas vyrus.
— Kirskit patys ir man kumščių nerodykit, — pasakė Adomas išraudęs.
Kirtėjai susirūpino. Jie vėl pradėjo plūsti vienas kitą. Ilgai ginčijosi ir šūkavo. Pagaliau vėl priėjo prie Adomo.
Dabar jie pakeitė taktiką.
— Na, būk vyras, Adomėl, būk draugas... Mes atsilyginsim... Garbės žodis! Aš turiu dvejus rūbus, vieni visiškai dar nieko... Tikėk manimi, aš tau juos atiduosiu, tik nukirsk beržą.
— Aš kaklaraištį pridėsiu!
— O aš skrybėlę ir baltą apikaklę! Tuomet tikrai būsi gražesnis už saulę...
Kalbėjo vyrai Adomui į ausį, tapnojo jam per petį, vadino geriausiu draugu.
Adomas nusišypsojo, nuėjo prie beržo, dar kartą jį gerai apžiūrėjo, sugrižęs tarė:
— Taip nepaliksi... Nukirsti reikia.
— Štai kur vyras! — džiaugėsi kirtėjai.
Adomas dar lūkuriavo.
— Na, imk kirvį! Parodyk, kad esi vertas mūsų draugystės.
— Bus ir drabužiai, ir skrybėlė, ir balta apikaklė.
Adomas paėmė kirvį, apėjo aplink beržą, apmynė sniegą, numetė šakas, kad bėgant po kojų nepaspainiotų.
Vyrai nusišypsojo, vienas kitam mirktelėjo.
— Žiūrėkit, štai Adomas!.. Su kvailiu reikia mokėti...
Mažas žmogus nusivilko kailinius, pasispaudė delnus, buvo bekelias kirvį, bet vėl nuleido ir atsisuko į vyrus:
— Drabužių tai jūs neduosit!.. Paminėsit geru žodžiu — ir to man užteks...
Kirtėjai susižvalgė. Jų veiduose dingo džiūgavimas ir pašaipą. Žiūrėjo į jį, stovintį ten, po baisia medžių našta, ir nebedrįso kartoti savo pažado.
Adomas užsimojo ir kirto pirmą smūgį. Dusliai suaidėjo beržas lyg į žemę susmegęs varpas.
Žmogus kirto smūgį po smūgio su tokia jėga ir atkaklumu, tarsi stojęs į mirtiną kovą su amžinu priešu. Akis įtempė, vyrai iš tolo sekė, ar nepajudės eglės. Įspėtų, kaip įmanydami jie šauktų, kad tik Adomas suskubtų pabėgti. Sulig kiekvienu kirvio dūžiu krūtinėse darėsi šilčiau, tarsi jie patys ten būtų lankstęsi prie beržo.
Adomas po tuo didžiuliu kybančiu tiltu iš tolo atrodė mažytis kaip skruzdė. Bet ritmingai ir atkakliai supo kirvį, lyg varpo širdį įkvėpimo pagautas varpininkas.
Kirtėjas atsitiesė, pažiūrėjo į viršų, ar stipriai laikosi eglės, nusišluostė prakaitą ir vėl užsimojo. Kirvis kaip laikrodžio švytuoklė vienodai skaičiavo smūgius, retkarčiais blyksteldamas šaltu, šurpiu blizgėjimu. Medžio žaizda jau iš tolo baltavo tarsi piktas iškreiptų lūpų šypsnyš.
Eglės subraškėjo. Vyrai patys nepajuto, kaip visi kartu sušuko:
— Bėk!
Kirtėjas negirdėjo. Jis kaušėjo medį kaip genys, į taktą linguodamas galvą ir siūbuodamas visu kūnu.
Išbalę veidai paraudo, ir širdys ėmė vėl lėčiau plakti. Visi jie pajuto dėkingumą beržui, kuris ant savo pečių stipriai laikė mirtį, ir eglėms, kurios dar leido mažyčiam žmogui tęsti didįjį savo žaidimą.
Žiemos saulė išlindo iš debesų ir šilko baltumu nuplieskė snieguotą aikštę. Spindulių pluoštas, prasinėjęs pro susikryžiusių eglių tarpą, apglėbė kirtėją. Jis staiga atsoko keletą žingsnių į šalį. Bet medis dar nejudėjo, ir kirtėjas vėl grįžo prie savo kirvio.
Vyrai dabar norėjo jam tarti ką nors kaip tikram broliui, kaip draugui, kad būt jam kirvis lengvesnis. Išlygintų ir nutiestų jam kelią, ant rankų išneštų jį, beržui susvyravus. Bet tarp kirtėjo ir jų buvo nuotolis, kurio nepraeisi per visą gyvenimą. Jis ten, tolybėje, kaip kūdikis mūšio lauke žaidė dar nesprogusiomis granatomis.

Ką tik nutilęs nuo griūvančių medžių aidėjimo miškas dabar ramiai alsavo kiekviena medžio šakele. Ritmingi vieno kirvio dūžiai, tarsi laiką skaičiuodami, dar labiau ryškino tą begalinę ramybę. Jų aidas čia pat uždusdavo, atsimušęs į pirmuosius medžius, o ten toliau... vis baltas sniegas, slėniai, kalneliai, platūs laukai, šlaitai ir sodybos, ir visas didis pasaulis.

Kirtėjas pavargo, prisišliejo prie kertamo medžio tarsi prie geriausio draugo peties. Valandėlę rymojo, priglaudęs veidą prie pašiurpusios tošies, o jo prakaito lašai nusirito ruplėtu beržo kamienu.

Čia visa buvo gyva: poilsis ir skausmas, kiekvienas prakaito lašelis, tas begalinis laukimas, mirtis, čia nusileidžianti tyliai, ir meilė, kuri miško dagiliui sukrauna žiedus. Ir visa buvo matoma ir girdima, kaip kurčiam girdimas širdies plakimas, kaip aklam matomas už saulę gražesnis veidas.

Kirtėjas atsitiesė ir nauja jėga kirto smūgi. Beržas skaudžiai suvirpėjo, užgautas į širdį. Dar vienas kirtis ir dar vienas — kaip laikrodžio dūžiai. Rankos vėl pakilo... Kirvis sudrebėjo — krito kartu su kirtėju. Tą pačią akimirką sušniokštė šakos, sudundėjo įšalusi žemė, vyrai nespėjo nė sušukti „bėk!“.

Tarp šviežių kelmų gulėjo sukritusios eglės, šalia jų — baltas beržas ir ten pat žalių šakų vainiko užklotas kirtėjas.

Dabar vidury miško jau buvo tuščia aikštė. Už jos, prie kelio. aukštumoje iškilo jaunų eglaičių pulkai. Saulės spindulių nušviestos, balčiausiais rūbais, stovėjo viena už kitos, žiedų žiedais nuklodamos žemę. Pašvaistėmis ir vilnimis spindėdamos, jos kilo vis aukščiau ir aukščiau — iki pat melsvojo dangaus tėsėsi neregėto skaistumo pasauliai.

ATOSTOGOS PAS KALĖJIMO VIRŠININKĄ

Pakelės gluosniai bėga tiesiu siūlu kaip varstomi karoliai. Už gluosnių siūbuoja žalių ir pilkėjančių javų laukai. Praplaukia ūkininko sodyba, raudonas stogas, baltos langinės. Ir vėl lygūs plotai.

Mokytojas Jurgis Aniūnas delnu paremia smakrą ir džiaugsmingai galvoja apie tas trisdešimt dienų, kurios štai prieš jį — pilnos laisvės ir laukų ramybės. Gimnazijos skruzdėlynas, išmintim nurūkusios literatūros pamokos ir visas triukšmas tolsta kaip vieškelio dulkės.

Jis šiandien važiuoja pas savo giminaitį kalėjimo viršininką atostogų. Dar kartą prisimena jo laišką apie naują vilą, žydytą sodą ir krištolu skambantį upelį.

* * *

Išsimaudęs dulkėse autobusas užsiritu ant kalniuko ir sustojo. Mokytojas Aniūnas jau pro langą pamatė savo giminaitį, stovintį ant griovio krašto ir mojuojantį šiaudine skrybėle.

— Kur mano galva! — sušuko plikagalvis žemas žmogutis, kai Aniūnas, vilkdamas paskui save didžiulį lagaminą, lipo iš autobuso.

— Kur mano galva: atėjau pėsčias! — pakartojo giminaitis ir apkabino svečią. Pabučiavo vieną skruostą, pabučiavo antrą, dar kartą apkabino ir tarė:

— Ar nesutrankė kaulų? Brolyti tu mano, kaip mes dabar pareisim! Duok, duok, aš panešiu. Mašinos dar neturiu, bet arklį galėjau... Nemaniau, kad tokį didelį bagažą atsiveši.

— Nutariau jus išnaudoti, — lėtai kalbėjo Aniūnas, — visą mėnesį pagyventi. Ką gi, juk tokia buvo jūsų sąlyga... Pasiėmiau rūbų ir knygų.

— Būtinai visą mėnesį! Anksčiau nepabėgsi, broliuk, nors čia kažkas būtų... Knygų tai galėjai ir nesiimti — nuobodžiauti neduosiu. Pas mus ne kalėjimas, brolyti ne kalėjimas. Parsivežiau gerą virėją... Kai įsigijau ūkį, tai bent atostogas gamtos prieglobsty galiu praleisti. Nors nelaimingas viengungis, bet švelnių jausmų aš žmogus. Nusibosta, broliuk, šitos raktų simfonijos, matai... Na, kaip tu? Seniai matėmės! Kaip įdomu! Rodos, visko iš karto norėčiau tavęs klausinėti. Na, sakyk, ar kely nebuvo sugedęs autobusas?

— Ne.

— Tai matai! O aš užvakar važiauvau — sprogo padanga. Taip, taip... Nemažas gabaliukas žemės, štai ten, žiūrėk, kampinis kapčius. Va, va, pro dovilus kyšo. Kviečiai jau mano, visi, visi mano. Sutvarkiau ūkį, sutvarkiau... Duok — aš panešiu... Vienas kilometras nuo vieškelio. Dar nepilnas: nuo pakelės griovio iki mano namų slenksčio dar penkiasdešimt septynių metrų trūksta.

Kalėjimo viršininkas bėrė žodžius kaip kruopas. Mielas jis žmogus ir be galo nuoširdus. Kalbėdamas skėtoja rankomis, purto galvą, vis užbėga svečiui už akių ir didele nosine nuolat

vėduojasi nuo karščio.

— Matai, šitas kalniukas, jis truputį prie molio... O ten, žiūrėk, trys tokie mažuliukai prūdeliukai, bet och — kiekviename kitokios žuvys! Visa apžiūrėsim, viską! Kaip malonu, kad atvažiavai, puikus vyras esi! Na sakyk, kaip gyveni, ar nesirengi vesti?

Bet jo mintys vėl staiga nukrypo, ir jis pradėjo kalbėti apie gilų, negilų ir pagilintą arimą.

Priėjo sodybą. Naujas medinis gyvenamasis švietė pro sodo medžius nunokusio šiaudo, neužmirštuolės ir rugiagėlės spalvomis. Ant didžiųjų vartų — geležinės raidės — S.N. (Simas Norutis).

Sugirgždėjus sodo varteliams, iš namo išbėgo du šunes. Betono takeliu jie liuoksėjo prieš ateinančius: pirma didžiulis rudis mėtė sieksninius šuolius, iš paskos yrėsi juodas kreivakojis taksuukas. Didysis iš karto visą savo jausmingumą pareiškė atėjusiems, džiaugsmingai lodamas ir šokinėdamas, mažasis laikėsi rezervuotai ir su nepasitikėjimu šnairavo į svečią.

— Šunelis, mano šunelis, ar tavęs kas nenuskriaudė? — paglamonėjo šeimininkas šuns galvą ir tarė svečiui:

— Tai va, mano šunes... Džiaugiuos, ką gi — malonu...

Siauru takeliu jau visa eiseną traukė į rūmus: dabar pirmasis bėgo išdidus juodukas, paskui nerūpestingas rudis, po jo svečias, o iš paskos šypsodamasis žengė šeimininkas.

Grindys — parketinės, ant sienų tinko padraikyta rožių ir geltonų tulpių. Marga, įmantru, nauja — kvepia dažais ir kalkėmis.

— Na, ką, broliuk? He, he he! Pakritikuok mano skonį.

— Puiku, ką ir sakyti!

— Visur tvarka ir estetika! Toks jau aš žmogus, he, he, he... Kol parengs užkandžius, einame apžvelgsime viską.

Norutis vedžiojo svečią po visus kambarius, aiškino, matavo, skaičiavo.

— Matai, va langų apkaustymai: tikras baltas metalas, ar ne? Kaip manai?

— Na taip.

— Durų stiklas, matai, iš abiejų pusių ruplėtas. Naujausias raštas. Žinai, kiek kaštuoja?

— Ne, nežinau.

— Pašėlimas, truputį girgžda. Nepakenčiu durų girgždėjimo. Durys — ne smuikas, jos turi darinėti tyliai.

Virtuvėje ištraukinėjo stalčiukus, kurių buvo penkios eilės po penkis: „kruopos“, „miltai“, „pipirai“... Aiškino, kaip veikia vandens siurblys, siūlė svečiui pamėginti.

— Matai, vonia, — plepėjo toliau Norutis, — iš virtuvės šildoma, brolyti. Tiesiai iš plytos. Vamzdis — sifonas. Taip taip! Vakare turėsi išsimaudyti, būtinai...

Aniūnas šluostėsi nuo kaktos prakaitą, stoviniavo ant vienos kojos, ant kitos ir dairėsi išvargęs.

Pagaliau šeimininkas pakvietė į valgomąjį.

Viščiukai su žirniais buvo geri.

— Tai savam darže, broliuk, jau spėjo išaugti. „Amerikos stebuklas“ — toks jų vardas. Mažučiai, pagal žemę, bet puikūs žirniai. Septyni grūdai sveria gramą.

Šeimininkas vis ragino svečią stiprintis, pats krovė į lėkštę baltą viščiukų mėsą, pilstė į stiklelius, gainiojo nuo stalo muses, skundėsi, kad tarnaitė ėmė ir atidarė langą kaip tik tuo metu, kai pro šalį ginė pokaičio galvijus. Sparnuotis vis sparnuotis — purpt, ir jau viduje.

Čia pat tupėjo rudis su juodžiu. Didysis, savo papročiu padėjęs snukį ant stalo krašto, laukė maisto. Mažasis kiurksojo kiek toliau, kad galėtų matyti, kas darosi ant stalo. Maistas jam paduodamas maža lėkštute, kurios dugne nutukęs bonza šypsosi savo baltais dantimis.

— Tai nuostabūs šunes, — kalbėjo šeimininkas, dėdamas į taksuuko lėkštę pakepintą sparnelį. — Vienas karšto temperamento ir pilnas visokių fantazijų, antras — įkūnyta pusiausvyra ir tvarkingumas.

Po pavakarių šeimininkas pakvietė apžiūrėti sodą.

— Gaišti nėr kada, brolyti, pailsėti dar bus visas mėnuo.

Visi keturi — juodukas, už jo rudis, toliau svečias, iš paskos šeimininkas — kiūtino takeliu tarp jazminų ir alyvų krūmų.

Skaisčiai raudonos rožės sviro ant lapų kaip didžiuliai kraujo lašai; balti, geltoni ir purpuriniai jurginai kėlė savo galvas aukščiau už serbentų krūmus; prievakario saulės nušviestas žalumas varvėte varvėjo nuo kiekvieno medžio šakos. Čia pat ir suolelis, baltas, išlenktas, alyvų šakų

apgožtas.

— Gal atsisėstume, — pasiūlė svečias, — čia taip gražu.

— Ne, ne, — užprotestavo šeimininkas, — viską turime nuodugniai apžiūrėti.

Ir vaikščiojo jį nuo medžio prie medžio, nuo krūmo prie krūmo, nuo lysvės prie lysvės. Svečias sužinojo ne tik kiekvieno vaismedžio atmainą ir amžių, bet gavo progos susipažinti su visu botanikos mokslu. Pakaitomis buvo minimi lietuviški ir lotyniški vardai; ko šeimininkas neatsiminė — pakviestas sodininkas specialistas išaiškino: kodėl Kursko renetai vėlai nunoksta arba kodėl strumuliniai turi malonų aromatą.

Svečias maigė dilgsinčius smilkinius ir dūšaudamas dairėsi į saulę, skęstančią melsvam eglyne.

* * *

Rytas. Už lango čiurena paukštytė.

Aniūnas šoko iš lovos ir praskleidė užuolaidas. Šviesos gausybė įsiliejo į kambarį. Vasaros rytas buvo skaidresnis už šaltinio vandenį.

Greitai apsirengė ir tyliai ant pirštų galų išslinko į sodą. Vėsi banga padvelkė į veidą, gaivinančiu šiurpuliu perbėgo visą kūną. Toli laukuose skardėjo šienpjovių dalgiai.

„Plačiųjų laukų laisvė...“, — pagalvojo Aniūnas ir pasuko į sodo vartelius. Bet nuo namo išgirdo kažkieno žingsnius. Atsigrėžė: šeimininkas atbėga tekinas.

— Anksti kelies, brolyti, anksti... Kaip išmiegojai? Kaip sveikatėlė? Ar gerai buvo paklota lova? Buvau visiems įsakęs netrankyti durų — gal kas pažadino? Pas mane turi pailsėti kaip reikiant.

Svečias nespėjo atsakinėti ir dėkoti. Šeimininkas paėmė jį po ranka, ir abu nuėjo atgal į vidų.

— Yra šilto ir šalto vandens — išsimaudysi! Viskas prirengta, viskas... Malonu, brolyti, malonu. Nedaug kas čia mane aplanko. Pabūtum visą vasarą pas mane, tik gaila, kad aš tik mėnesį, na, dar kokią savaitę viršaus, tegalėsiu atostogauti. Taip, taip... Įsakyk tuoj kaisti arbatą. Gal būtum davęs kostiumą suglaistyti? Ar batus nuvalė?

Svečiui prausiantis, šeimininkas čia pat tūpčiojo, stengėsi patarnauti ir visą laiką kalbėjo:

— Imk šitą muilą. Ne, ne, ne! Šitą, šitą!.. Nešlapink plaukų, apsaugok viešpatie, nešlapink! Matai, aš — jau plikas! O viską dariau, broliuk tu mano: tepiau ir purkščiau, kaitinau ir tryniau! Dabar, kai užsidedu kietą skrybėlę, — užpakaly baltas pusmėnulis šviečia.

Arbatą geriant:

— Būtinai tepk medaus ant sviesto, būtinai! Medus tai gėlių sultys — betarpiškai patenka į kraują... Valgyk štai šito — čia vien kiaušinių tryniai su grietine. Baltymai — negerai. Nuo jų gali kūną išberti mažyčiais puškeliiais.

Po pusryčių nuėjo pas pjovėjus, kurie skynė žaliuojančią lanką it rūtą. Vystančio šieno kvapas ir vasaros šiluma svaigino kaip vynas. Bičių zvimbimas maišėsi su avižų šiurenimu, švelnus kuždesys sklido žaliomis bangomis. Aniūnas žiūrėjo į toli bėgančias lygumas, kurios lengva migla susilieja su dangumi.

Norutis stvėrė svečią už rankos ir pilnu susirūpinimo balsu paklausė:

— Ko taip nusiminęs? Gal aš nemoku užimti?

Aniūnas turėjo ilgai aiškintis, dėkoti ir įtikinėti per daug jau esąs apkrautas visokiomis gėrybėmis. Patenkintas šeimininkas pasisiūlė išmokysias šienauti. Jis atėmė iš pjovėjo dalgį ir įbruko svečiui į rankas.

— Na, šitaip, šitaip paimk! Suk, suk! Na, matai! Puikiausiai! Dabar papustyk: cingu-klinkt, cingu-klinkt, piku-paku, piku-paku!

Aniūnas pradėjo pustyti. Šitas darbas jam nesisekė. Drebėjo rankos, kliuvo pustyklė.

— Drąsiau, drąsiau! — ragino šeimininkas.

Dalgikotis paslydo, ir ašmenys čiūžtelėjo per pirštą. Aniūnas numetė dalgį ir suspaudė žaizdą. Kraujas veržėsi dideliais lašais, kurie blizgėjo saulės spinduliuose ir, sunkūs, tiršti, krito ant žolės.

— O viešpatie aukščiausias! — prišoko Norutis. — Kaip čia galėjo atsitikti! Sakiau, kad reikia gerai įsmeigti dalgikotį. Ar labai skauda? Kaip čia galėjo?! Oi, oi, oi!

Žaizda buvo nedidelė, bet gili.

— Nieko, nieko, — šypsojosi kantrusis Aniūnas.

Čia pat buvo suteikta pirmoji pagalba — pirštas apvyniotas dideliu trauklapiu. O namie —

jodas, tinkamas tvarstis, — ir „plovėjas” pasijuto beveik sveikas.

— Kaip jauties, ar nebeskauda? — klausinėjo šeimininkas, sėdėdamas salone prieš jį. — Atsitiko, vadinasi, nelaimė, ir žmogus prieš ją bejėgis. Ūkis — nelaimė greitai. Visur reikalingas budrumas, aš visados sakau ūkvedžiui: budrumas ir tvarka! Tai mano šūkis. Sakysim, ūky — viskas turi būti apskaičiuota valandomis ir minutėmis. Kiekvienam daiktui turi būti savo vieta. Na, pavyzdžiui, toks dalykas — iš paviršiaus, rodosi, smulkmena, bet ne: esu nurodęs ūkvedžiui, kad kiekvieno trobesio raktą laikytų atskirai, atskiroje kišenėje, ir žinotų, kuris raktas kurioje yra. Tik pažiūrėk! Vyras turi daug kišenių — priėjęs prie svirno, kaišiok rankas į visas, kol surandi reikalingą raktą. Matai! Iš viso raktas... Paduok raktą žmogui — pažinsi žmogų.

* * *

Po pietų — poilsis. Šeimininkas nulydėjo svečią į jo kambarį.

— Prigulk valandytę. Numik! Būtinai turi numigti. Po pietų reikia pamiegoti, tai labai gera virškinimui. Be to, ligonis... Ale ir atsitik tu man!.. Ai, ai, ai!

Pats nuėjo į savo miegamąjį.

Aniūnas guli aukštynkaimis, žiūri į lubas, o miegas neima. Galva sunki, nuotaika sugižusi, kambaris šilta, troškū. Žiūri pro langą. Sode kriaušės lapai kruta: mažas vėjas, gaivinant, geras vidurdienio vėjelis!

Atsikėlė, tyliai tyliai pradare duris: koridoriuje rudis su juodžiu tupi. Budrios jų akys kaip sagos. Žengė žingsnį, ir šunų lojimas suskambėjo visame name. Atkresnojo juokingu palaidinuku šeimininkas.

— Kas atsitiko? Gal pirštą ėmė skaudėti?

— Ne, nieko, aš tik šiaip sau... Norėjau sode pasivaikščioti.

— Iš proto kraustais! Po pietų būtinai reikia numigti. Vėliau abu eisim. Dabar prašau į lovą, broliuk. Trūks luš, o turi pas mane priaugti nors dešimt kilogramėlių.

Nieko nepadarysi: Aniūnas žmogus nedrausus, o čia tvarka geležinė. Dabar jis sėdi fotely ir tampo staltiesės kutus. Durys praviros, pro tarpą matyti rudžio galva. Pamojuoja pirštu — šuo žiūri kaip žiūrėjęs. PAGRASO kumščiu — rudis nė mirkt! Atsistoja ir žengia žingsnį — smailios ausikės sujuda, akyse suspindi budrumas. Aniūnas vėl atsisėda.

Tik po ilgos valandos atėjo numigęs šeimininkas ir išsivedė svečią į sodą. Juos išlydėjo rudis su juodžiu.

Norutis buvo gerai nusiteikęs ir visą laiką aiškino kalėjimo tvarką.

— Ypatingas dalykas, — po ilgos kalbos sukuždėjo jis, beveik pats išsigandęs, — tai kalinių pabėgimai. Nemanyk, nemanyk, atsitinka, kad pabėga. Apsaugok viešpatie! Turėdami laiko, kaliniai sugalvoja genialiausių planų pabėgti. Bet svarbu budri akis. Taip, aš tau sakau: akis tai akis!

Po vakarienės Aniūnas su šeimininku turėjo sėdėti ant balto suolo po laukinėmis vynuogėmis. Tai būtina poilsio ir susitelkimo valandėlė, kad, nurimus per dieną įjaudintai vaizduotei, naktį ramiai užmigtum ir sapnuotum kaip nekaltas kūdikis.

* * *

Sekmadienio rytas. Kambariai tylūs, tušti. Pro langus veržiasi žaluma ir vasaros skaidrumas. Durys atviro, tvarkingai sustatinėti ir išrikiuoti salono ir valgomojo baldai atrodo vieniši, nereikalingi. Rudis su juodžiu slampinėja iš vieno kambario į kitą, žiovauja iš nuobodumo. Aniūną pamatę, džiaugsmingai šoka loti; skardūs jų balsai pripildo kambarius nelaukto triukšmo.

[bėgo šeimininkas.

— Ech, jūs! — barė šunis. — Na tu, didysis, turėk proto. Nemėgstu, kad šventadieniais iš pat ryto pradeda šunes loti. Na, kaip sveikatėlė? Kaip ranka? Atrodai pailsėjęs, puiku, puiku...

Ponas Norutis buvo šventadieniškai nušvitęs. Jis vilkėjo naują šviesų kostiumą, veidas ką tik nuskustas, papudruotas, visoj jo išvaizdoj dar tebebuvo veidrodžio atspindys.

Arbatą gerdamas, jis kalbėjo:

— Šiaip ar taip versime, bet kai giliau pagalvoji, žmogus vis kažko ilgisi ir trokšta.

— Tikriausia tiesa.

— Tai tu pritari? Gerai! Tik žiūrėk, kai giliau pagalvoji... Na, kad ir aš, tuo tarpu gyvenu neblogiausiai... Bet vėl kai giliau pagalvoji — kas, sakysim, yra mano kūnas. Na, taip, aš pats kartais

savęs klausiu: kas yra mano kūnas?! Čia ir visa tragedija.

— Kodėl tragedija?

— Kas gi daugiau, jei ne tragedija? Dvidešimt, trisdešimt, geriausiai atveju keturiasdešimt metų! Ir po to jau niekas, niekas! Ar ne taip, broliuk tu mano?.. Kodėl sūrio neimi, prašau.

— Kodėl niekas? Čia žemėje liks darbo vaisiai, o ten...

— Darbo vaisiai! — šūktelėjo Norutis, — puikiai pasakyta: darbo vaisiai. Bet kad taip ką nors tokio... tokio, kas nemiršta. Aš dažnai susimąstau. Nori — atvirai pasakysiu: galvoju apie išradimą. Turiu šį tą jau ir pradėjęs.

Delnu patrynė savo pliką pakaušį ir žiūrėjo į svečią blizgančiom laukiančio akim.

— Sveikinu. Įdomu, įdomu! Jei ne paslaptis...

— Paslaptis, paslaptis, — Norutis, aiškiai matyt, jaudinasi, — bet tau parodysiu. Paprašysiu ir į talką.

— Mielu noru.

— Daug ką, žinai, galvoju. Toks jau mano nelaimingas pakaušis. Sakysim, štai vaikštau sodo takeliu į vieną galą, į kitą ir svarstau, kaip išrasti didžiulius kabančius tinklus miestams nuo lėktuvų puolimo apsaugoti. Aišku, tinklus padaryti nebūtų taip sunku, bet kaip juos pakabinti.

— Tai, tur būt, neįvykdoma.

— Žinai, brolau, tarp to, kas įvykdoma ir kas neįvykdoma, nėra aiškios ribos. Kas dabar neįvykdoma, ateity — labai lengvai. Mat, vis žmogus suki galvą, nes pakaušy visi rateliai juda, kruta, smegenų mašina veikia. Na štai, vadinasi, sėdi ant suolo kur sode ir galvoji apie naują namų statymo būdą. Tikrai buvau sugraibęs kažką naujo. Pagal tą mano, sakysim, išradimą namai turėtų būti kaip bičių koriai: tik vieno aukšto ir visai be langų — šviesa įeina pro stogą. Tik pamanyk, kiek kuro sutaupytum! Juk vidurinių kambarių beveik nereikėtų šildyti. Apkūrenamas būtų tik pirmasis kambarių vainikas — ir tai mažiau, nes langų nėra. Taip pastatytame kalėjime ir su apsauga būtų lengviau. Na, rudi, nekišk nosies!

— Aš manau, kad tai nėra nesąmonė, — sumurmėjo tylusis Aniūnas.

— Bet paklausk, kartais ateina į galvą ir nesąmonių. Štai, sakysim, prietemoj vaikštai pustamsiame kambary ir galvoji: jei yra paslaptingos jėgos, — o jos tikrai yra, — ar nebūtų galima užkinkyti jas žmogaus tarnybai? Juk būna atsitikimų: vaidenasi, daiktus tranko, švilpia, vaikšto. Kokia iš to išvada? Štai kokia: yra aiški jėga. Ir tos jėgos nesunaikinsi nei kulka, nei nuodingomis dujomis. Kad taip kare nukreiptum tokią jėgą į savo priešą, a?.. Gal dar arbatos? Sudvasinta medžiaga ir sumedžiaginta dvasia — štai kas man, brolyti, neduoda ramybės.

— Įdomu...

— Sakai, įdomu? Prisipažinsiu atvirai, jau kažką esu padaręs, išradimas toks, broleli, gal ir didelis išradimas, jau beveik užbaigtas.

— Koks gi pagaliau tas išradimas?

— Mašina melui nustatyti! Štai kas! — iškilmingai ištarė Norutis, ir jo kakta paraudo kaip nokstantis pomidoras.

— Ar ta mašina jau veikia, ar jau išbandyta? — nerodydamas jokio nustebimo, pasiteiravo Aniūnas.

— O kaipgi! Puikiausiai veikia! Tik dar neturėjau progos kaip reikiant išbandyti. Vis, mat, dar truputį paslaptį laikiau. Žinai, nenorėjau prieš laiką, taip sakant, visiems išplaukšti. Laukiau patikimo žmogaus, su kuriuo galėčiau visiškai padoriai išmėginti tą savo išradimėlį. Klausyk, broliuk, štai tuoj mes padarysim bandymą, taip sakant, pagaudysiu tave, ar meluoji, ar ne. He, he, he!

Aniūnas pastatė stiklinę ir apsidairė.

Vesdamas svečią į savo kabinetą, Norutis kalbėjo:

— Tai bus labai įdomu, matysi, labai įdomu... Kiekvieną šventadienį aš vis padirbėju prie savo išradimo.

Jis išėmė iš spintos dėžutę, prie kurios buvo prijungtas prietaisas, panašus į gydytojų vartojamą kraujo spaudimui matuoti. Prie dėžutės — plokštelės, kažkokie rodikliai, metalinės plunksnos.

— Apie aparatą nieko neaiškinsiu, nes gali paveikti tavo atsakymus. Bandymo tikrumui reikia ir tam tikrų aplinkybių. Tu, mano broliuk, pasijusi visai kaip pas tardytoją. Gerai? Pradedam.

Norutis nutaisė rimtą miną, griežtai suraukė kaktą.

— Prašau nusivilkti.

Aniūnas nusivilko švarką.

— Prašau atsiraiityti kairiąją marškinių rankovę. Prašau sėsti.
Šeimininkas plačiu tuščiaviduriu diržu apjuosė svečio nuogą ranką aukščiau alkūnės ir ėmė pumpuoti orą. Ranką jau spaudė kaip replėmis, o Norutis vis dar pumpavo.

— Gana! — užprotestavo Aniūnas.

— Prašau laikytis ramiai. Atsakymus prašau sakyti štai čia, į tą juodą apskritimą.

Atsisėdo antrojo aparato pusėj, išsiėmė bloknotą, pieštuką ir paklausė:

— Kiek tamstai metų?

— Trisdešimt vieneri.

— Kelintais metais tamsta esi gimęs?

Aniūnas valandėlę galvojo.

— Tūkstantis devyni šimtai antrai.

Norutis kažką bloknote užsirašė.

— Vedęs?

— Ne.

— Koks buvo tamstos pirmasis nusikaltimas?

Aniūnas patraukė pečiais.

— Nesuprantu klausimo.

— Klausimas labai aiškus: koks buvo pirmasis nusikaltimas? Kiekvienas žmogus yra padaręs kokį nors nusikaltimą. Kokį nusikaltimą tamsta padarei?

— Mažas būdamas, pavogiau iš kaimyno sodo obuolių.

— Ach, taip! Kiek obuolių tamsta pavogei?

— Gal kokius tris...

— Sakyk teisybę. Tamsta pavogei daugiau kaip dešimt.

— Gal būt... gerai neatsimenu — sumikčiojo truputį susigėdęs Aniūnas.

Norutis vėl užsirašė.

— Ar daugiau jokių nusikaltimų nepadarei?

Aniūnas pačiupinėjo veržiamą ranką ir energingai tarė:

— Jokių!

— Dar tamsta pakartok atsakymą.

— Jokių nusikaltimų nepadariau.

Šeimininkas vėl užsirašė.

— Ką tik tamsta pasakei, kad obuolius iš kaimyno sodo vogei.

— Tai tik tas vienas.

— Pakartok atsakymą.

— Jokių kitų nusikaltimų nepadariau! — piktai pro dantis iškošė Aniūnas.

— Puiku, puiku! Aparatas veikia gerai, — murmėjo Norutis, sukinedamas tarp pirštų pieštuką.

— Ar atlyginai už pavogtus obuolius?

— Ne.

— Tvarka... Na, dabar atsakyk greit ir negalvojęs: ar turėjai noro atlyginti?

— Turėjau... ne, visiškai buvau užmiršęs.

— Taip, taip... Neblogai, ne...

Aniūno kaktą išmušė prakaitas.

— Dabar paskutinis klausimas, bet prašau atsakyti teisingai, nes aparatas parodo melą. Ar tamsta patenkintas savo atostogomis?

— Labai, labai patenkintas! — suriko svečias, gniauždamas kumštis.

— Teisingai, teisingai, tvarka...

Norutis atleido svečio rankos varžtą ir jau visai kitu balsu kalbėjo:

— Puikus dalykėlis, brolyti, puikus. Perversmas kriminalistikoj... Bet ar nenuvarginau tavęs, brolyti mielas?

Aniūnas spaudė nuveržtą ranką, šluostėsi prakaitą ir su baime dairėsi į dėžę.

Šeimininkas tvarkė savo išradimą ir džiaugsmingai plepėjo:

— Kaip malonu, kad tu atvažiavai pas mane atostogauti. Mes pailsėsime ir padirbėsime. Puiku, puiku... Sakyk, ar nieko ypatingo nepastebėjai? Čia, matai, turi būti trijų rūšių klausimai: vieni — į kuriuos paprastai tardomasis duoda teisingus atsakymus, antra klausimų rūšis — į kuriuos gali būti tik melagingi atsakymai, o trečia — kurių atsakymų teisingumą nori sužinoti. Čia gali būti ir teisingi,

ir melagingi atsakymai, pagal tai aparatas į vieną ar į kitą pirmųjų grupių juos suskirsto. Tai ir svarbiausia.

Abu išėjo į sodą atsikvėpti, o Norutis vis dar su tuo pačiu įkarščiu aiškino neišpasakytą mašinos svarbumą ir naudą.

Tą dieną pietūs buvo nepaprasti. Ant stalo prikrauta begalės geriausių valgių, o tarp jų — užsieninio konjako butelis. Šeimininkas nuostabiai lipšnus ir vaišingas. Gražiausiais žodžiais jis ragino svečią gerti, kalbėjo apie didžiausią draugiškumą ir brolišką meilę. Aniūnas gėrė, spyrėsi, atsikalbinėjo, pagaliau tarė:

— Aš jau visai girtas.

— Tikrai?

— Tikriausiai! Daugiau nė stikliuko.

— Žinai ką, brolau! — nudžiugo Norutis: — pamėginsim dar su aparatu, kada, taip sakant... kada tardomasis ne visai blaivus. Seniai galvoju aparatą išbandyti su... truputį apsvaigintu žmogum. Kas daugiau gali man padėti, jei ne tu, broluži, jei ne tu, geriausias mano drauge... Pats likimas man tave atsiuntė, — ir jis priėjęs apkabino svečią.

Po pietų Aniūnas nuėjo į šeimininko kabinetą su tokiu veidu, tarsi čia turėtų gulti ant operacinio stalo.

* * *

Visą naktį Aniūnas sapnavo velnius.

Eina jis plačiu vieškeliu, skuba, tik staiga po jo kojomis — dulkių ir lapų verpetas. Jokio vėjo. Kažkokia nematoma jėga pakelia smėlį nuo vieškelio ir taip suka, kad net zvimbimas girdėti. Ir štai iš verpeto iššoka juodas šunytis, plonas plonas šunpalaikis, ir dar juodu švarku apvilktas. O švarkas be rankovių. Šuo ilgėja, ilgėja, jo liemu ištišta per visą lanką, pasidaro permatomas, virsta migla ir visai pranyksta.

„Velnius!“ — trenkė mintis Aniūno galvon, o rankos ir kojos ėmė virpėti. Tučtuojau kaip iš žemės iššoko prieš jį jau tikras kipšas — juodas, ilga uodega, raudonomis pažastimis. Tas nešvarus sutvėrimas pavizgino uodegą kaip botagą ir šoko žmogui ant krūtinės. Sutelkęs visas jėgas, Aniūnas čiupo velnią už ausų, smarkiai papurtė ir tvojo į griovį it maišą. Pragaro tarnas sučypė, sukliko, ir iš griovio ėmė verstis būriai nelabųjų. Pragaro gyventojai kraipėsi, trypinėjo, rodė liežuvius, o jų ilgos uodegos raitėsi kaip gyvatės. Didžiausias velnias šoko Aniūnui ant nugaros, apkabino jo kaklą ir ėmė smaugti. Žmogus rėkia ir negali išrėkti, o nelabasis tik smaugia, dusina. O Aniūnas jau tik unksčia, akys raibsta, svaigsta galva... Jis krinta į juodą, klaidingą bedugnę. Tik staiga prasiveria akys, ir Aniūnas išgirsta savo balsą — keistą, pilną baisaus skausmo, nežmonišką. Pakelia galvą, prideda ranką prie kaktos — visas kaip iš vandens ištrauktas.

Dar nesusivokdamas, kur esąs, pasuko galvą — prieš jį šviesos juosta. Ak, tai langas, prisiskleidusios užuolaidos, tai šviesa, šviesa! Ir jam pasidarė neapsakomai gera ir smagu. Svyruodamas priėjo prie lango, atitraukė drobulę — sodas taip žalias, taip spindi šviesoje, kaip aksomas aukso lauke.

Palengva drebančiomis rankomis apsirengė ir išslinko iš kambario. Visur tylu. Gal išeiti į sodą? Bet kas iš to, vis vien šeimininkas pamatys ir susigrąžins. Nuėjo į virtuvę pasiklausti virėjos, kur ponas.

— Anksti rytą išėjo, liepė netrankyti durų, kad tamsta nepabustum, — tyliai kalbėjo virėja, tarsi ir dabar dar bijodama, jog neprižadintų svečio. — Rūpestingas ponas — anksti išėjo, kad spėtų grįžti, kol tamsta atsikelsi. Ir sakė, jei atsitiktų, kad svečias atsikels anksčiau, liepė labai gražiai atsiprašyti.

Aniūnas trenkė duris ir išbėgo, palikdamas nustebusią moteriškę. Stvėrė lagaminą, sugrūdo savo daiktus.

„Reikia gi nors laišką. Reikia atsiprašyti, pasiaiškinti.“

Griebėsi plunksnos.

„Atleisk, išvažiuoju neatsisveikinęs. Gavau telegramą, kad...“

Sakinys nutrūko. Kokią telegramą? Kas atsitiko? Staiga pati plunksna vėl įsmigo į popierių, ir Aniūnas, visai negalvodamas, parašė:

„...mylimiausias žmogus pateko į kalėjimą. Jurgis.“

Nunešė virėjai laišką.

— Kai grįš ponas, paduokit. O štai jums...
Vilkdamas paskui save didžiulį lagaminą, čia pat pro virtuvės duris išvirto į kiemą.
Pro atvirą langą dar išgirdo moteriškės balsą:
— Ponas, kava su grietinėle! Ir švieži žirniai su sviestu!..
Bet svečias, dairydamasis į šalis, skriste nuskrido prie vartų.

UŽGESUSI ŽVAKĖ

(Nežinomo žmogaus užrašai)

Ilgai rengiausi rašyti dienoraštį ir jame atpasakoti tik vieną įvykį. Pagaliau drebančia ranka paėmiau plunksną.

Tatai, ką čia apsakysiu, nebuvo triukšmingas įvykis, ne. Tai buvo tragiškas išgyvenimas dėl menkų ir sunkiai nusakomų priežasčių, kurių pasekmės buvo labai skaudžios. Šis įvykis — viso mūsų menkutės šeimos likimo ir charakterio sutelkimas į vieną valandą, į vieną laiko lašelį. O tas laiko lašelis — realesnis už mano beprasmį keturių dešimčių amžių.

Mano tėvas, šimto hektarų dvarelis ir gana stambios pinigų sumos savininkas, buvo vidutinio ūgio, kieto būdo ir mokėjo nepaprastai greit turtėti. Žmonės sakydavo: „Rupeika turi galvą“, tačiau bijodavo jo kaip ugnies.

Kilnioji mano motina anksti išskrido iš mūsų lizdo kaip ne šios žemės paukštelis. Ji buvo iš tolimų šalių atgabentas trapus augalas, į šią grubią žemę persodintas, bet niekados neprigijęs. Greitai ji iškeliavo vėl ten, kur pati materija yra švelnesnė už mūsų sielas, palikdama tik savo apsiaustą čia, žemėje, trūnyti.

Rupeikų šeimoje du ir belikome. Ir tik retkarčiais abudu susitikdavome, tik retkarčiais galėdavome pasikalbėti, susėdę prie ažuolo stalo senoje seklyčioje. Tačiau po kiekvieno susitikimo, po kiekvieno pasikalbėjimo mane apnikdavo liūdesys ir tamsa.

Kai vėl išvažiuodavau studijų, tėvas vienas, prislėgtas, sulinkęs, vaikščiodavo po didelį dvaro kiemą, tarnų nekenčiamas, kaimynų vengiamas. O dideliuose seno namo kambariuose slankiojo pelėšiais dvokiantys paveikslų šešėliai ir klaiki tyluma viešpatavo.

Kartą aš turėjau parvažiuoti keleto šeimos reikalų aptarti. Buvo rudens metas — lietinga, vėjuota, melancholijos pilna diena. Tokiomis dienomis, išiklausęs į suokiantį vėją, aš visada girdžiu kažkieno likimą, kažkieno būtį skundžiantis, dejuojant, verkiant...

Kiekviena to vakaro smulkmena štai prieš mano akis, nė kiek nenustojusi ryškumo. Aš ir dabar tebegyvenu tąja nuotaika.

Sėdime su tėvu seklyčioje. Rudens vėjas veržiasi skaudžiai cypdamas. Dviejų žvakių liepsnos ties langu blapsi kaip gelsvos plaštakės. Už lango tamsa — kaip amžina mirtis.

Tėvas paniuręs, traukia pypkę, tyli, mažo.

Aš taip pat mažtau, žiūriu į tamsumos gelmes baltuose lango rėmuose. Širdyje kažkoks keistas neramumas. Toje tyloje, tame laukime lyg girdžiu dvasios klausia neaiškius, tolimus tolimus aidus, ir man darosi ilgu. Rodosi, tuoj tuoj kažkas pasibels į sunkias ažuolo duris, įeis, šypsančiu veidu, mielais pasveikinimo žodžiais nuskaidrins niūrumą, prakalbins, išvaduos mus abu nuo slegiančio savęs...

— Tokia naktis — tik vagims... — pagaliau ištaria tėvas, lyg į save tesikreipdamas, linguodamas galvą.

— O taip!.. Tokia naktis tik liūdesį žadina... Vėl abu tylime ir klausomės nepalijamo vėjo suokimo. Seklyčioje gūdu, šalta, nors didelė krosnis pusė dienos kūrenta.

— Tokią tat naktį ir išplėšė Petronio svirną. Ir šunes tokią naktį negali pajusti. Vagį sutikęs — šauk ant vietos!.. Pikčiau kaip pasiutusį šunį!..

— Yra juk teismai...

— Pelėdų snūduriavimai, ne teismai. Vagį šauk kaip aprieta šunį. Tepamėginie man nors šapa

pajudinti — tiek ir matys dienos šviesą.

Tėvas spaudžia rankose pypkę, o giliai įkritisios akys dega.

Man dar nejaučiau, dar troškiau.

Tylime. Tėvo kaktoje gilios raukšlės čia sustingsta, čia pagyvėja.

Vėjas laužo medžių šakas, švilpia pastogėje, verkia palangėje.

Kaip vėjo suokimas didis liūdesys atskrenda iš kažkur, iš toli...

Aš palenkiu galvą, tyliu, paskendęs savo mintyse.

Tėvas nepatenkintas sujuda. Jis dar nebaigė, jis nori dar kažką sakyti, įtikinėti.

Jau ramesniu balsu dėsto:

— Jei nušausi vagį — jokios atsakomybės nei prieš dievą, nei prieš žmones. Padorūs žmonės tik padėkos, o dievas nebaus. Dievas leidžia gintis... O gintis reikia, reikia gintis!.. Kiek prakaito išlieji, kiek rūpesčių patiri, kol gyvulį užaugini ar skatiką susitaupai. Džiaugiesi juo... Tau jis — visa paguoda... O čia, kai tu miegi, ilsies po dienos darbų, vagis atsėlina ir pagrobia tavo gėrybę, visą tavo paguodą...

Jis kalba nuoširdžiai, įsijausdamas. Dabar jam nebegalima nepritarti. Jis žiūri į mane ir laukia.

Kiekvienąsyk, kada kalbėdavo, ką nors įrodinėdavo, jis labai trokšdavo mano pritarimo. O aš kaip tyčia beveik visados turėdavau jį nuvilti. Maldaute būtų maldavęs iš manęs dvasinės paramos, jei jo išdidumas būtų buvęs mažesnis. Bet aš negalėdavau, negalėdavau... Visą laiką jis vienas, neturėjo su kuo pasikalbėti... Tik duodavo nurodymus, įsakymus ir priimdavo nusizeminimus.

Blogiausias pasaulyje buvau sūnus.

— Vagį galima surišti, — naiviai pasakiau, priverstinai padėdamas tėti šitą visai nereikalingą pokalbį.

— Lėles galima surišti! — piktai nukirto, be galo nepatenkintas mano galvojiu. — Kaip atsitiko Šimkui... O puikus buvo vyras... Norėjo vagį surišti, nutvėrė į glėbį, bet vagis tik patraukė peiliu... Susėmęs į rieškučias vidurius, dar atbėgo į trobą... Ir rytojaus dieną mirė...

Staiga jis pradėjo drebėti ir susigriebė už krūtinės.

— Lašų... Va ten...

Greitai padaviau vaistus nuo širdies. Jis išgėrė, padėjo pakaušį ant aukšto kėdės atlošo. Sunkiai kvėpavo, žiūrėdamas į viršų.

Man buvo labai gaila, norėjau jam pagelbėti, bet žinojau, kad kiekvienas mano patarimas, kiekvienas sumanymas atsimuš į jį kaip į kiekiausią uolą. Jis buvo nuostabus patvarumo ir nė girdėti nenorėjo, kai patardavau, kad išvažiuotų kur pas gerus gydytojus. Jam atrodė tatau neprotingas pinigų švaistymas. Kito žodžių paisydavo tik tada, kai šie atitikdavo jo nuomonę.

— Kam tamsta visiškai be reikalo tokius baisius dalykus pradėjai kalbėti? Tamstai kenkia, — ryžausi perspėti.

Jis ilgai tylėjo. Paskui, lyg negirdėjęs mano įspėjimo, pasakė:

— Man perėjo.

— Aš buvau nusigandęs.

— Tu perdaug baikštus.

Aš tik patraukiau pečiais. Kaip skaudžiai neteisingai jis man daro priekaištus, kaip visą laiką sąmoningai stengiasi pažeminti mano negriežtumą ar gailęstingumą. Mano negriežtumas buvo didžiausias jo pasibaisėjimas, juoba didesnis, kad jis nemokėjo su juo kovoti.

Nebepakeldamas šito kankinančio įtempimo, paklausiau:

— Kodėl, tėve, šiandien taip manimi nepatenkintas? Jis net pabalo dėl staigaus ir atviro klausimo, jo kaktoje išikirto dvi gilios raukšlės. Valandėlę susikaupęs žiūrėjo į mane.

— Nelaučiau, kad sūnelis su kaimynu darytų sąmokslą prieš mane.

Ir jis piktai nusijuokė.

— Nesuprantu.

— Su Stankum šiandien kalbėjai?

— Kalbėjau.

— Na, norėjai gintis.

— Stankus prašė atidėti varžytines.

— Ir tu prižadėjai?

— Žadėjau stengtis, kad varžytinių nebūtų. Negalima šeimą, ir dar su mažais vaikais, išvaryti į gatvę.

Minutę jam pritrūko kvapo. Paskui dusliai suriko:

— Varžytinės bus!

Slegianti tylą. kažkas nematomas vaikšto po seklyčia.

Jaučiau, kaip mudu svetimi. Visame pasaulyje svetimiausi žmonės. Artimesnis man vidury rudens lauko sutiktas nulytas nežinomas keleivis. Artimesnis nuskuręs elgeta. Bet tikras tėvas šiandieną man tolimiausias, svetimiausias...

— Bet, tėve, trisdešimt šeštas procentas yra baisus dalykas.

— Niekas nevertė jo skolintis. Kiekvienam laisva valia.

O taip, laisva valia. Ką reiškia elgetų valia?! Ir paukštelis kartais įskrenda į kambarį, slėpdamasis nuo vanago. Ar žmogus turi jį išsikepti? Juk paukštelis taip pat „laisva valia“ įskrido.

— Jau septintą ūkininką taip išvarome ubagais. Kodėl? Gal geriau iš viso neskolinti?..

— Stankus rankas bučiavo. Jam reikėjo.

O taip, Stankui paskolos reikėjo: visi trobesiai buvo sudegę.

Vėjas lauke skurdžiai skurdžiai suokia, skrenda didis liūdesys ir baimė.

Mano dvasia kyla lyg nušvitusi, veidas virpa, lyg vėjelio pučiamas, žvilgsnis sustingsta. Žvakių liepsnos išsiplečia į didelį šviesos ratą. Didelėj tyloj jaučiu, kaip slenka laikas.

Paskui man darosi baisu. Keista vidinė baimė auga, stiprėja, ir aš grimztu į nenusakomą klaikumą. Man rodosi, kad štai štai kažkas už sienos nusikvatos nežmonišku juoku ir aš nebeišlaikysiu.

Žvakių liepsnos plazda, mėtosi. Vėjas vis stipriau ir stipriau ir kaskart nykiau kaukia, švilpia.

Staiga pūsteli nepaprastai smarki vėjo srovė, šurpiai suvirpa langų stiklai ir gęsta viena žvakė.

Visas nutirpstu. Nustuju sąmonės. Kambaryje pasidaro tamsu. Nakties tamsumas dar labiau sutirštėja, ir prieš mane atsistoja juoda nebūtis siena. Visiška nebūtis, visiškas niekas. Tai nebuvo matymas, nes nebūtis negalima matyti. Bet aš pajutau visišką išnykimą, išvydau mirties dvasią kaip juodą calūną. Tai buvo vidinis regėjimas kažkokio nenusakomo siaubo. Norėjau šaukti, bet negalėjau, pranyko balsas. Tai buvo baisiausia akimirka, kokią tik žmogus gali išgyventi.

Aš pradėjau judėti, pakėliau ranką, perbraukiau per veidą. Pradėjo ryškėti kambario daiktai. Užgesusios žvakės dūmas siauru siūlu dar tebevinguriavo. Kambaryje sklaidėsi vaško kvapas. Ausyse skambėjo lyg tolimi laidotuvių muzikos garsai. Likusioji žvakė skurdžiai degė.

Tėvas žiūri į mane. Jo veidas slogus.

Mėginu atsistoti, bet dar neturiu jėgų. Akimirką tyliu ir jaučiu kaskart švintančią sąmonę.

Po geros valandėlės vis dar virpančiu balsu klausiu:

— Gal uždegti žvakę?

— Ne, nereikia. Aš tuoj einu gulti, — visai ramiai sako tėvas.

Jis atsikelia ir išeina.

Aš atgaunu dvasios pusiausvyrą.

Dabar jau man net keista, kad dėl tokio menko dalyko tiek buvau susijaudinęs.

Dar ilgai ilgai vaikštau po seklyčia. Pradedu analizuoti, lyg iš šalies stebėti keistą savo išgyvenimą. Man darosi net įdomus toksai dvasios skrupulingumas, apsvaigimas. Dabar šis išgyvenimas atrodo tik sujaudintų nervų padarinys...

Rytą, kai dar tebegulėjau, man pranešė skaudžią žinią — tėvas rastas lovoje sustingęs.

Prieš mano akis vėl stėjo visi praėjusio vakaro įvykiai. Netikėta tėvo mirtis pasidarė dar skaudesnė ir baisesnė.

Nuvykęs į miestelį, pranešiau apie mirtį klebonui ir paprašiau skambinti varpus už tėvo vėlę. Nuėjęs pas antstolį, atšaukiau Stankaus ūkio varžytines ir atsisakiau ieškoti iš jo skolų.

Štai pabaigiau vienintelį savo rašinį, padėjau plunksną ir ilgai mąstau. Žmogaus likimas toks mažytis mažytis — kaip kūdikis, žaidžiąs ant bedugnės kranto...

PIRMASIS GERAS DARBAS

Gyveno sau didelio banko buhalteris Stanislovas Bunga, o gyvenimas jam buvo aiškus kaip buhalterijos knyga. Aktyvas, pasyvas, kreditas, debetas, balansas ir saldo. Ir visa, ką dievas ir žmogus sukūrė ir ką jam nuomininkai sumokėdavo, lengvai buvo suskirstoma išmintingosios buhalterijos rubrikomis. Dėl to buhalteris niekad neturėjo jokio vargo su vertybių klasifikavimu, o jo gyvenimas buvo lygus ir grynas kaip balta lenta.

Tas laimingasis žmogus buvo trisdešimt septynerių metų viengungis. Pavyzdingas viengungis, kurį drąsiai galima premijuoti ir išrašyti pagyrimo lapą. Ievos giminės neapkentė labiau, negu nuomininkų, kurie išeina nesumokėję už butą... Juodakė restorano padavėja telieka paslaptyje, — juk labai nepadoru sekti kiekvieną žmogaus žingsnį.

Ponas buhalteris domėjosi ir visuomeniniu gyvenimu, sakysim, kad ir „kamuolio žaidimo klubu“. Tiesa, jau seniai praėjo tie laikai, kada jis, pasidėjęs reikalingiausią vyriškiui rūbą, bėgiojo aikštėje ir stengėsi kuo smarkiausiai įspirti jei ne į kamuolį, tai bent į draugo blauzdą. Dabar jis taikė į klubo garbės narius ir vieną kartą paaukėjo net penkiasdešimt litų.

Bungai nebuvo svetimas nė mokslas. Labai ilgai jis liejo prakaitą, mėgindamas išspręsti šitokią problemą: jei žemė yra apskrita, ar žmogus eina prieš kalną, ar į pakalnę? Įsigilinęs ir užsimiršęs kaip tikras mokslininkas, jis darė bandymus su kamuoliais ir mažais vabalėliais. Jei kamuolį pasuka vienaip — vabalėlis eina prieš kalną, jei antraip — į pakalnę. Ir problema liko neišspręsta.

Tačiau maloniausias buhalterio darbas — sėdėti su pieštuku rankoje prie languoto, iš įstaigos parsinešto popieriaus lapo ir apskaitinėti savo pajamas ir išlaidas. Nuomos: 4 butai po 300 litų = 1200. Algos — 1600. Iš viso 2800 litų mėnesiui. Išlaidos: maistas, rūbai, kuras, mokesčiai, alga sargui... Ak, ta sargo alga — 120 litų mėnesiui! Ar negalėtų būti apskrita suma — 100 litų? Ir mokesčiai — o viešpatie! Per aukas ir pasišventimą sukūrėme nepriklausomybę ir dar turime duoti mokesčius!

Kiek prakaituoja buhalteris, kiek popieriaus lapų prirašo, bet niekaip negali išvesti mėnesiui 2000 litų santaupų. Sumažinti išlaidas maistui? Ne, to jis nepadarys. Sveikata ir ilgas amžius — aukščiausias gyvenimo tikslas! Rūbai? Vilnoniai marškiniai, šilkiniai marškiniai, sunkūs kailiniai, lengvesni kailinėliai, kupranugarių vilnos megztinukas ir triušių vilnų kojines — tai būtiniausi dalykai ilgam amžiui išgyventi.

Na, ir mokės jis išgyventi — mažiausia dar penkiasdešimt metų. O kodėl ne? Po pietų pusvalandį ramiai pasėdi, pusvalandį lėtai pavaikštai, valandą paguli. Vakare, prieš lįsdamas į minkštus patalus, paimi pušų ekstrakto buteliuką, į garuojančio vandens stiklinę įlašini dvidešimt lašų — ir miegi devynias valandas erdviame, jaunų pušelių kvapo pilname kambaryje.

Banke buhalteriją vedi chronometro tikslumu, su direktorium sveikinies, nuleisdamas akis, su valdytoju — išlenkdamas nugarą. Lėktuvais neskraidai, laivais neplaukioji, priešvalstybinių kalbų nesakai, gyvenimo reformuoti nesikėsini, dėl murzinos mergaitės kvailų ašarų sau neskaudini širdies, nuo juodo žmonių vargo užsidarai langines.

Be to, ant rašomojo stalo — visa mediciniška išmintis: „Kaip išgyventi šimtą metų?“, „Patarimai

vyrams...”, „Ką kiekvienas žmogus turi žinoti apie skilvį?“, „Nervų priežiūra“, „Vaisių sultys“, „Dešimt auksinių taisyklių apie žmogaus dantis“...

Na, ir sakykit dabar, — koks velnias galėtų sutrukdyti ponui buhalteriu išgyventi šimtą metų?

* * *

Ir vis dėlto vienu tarpu dangus buvo nuo jo nutolęs, o pragaras priartėjęs. Prasidėjo taip: buhalteris ką tik nugraužė baltą kalakuto šlaunį ir prisitraukė kompoto lėkštę — ir tą minutę pasibeldė į duris nelaimė. Ne mirtis ir ne liga, bet kažkas panašaus. Įėjo du nuomininkai — du iš karto — ir atsisakė dviejų butų — dviejų iš karto. Nuo pirmos visas pirmas aukštas tuščias!

Buhalteris užmiršo, kad po pietų pusvalandį reikia ramiai pasėdėti, pusvalandį lėtai pasivaikščioti, valandą pagulėti. Šoko nuo lėkštės ir ėmė bėgioti po kambarį, tarsi kas kulnis būtų pasvilinęs karšta geležimi.

Staiga švystelėjo viltis — kaip skęstančiam šiaudas: tučiuojau į skelbimų biurą, kol dar neuždarytas!

Ir išbėgo į gatvę, be apsiausto ir be skrybėlės. Pustekinis nėrė skersgatviais, nieko nematydamas, niekur nesidairydamas. Mėnesį atims remontas, prasideda šalčiai, nuomininkų kraustymosi sezonas baigiasi, po šešis šimtus kas mėnesį, per visą žiemą — nuostoliai, nuostoliai... Baisu! O pavasarį... pavasarį ir nuomą reikės sumažinti! Pyktis ir sielvartas suspaudė buhalterio širdį.

Bet štai jau skelbimų biuras.

— Nemažinsiu, tepasi... — sugriežė dantimis ir šoko skersai gatvės.

Tą pačią akimirką suspiegė automobilis. Buhalteris dar žengė vieną žingsnį, pakėlė akis — mašina visiškai čia pat. Metėsi atgal. Vėl šiurpus automobilio signalas. Sublizgėjo stiklai, prasivėrė lūpos baisiausiam šauksmui, ir blyškus raudonumas užliejo akis.

Iš chaotingų gelmių išsinerdamas, pradėjo busti. Sunkiai pravėrė blakstienas ir pamatė kaip saulę apskritą, didelę šviesą.

— Gelbėkit! — suriko, bet pats savo balso nebegirdėjo.

O viešpatie, jis miršta! Kaip sunku mirti! Nuo tos minties vėl neteko jėgų, o akys pačios užsimerkė.

Vėl baisus automobilio spieгимas, vėl akyse sublizgėjo stiklai...

Visiškai čia pat duslūs varpų garsai, o protarpiais girdėti žmonių kalba. „Gyvas ar jau miręs?“ — pagalvojo ir išgirdo balsą:

— Operaciją pakėlė, bet vilties nėra... Vargiai pagis...

Tuojau suprato esąs ligoninėje. Atsimerkė ir suriko visa gerkle:

— Gelbėkit!

Dabar jau ir pats išgirdo savo balsą.

Užuot gelbėjusi, medicinos sesuo paėmė lignino ir apklojo visą jo krūtinę ir kaklą.

Naktis praėjo tarp gyvybės ir mirties. Tarpais girdėjo varpus skambant, tarpais kažkieno žingsnius. Šonai ir kojos dega, krūtinėje slopu, gerklėje trošku, kvapo negali atgauti.

Bet štai saulės spindulys taip meiliai paglostė jo skruostą. Pakreipė akis į vieną pusę, pakreipė į kitą: baltos palatos sienos, už lango rausvais lapais klevas, kampelis taip švelniai mėlyno dangaus, kad net graudu darosi.

Šoferis! Šitas žmogžudys kalčiausias! Sušaudyti reikia! Sujudo širdyje pyktis, nors visą kūną ėdė skausmai ir baisiai norėjosi gerti. Bet ūmai prisiminė vakarykščius žodžius: „Vilties nėra“, ir šaltas prakaitas išpylė kaktą.

— Kuniga... pakvieskite kunigą... — ištare drebančiu balsu.

* * *

Išėjus kunigui, buhalteris sveiką ranka nusišluostė nuo kaktos prakaitą ir atsiduso.

„Dabar ir numirti bus lengviau. Bet, viešpatie, išklausk dar vieno maldavimo: vietoje laimingos mirties duok geriau man nelaimingą gyvenimą.”

Visą dieną buhalteris svarstė ir kaskart vis labiau įsitikino, kad jau geriau visiškai nemirti, negu laimingai mirti. Jis dabar pajuto palinkimą filosofiniam galvojimui. Gydytojas pasakė: „Nebėra vilties...”, o kunigas: „Yra vilties išgyti, bet turėk ir tą didžiąją viltį, kuri suteikia amžinąją laimę.” Gydytojas geriau nusimano apie žemiškus dalykus, o kunigas — apie dangiškus. „Aš mirsiu, bet laimingai mirsiu, nors būtų tūkstantį kartų geriau, kad neįvyktų nei viena, nei kita, o paliktų, kas iki šiol buvę. Duok man gyvenimą, dieve, tik tam, kad padaryčiau dar nors vieną gerą darbą.”

* * *

Prasidarė durys, ir ant slenksčio sustojo nepaprastai stambus, odinį švarką užsivilkęs vyras. Baikščiomis akimis apžvelgė palatą, labai atsargiai uždarė duris ir ant pirštų galų priėjo prie gulinčio buhalterio.

— Aš esu tas šoferis... dėl kurio atsitiko... nelaimė.

Buhalterio širdyje krustelėjo pyktis. Pažiūrėjo į vėjo nugairintą veidą, į dideles rankas ir sukando dantis.

— Jau trečią dieną pas tamstą einu, bet vis... vis manęs neįleidžia.

Šoferis gniaužė benzinu kvepiančius pirštus ir nežinojo, kas toliau sakyti. Bunga žiūrėjo į lubas ir piktai mirksėjo.

— Aštunti metai važinėju, ir nė karto nebuvo nelaimės... Pirmas toks baisus atsitikimas. Tikėk tamsta...

Buhalteris galvojo: „Ir būtinai mane turėjai pasirinkti pirmam bandymui.” Nuo tos minties jam šoną dar labiau pradėjo mausti.

— Dabar aš tamstos rankose, — ištarė drebančiu balsu šoferis, — daryk su manim ką nori.

— Tai, mat... hm... — sumurmėjo lignonis.

— Tamstos gyvybė neįkainojama milijonais, — jau drąsiau kalbėjo svečias. — Aš žinau, tamsta esi įžymus žmogus, bet tamsta pagysi... Kas dabar man daryti!.. Tamsta, aišku, turi teisės reikalauti iš manęs gydymosi išlaidų... gal dar ir daugiau. Tamstos gyvybė ir sveikata, taip sakant... Bet jei tamsta pareikalaus pinigų — aš žuvs. Turiu žmoną, tris vaikus. Uždarbis toks menkas. Stovi visą dieną, lauki, bet... Kuo aš kaltas! Tikėk, tamsta — tada reikės mašiną parduoti, vienintelę šeimos duoną... Šimtą kartų tamstos atsiprašau...

Buhalteris dabar prisiminė savo prašymą: „Duok man gyvenimą, viešpatie, tam, kad padaryčiau dar nors vieną gerą darbą... Pats dievas jį man atsiuntė prieš mirtį.”

— Nežinau, ar bepagysiu, — tarė jis liūdnai, — bet tamstai atleidžiu, aukščiausiojo vardu atleidžiu tamstai, nereikalausiu nė cento.

Rudose šoferio akyse sušvito dėkingumas.

— Ačiū, pone, labai ačiū. Duok dieve, kad tamsta greitai pagytum... Bet dar vienas dalykas: tamsta girdėjai — juk aš daviau signalą?

— Davei.

— Taigi... Dabar reikalingas tamstos liudijimas. Kitaip man gresia kalėjimas.

Bunga dar kartą nužvelgė nelaimės kaltininką. „Toks raudonas, sveikas vyras. Gyvens dar kokį keturiasdešimt metų... O aš?.. Bet tu nori, viešpatie, kad padaryčiau gerą darbą, tebūnie tavo valia.”

— Gerai, pasirašysiu, — ir pradėjo dairytis popieriaus.

— Štai plunksnakotis, ir popieriaus aš turiu. Gal čia pat tamsta ir pažymėtum...

Lignonis ištiesė ranką ir mėgino pasikelti, bet nugarą nudiegė toks skausmas, kad jis per visą palatą

suriko.

Įbėgo medicinos sesuo.

— Kas yra? — klausė, žiūrėdama čia į ligonį, čia į svečią.

— Ponas norėjo pasirašyti tokį raštelį... dėl gydymosi išlaidų, — teisinosi išsigandęs šoferis.

— Ką tamsta! Leidau tik tris minutes pasikalbėti, o tamsta su rašteliais. Kai išgis, tai ir susitarsit.

— Kai išgysiu, pasirašysiu, pasirašysiu, — ištarė pro skausmus buhalteris

* * *

Visą vakarą ligonis vienas sau galvojo:

„Štai parodžiau didelį žmoniškumą: atleidau tam, kuris man karštą pakišo. Ne tik atleidau, bet ir dovanojau, — atsakiau, kas man teisėtai priklauso... Bet kas tie pinigai! Kad tik pasveikčiau... Teisingai jis sakė: gyvybės nė milijonais nepirksi. O jei numirsiu?

Dangaus ir žemės sutvėrėjau!.. Padariau gerą darbą, ir numirti bus lengviau. Bet dar taip norėčiau gyventi, viešpatie. Duok man gyvenimą nors tam, kad padaryčiau antrą gerą darbą.”

* * *

Po penkių savaitių gydytojas pasakė:

— Jei šiuo kartu tamsta išgijai, užtikrinu, šimtą metų gyvensi. Esi tvirtas kaip geležis. Ir tą pačią dieną išrašė iš ligoninės. Išeidamas smagiai užtrenkė ligoninės duris, pažvelgė į saulę, į styrančius nuogus medžius, giliai patraukė oro, nusišypsojo ir įsėdo į čia pat stovėjusį taksį.

„Kaip lekia, tikras biasas! — piktai sumurmėjo, — dar ką suvažinės. Galvažudžiai tie šoferiai! Jiems žmogaus gyvybė — tik nusispjauti. Pakartų kokį už žmogaus suvažinėjimą — žiūrėk, kaip susitvarkytų!”

Dar pažvelgė pro automobilio langą ir patogiai atsilošė sėdynėje.

„Koks puikus ruduo, diena kaip stiklas. Matyt, jau ir pašalę, tuoj bus sniego... Kažin kaip namai? Tučiuojau reikės pradėti remontą ir paskelbti, kad išnuomojami du moderniškai su visais patogumais butai. Ir taip jau galybė nuostolių. Rytoj pat imsiuos darbo. Neisiu į įstaigą — pats prižiūrėsiu remontą. Jau visiškai gerai jaučiuosi... Teisybę daktaras sakė: sveikata geležinė. Šimtą metų gyvensiu... Kai patrauki giliau orą, šone dar kažkas diegia. Tai kas, praeis... Dviejų šonkaulių trūksta, bet kiek tokių septyniasdešimt, aštuoniasdešimt metų sulaukia. Sulauksiu ir aš — tik reikės labiau savimi rūpintis...”

* * *

Rytojaus dieną kažkas pasibeldė į jo duris. Aukštas žmogus odiniu švarku nusilenkė ir sustojo vidury kambario.

— Aš dėl to raštelio, ponas, kurį žadėjote... Buhalteris timptelėjo savo rytinio apsiausto atlapus, dviem pirštais nuėmė prilipusį pūką, susikišo rankas į dideles kišenes ir patraukė pečius.

— Raštelio! Kokio raštelio?.. Nieko neatsimenu. Svečias ėmė tankiai mirksėti akimis, paskui atsikvėpė ir tarė nedrąsiai:

— Ta nelaimė... Dievui dėkui, kad pagijote... Aš buvau tada pas tamstą ligoninėje... sakėte nereikalausias iš manęs gydymosi išlaidų, žadėjote ir raštelį, kai pasveiksite...

— Atsimenu, atsimenu, — palingavo galvą buhalteris, — atsimenu, aš iš visų jėgų kovojau su mirtimi, o tamsta atėjęs pradėjai mane nervinti... Atsimenu, paskui medicinos sesuo tamstą išvarė.

Šoferis nuleido galvą ir glamžė savo didelę odinę pirštinę. Buhalteris perėjo per kambarį ir vėl sugrįžo, švelniu rankos mostu parodė vietą:

— Prašau sėsti, tamstele, prašau, — pats atsėdo į fotelį ir užsikėlė koją ant kojos.

— Kalti jūs, šoferiai, kalti. Jums žmogaus gyvybė — niekis. Gyvulio, paprasto gyvulėlio aš nedirščiau užmušti. O jūs? Jūs lekiate kaip viesulas, nors gatvė pilna žmonių.

Buhalterį staiga pagavo pyktis.

— Jūs girti važinėjate, supratai tamsta! Jus reikia nubausti, supratai dabar?

Vėjo nugairintas veidas paraudo.

— Aš buvau blaivus. Be to... be to, nelaimė įvyko ne skersgatvyje... Aš važiauvau tuščia gatve, bet tamsta kaip žaibas meteis nuo šaligatvio.

— Jei aš skubėjau, tur būt, turėjau pagrindą... sakau, tur būt, reikėjo.

— Taip tai taip... Ir tamsta būtum perbėgęs, nes aš mašiną smarkiai pasukau į šaligatvio pusę. Tik tamsta, davęs žingsnį pirmyn, vėl meteis atgal. Angelas būtų sėdėjęs prie vairo — ir tai nieko nebūtų padaręs.

— Tik betruksta, kad tamsta mane apkaltintum norėjus nusižudyti.

— To aš nenoriu pasakyti, bet aš čia visiškai nekaltas.

— Na, būk tamsta protingas, — suerzintu balsu tarė buhalteris. — Pagalvok, ramiai pagalvok! Aš kovojau su mirtimi, nežinojau, ar bepagysiu, o tamsta atėjęs pradėjai mane kankinti dėl to raštelio. Ir tamsta gėdos neturėjai! Dėl tamstos kaltės žmogus miršta, o tamsta...

Šoferis nuleido akis.

— Taip, aš žinau, kad tamstos sveikatos ir gyvybės aš niekadęs neįstengčiau atlyginti... Nelaimė! Bet ir man — žmona, trys vaikai, jokio turto. Kas man daryti?..

— Žinai ką tamsta? — pakėlė balsą buhalteris, — aš su tamsta galėčiau nė vieno žodžio nekalbėti. Per teismą išreikalauju gydymosi išlaidų, atlyginimo už sumažėjusį mano darbingumą, ir viskas. Tamsta man skundiesi visom savo smulkiom nelaimėm, ir aš klausau. Bet reikia pagalvoti ir apie kitą. Aš esu žmogus teisingas. Sumokėk išlaidas — ir daugiau nieko nereikalauju. Pagal įstatymą.

Šoferis ilgai trynė delnu savo nušiurpusį skruostą.

— Kiek jų susidarė?

— O, šitą nesunku apskaičiuoti.

Buhalterio veidas nušvito. Jis greitai susiieškojo rašomojo stalo stalčiuje bloknotą, kuriame jau viskas buvo surašyta.

— Operacija trys šimtai, gydymas ligoninėje keturi penkiasdešimt, kostiumas du šimtai aštuoniasdešimt (tamsta turi žinoti, kad sudraskei mano naujintelį kostiumą), marškiniai penkiolika, parvažiavimas iš ligoninės penki. Be to, dar man reikės keletą kartų nueiti pas gydytoją — na, šitai skaitysiu tik penkiasdešimt. Viso labo tūkstantis ir šimtas litų.

Šoferis atsistojo.

— Aš jokia būdu negaliu tiek sumokėti.

— Kaip sau nori. Teisme sumokėsi dar daugiau. Be to, dar ir teismo išlaidos... Aš pagal įstatymus.

Šoferis stovėjo kaip stulpas ir žiūrėjo į erdvę išplėstomis didelėmis akimis.

— Bylinėtis aš nenoriu, — ištarė prikimusi balsu, — neturiu pinigų advokatui... Bet ir sumokėti tamstai neturiu iš ko.

— Mūsų pasikalbėjimas baigtas, — nukirto Bunga ir nusigrėžė į langą.

Milžinas sunkiais žingsniais nuėjo ligi durų, atidarė, bet, staiga apsisukęs, sugrįžo prie buhalterio.

— Nuleisk tamsta... nors pusę, — jo akyse suspindėjo ašaros.

— Šimtą nuleidžiu.

— Negaliu... tūkstančio negaliu.

— Aš jau sakiau — mūsų pasikalbėjimas baigtas.

—Paimk tamsta mano mašiną.

Bunga valandėlę galvojo.

— Senas laužas! Geriau vekselis.

Jis išėmė iš stalčiaus keletą vekselių blankų.

— Prašau pasirašyti.

Šoferio kaktą išmušė prakaitas. Jis giliai kvėpavo ir gniaužė rankas.

— Kostiumas... argi tiek būtų kaštavęs... Aš negaliu. Aš visiškai pražuvęs.

Buhalteris laikėsi tvirtai.

— Žinai tamsta, kiek kostiumas kaštavo? Žinai!.. Gerai, eisime į teismą, — ir jis vėl pasiėmė vekselių blankus.

— Dieve mano!.. — suvaitojo žmogus, — duokite — pasirašysiu.

Sukandęs dantis, drebančia ranka pasirašė, nubraukė nuo kaktos prakaitą ir tarė:

— Dabar tamsta išduok man raštelį, kad jokių pretenzijų nebeturi. Ir prašau įrašyti, kad aš daviau signalą. Man užvesta byla, reikalingas tamstos liudijimas, kitaip man gresia...

— Signalą? Negirdėjau, nieko negirdėjau.

— Argi tamsta negirdėjai?

— Ne, ne.

— Juk tamsta ligoninėje sakei, kad girdėjai.

— Gal kur kitoje gatvėje kas ir triūbijo, o ligoninėje aš visomis jėgomis kovojau su mirtimi.

— Nejaugi tamsta nori mane pražudyti?! Ką tamstai reiškia tą žodį parašyti. Aš juk iš tiesų daviau signalą.

Bunga nusišypsojo.

— Raštelį... Tokį raštelį galėčiau parašyti, nors nieko negirdėjau. Tą gerą tamstai galiu padaryti... aš niekam nieko blogo nelinkiu. Bet žmonės sako, kad ir arklys arklio nekaso dykai... Taigi aš pasirašysiu, kad tą tamstos signalą girdėjau, bet už tai, sakysim, kada man reikės taksiuko — tamsta duosi be atlyginimo.

— Aš prašau paliudyti teisybę, o tamsta už tai reikalauji užmokesčio.

— Tamstai teisybė, o man ne. Kaip sau nori. Man reikia eiti prie darbo, — ir jis, susirinkęs vekselius, norėjo išeiti.

— Ar tamsta rašai, ar ne?! Jau kad taip, tai!..— suriko piktu balsu, pakėlė sugniaužtus kumščius ir įsmeigė degantį žvilgsnį į Bungos veidą.

Išsigandęs buhalteris pažiūrėjo į dvigubai už save didesnę vyrą.

— Ką tamsta?.. Jums žmogaus gyvybė... Aš galiu ir parašyti, galiu, tik prašau tamstą ramiau.

— Tai taip ir sakyk.

Parašęs raštelį, buhalteris iš tolo ištiesė šoferiui.

— Primokėtum, ir tai nevažiuočiau su tamsta. Tokiems žmogaus gyvybė...

Ir jis vėl pajuto šone skausmus.

ATPILDAS

(Sentimentalus apsakymas)

Pana Elžbieta nuomoja du žemus kaip laivo kajutės kambarėlius ir siaurą, ilgą įlinkusiomis lubomis virtuvę. Jos pragyvenimo šaltinis — keturios gimnazistės. Tiesa, šis „šaltinis“ pasibaisėtinaai varganas, juoba, kad ir pačios gimnazistės — neturtingų valstiečių dukros, ir jų gaunamas iš namų „pravintas“ net jau graudingai menkas.

Elžbieta nemokėjo gyventi tik sau. NeištekJusi ir neturėjusi vaikų, ji kaip rūpestinga motina visas jėgas ir visą menkutį turtą atidavė nedėkingiems moksleiviams.

Taigi daugiau kaip šešios dešimtys pragyventų metų spindi nepaprastu puikumu ir prasmingumu, ir ji negali skųstis veltui juos praleidusi.

Kiekviena proga, jei tik atsirasdavo klausytojas, ji su dideliu malonumu pasakodavo, kad jos jau „užauginta“ trisdešimt daktarų, dvidešimt keturi kunigai, o kiek advokatų ir inžinierių — nė nebegalinti atsiminti. Net ministeriu buvęs vienas jos mokinėlis!

Neturtinguosius ji ir dovanai arba bent už labai menką atlyginimą išlaikydavusi. Kitiems

duodavusi pinigų knygoms, drabužiams nusipirkti. Ji buvusi laiminga, kol dar turėjusi banke savo dalį. Tačiau ilgainiui ta dalis ištirpusi, ir ji jau nebegalėjusi bent kiek daugiau padėti neturtingiems mokiniams.

Elžbieta žinojo visą gimnazijos programą — kurioje klasėje koks dalykas praeinamas, koks to dalyko mokytojas, nors pati buvo tik pradžios mokslą išėjusi. Žinojo, kokius pokštus mokiniai krėsdavo mokytojams seniau, kokius krečia dabar, ir visados patardavo pasidaryti „špargalką“. Iš veido išraiškos atspėdavo, kaip kam pasisekė egzaminas, o nusiminusį visados mokėjo paguosti. Per brandos egzaminus, kada abiturientai kiauras naktis sėdėdavo prie knygų, Elžbieta taip pat neužmigdavo iš rūpesčio ir suliesėdavo kaip beržo šakalys.

Trisdešimt metų ji vargo su mokiniais bendrą vargą ir buvo patenkinta.

* * *

Sykį tai paprastai, pilkai žmogystai atsitiko kažkas negera. Ji ėmė ir sunkiai susirgo. Karščiavo, prašė gerti, skundėsi šoną geliant ir vis niurzgėjo:

— Truputį susirgau... oi, sergu...

— Mes pakviesime daktarą, — pasisiūlė Aldona, aštuntos klasės gimnazistė.

Ji pasivadino mergaites į kitą kambarį.

— Šeimininkė neturi nė cento, o jai būtinai reikia daktaro. Sudėkime, mergaitės. Aš dedu penkis litus.

Mergaitės subruzdavo. Viena turėjo du, kita tris... Nusprendė, kad daktaras daugiau neimsias, kaip dešimt. Skubiai šią sumą surankiojo.

Po pusvalandžio atėjo ir daktaras, pamatavo temperatūrą, išklausė, pabarškino ligonės šonkaulius.

— Ar čia nieko senesnio nėra?

— Nėra.

Daktaras susimąstė.

— Plaučių uždegimas... Geriau nuvežkite ją į ligoninę... Jūs čia visos tokios jaunos.

Jis kažko svyruoja, tačiau parašo receptą ir trumpai paaiškina Aldonai, kaip duoti ligonei vaistus.

Aldona nedrąsiai klausia:

— Kiek ponui daktarui reikia mokėti?

— Penkiolika, jei jums nesudarys sunkumų...

Mergaitės išrausta ir žvilgčioja viena į kitą.

Daktaras tvarkosi portfelį.

Aldona tyliai šnibžda:

— Jūs dar turite, mergaitės...

Visos skubiai rausiasi po kišenes, po stalčius. Viena randa mažytę suplyšusią piniginę ir iškrato du sidabrinus litus. Kita traukia iš uniformos kišenės mažą nosinėle, iš kampo išriša keletą variokų. Aldona skaičiuoja ir vis labiau jaudinasi.

Daktaras lūkuriuoja, nužvelgia skurdžių kambarėlių sienas, pakelia portfelį, vėl padeda. Tatai jis daro keletą kartų — it blogas artistas, nežinaš, kur dėti rankas. Jis jaučiasi nekaip, norėtų greičiau išėiti.

— Ponas daktare, — mikčioja Aldona, — mes tik keturiolika...

— Nesvarbu, nesvarbu... — skubiai sumurma daktaras.

Siauras delnas ištiesia jam žiupsnį pinigų. Tie smulkūs nutrinti tarp rankų sidabro ir vario ritinėliai dar kvepia gimnazisčių uniforma.

Daktaras paima pinigus, net nežvilgtelėjęs greitai susipila į švarko kišenę ir smunka pro duris.

Mergaitės lengviau atsidūsta ir eina pas ligonę. Ši dėkingumo kupinomis akimis žvelgia į jas.

— Ką sakė?

— Sakė, tuoj pagysi, menkniekis...

Elžbietos veidą nušviečia vos pastebima šypsena.

Mergaitės susėda aplink lovą.

— Kas sumokėjo daktarui? — susirūpinusi klausia Elžbieta.

— Daktaras nieko neėmė, — atsako Aldona.

Ligonės veidas visai pragiedrėja.

— Doras žmogus, doras... Daug mano mokinėlių yra daktarų... daug ir aš jiems padėdavau...
Kaip gerai, kad ir manęs neužmiršo...

* * *

Už vaistus sumokėti mergaitės pasiskolino tris litus iš sargienės, kuri gyveno tame pačiame name. Beveik visą naktį jos pasikeisdamos slaugė Elžbietą, stropiai pildydamos visus gydytojo nurodymus. Ligonei darėsi kaskart blogiau. Gėlė šonus, krūtinę ir nugarą, ji gulėjo sustirusi kaip pagalys. Kai panorėdavo apsisiversti ar pasikelti, mergaitės turėdavo jai padėti.

Rytą jau nė viena nebėjo į gimnaziją. Ligonė buvo silpna, prašė pakviesti kunigą ir gimines. Sargienės pažįstama elgeta išėjo pranešti giminėms — dviejų brolių vaikams — į kaimą.

Toj pačioj gatvėj gyveno davatka Matilda, kuri tris kartus per dieną eidavo į bažnyčią, turėjo daug šventų paveikslų ir laikė save didele tikėjimo dalykų žinove. Aldona sumanė pasišaukti į pagalbą šią moteriškę.

Kai Aldona atėjo, Matilda rengėsi į bažnyčią. Pagarbinusi Kristų, mergaitė atsiprašė už sutrukdyimą ir tarė:

— Gal tamstelė galėtum padėti mums kunigą sutikti? Elžbieta visiškai silpna.

Didelėmis, iššokusiomis akimis Matilda kritiškai apžiūrėjo Aldoną nuo galvos iki kojų. Sulaikė žvilgsnį ant jos gimnazistiškos suknelės, kaklo, pakraipė galvą, paskui, nepaprašiusi nė sėsti, ėmė klausinėti:

— Kuo serga? Kada susirgo? O giminės ar atvažiavo? Vargšele tu mano, vargšele, taip tu man imk ir susirk...

Aldona paaiškino ir pakartojo prašymą. Matilda tylėjo. Ji pasitaisė skepetaitę, paėmė nuo komodos keletą rožančių ir ilgai rinkosi. Išsirinko didelį, geltonais karoliukais, ir užsikišo už juostos, po plačiu trumpu apsiaustu.

— Tai gal eisim, — nedrąsiai paragino Aldona

— Aš skubu į bažnyčią

Mergaitė nustebo:

— Gal tamsta greit pareisi?..

— Ne!

— Tai gal dabar, prieš eidama prirengtum, o paskui mes vienos...

Davatka susiraukė ir nusisuko. Susierzinusi kilnojo ant stalelio stovinčias šventųjų statulėles ir vis dirščiojo per petį į Aldoną. Matydama, kad mergaitė vis dar lūkuriuoja, ėmė bartis:

— Ko pristojai, sakiau gi, kad neisiu. Dar liga gali prilipti... Jei giminės bijo, tai ko aš...

Nė pusės žodžio nepasakiusi, Aldona išėjo. Rudens rytas buvo drumzlinas, žemė purvina, vartydamiesi ore, krito geltoni medžių lapai, buvo nyku ir liūdna.

Aldona skubėjo į namus, susirūpinusi ir prislėgta. Parėjusi pasikvietė sargienę, ir pačios griebėsi ruošti viską, kas, jų supratimu, buvo reikalinga kunigui sutikti.

* * *

Vakare grįžo elgeta, kuri buvo pasiūsta pas gimines.

Ligonė nudžiugusi klausė:

— Ar atvažiuos? Ką sakė?..

— Vieni sakė neturį laiko, sakė vakar iškūlę, šiandien turį svečių, alų gerią... Ir man davė... Kiti nieko nesakė, tik teiravosi, kada susirgo, o daugiau tylėjo... Bet išeinant pasakė, kad neatvažiuos... Va, dar davė butelį pieno ligonei ir liepė tuščią indą gražinti.

— Ak, taip, taip, — dūsavo ligonė, — jie neatvažiuos, ne... Kailinėlių prašiau — ir tai nedavė...

— A, dar būčiau pamiršusi, — susigriebė elgeta, — sakė, kai numirs, tai pranešk. Dar liepė pasakyti panelėms, kad skrynią užrakintų, kai mirs... Tik sakė — žiūrėk, kad ligonė negirdėtų...

Ligones veidas ėmė virpėti, pečiai ir krūtinė — mėšlungiškai trūkčiojo. Staiga ji taip pravirko, kad net klaiku pasidarė. Verkė su tokia ekspresija, su tokiu begaliniu skausmu — atrodė, kad pliš jos širdis ir ji tuoj tuoj mirs.

Tik daug vėliau, išėjus elgetai, pasakė mergaitėms:

— Jei mirsiu... nepraneškit... Parduokit, ką rasit, — ir palaidokit.

* * *

Iki pusiaunakčio Aldona išsėdėjo prie ligonės. Ji buvo nusilpusi, tyliai kalbėjo, ir mergaitė turėdavo palenkti ausį prie jos veido, kad ką išgirstų.

Staiga ligonė nutvėrė Aldoną už rankos ir ėmė traukti prie savęs.

— Aldonyt... ten raktai... atidaryk skrynią... išimk dėžutę...

Kalbėjo dusdama ir pirštu rodė į mažą lentynėlę, ant kurios buvo apskritas nikeliuotas laikrodis su varpeliu viršuje ir keletas raktų.

Aldona atidarė gale lovos stovinčią skrynią ir išėmė iš prieskrynio spalvotą stiklinę dėžutę.

Ligonė drebančiomis rankomis surado joje senovišką žiedą su raudona akmenine akele.

— Niekam neduok... nešiok... atminimui... Nešiok, nešiok... — šnibždėjo ligonė, — mano motutės palikimas...

Mergaitė užsimovė žiedą. Jai pasidarė graudu, laikėsi, kad nepravirtų.

Rytą ligonė jau buvo visiškai silpna, nebegalėjo kalbėti — tik judino lūpas ir sunkiai kvėpavo. Prie jos budėjo visos keturios mergaitės, sargienė ir dar dvi moterėlės.

Pirmą valandą dienos ji mirė. Rami, menkutė, užmigo, kaip išvargęs kūdikis.

Aldonai nebuvo laiko sykiu su kitomis mergaitėmis verkšlenti. Ji turėjo būti šeiminkė, sargienei padėti surengti laidotuves ir budynes.

O pinigų mergaitės jau nė kiek nebeturėjo. Pardavinėti velionės daiktus laikė neleistinu dalyku. Pasiskolinti taip pat nebuvo kur.

Aldona nutarė parduoti savo rankinį laikrodėlį, kurį prieš metus brolis jai buvo dovanojęs. Abi su sargiene nuėjo pas laikrodininką ir gavo dvidešimt du litus.

Už tuos pinigus sargienė nupirko karstą ir žvakių. Grįžusi dar reikalavo keturių litų duobkasiams. Bet iš kur juos paimsi. Sargienė siūlė parduoti ką nors iš velionės turto, bet Aldona griežtai nesutiko.

Staiga atėjo į galvą puiki mintis: ji parduos savo mažą auksinį žiedelį. Juk kam dabar jis. Ji nešios velionės dovanotąjį.

Nunešė tam pačiam laikrodininkui ir pardavė už penkis litus.

Sargienė visur bėgiojo, stengėsi padėti; ji kvietė budėtojus, darė tvarką namuose ir net pašnibždėjo Aldonai, kad užrakintų skrynią ir paslėptų raktus.

* * *

Iš didelio, purvino, apleisto kiemo dešimtą valandą išėjo laidotuvių procesija. Karstą nešė dvi moterėlės ir keturios gimnazistės. Iš paskos slinko mažytis būrelis nuskurusių žmogystų. Niekas neverkė, tik pro gretimų namų langus žiūrėjo smalsūs veidai, tik murzini vaikigaliai lydėjo procesiją iki vidurio gatvės.

Rytas buvo šaltas, darganotas. Pūtė smarkus vėjas, pliaupė žvarbus lietus. Sulinkusios, perkrypusios nešėjos vos vilko kojas. Per jų veidus srovelėmis tekėjo šalti lietaus lašai.

Praeiviai trumpai kilsteldavo kepures, sutiktieji vežikai nenoromis davė kelią.

Iš paskos einančiosios laikas nuo laiko pakeisdavo nešėjas. Tada visa procesija minutę sustodavo ir vėl lėtu žingsniu traukė tolyn, prieš vėją, purvina gatve — išvargusi ir be galo skurdi, kaip ši rudens diena.

Kapinėse niekas nesutiko karsto. Duobkasiai nuleido jį į siaurą duobę. Moterėlės užpylė po tris saujas žemių — ant tos, kuri didžiavosi išauginusi dvidešimt keturis kunigus ir trisdešimt daktarų.

Virš kapinių slinko juodi, tiršti debesys. Lietaus lašai raižė apsamanojusius kryžius...

* * *

Mergaitės grįžo į namus vienos, nepaprastai išvargusios ir nuliūdusios.

Apie pietus į kiemą įdardėjo didžiulis vežimas, pilnas velionės giminių. Mergaitės nudžiugo, kad nors dabar jie atvyko, nes nebežinojo, kas toliau daryti.

Matyt, per miestelį važiuodami, giminės sužinojo numirėlę esant jau palaidotą, nes įėję nieko apie ją nesiteiravo. Storais paltais apsilvilkę vyrai ir skaromis apsisupsčiusios moterys dairėsi po

kambarį — lyg nustebę, lyg nežinodami, nuo ko pradėti. Pagaliau viena moterėlė paklausė Aldoną:
— Kur skrynios raktai, panele?
Pamatę raktus, visi pagyvėjo ir būriu sugarmėjo į kitą kambarį.
Moterys ir vyrai viską ėmė iš skrynios, skaičiavo ir dėjo ant stalo.
Prikrovė nemažą krūvą. Čia buvo dvi pagalvės, dvi antklodės, vienas siuvinėtas kilimas, trys drobulės, penkios skepetaitės, įvairiausi skalbiniai, senoviški kiklikai ir daugybė visokių smulkmenų.
— Kur daugiau pagalvių? — pasigedo viena giminaitė. — Juk amžinatilsį Elžbietėlė turėjo daug.
— Gal ant lovų... — kažkas pasakė.
Bet ant lovos, kurioje velionė mirė, tįsojo tik vienas senas nuskuręs čiužinys. Augalotas vyriškis pasisuko į Aldoną ir griežtai, kaip šeimininkas, paklausė:
— Kur dėjai jos patalynę? Tu mums atsakysi už kiekvieną daiktą.
Aldona žiūrėjo nustebusi. Tikrai nuo velionės lovos visa patalynė buvo dingusi.
— Gėdą turėkit, panelės. Jei paėmėt — atiduokit gražiuoju.
Giminės įsitempę laukė mergaitės atsakymo.
Aldona nuraudo.
— Prašau mūsų nevaginti. Kas sumokėjo gydytojui? Kas nupirko karštą? Gal giminės?..
Visi atslūgo nuo tokių nelauktai drąsių žodžių. Tik viena moterėlė dar atsiliepė:
— Na jau, nesigirkit... Amžinatils Elžbietėlė turėjo tiek ir tiek pinigų prisikalusi. Iš tėviškės buvo visą savo dalį pasiėmusi. Laidotuvėms užteko ir dar kitiems teko...
Matydami, kad neapsimoka toliau užpuldinėti Aldonos, pradėjo dalintis tai, ką buvo iš skrynios išsiėmę. O pasidalinti buvo labai sunku. Prisiminė velionę dar turėjus laikrodį.
— Kur Elžbietėlės laikrodis?
Mergaitės sužiuro į lentynėlę, ant kurios stovėdavo laikrodis. Bet ir jis buvo dingęs.
Nebedrįsdami mergaičių varginti, ateiviai tik barėsi, kodėl jos nesaugojusios velionės daiktų.
Viena giminaitė, linguodama galvą, garbstė:
— Vargšė ta mūsų Elžbietėlė, kaip ji ir gyventi galėjo!.. Visi čia iš jos vogė be jokios gėdos...
Duok dieve jai dangaus karalystę...
Staiga viena pamatė ant Aldonos rankos žiedą.
— Va kur Elžbietėlės žiedas!.. Mamytės palikimas...
Visos puolė prie Aldonos.
— Matai, geroji! O žiedą pasigriebei!
Aldonos lūpos drebėjo, ji vos pratarė:
— Man padovanojo. Liepė niekam neduoti.
— Kas matė, kad dovanojo?
Nelaukdamos tolimesnių paaiškinimų, moterėlės čiupo mergaitę už rankos, plėšte nuplėšė žiedą ir vėl išgarmėjo į pirmąjį kambarį.
O už lango lijo skalsus lietus, ir arkliai kramsnojo šlapią šieną.

TIKRA KOMEDIJA

Kazys buvo iš kažkur atklydęs bernas. Jis tarnavo dar tik trečią savaitę, tačiau spėjo jau visiems įsiteikti ir prisimeilinti.
Kazys sugebėdavo pataikyti į kiekvieno žmogaus kvailąją pusę. Ir čia buvo jo pasisekimo paslaptis.
Sėkmadienį jis parėjo iš miesto.
— Kur gaspadorius?
Šeimininko nesą. Bet kas tam Kaziui pasidarė?! Vaikšto po pirkia, skaito laišką, čiupinėja pinigine.
— Naste! — sako samdininkei ir juokiasi, net liežuvį prikandęs. — Tu nieko nežinai, Naste, dėl to, kad tu... durna.
Mergina supyksta. Juk tai nei šis, nei tas! Kazys tikriausiai girtas.
— Aš turiu daug pinigų, štai kas!
Žiūrėkit, kalba apie pinigus, nuspurėlis. Na, na! Jis apsisuka ant vienos kojos, juokiasi, bet nesiskubina toliau aiškinti. Tikrai, atrodo, kad turi.
— Nagi, o iš kur jų gavai?

Nastė jau beveik tiki. Jos žvilgsnis pasidaro meilus. Kazys nieko nesako. Tik išsiima keletą šimtinių ir sklaido tarp pirštų it melsvą šilką. Merginos akys išsiplečia kaip išsigandusios katės. Jis vėl įsideda šimtines ir taip smarkiai suvožia piniginę, kad ši net pliaukšteli.

— Iš Amerikos, varna tu.

— Ė! — tik ištaria Nastė, dėl to, kad ji buvo nustojusi kvėpuoti.

Kazys vėl vaikšto po pirkia ir švilpiniuoja.

— Tai tik pradžia, — staiga sako jis Nastei, — ooo! Ne tiek dar man atsiųs! Tik, žiūrėk, niekam nė šnipšt! Tylėk kaip radijas...

Koks jis išdaigininkas! Žino, kad Nastei liežuvį visados truputį niežti. Po valandos visas kaimas bus girdėjęs apie jo turta.

* * *

Vakare grįžo šeimininkas. Su pagarba pažiūrėjo į Kazį ir atsisėdo gale stalo. Iš visko, net iš jo sėdėjimo, matyti, jog jis jau žino Kazį gavus daug pinigų.

— Tai, Kazimierai, girdėjau, bagotas pasidarei.

— Tai!.. — trumpai numojo ranka Kazys.

— Laimė, laimė... — kraipė galvą šeimininkas.

Kazys tylėjo.

— Tai iš Amerikos gavai?

Šeimininkas laukė Kazio daugiau paaiškinant.

— Nenoriu girtis, — raukydamasis pradėjo bernas. — Nastė pamatė kilnojant pinigus, — jis pabrėžė žodį pinigus, — matyt, ir išplepėjo. Bet kai tamstai, gaspador, tai galiu ir pasisakyti. Pusbrolis iš Amerikos atsiuntė penkis šimtus. Va laiškas.

Jis išsiėmė truputį gelsvą popierių ir išlankstė. Laiškas taip gražiai ir smulkiai parašytas — tikrai amerikoniškas.

— Dar daugiau žada atsiųsti. Paskaityk, gaspador, čia, — ir jis pirštu nurodė laiško vietą.

„Tuos penkis šimtus siunčiu tiktai pradžiai, juos gali išleisti smulkiems reikalėliams. Greitai atsiųsiu daug daugiau — galėsi nusipirkti gerą ūkį ar namus mieste, kad nereikėtų vargti visą amželį...“

Šeimininkas padėjo laišką ir žiūrėjo į Kazį nustebęs ir truputį išsigandęs, kaip nuovados viršininkas žiūri į savo bute rastą priešvalstybinių atsišaukimų punda. Kraipo galvą, vis dar nežinodamas, ką sakyti.

— Hm, — pagaliau sumurmėjo, — sakyk tu man...Tur būt, labai turtingas?

— Kas, ar pusbrolis?

— Nagi.

— Ooo! Turtingas, — pūtė Kazys, — ir giminių daugiau neturi, tik mane vieną. Jis ten, Amerikoje, vedė labai turtingą bevaikę našlę. O ta našlė turėjo daug namų, kažkokius fabrikus. Tai pinigų nė skaičiaus nežino...

Šeimininkas tylėjo. Lauke sniokstė vėjas. Vakaras buvo melsvai pilkas ir liūdnumo pilnas.

Vis dėlto yra gyvenime laimė, galvojo ūkininkas, nors turtingų našlių pavidalu. O tu, žmogau, plūkies, plūkies visą amželį... Ech!.. Kazys ramiai paėmė laišką ir įsidedo į piniginę. Bet šeimininkas spėjo aiškiai pamatyti keletą melsvų šimtinių, įspūdingai gulinčių kaip pas karvių pirklį.

* * *

Reikia juk žmonėms apie ką nors kalbėti. Karas, vagystė, pinigai iš Amerikos — vis vien! Kad tik naujas įvykis!

— Penki šimtai, oo!

— Tai tik pradžia, tik pradžia! Dar jūs pamatysite, eė!

— Ne, ne, negali būti!

— Tai, mat, degloji, dar netikės! Aš pati mačiau.

— Duok dieve, duok dieve, bet bernas tai nė biosui nevertas.

* * *

Praslinko dvi savaitės.

Kazys parėjo iš miesto, nieko nestebino, nesišvaistė, atsisėdo valgyti, lyg niekur nieko.

Baigiant valgyti, įėjo šeimininkas. Kazys dar sukramtė mėsos gabalą, pažiūrėjo į šeimininką, nusišluostė lūpas ir tarė:

— Atsiuntė.

Jis taip trumpai ir draugiškai pasakė, tarsi visą laiką būtų apie tai kalbėjęsi ir abu tą patį maštę.

— Tur būt, daug?

Tai buvo labiau patvirtinimas, negu klausimas.

— Va laišką.

Ūkininkas paėmė laišką su tokia pagarba ir atsargumu, tarsi laiškas būtų ne popieriaus, bet plonučio stiklo ir parašytas ne berno pusbrolio, bet direktoriaus arba klebono.

„Mielas giminaiti iš tėvynės! Kaip žadėjau, taip ir padarau tavo labui. Siunčiu tau dešimt tūkstančių dolerių, jūsų pinigais tai išeis per šešiasdešimt tūkstančių litų...”

Šeimininko ranka su laišku bejėgiškai nusviro. Veidas ištiso, ir žiūrėjo jis į berną net prasižiojęs.

Šešios dešimtys tūkstančių litų! Oi-oi-oi!.. O bernas paėmė degtuką ir krapštinėja dantį.

Laukaitis manė: du, trys — tai daugiausia. O dabar!.. Tikrai pirma reikia pailsėti, kad sugalvotum, ką su jais bernas galėtų daryti.

* * *

Traukia, oi traukia! Šešių dešimčių tūkstančių pritraukiamoji jėga ir nuo mėnulio paviliotų gyventojus.

Ūkininkas Juršys, kaimynas. Tarp kitko, jis turi tris suaugusias ir netekėjusias dukteris ir nuo rūpesčių praplikusią galvelę kaip pageltusį sūrį.

Kaip maloniai jis pasisveikino su Kaziu. Šeimininko nėra? Ak taip, tai nesvarbu. Jam tik menkniekio reikėję. Ir pavasaris šiemet!.. Pavasaris, aišku, bjaurus. Kazys pritaria ir pasiūlo papirosą. Dėžutė su stikliniu viršeliu, o papirosų dėmai tokie kvapnūs.

— Žiūrėk, kam sekasi... — sako Juršys, truktelėjęs dėmą, nupučia pelenus.

— Kas?

Kazys užsikelia koją ant kojos.

Juršys vadintų jį „ponas”. Juk mūsų laikais tokia suma pinigų!.. Bet tai gali atrodyti nei šis, nei tas. Vis dėlto tebėra bernas. Ir kurių galų jis čia dar smilksta pas tą Laukaitį.

Valandėlė Juršys mašto.

— Gi tamstelei. Tiek pinigų, tai ne juokai!

Taip, taip, graži krūva pinigų... Kazys nesigina. Pasitaiko laimė. Galimas dalykas, ir dar atsiųsą. Taip, taip... Jis pinigus pasidėjęs banke, bet brauningą vis dėlto nusipirkęs. Puikus brauningas. Juodas. Kaime čia niekas tokio neturi. Žiūri Juršys ir mirkčioja akimis.

Protingas vyras, tas Kazys. Jis ir laišką Juršiui parodė. Šis suslebizavo: „...siunčiu tau dešimt tūkstančių dolerių, jūsų pinigais tai išeis per šešiasdešimt tūkstančių litų...”

Tikrai parašyta! Taip, gražiai parašyta!

— Tai dabar, tamstelė, gal mieste namus pirksi?

Jis dar gerai nežinaš, bet greičiausiai ūkį. Jis užaugęs ūkyje, mėgstas ūkio darbus. Gal kur centriuką nusiklausias... Į miestą nė nemanas keltis. Taip, taip...

— Aš norėjau sakyti, — murma Juršys, — ir su gaspadine šnekėjomės... Jei panorėtum, Kaziukas, galėtum mūsų seklyčioje apsigyventi... Kol ką rasi, kol nusipirksi... Čia maži vaikai, triukšmas...

Taip, žinoma, kol kas jis galėtų apsigyventi jo seklyčioje, jei tas nevalgintų.

Ne, anaipatol! Jie jau ir išplovę seklyčią, — ir popieriais iškljuotų. Jam, Kaziu, tik reikią panorėti. Jie taip ir su žmona kalbėję.

Kazys vėl ištraukė papirosų dėžutę. Bet štai... ar jūs laukėte! Tai Rapolas Kristutis. Tas rudaplaukis tai visur nosį įkiša. Vaikais apsikrovęs, skolose paskendęs, oi, vargų prislėgtas žmogelis...

Pamatęs Juršį, stabtelėjo.

Šeimininko nėra? Nėra. Tai rūkote. Taip, papirosai geri.

Sėdi du kaimynai ir skersuoja vienas į kitą, kaip svetimos katės.
Lauke lynoja. Kieme sušlapęs veršis bliauna. Kristutis reumatizmą kojose turi. Už sienos vaikas pradeda verkti. Ech!..

Jie rūko brangius papirosus ir linkčioja tam, iš kažkur atklydusiam, bernui.

O vargas, vargas visur...

Vienam išėjus, tas antrasis kurmis prašo pinigų paskolinti ir siūlo visokius patarnavimus...

Taip, jis perskaitė laišką, dar šį tą sužinojo. Gal būt, Kazys pirsks dvaro centrą. Gal ir iš jo ką nupirktų... Bet pirmiausia, žmogel, reikia truputį palaukti. Ką darysi!

Vėliau Kazys kieme sutiko Urbaitį. Tai turtingas ūkininkas, turįs dvi subrendusias dukteris, sūnų, mokantį gražiai groti armoniką, ir namą su „salka“.

Kazys galėtų ir pas juos, Urbaičius, apsigyventi. Ten jam būtų daug patogiau, aiškus dalykas. Praėjusį rudenį įmūriję koklių krosnį, be to, sūnus turįs armoniką. Urbaitis taip ir su žmona kalbėjęsis.

Kitą dieną pas Kazį užėjo Adomaitis.

Taip, taip, su pinigais dabar visur durys atidarytos. Pavyzdžiui, jis, Adomaitis, pradėjęs statyti malūną. Daug kas jame būtų galima įrengti. Net lentpjūvę ir skiedroms drožti mašiną galima esą prie malūno pastatyti.

Vakare Kazį dar užkalbino Tiškus. Kazys galįs pas jį apsigyventi — tai, be jokios abejonės, būtų daug geriau.

* * *

Taip, to tik ir reikėjo. Kazys pasakė šeimininkui, kad jį kviečia pas save gyventi Juršys, Urbaitis, Tiškus. Ten ir armoniką esanti, ir mergičkų... Dar buvęs atėjęs tas, kur malūną stato. Malūnas duosiąs didelį pelną, daug jame esą galima įrengti... Ir šiaip dabar jam, Kaziui, kitas gyvenimas...

Na, žinoma, Laukaitis taip ir manęs. Jis seniai tuos velnio kaušus pažįstas. Tokie sukčiai, kad nebereikia didesnių. Be to, jis su Juršiu ir Urbaičiu seniai piktuoju. Užtat jie tyčia taip...

O jam būtų labai nesmagu, jei Kazys išeitų pas kitą. Kol nusipirksiąs dvaro centrą, galįs ir pas jį gyventi kaip ponas. Seklyčią juk ir jie turi!.. Šeimininkė ir valgį geresnį jam pagamintų. Už tai Kazys kiek primesiās, tiek... Kas čia tokiam turtuoliui. Jis, Laukaitis, visiškai nesideras.

* * *

Kitos dienos rytą Laukaitis pamatė keliu pro jo kiemą einantį Juršį. Laukaičiui kraujas siūbtelėjo. Seniai buvo barėsis su Juršiu, kuris esąs aiškus velnias. Išdės dabar jam, kol pyktis neperėjo. Vilioti svetimą berną — puikus kaimynas! Ir apskritai čia šimtas perkūnų!..

— Tai jau eini... — pradėjo Laukaitis, kad atkreiptų kaimyno dėmesį.

— Rengiuos pažiūrėti į kalvę, žagrę... — bet Juršys mato: Laukaitis piktas. Jis nebaigė sakyti ir laukia. Laukaitis tik traukia pypkę, tik pučia dūmus...

— Tai, kaimyne, jau ir pradėjai vilioti mano berną, — prašneko Laukaitis, išėmęs iš dantų pypkę ir suspaudęs ją tarsi ginklą.

— Berną? O koks jis dabar tau bernas. Bene jis tau darbą dirbs dabar, — šaiposi Juršys, nė nemanydamas gintis.

— O kas tau rūpi! Ir tau jis nedirbs!

Laukaitis vėl įsikiša pypkę į dantis, traukia dūmą ir mirkčioja. Staiga apatinė jo lūpa pradeda drebėti, net pypkė juda.

— Sukčius! Sukčius! — rėžia užkimdamas tiesiai Juršiu į veidą.

Juršys pašoksta ir ima graibytis apie tvorą kaip girtas.

— Nerėkauk čia taip, gausi į liktarną ir nešdinkis sau.

— Ak taip! Jis man berną vilios ir dar muštis lįs!

Jie ėmė taip vienas kitą vainoti, kad visa sodyba skambėjo.

Kazys žiūrėjo į juos pro seklyčios langą, taisėsi savo naują kaklaraištį ir šypsojosi.

Kaimynai pykosi ir šnairavosi.

Tik vienas Didžiokas, turtingiausias viso kaimo ūkininkas, visiems sakydavo:

— Meluoja bernas, ir tiek.

Kiekvienas dėl to su juo ginčydavosi iki sušildamas. Argi jis neskaitęs laiško, ar nematęs šimtinių Kazio piniginiėje, brauningo, naujų batų ir apskritai — argi laikas dabar abejoti, kada tiek prisiginčyta.

Prieš Kazį visi lenkėsi. Motinos kvietė vaišių, bernai prašė fundyti, o merginos, pamačiusios jį, lyg netyčiomis nusišypsodavo.

Kazys su visais buvo malonus. Kiekvienam ką nors žadėdavo, su kiekvienu leisdavosi į derybas, visur teiravosi dvaro centro. Gyrėsi užsisakęs mieste brangų palatą ir kostiumą, ir sulygęs už tai net šešis šimtus litų.

Atsitiko taip, kad Urbaičiui ir Tiškui gimė sūnūs. Aišku, abejonės nebuvo dėl krikšto tėvo.

Tiškus atbėgo kviesti pirmasis, nes jo sūnus gimė keliom valandom anksčiau. Kazys sutiko. Urbaitis atėjo vėliau. Ak, gaila, Kazys esąs jau užimtas.

Argi nusilenks Urbaitis Tiškui! Urbaičio ūkis didesnis, jis ir krikštynas šaunesnes iškels. Tas Tiškus, Tiškus! Tokie vis užlenda padoriam žmogui už akių. Urbaitis rėkė ir grasino, bet Tiškus nenusileido. Jo sūnus pirmiau gimė, jis pirmiau ir pakvietė, o tu žinokis su savo nelaiku gimusiu sūnum.

Bet Kazys visiems labai geras. Jis tuoj surado išeitį: pabus kūmu ir vienam, ir kitam, tik Urbaitis turįs vieną savaitę nukelti krikštynas.

* * *

Krikštynos pas Tiškų buvo šaunios. Tik kaimynai ne visi susirinko. Pikti. Bet giminių kad privažiavo! Kur neprivažiuos: kūmas iš Amerikos gavęs šešiasdešimt tūkstančių litų ir manąs pirkti dvaro centrą. Be to, galimas daiktas, jis ir dar gausias pinigų, tas kūmas.

Parvažiavęs iš bažnyčios, Kazys paskui nešamą naujagimį iškilmingai įbogino į seklyčią didžiulį ryšulį. Tas įspūdingas ryšulys buvo atrištas visiems matant: dešimt butelių vyno ir geroka dėžė saldainių. Visi buvo nustebinti.

Bet tai dar ne viskas. Svarbiausias šūvis buvo paleistas per patį puotos įkarštį — kūmas išėmė ir paklojo ant stalo braškančią šimtinę.

— Čia krikštasiūniui marškinėliams. O kai paaugs — bus ir kailinėliams...

Visas kaimas kalbėjo apie Kazio turtingumą ir gerą širdį.

* * *

Tuojau po krikštynų, vieną vakarą, Kazys atėjo iš seklyčios (ten jis dabar gyveno ir kiaušinieneį valgė) ir tarė Laukaičiui:

— Gaspador, toks dalykas... ar negalėtumei iki pirmadienio paskolinti man porą šimtų litų. Mat, iš banko gausiu tik pirmadienį (ten dar reikia sutvarkyti dokumentus), o turiu atsiimti kostiumą ir palatą naujoms krikštynoms. Per pirmąsias krikštynas išleidau, o dabar prie savęs neturiu, kiek reikia. Gražinsiu su gerom palūkanom.

Kazys taip ramiai, draugiškai ir įtikinamai kalbėjo, kad neskolinti būtų tik vienas kvailumas.

— Šimtą tai galėčiau, bet kad dviejų — kažin... — kiek susijaudinęs atsakė Laukaitis ir nuleido akis. Toks turtuolis ir skolinasi! Visaip atsitinka. Pagaliau juk su didelėm palūkanom gražins.

— Taip, taip, — murmėjo Kazys, — tai aš tada nė to šimto neimsiu... Tuos niekus, porą šimtukų, man paskolins Juršys.

Čia kiek blogiau. Laukaitis susirūpino. Jis pasikasė pakaušį ir suniurnėjo:

— Tai, tai... paklausiu gaspadinės, gal ji turės.

Išėjo ir po valandos atnešė du šimtus litų, nors ir smulkiais sukrapštytus.

* * *

Kai rytą Laukaičiai atsikėlė, Kazys jau buvo išėjęs. Ankstyvas, ankstyvas! Kažkas dingtelėjo ūkininkui į širdį. Ne, negali būti, kvailystė taip galvoti: juk tiek pinigų turi.

Praėjo diena — bernas ponaitis negrįžta Praėjo antra — tai ar pasiuto! Laukaitis baisiai susirūpinęs.

Kazio daiktų taip pat nėra. Ne kiek jų turėjo ir tuos pačius, matyt, susirišęs išsinešė. Tikrai čia kažkas negero.

Laukaitis matė, kaip Juršys praėjo pro jo sodybą ir visą laiką net sustodamas žiūrėjo į jo namus. Taip norėjosi pakalbinti kaimyną ir pasiteirauti, ar jis kartais nematė Kazio, ar nežino, kur jis dabar galėtų būti. Bet ne, jis, Laukaitis, pirmasis nekalbina... Ar čia seniai jie dėl Kazio velnius vienas kitam ant galvos statė. Bet jei Juršys pirmasis žodį tartų, Laukaitis viską užmirštų ir pasidarytų kaip šilta vilna.

Juršys praėjo neprakalbinęs. Laukaitis nusispjovė, nusikeikė ir piktas grįžo į vidų.

Parėjusi iš kaimynų Laukaitienė pranešė, kad ir kiti labai susirūpinę Kazio dingimu ir net išsigandę. Bet niekas nenori su kitais kalbėtis, visi kažką slepia.

Laukaitis jau ir naktį nebeužmigo. Eitų pas kaimynus, klaustų... bet ne, ryt sekmadienis, mokykloje bus susirinkimas — susitiks, pasikalbės, užmirš visą pyktį, gal ką ir apie Kazį sužinos.

* * *

Laukaitis išsiskubino į susirinkimą daug anksčiau, negu reikia. Bet nuėjęs jau rado Juršį.

— Kur jūsų Kazys, kaimyne? — buvo pirmasis Juršio klausimas.

Laukaitis pagalvojo: „Muštis lindai, o dabar — kaimyne, ir dar tokiu minkštu liežuviu...“ Bet gerai, kad Juršys pirmasis paklausė. Laukaitis nuoširdžiai atsakė:

— Tai a čiorťs!.. Jau kelios dienos, kai negrįžta. O dar lyg tyčia du šimtu litų paskolinau.

Juršys net pašoko.

— Paskolinai du šimtu!?

— Na jo.

— Tai pasiuto! Aš tris šimtus.

Štai pro duris kyštelėjo Urbaičio galva.

— Dar tik tiek? Nepradedat posėdžio? — tarė Urbaitis kiek išdidžiai, lyg niekur nieko, bet kažko vis toks neramus.

— O kur jūsų Kazys? — paklausė jis, nė nežiūrėdamas į Laukaitį.— Gal išvažiavo dvariuko ieškoti?

— Taigi, dvariuko!.. Iš manęs ir štai iš kaimyno pasiskolino pinigų ir negrįžta.

— Pasiskolino! — iš karto supliuško Urbaitis.— Tai, sakote, pasiskolino. Ai, ai, ai! Bet ir aš — visus tris šimtus!.. Ai, ai, ai! Sakė, jei nepaskolinsiu, tai iš kitų gausias.

— Bet juk jis iš Amerikos gavo šešiasdešimt tūkstančių, — atsiliepė Juršys su vilties kibirkštėle balse.

Vyrai pažiūrėjo vienas į kitą.

— Šuns uodegą gavo, — nusispiovė Laukaitis, o paskui jį ir kiti du.

Urbaitis pakėlė galvą ir, norėdamas atitaisyti savo staigų susmukimą, tarė:

— Iš sykio man atrodė, kad čia gerai nesibaigs... Aš jau pažįstu žmones!

— Taigi, taigi, — pritarė Juršys, — ir aš sakiau, kad tas Kazys — tai velnio neštas ir pamestas...

Pro langus šmėkštelėjo Tiškus.

— Juk Kazys — Tiškaus kūmas, gal Tiškus ką žino?

— Ar nepaskolinai Kaziui pinigų? — paklausė Laukaitis įeinantį kaimyną.

Na, ar pasiuto! Iš kur jie žino?

— Taigi, kad paskolinau... Prašė kažkokiam kostiumui, kol atsiims iš banko. Aš teturėjau tą šimtą, kur jis pats per krikštynas padovanojo, ir paskolinau.

— Še tau, kad nori! — sušuko Laukaitis. — Davė ir atsiėmė. Kai sužinojau, kad per krikštynas mėto šimtines, tuoj supratau, kad tai nėra doras žmogus.

— Matot, ar aš nesakiau... — vėl atsiliepė Urbaitis. — Ir krikštynas tyčia dar vienai savaitei atidėjau, kad surasčiau žmoniškesnį kūmą.

— Atidėjai!.. Jei Kazys nebūtų pabėgęs — nebūtum atidėjęs.

Visi atsisuko. Ogi Didžiokas bestovįs prie durų. Na, jau tas tai juoksis. Jis ir pirmiau sakė, kad bernas meluoja. Vyrams net šilta pasidarė iš gėdos prieš Didžioką.

O Didžiokas pažiūrėjo į kaimynėlių nuleistas nosis ir tarė:

— Tai ar paskolinot pinigų?

— Po truputį.

Vyrai kasėsi pakaušius ir dairėsi vienas į kitą.

— Visus tas krupis apgavo. Durniai buvome... Tik tamsta vienas...

— Taigi, taigi tik aš vienas, — kratė galvą Didžiokas. — Nuo tų krikštytųjų ir aš pradėjau tikėti, kad bernas gavo iš Amerikos... O kai atėjo skolintis, sakau, palūkėk, brole, aš tave paegzaminuosiu. Laiškas tai laiškas, sakau, kiekvienas gali tau laišką parašyti, bet parodyk voką ir amerikoniškus antspaudus. O jis išima ir rodo: taip, ir ženklas, ir antspaudas — viskas gerai, amerikoniška viskas... Skaitau — tikrai siunčia dešimt tūkstančių dolerių... Pagalvojau, pagalvojau: neverta, manau, su tokiu žmogumi pyktis — tai ir paskolinau ketvertą šimtinių... Tai šekit, kad norit! Tikra komedija...

Visi vyrai lengviau atsiduso. Išmaudė tai išmaudė, bet nors tiek gerai, kad visus.

PABUČIAVIMAS

Šaligatviu ėjo moteriškė, liūdna dėl savo vargo. Ji grįžo iš darbo — juodo, sunkaus ir prasto, kaip ir patsai jos gyvenimas. Šiame mieste, kur vaikšto mokslininkai, pirkliai, įstatymų žinovai ir kalėjimų prižiūrėtojai, ji buvo tokia menka, galima sakyti, beveik niekas. Bet vis vien turėjo savo likimą...

Moteriškė buvo graži. Juodu vargo purvynu ji nešė tuos grožio likučius — grožio, kuris kaip didžio dailininko paveikslas parduodamas už sriubos dubenėlį. Jos širdyje dar ruseno meilė, kaip brilianto krislas dumblo klane.

Ji žengė grakšti, bet jau kiek palinkusi, apie jos kojas vėjas suko geltonus rudens lapus. Žiūrėjo į nuskurusį žmogų, be jokio entuziazmo traukiantį dviratį vežimą. Jai atrodė, kad štai ims ir sukniubs tas žmogus arklįs po savo vežimu, padės galvą ant gatvės akmenų ir jau niekad nebesikels.

Pilkas rudens vakaras iš lengvo leidosi ant miesto, melsva tamsa niaukėsi ties medžių viršūnėmis. O žmogus, kažkieno prakeikimu paverstas į arklį, palinkęs, sugniužęs, tyliai ir kantriai traukė savo ratus ir sulig kiekvienu žingsniu kinkavo galva į taktą.

„Žingsnis po žingsnio, žingsnis po žingsnio... Ir taip visą gyvenimą...“, — galvojo moteriškė, keliaudama su savo vargu.

Vežimas pasuko į kitą gatvę, ir jai pasidarė dar liūdniau. Ji pasijuto vėl viena tarp tų klaidžių pilkų mūrų, tarp užgauliai puošnių ponių.

Gatve švilpė juodi ir gelsvi automobiliai, ryškia šviesa šiepėsi krautuvų vitrinas.

„Septyni litai už tris dienas... Tiktai septyni sidabriniai už sunkų darbą...“

Dideliuose namuose skambėjo pianino garsai, prie geležinių kiemo vartų raudėjo vaikas.

Krūptelėjo, išgirdusi verksmą, pakėlė galvą. Rūpesčio ir skurdo akimis pažvelgė į kažkieno čia paliktą vaikišką ir pagreitino žingsnius.

„Užeisiu pas jį, užeisiu... Tegul!.. Kas man!.. Bet ir pareikalausiu daugiau...“

Staiga pamatė šalia vitrinos veidrodį ir sustojo.

„Jis sakė, kad aš jau senstu!.. Gyvuls! Nemato, kad aš vis dar graži! Kelmas!.. Bet veidas jau truputį pageltęs... veidas pageltęs... pageltęs!..“

Paglostė skruostą, pasitaisė skepetaitę, nuėjo, karčiai galvodama apie savo vystantį veidą.

Kiek daug visokių grožybių! — prisiminė pono daktaro butą. O daktarienės kambary vien tik veidrodžiai, stebuklingi buteliukai, rausvos, melsvos dėžutės ir spindintis šilkas. O tos pudros trupučiuką pasiimti buvo pekliška pagunda. Nors mažytį žiupsnelį taip sau įsipilti, vien tik dėl juoko. Ir nosinę jau buvo pasitiesusi, ir dėžutę atidariusi — nors keletą krislelių, nors keletą baltų kaip sniegas miltelių!.. Bet ranka sudrebėjo, nejuto, kaip uždarė dėžutę, padėjo, paglostė ir išėjo laiminga, save nugalėjusi. Kad jai taip visko po truputį, ką ten daktarienė turi!.. Ar besakytų tas velėna, kad ji jau senstanti?..

Bet kodėl ponė daktarienė vaikų neturi? Kvoštelėjo į galvą keista mintis. Įdomu, kaip ji aprengtų savo vaikus? Bateliai tikriausiai būtų šilkiniai. O gal yra tam tikra oda, iš kurios ponų vaikams batelius siuva? Daktarienės vaikai, aiškus daiktas, būtų visiškai kitokie, negu jos, visiškai kitokie, iš kitokios, daug geresnės medžiagos sutverti. Ką ji, vargšė moteris, gali žinoti, bet aišku, kad tenai visai kitas pasaulis, visai kitoks...

Vėl stengėsi negalvoti tokių niekų. Bet viduje slopu, tvanku...

Staiga jai pasidarė graudu. Toks sunkus, šiltas graudumas kilo iš krūtinės ir slėgė kvėpavimą. O kažko gaila, taip gaila... Gal savęs, gal tų trijų savo mergaičių, gal mirusio vyro? O vakaras toks tamsus gula ant miesto, ant gatvių, ant jos rankų, ant širdies... Kaip jos vyras mokėjo groti armonika!.. Ji net pravirkdavo. Tokiais rudens vakarais jis dar gražiau grodavo. O dabar kas? — Ji skarmalas, purvinas autas. Vargas, neišpasakytas vargas nuvarė ją kaip seną arklį. Jau tikrai norėtusi

staiga griūti, sukniubti, ilsėtis, ilsėtis ir verkti dėl savęs, dėl savo vaikų... paskui užmigti ir niekados nebeatbusti.

* * *

Įėjo į senamiesčio kiemą. Murzinas, kalkėmis aptaškytas mūras, šalia arklidės, atmatų duobės. Žengė siauru, tamsiu koridorium, purvinais mediniais laiptais. Valandėlę stovėjo prieš suklypusias duris. Veidą perkreipė piktas aitrus šypsnyš, ji nervingai pasuko durų skambutį. Elektros šviesoje pasirodė apskrita ir plika kaip pūslė galva.

— O ve — šyptelėjo raudonas veidas, — žvirblelis atskrido! Aš taip ir maniau.

Įėjo tylėdama. Kambarėlis nedidelis, išdilusiomis dėmėtomis grindimis. Sienose sutrūkę, suaižęję tamsūs apmušalų skarmalai. Storomis tekintomis kojomis senas beržo stalas, prie jo nulinkusiais aulais batai, ant raudonos nutriušiosios sofos apikaklė ir sumegztas kaklaraištis.

— Kur visą savaitę buvai, mano brangioji raganėle? Argi nežinai, kad aš noriu tave matyti trupučiuką dažniau... — kalbėjo nutukęs, bet įmantrus saldžialiežuvis vyras, besiverčias tarpininkavimu.

— Tris dienas pas daktarą Lapinską skalbinius skalbiau.

Didelėmis rankomis suspaudė jos liemenį.

— Skalbinius skalbei! O tai sportas, po velniais! Daug uždirbai, matyti.

— Kaip daktaras gražiai gyvena! Kokie kambariai!..

— Daktaro, o ne tavo kambariai, kvaila galvelė... Po penkis litus už dieną gavai? Ne mažiau?

— Galėtų tiek duoti... Juk ir namai nuosavi.

— Sakyk gi, kiek uždirbai?

— O kam tau reikia žinoti?

— Na ve, kipšas! Juk aš tavo globėjas... Rūpinuos, supranti! Turiu rūpintis. Be manęs pražūtum su visais savo vaikais.

— Tris litus.

— Meluoji!

— Nemeluoju!

— Parodyk!

Išėmė iš jos apsiausto kišenės skepetaitę, storais trumpais pirštais atmezgė mazgelį.

— Septyni... Tiktai! Gražiausia!... — kraipė galvą, gudriai šypsodamasis.— Matyt, ne kokia darbininkė iš tavęs, žvirbleli. O pas mane tai: „Dukrelės marškinėlių neturi... Reikia malkų, šalta!..” Kaskart vis mažiau uždirbi. Ar pagalvojai apie tai, bobut? Aš, tavo globėjas, turiu pasirūpinti tai šiuo, tai tuo...

— Prašiau daktaro nors dešimties, bet jis sako, kad dabar pigus darbininkas. Sako, jei duodi valgyti, tai už du dirba. Ir man nenorėjo duoti daugiau. Tą litą dar išprašiau.

— Išprašei? — sublizgėjo rudos akutės. — O daugiau nieko neišprašai?

— Ko neišprašau?

— Na, šiaip kartais padoresniam vyriškiui taip mirkt viena akute, mirkt kita... — ir jis ranka, veidu ir akimis parodė, kaip visa tai daroma.

— Atstok! Jei taip... Manai, kad aš... ir su kitais.

— Na, gerai, gerai. Už tai tave ir myliu. Kitaip neduočiau nė cento.

Valandėlę žiūrėjo į ją rudomis akimis.

— Taip... už tai ir myliu...

— Ką tu... geriau pasikalbėkim.

* * *

Jis gulėjo ant sofos, rūkė papirosą. Ji sėdėjo šalia. Ilgai tylėjo. Ištiesęs ranką, paglostė jos skruostą ir nusišypsojo.

— Ve, mano žvirbleli. Vėl tylą.

— Galėtum ir atsikvėpti... Galėtum ir neskalti skalbinių... kurį laiką.

Šiandieną jis buvo nepaprastai lipšnus ir geras.

— Man nesunku... Kad tik daugiau uždirbčiau.

— Koks padorumas! Oi, oi! Septyni liteliai per tris dienas — karališkas uždarbis! O

keturis šimtus iš karto ar nenorėtum paimti? — paskutinio sakinio žodžius išdėstė kiekvieną atskirai, kaip sidabrą ant lėkštės.

Jos kaklas pasitempė, o pečiai gūžtelėjo.

— Už ką? Kaip?

— Aha, jau seilė bėga, matau, bėga... Laimė pati atėjo, girdi, laimužė tiesia ranką. Aš, jūsų globėjas, tuo pasirūpinau. Dabar sakyk, kuo man atlyginsi, paukšteli — a?

— Aš dar nieko nežinau. Na sakyk pagaliau.

— Keturis šimtus, pamanyk, keturis šimtus gausi už tai, kad savo Kosteį parūpinsi geresnį gyvenimą.

Nustebimo pilnomis akimis žiūrėjo, negalėdama žodžio ištarti. Geresnis gyvenimas jos dukteriai ir keturi šimtai litų atrodė kaip turtingas rudens sodas. Bet kažkokia baiminga nuojauta veržėsi iš gilumos ir vertė abejoti. Sekė jo veidą su skundu akyse: „Tik nekankink, būk geras, padėk, nepražudyk.”

Jis traukė popirosos dūmus ir žiūrėjo į numestus prie stalo batus. Atsikėlė, paėmė tuos senus klumbokus, nunešė į kamą ir su pagarba pastatė. Tą darbą atliko su tam tikru išdidumu, saikingumu, tarsi tai būtų buvusi svarbi dalis tos baimingos paslapties. Paėmė kėdę, apžergė, užsirūkė naują popirosą ir atsirėmė į aukštą kėdės atlošą.

— Lūpa jau dreba mano žvirbleliui, dreba... Reikia turėti galvą tokiems dalykams.

— Na vėl... — sudejavo moteris.

— Matai, aš tavo vaikais rūpinuos kaip tėvas. Argi ne tiesa? Tavo vyrelis taip gal ne... Nors tu jį ir atsimeni, ir giri: „Kaip jis mokėjo groti armonika, ai, ai, ai!”

Ją suėmė pyktis. Buvo besižiojanti šiurkštesnį žodį sakyti, bet jis vėl tarė:

— Į Kauną atvažiavo cirko agentas... Žinai, kas yra cirkas — a?

— Rodos, kad žinau.

— Tai mat, cirkas toks, kur daug visokių artistų vaidina, jodinėja, visokius juokus daro. Oi puikus dalykas! Dabar tas agentas ir tavo Kostę paimtų į tą cirką, o tau sumokėtų keturis šimtus litų. Aklai vištai grūdas — ar ne? Ką pasakysi?

Moteriškė ilgai galvojo. Jos veidas palengva niaukėsi, akyse ėmė klajoti susirūpinimas ir baimė.

— Ar toli ją išveš? Ar aš jau nebegalėsiu jos pamatyti? — išsigandusi klausė, lyg jau būtų viskas nutarta ir ji turėtų skirtis su dukterim.

— O kam tau ją matyti? Ar tavo alkanos akys gali ją pasotinti? Ha, ha, ha! Ji sudrebėjo.

— Aš bijau.

— Bijo! Sakyk tu man — kokia baimė! Aišku, geriau ir Kostytei kur nors pas turtingą daktarą skalbinius skalbti po du litus už dieną. Puikus gyvenimėlis! Dėl manęs — kaip sau nori...

— Bet kodėl Kostės jiems reikia? Ar nėra... Ar jiems trūksta suaugusių merginų? Kodėl...

— Kostė graži. Ne visur tokių rasi, ei ne visur! Į dailią artistę visiems maloniau žiūrėti. Supratai dabar?

— Aš nežinau... Dar kažkur gali išvežti... Staiga jai kilo noras kuo greičiausiai bėgti pas dukteris, apglėbti, savo rankomis apginti nuo jai pačiai nesuprantamo pavojaus.

„Globėjas" nerimastavo. Bet jis buvo optimistas ir švelnus.

— Žąsų pirkliai rengiasi pirkti tavo dukrelę ir išvežti angliui pusryčiams. Ha, ha, ha! Užtūpk, užtūpk kaip višta ir laikyk, kad snapo neiškištų iš po tavo nutriušusio sparnelio. Juk mergiotei jau keturiolika metų. Ar tu pagalvojai apie tai?

— Vos trylikti ką tik pasibaigė.

— Na ve! Puikiausia!.. Supranti tu, bobiška galvele, juk niekas neatiduos užrištom akim. Paimsi tokius raštelius, vadinasi, pasižadėjimus, žinosi jos adresą, parašysi laiškutį — puikiausia, viskas kuo puikiausia! Jei pavydi savo dukrelei išeiti į žmones, apsišviesti, pasipuošti, žmoniškai uždirbti — žinokis, sakau, žinokis!..

— Dieve mano, kas daryti...

— Pasilik pas save, pasilik. Ateina žiema, galėsi sušaldyti kaip tarakoną. Malkoms pirkti pinigų nėra... O iš manęs, jei dabar nepaklausysi, žinai, ką gausi? Špygą! O man yra ir jaunesnių... Supranti dabar, varnos galvele.

Moteriškė žiūrėjo ir šypsojosi — bejėgiškai, maldaujančiai ir gaudžiai.

— Dar ką pasakysiu! — sujudo mielasis geradėjas. — Galėtum gauti ir penkis šimtus! Penkis, taip kaip ranka turi penkis pirštus. Kaip dabar atrodo? Dailus pinigėlis, ar ne? Per mane

viskas bus padaryta, per tavo globėją... Štai jau ir rankpinigių paėmiau.

Jis išėmė melsvą šimtinę, už kamučio laikydamas, pakėlė prieš ją. Prisimerkęs šypsojosi — šaltu, gudriu, tiriamu šypsniu.

Jos veidu ėmė bėgioti šviesios kibirkštėlės. Akyse užvirė laimė, godumas, pinigų saldybė. Kažkokia begalinė jėga veržėsi į jos sielą iš to melsvo, suglamžyto popierėlio.

— Imk!

Kaip sapne ištiesė ranką, pirštų galais palietė šilkinį popierių, vėl atitraukė ir it nusikaltęs vaikas liūdnei šyptelėjo.

— Imk, na!

Staiga visa sudrebėjo ir nuleido ranką. Akys pasruvo ašaromis.

Jis smulkiai, bet dygiai ėmė juoktis. Įsidėjo į kišenę šimtinę ir pirštu bakstelėjo jai į kaktą.

— Pagalvok! Penkias tokias gausi!.. Bet rytoj pat iš ryto čia pas mane su Koste. Girdi?

— Gal... — nuolaidžiai atsiduso.

— Ne gal, bet tikrai.

Klusniai palingavo galvą. Po valandėlės tarė:

— Einu namo...

— Eik. bet rytoj...

— Duok man dešimt litų, — paprašė drąsiai, bet vis dar pridusiusiu balsu.

— Dešimt! Kada gi aš tau daviau po dešimt?

— Man šiandien labai reikia...

Jis išėmė iš kišenės keletą palaidų sidabrinių dviličių ir papylė ant stalo. Smiliu atskyrė dvi monetas ir pastūmė jai. Ji piktai dilbteležo akimis. Jis pastūmė dar vieną.

— Šeši litai!.. Matai, žvirbleli, kaip lengvai uždirbi pinigus.

— Galėtum ką nors mergaitėms padovanoti...

Jis nusijuokė.

— Puiki mintis!.. Taip, taip, Koste! reikėtų.

Paliko ant stalo pinigus ir nuėjęs ilgai ieškojo spintelėje. Moteriškė budriai sekė akimis. Staiga ji pasilenkė ir griebė dar vieną monetą. Jis atnešė spalvotą medinę dėžutę.

— Atiduok Koste! sakyk, kad geri žmonės jai siunčia.

* * *

Išėjo į gatvę. Sunkus rūpestis lenkė jos galvą ir spaudė krūtinę. Ėjo skubėdama, dideliais žingsniais, nepakeldama akių.

Nauja, neaiški, nesuprantama, viliojanti ir baisi likimo prošvaistė smelkėsi į jos sielą. Atiduoti! Nors tris kartus per dieną pavalgyti galės... Atiduoti! Juk jai dar dvi lieka — tik išmaitink ir aprenk. O ta šimtinė — kaip žaibas nusvilino akis. Penki šimtai! Kiek visko nupirktų!.. Gal ir lūšnelę... O ji jau sensta... taip, sensta... Baisu! Niekados tiek neuždirbs. O čia...

Ne, ne! Jei atiduos, tai tik ne dėl pinigų, ne dėl pinigų... Dukters laimė už viską svarbiau... Bet vėl ta šimtinė!..

Kas išburs, kokia laimė ten jos laukia? Kas?!

Vėl šurpi baimė išsiveržė iš gilumos kaip dūmų kamuolys, židinių pamaišius. „Ne, ne!“ — pati sau kartojo ir dar labiau pagreitino žingsnius.

Užėjusi į mažą krautuvėlę, paprašė silkių. Paskui dar paėmė dešros. Ilgai dairinėjosi po žibalu dvokiantį laužą. Duonos ji perka kaimelyje, kuriame gyvena. Bet kokios puikios čia bandelės! Purios, geltonos, tarp dantų susispaudžia kaip vata.

— Duokite man keturias, va šitas, — ir pirštu parodė į pyragaičius.

Saldiniai! Kad taip nors truputį joms parneštų, koks būtų džiaugsmas! Niekados dar taip nemylėjo savo dukrelių, kaip šiandien. Nieko, o nieko joms nepagailėtų...

Nedrašiai paprašė ketvirčio kilogramo saldinių. Vis dar stoviniavo, rengėsi kažką sakyti, bet nesiryžo. Skubėdama ištarė:

— Ar tamsta neturi tokios pudros?

Ne, pudros nelaikas, — jos galinti gauti vaistinėje arba kosmetikos krautuvėje.

Greitai užsimokėjo ir išbėgo. Akimis ieškojo vaistinės. Nors kartą ir ji nusipirks tų stebuklingų miltelių. Tam ji ir pinigų nuo jo stalo pačiupo. Sensti, girdi... Vis vien dar ji bus graži. Pamatys tas velėna ir nebegalvos apie jaunesnes.

Užėjo į vaistinę ir paprašė.

— Yra vietinės ir užsieninės, baltos, rausvos ir gelsvos, — ramiai vapaliojo vaistinės pardavėjas, lyg statistikos biuletenį skaitydamas.

Šiltas raudonumas nuplieskė jai veidą.

— Užsieninės... — sumurmėjo labiausiai įstrigusį žodį.

— Baltos?

— Baltos.

Vaistininkas suvyniojo be galo jau puikią dėželę.

— Penki litai..

Drebančia ranka suspaudė nosinės kampe įrištus pinigus.

— Gal... gal pigesnės.

— Vietinė. Dėžutė — du litai.

— Tai man vietinės...

Numetė pinigus ir, užkliuvusi už slenksčio, gniauždama saujoje tą nepaprastą pirkinį, išbėgo į gatvę. Kiek paėjusi išvyniojo dėžutę. Štai jos rankose prašmatnybė! O kodėl ir jai nepamėginti? Juk ir kaimo merginos tepa sau skruostus, kad tik dailesnės būtų. Kuo ji prastesnė?.. Dukrelės!.. Išeidama paliko tik keletą bulvių, griežinėlių duonos ir puodelį kruopų. O jau trys dienos! Pudros dėžutė pasidarė sunki kaip švinas. Piktai nugarėdo į apsiausto kišenės dugną.

Gerklėje buvo sausa. Atsirišo saldinius ir paėmė vieną. Malonu gomuriui ir smagu liežuviui. Suvalgiusi paėmė kitą. Nieko negalvodama, viena ranka vis dėjo į burną saldinius, skubiai kramtė ir godžiai rijo.

Tik už miesto pastebėjo, kad maišelis jau beveik tuščias. Išbarė save pikčiausiais žodžiais, apžiūrėjo likučius, pakratė, pavartė, rūpestingai suvyniojo ir paslėpė.

* * *

Dabar ėjo per lauką, medžiais nusodintu keliu. Nakties tamsumoje nyko gluosnių šakos, iš gilios tuštumos veržėsi šiurpus rudens vėjas. O ji jaučiasi tokia pavargusi, norėtų atsisėsti ir visą naktį sėdėti čia, pakelės gluosnio užvėjoj.

Bet palinkusi, sugniužusi; svyrudama kasasi taja tamsuma, kaip vandens gelme, ir tyliai pati sau kalba, lėtai tardama žodžius:

„Gal Kosteį ten ir bus gerai... Apsirengs, nereikės taip sunkiai dirbti... Kas dabar iš manęs? Dirbu kaip juodas jautis, ir tai neužtenka. Dar turiu... Kitaip negaliu, badu numirtų visos trys. Mažesniąsias buvau nuvedusi į prieglaudą, bet ten pasakė: yra ir tokių, kurios nei tėvo, nei motinos neturi. Nepriėmė. Atiduosiu, gal suras laimę...”

Toli laukuose kažkas pradėjo dainuoti. Tyliai sklido tamsiose nakties platybėse liūdna dainos melodija. Moteriškė sustojo ir įsiklausė.

Ko liūdi, putinėli, ko liūdi...

„Ir Antanas mokėjo gražiai dainuoti... Tebūnie jam lengva žemelė... Nieko, jau nieko nebėra... Atiduosiu, gal ir suras laimę...”

O daina vis plaukė, taip tyliai, skurdžiai, tarsi pakelės gluosnio, vienišo žiedo, rudens ramunės, žmogaus sielos neperstojantis skundas:

*Vėtra laužo šakužėles,
šalna šaldo žiedužėlius —
to liūdžiu...*

Atsirėmė į šiurkštų, grublėtą medžio kamieną. „Artinasi žiema — malkų nė krislelio. Rūbų taip pat jokių. Už kambarį septyni litai per mėnesį. Vyresnioji būtų labai reikalinga — pašeiminkauja, kai išeinu dirbti, bet jau tokia menkutė, sulysusi... Gal surastų laimę...”

Vėl tie stebuklingi dainos žodžiai.

*Vėtra laužo šakužėles,
šalna šaldo žiedužėlius —*

to liūdžiu...

Palengva pradėjo dulkėti smulkus, sodrus lietus, ir tamsuma dar labiau prisilėgė žemę. O žmogus vidury juodo lauko dainavo ir dainavo — kaskart vis liūdniau, skausmingiau ir klaikiau.

Moteriškė pakėlė sudrėkusią ranką ir perbraukė veidą.

„Žingsnis po žingsnio, žingsnis po žingsnio — ir taip visą gyvenimą... Kad meile būtų galima jas pavalgydinti, kad būtų galima...”

* * *

Tyliai įslinko į žemą, be grindų kambarėlį, užsidegė lempelę ir apsižvalgė. Iš visų kampų šiepėsi skurdas. Lentynėlėje, kur sudedamas maistas — dabar tįsojo tik keturi didžiuliai mediniai šaukštai. Keista, ilgai neatitraukė akių nuo tų tokių paprastų, bet visą gyvenimo našta slepiančių šlykščių įrankių. Staiga pasirodė, kad ji mato savo dukteris valgančias — taip labai išsižiojančias, kaip pilkus, menkučius cypsinčius paukštelius.

Vėl prisiminė, kaip ji kažkada augino aklą ančiuką. Paberdavo jam grūdų, o šis taip juokingai ir sykiu gaudžiai sukdavosi ratu ir vis snapeliu mušdavo į žemę, kol nutaikydavo paimti grūdą. Tas darbas jį taip iškankindavo, kad nuvargęs ir neprilesęs čia pat išsitiesdavo ant paberto maisto. O kaip tas aklas paukštelis buvo prisirišęs prie jos! Nematydamas ir negirdėdamas, iš tolo jautė, kad ji čia pat, ir rėkdavo kaip pjaunamas, jai nuėjus...

„Tai toksai gyvenimas, toksai ir visas dievo pasaulis...” — švystelėjo mintis, bet ne galvoje, o kažkur giliai širdyje.

Atsisėdo, netekusi jėgų, ir užsimerkė. Staiga prieš jos akis vėl sumirgėjo melsva, spindinti, svaiginanti šimtinė. Taip ryškiai ją mate, kad jau buvo betiesianti ranką. Atsimerkė — šimtinė dingo. Aplink slopinantis oras ir liguistas miegančių mergaičių kvėpavimas.

Į mažyčius langų stiklus vienodai barbena lietaus lašai, iš nakties gelmių atskrenda juodas vėjas, šurpiai dūzgena praviras langines.

Pastovėjo prie miegančiųjų valandėlę. „Atiduosiu...” — sušnibždėjo mieguistai ir nuėjo prie savo guolio.

* * *

Padalinusi dukterims geresnį maistą, žiūrėjo, kaip jos godžiai ryja dideliais kąsniais, išpūsdamos žandus.

— Kodėl mama nevalgai? — paklausė vyresnioji, graži, skaisčiai juodų akių mergaitė.

— Man nepatinka.

— O Koste kruopos nepatinka, — atsiliepė pati mažoji.

— Ar Kostė kruopų nevalgė?

— Išvirė vakar kruopų, mes valgėm, o Kostė — ne. Jai nepatinka, o mes visas išvalgėm — ir dar norėjom.

— Aš žinau, kodėl Kostė nevalgė, — pasakė vidutinioji, gudriai kraipydama galvą.

— Kodėl?

— Kad kvaila.

Motina sukando lūpas. Išėmusi iš apsiausto kišenės dėžutę, pakišo Koste.

— Geri žmonės tau dovanojo... Kai pavalgysi... eisim į Kauną. Tenai, tenai... — jos balsas nutrūko. Mergaitė nudžiugo.

— Kokia graži dėžutė! Geri žmonės...

— Taip, geri... Valgyk — eisime.

— Į Kauną? Aš?

— Tu, tu, mano Kostyte, tenai pasiliksi...

— Ką aš ten darysiu?

— Paliksi pas turtingus ponus. Jie tave išmokys... išveš toli...

— Tai aš nebematysiu tamstos?.. Ne, ne! Aš būsiu su tamsta...

Motina nususuko ir labai skubėdama tvarkė stalą. Paėmė duonriekį peilį, bet negalėjo išlaikyti rankoje — peilis nukrito.

— Aš čia... pas tamstą noriu būti.

— Nutilk! — suriko dusdama.
 Po valandėlės pridėjo:
 — Aš negera, — norėjo pasakyti piktai, o balse suvirpėjo rauda.
 Mergaitė priėjo prie motinos, ilgai žiūrėjo į ją su tyliu laimės šypsniu.
 — Gera, labai gera... Mamytė šią naktį mane pabučiavai.
 — Pabučiavau?! — suvirpėjo.
 — Man buvo taip labai gera... Taip būna, kada mamytė mane miegančią pabučiuoji.
 Motina ilgai judino nebylias lūpas. Pagaliau ištarė:
 — Nebučiauvau...
 — O paskui aš sapnavau, — kalbėjo nušvitusi mergaitė, — sapnavau, kad gulėjau ant žemės. Ne čia, ne namie, o kažkur kitur, ant tokios nešvarios žemės, tarp šiukšlių... Aš ten buvau — mamytė atėjai, pakėlei mane ant rankų, apsupai tokiu gražiu rūbu ir pabučiavai...
 Motina nusigrėžė nuo mergaitės ir žiūrėjo pro langą. Tokie lengvučiai, blyškūs tekančios saulės spinduliai nušvietė lietaus nulytą gluosnį ir už jo — rausvų debesų pridraikytą dangaus sklypą.
 Jos žvilgsnis, prasiskverbęs į tolumą, sustingo viename taške. Tvankus kaitrumas taip spaudžia krūtinę, ritasi kamuoliu, slopina kvėpavimą... Ji bijo atsigręžti į dukterį.
 — Mama! — švelniai išstartas žodis sudrebino ją visą.
 Staigiai atsisuko ir pasakė lyg pati sau:
 — Ne, ne!.. Šiandien neisim...
 — Ar pas tuos turtingus ponus?
 — Pas tuos... neisim... niekad, niekad, niekad...
 Ir ji bejėgiškai palinko prie dukters veido.

GERA ŠIRDIS

Tai buvo vokiečių okupacijos laikais.
 Gyveno du kaimynai ūkininkai: Jurgis Petkus ir Jonas Grigas. Gyveno ramybė ir santaikoj, kaip du beržai viename lauke.
 Jonas Grigas atėjo pas Jurgį Petkų ir tarė:
 — Vargas, kaimyne.
 Grigas užsirūkė pypkę, atsisėdo ant klėties slenksčio, traukė tabokos ir vyšnių lapų mišinį ir žiūrėjo į aukštą, nuo rudens šalnų pageltusią kriaušę.
 — Ar ne biesai, — kalbėjo, nepaleisdamas iš dantų šalteksninio kandiklio, — ar ne velniai: atiduok jiems pieną, vežk kiaušinius, o aruodus iššluos iki paskutinio grūdo.
 Petkus gudriai šyptelėjo, pažiūrėjo į savo naują klėtį, į galvą linguojantį Grigą.
 — Blogai tai blogai, bet žmonės sako: žiurkė ant aruodo nedvesia.
 — Et!.. Dabar aruoduose ir žiurkės nudvėstų.
 — Tokiais laikais aruodas ne brolis. Gudrumo dabar reikia, gudrumo! Pažiūrėk į mano naują klėtį. Na, ką? Klėtis kaip klėtis, bet kiek ji gali turėti ilgio, kaip manai?
 Grigas atsistojo, pažiūrėjo į vieną galą, pažiūrėjo į antrą.
 — Kokius septynis...
 — Iš lauko septyni, o kiek iš vidaus?
 Grigas skubiai ištraukė iš dantų pypkę, lyg viršaitį sutikęs, ir nemirksėdamas žiūrėjo į kaimyną.
 O Petkui net saldu pasidarė, kad taip nustebino tą seną vilką. Taip norisi gerajam kaimynėliui atskleisti paslaptį, kad nors mirk.
 — Gal taip pat septyni, kaip manai? — klausė, blizgančiom akim žiūrėdamas į pagarbos vertus Grigo ūsus.
 — Hm... — atsakė rezervuotai, kaip ir tinka rimtam ūkininkui.
 — Ogi šeši! Iš vidaus nei mažiau, nei daugiau, kaip šeši sieksniai, o iš lauko septyni. Gale yra dviguba siena, ir tenai pilna grūdų. Ką dabar pasakysi?
 — Gudrus esi, kaimyne, gudrus, — kraipė galvą Grigas.
 Petkui tiko pagyrimas.
 — Einam, pažiūrėsim, — kvietė kaimyną. — Matai, čia klėtyje tik pasturlakų krūvelė. Atvažiuoja tie ponai: „Tiek teturiu, visą kitą jau paėmėt.“ Ir važiuoja nieko nepešę. O čia tarp sienų!.. Užlipkim ant užlų, atkelsim lentas — matysi, kas ten yra!

Grigui net saldu pasidarė, tokį turta pamačius. Šitiek javo! Gal visas šimtas pūrų, o gal ir du šimtai. Pasiutęs tas Petkus, tikrai pasiutęs. Ir žemės turi mažiau, ir gyvulių ne kažin kiek, o javų... Kas iš tavęs, visų gerbiamas Jonai, kas iš tos didelės tavo žemės, kad javų ten, po šiaudais daržinės kampe, nė pusės tiek neturi.

Nusispiovė į kampa ir paklausė atsimainiusiu balsu:

— Nejaugi nesuranda?

— Kur jie ras! — išdidžiai pakėlė galvą Petkus. — Gudrūs tai gudrūs, bet ir jų gudrumas turi ribas. Reikia būti dar gudresniam už juos, štai kas svarbu! Jei šuo nežinotų botago galo, kiekvienas ubagas karštų kailį.

— Atsitinka, kad ir šuo per arti prilenda, — sumurmėjo, kandiklį kramtydamas, Grigas.

O Petkus nė nepastebėjo kaimyno blogos nuotaikos. Vis galvodamas apie savo turta, palydėjęs iki vartų, klausė:

— Kaip manai, duonelės užteks?

— Na vėl! Mažiausia šimtą pūdų dar galėsi parduoti.

* * *

Grigas grįžo suniukęs ir piktas. Eidamas pro daržinę, stabtelėjo. Gal pažiūrėti savo nuslėpto javo? Būtinai pažiūrės! Kaimyno klėtyje matydamas tokią milžinišką krūvą javų ir klausydamas Petkaus pagyrų, pasijuto įžeistas ir pažemintas. Toks ūkininkas, visados stovėjęs aukščiau už tą pagyrų puodą, dabar taip skaudžiai turi pajusti savo menkumą. Pasidžiaugs ir jis tuo, ką turi. Kaip malonu gėrėtis savo turtu ir kaip skaudu matyti kaimyno gėrybes! Savo javų jis niekam nerodo, nes žino, kad blogos akys gali į nieką paversti. Ir jis, ir jo tėvai visados saugodavo turta nuo blogų akių.

Piktas ir sušilęs ilgai vartė šiaudus ir vis galvojo: ką gi, gudruolis — pasistatė tokią klėtį, be jokio vargo supylė kaip į aruodą — nė uodas nesuzvimbs. O tu, žmogau, velkis čia po šiaudus...

Prisikasė uždusęs, praskleidė drobulės ir apglėbė rankomis grūdus. Ilgai ilsėjosi, prigludęs prie tos slėpiningos javų gyvybės.

Atsisėdo, pasisėmė sauja rugių. Viešpatie, kokie grūdai! Apvalūs, pilki kaip sidabras. Ką ten sidabras! — ir už auksą brangesni. Rodos, paimtum, išbučiuotum. Bet nedaug. Nė pusės, nė trečdalio to nėra, ką turi Petkus. Tiktai duonelei... Dar trupučiukas klėtyje, o kitus visus atėmė. Išplėšė, iš pačios širdies išplėšė tie nevidonai. O Petkus viso lauko javus nuslėpė. Palups pinigėlių, palups...

Ilgai žiūrėjo beveik susigraudinęs į savo javus. Paskandino rankas grūduose, pasigėrėjo šaltu jų švelnumu, peržegnojo ir vėl užvertė šiaudais.

Išėjęs iš daržinės, vėl pažvelgė į puikų kaimyno svirną. Taip skauda širdį dėl anų, ten paslėptų javų, taip skauda...

Parėjęs išbarė žmoną, nevalgė vakarienės, o atsigulęs labai blogai miegojo.

Rytą piemenukas pranešė, kad baltoji avis nusilaužė koją. Greičiausiai buvo įkliuvusi į tvartę pamestas ėdžias. Bėgo — trakšt, ir nebėra kojos. O dabar ir gula, ir šoka ant trijų kojų, o ta, nulaužtoji, tik maskatuoja.

Atraportavęs vaikiokas rankove nusišluostė nosį, paskui ašarotas akis ir bailiai pažvelgė į šeiminką. Grigas, visas išraudęs, skubiai vilkosi švarką. Dar viena rankovė tebuvo užvilкта, kai jo pyktis pasiekė aukščiausią laipsnį. Puolė prie piemenuko, smarkiai nusikeikė ir šėrė į sprandą, net milinės skvernai suplevėsavo ore.

Nuėjo į tvartą ir žiūrėjo į besikankinantį gyvulėlį. Na, ir nesiseka jam! Tokia puiki avis: visados po du ėriukus vesdavo, o dabar reikės vargšėlę piauti mėšai. Gaila avelės kaip tikros sesers.

Žema karvutė nulaužtu ragu žiūri į savo šeiminką ir baubia, protestuodama, kodėl iki šiol dar jos neišginė į minkštą atolą. „Ir ta vienu ragu, — sumurmėjo Grigas. — Sako, nulaužtu ragu ir pieno mažiau teduoda. Nesiseka, oi, nesiseka! O tas Petkus!.. Ir klėtis jam pilna javų, ir avis turi kažkokias nepaprastas, su ilgom uodegom. Esu tikras, kad šią naktį nė viena jo ilgauodegė kojos nenusilaužė.“

Grįždamas iš tvarto, vėl įsižiūrėjo į kaimyno svirną. Rodos, taip ir mato tą vidurinę paslėptą sieną ir didžiulę krūvą grūdų. Pasijuokė iš visų tas gudruolis, pasijuokė... Veš sau naktimis į miestą javus, o rytą grįždamas ant tuščios širdies dar ir burnelę išmes. O tau nei dėkui, nei išgrauš...

Jam vėl kilo noras nueiti pas Petkų. Pasiskųstų dėl avies, gal dar užsimintų ir apie tuos paslėptus javus. Vis ramiau, kai pasisakai, nors ir tokiam kaimynui, kuris jau seniai slepia javus ir tik dabar teparodė. Jei padorus būtų buvęs, galėjo tuojau pasakyti. Bet ne, iki šiol tu man tylėk! Tylėk ir

slėpk nuo jo, nuo tokio kaimyno, kurio žmona pernai ėjo į kūmus ir dar tokius pietus iškėlė. Sarmatos žmogus neturi, štai kas yra!

Tikrai reikia nueiti. Bet ką čia prasimanyti? Taip iš ryto be jokio reikalo lyg nepatogu. Na ką, juk jiems jau metas kopūstus dėti, o Petkus turi puikius peilius. Jis gali nueiti pasiskolinti. Apsigrėžė nuo vidurio kiemo ir nuėjo per sodą.

— Tai, kaimyne, jūsų banda jau seniai ganosi, — pratarė į Petkų, kuris ant prieklėčio tvarkė maišus bulvėms.

— Tai ganosi.

— O mūsų avis koją nusilaužė.

— Nusilaužė!

— Nesiseka... — sumurmėjo ir slaptai, lyg gėdindamasis, nukreipė akis į klėties galą, kur paslėpti javai.

— Ką darysi...

— Atėjau čiečkos pasiskolinti. Moterys...

— Kad, žinai, negalėsiu.

Grigas pastatė akis.

— Kodėl?

— Truputį suiro. Vienas peilis išlūžo.

O Grigas galvojo: „Išlūžo tau! Sakyk, nenoriu skolinti — ir viskas. Pavydas, niekas daugiau...”

— Tiek javo turėdamas, seniai galėjai įrankį nuvežti į kalvę, — ištare sausu balsu ir ėmė ieškoti kišenėje pypkės.

— Reikės...

Valandėlę abu tylėjo. Petkus, pasilenkęs, lyg nebenorėdamas su kaimynu kalbėtis, vėrė virveles maišams užrišti, o Grigui vis nesisekė pypkės užkurti. Čia degtuką vėjas užpučia, čia taboka drėgna. Pagaliau supykęs išgrūdo pypkę į kišenę ir nueidamas burbtelėjo:

— Tokio menkniekio reikės važiuoti į kitą parapiją.

Grįždamas galvojo: štai tau gerasis kaimynas! Tik blogo linki kiekviename žingsnyje. Gerasis! Pasiutęs gerumas! Praėjusią vasarą visą miežių galą nuganė. Pats buvo užsiminęs apie atlyginimą, bet, aišku, tik dėl akių. Štai jau kiek laiko — nė pusės žodelio. Užmiršo! Kur tau: sąžinės žmogus neturi, štai kas yra. Prisipylęs sau klėtį javų, ponas, girdi, o kitiems špygą rodo.

Kad taip kas imtų ir šnipšteltų vokiečiams — tai būtų juoko. Pats nusistebėjo tokia mintimi. Atsisukęs vėl pažvelgė į kaimyno svirną, ir dar labiau užvirė širdis.

„Aš tai ne, galvojo, bet šiaip kas gerai pažįstamas su vokiečiais galėtų pasijuokti iš jų neakylumo. Kas čia tokio, nieko blogo nemanydamas, išsikalbėjęs taip pro pusę lūpų — šnipšt... Būtų tik teisinga dievo bausmė... Žinotų, kad nereikia laikyti už nieką kaimyno, kuris tau tik gero linki. Kiek taip atsitinka, kas tokio... Aš — ne! Bet kodėl? Sakysim, kad ir aš... Kai žmogus jautiesi... Ne, ne!.. Bet aš norėčiau matyti, kaip vokiečiai išpūs akis, išgirdę tokią naujieną. Oi, Petkau, nulūžtų tau rageliai...”

Ūkininkas pabraukė ūsus į vieną pusę, pabraukė į kitą. Net akyse šviesiau pasidarė nuo tokių minčių.

„Galėtum ir nebegražinti nuganytų miežių, tu, Petkeli. Juk tiek taip, tiek anaip iš tokio kipšelio negausi. Kas per mane, žemės mažiau, o javų pilna klėtis, o tu, kaimyne, vark po šiaudus su ta rugių krūvele.”

Parėjęs stipinėjo po kiemą, nežinodamas, kokio darbo griebtis.

— Kas šiandien veš pieną? — paklausė Grigienė, iškišusi pro duris taukuotą nosį.

Grigas pakėlė galvą, valandėlę stovėjo, smarkiai čiulpdamas pypkę. Staiga krūtinėje siūbtelėjo keistas nesuprantamas jausmas.

— Aš.

Anksčiau jis niekados neveždavo. Leisdavo samdinį ar žmoną. Negalėjo žiūrėti, kaip tie atėjūnai suverčia į katilą jo kruviną triušą ir nė dėkui nepasako. Bet šiandieną taip norisi pamatyti vokiečius ir tuo pačiu kartu galvoti, kaip gražiai jie galėtų sutvarkyti Petkaus klėtį. Jis, be abejo, nieko nesakys, bet šiaip tik pagalvos, gal juokais ir užsimins, ką pažįstamą sutikęs.

Važiavo, visu keliu galvodamas apie savo blogą kaimyną. Juo daugiau galvojo, juo kaimynas darėsi panašesnis į velnią. Miežių neatidavė, peilių nepaskolino, iki šiol slėpė nuo jo tą milžinišką turtą ir visados jam tik blogo linkėjo. O dabar sumanė pasigirti, pasipūsti, girdi, ne aš prieš tave, o tu

prieš mane turi lenktis. Reikėtų, oi, reikėtų tokiam. Velniui dūšią pardavęs, mat, ir aitvaras jam padeda. Net žiurkės, ir tos ne Petkaus, o jo, Grigo, po šiaudais paslėptus grūdus naikina.

Artėdamas į priėmimo punktą, darėsi vis neramesnis. Susijaudinęs galvojo, kad dabar kaimyno likimas tikrai jo rankose. Užtektų tik pusės žodelio... Bet ne, ne, jis to nepadarys! Kažkas viduje grumiasi ir neleidžia. Pagalvos, pasigardžiuos, bet susivaldys, nutylės. Šimtas velnių, nutylės!.. Smarkiai traukė sukandęs pypkę ir nuolat ragino arklį, kad tik greičiau nuvažiuotų.

Priėmėjas išpylė piena, atsivertė knygą.

— Trijų literių trūksta, — pasakė lietuviškai, bet minkštu vokišku liežuviu.

— Vakar trūko vieno, — vapaliojo, žiūrinėdamas išmargintą lapą, — anksčiau — penkių, vėl trijų. Iš viso penkiolikos literių. Jei ryt neatveši — atimsim visas karves. Supratai?

Grigui net akys užkaito. Dar penkiolikos litrų! Šėtonai! O Petkui, žiūrėk, netrūksta nė lašo.

Giliai atsikvėpė, pažiūrėjo į raudoną priėmėjo veidą ir tarė drebančiu balsu:

— Kas turi paslėpęs pilną klėtį javų, tas gali atvežti ir trisdešimt.

Raudonas veidas ištįso.

— Kas turi paslėpęs, kas? Sakyk!

Grigui širdis šokinėjo kaip įdūkęs pririštas šuo. Bet ūkininkas valdėsi ir mėgino juokauti.

— Kas gi turės, jei ne tas, kieno klėtis iš lauko turi septynis sieksnius, o iš vidaus tik šešis.

Priėmėjas smarkiai nusikeikė.

— Tai valdžios apgrobimas! Tuojau sakyk pavardę, kas slepia?

Grigas susvyravo. Krūtinėje kvapo stinga, kojų padai svyla, bet to pasiutusio kaimyno Petkaus pavardė nesisako, ir gana.

Vokietis jau net grasinti pradėjo. Vėl priminė nepristatytą piena, žadėjo pranešti žandarams. Ak tas pienas! Vėl švystelėjo ūkininko galvoje mintis kaip nors išsisukti nuo to nepritekliaus. Apsidairė, ar kas neklauso, ir sumikčiojo:

— Jei pasakysiu, ar... ar man nereikės atvežti tų penkiolikos... litrų?

— Nereikės.

— Mano kaimynas... Petkus. Lapnagių kaime, — ištarė dusliu balsu.

Rudens laukai pilni saulės spindulių kaip spindinčio sidabro. Balti voratinkliai supasi ant geltonų smilgų, o aplinkui — begalinė ramuma.

Grigas susikūprinęs sėdi ratuose ir apmaudingai kramto medinį kandiklį. O krūtinėje taip slopu, tarsi pati širdis nebe savo vietoje. Trenkė kumščiu į vežėčių briauną ir iškošė pro dantis:

— Velnias!

* * *

Grigas kūreno jaujos krosnį ir, prieš liepsną sėdėdamas ant kaladės, čiulpė pinkavinę pypkę. Sugirgždėjo klojimo durys. Dilbteležo per petį — Petkus! Prisigūžė, įtraukė kaklą, lyg lauikdamas smūgio.

— Tai jau linelius džiovini, kaimyne?

— Džio... — sumurmėjo, nepakeldamas akių.

— Atėjau su reikalu, — tarė Petkus ir atsisėdo ant slenksčio.

Grigas tylėjo.

— Žinai, kai tie vokiečiai iššlavė klėtį iki paskutinio grūdo — visiškai blogai, kaimyne.

Grigas tik smarkiau patraukė dūmą.

— Nė vienos saujelės nepaliko. Atvažiavo baisiausiai įdūkė, — kad tu slepi, girdi, tai dabar stipk badu. Ale sakau, ar čia kas užrodė, ar ką... Bet kai pagalvoji, kas čia būtų galėjęs, kaimynų tarpe...

— Žinoma, kas čia... kaimynų tarpe, — lengviau atsikvėpė Grigas.

— Dievo rykštė... Pabaigėm duoną, viralui miltų nė krislo, o dar visi metai prieš akis. Prašysiu tos malonės, nors žinau, kad ir pas jus ne kiek, paskolink kokį pūrelį.

Grigas pradėjo tankiai mirksėti. Išėmė iš dantų pypkę, kuri laiką žiūrėjo geromis akimis į nelaimingąjį kaimyną.

— Paskolinsiu. Jei jau kaimynas kaimynui nepadėtų — kas būtų.

— Gal jau galėtum pūrelį rugių ir pūrelį miežių?

— Galėsiu, galėsiu, kaimynėli, — kalbėjo Grigas gailestingu balsu, — galėsiu kokius du tris pūrus rugių, gal kita tiek miežių. Juk mudu... Juk ir mūsų tėvai vienas antram nieko negailėdavo. Iš

paskutiniųjų aš tau, nuo savęs nutraukęs...

Kaimyno geraširdiškumo sužavėtas, Petkus tik kasėsi žandą ir spoksojo pilnomis susijaudinimo ir nustebimo akimis.

— Ačiū, kaimynėli, ačiū labai... Bet kada aš tiek galėsiu atiduoti, taip labai suvargintas.

Grigas šypsojosi, net jo balti dantys švietė pro juodus ūsus.

— Nesvarbu, neturėsi — nereikės. Kaimynų tarpe, sakau, ką ten... Ir sėklai gal dar šiek tiek paliksiu... — iš paskutiniųjų, nuo savęs nutraukęs. Ką turėsiu — pasidalinsime per pusę, pasidalinsim... Įpuolus į nelaimę žmogui, ir dar tokiam kaimynui...

Petkaus akyse sužibo ašaros. Jis trūkčiojo kaklą ir, dantis sukandęs, laikėsi, kad nepravirtų kaip mažas vaikas. Nejuto, kaip pagavo Grigo ranką ir visa jėga ėmė spausti.

— Gerą širdį turi, kaimyne, gerą širdį, gerą širdį...

Sujaudintas Grigas dar labiau spaudė Petkaus dešinę, o jo ilgais ūsais nusirito dvi stambios ašaros.

SUNKI RANKA

Noriūnų kaimo galulaukėje, skynimuose, gyveno vagis. Jis buvo plačioje apylinkėje žinomas, dažnai minimas ir nekenčiamas kaip pats juodasis velniagalys. Bet vagis kažkieno sutvarkymu gyveno sau, ir gana; turėjo žmoną, du vaikiūkščius, šešias dešimtines pelkės, arklį, karvę ir dvi nusususias avis. Dolieba žemės nederbo — tas iš grafo pirktos kemsynės gabalėlis buvo paliktas gyvatėms vaikus vesti.

Nežinia, kokia buvo jo sąžinė, bet jis turėdavo atsakyti už kiekvieną apylinkėje įvykstančią vagystę. Jį vadino arkliavagiū, ir tikrai jis buvo sėdėjęs kalėjime už arklio pavogimą.

Kaimiečių neapykanta ir kerštas čia bene ir bus nuostabiausias dalykas. Mūsų kaimietis išgers pusbonkį ir su tėvynės išdaviku, jei tik šis apmokės sąskaitą, bet vagį — būtinai pakars. Jei savo rankomis neišdirbs vagiui kailio — jokios satisfakcijos jam nėra. Pagieža grauš širdį, kaip kirminas medį.

Tokios kaimiečių pagiežos objektas buvo ir Dolieba. Po kiekvienos kur nors kaime įvykusios vagystės Dolieba buvo persekiojamas ir keikiamas su karčiausia tulžimi. Kaimo vyrai seniai ieškojo palankių aplinkybių pagiežai išlieti.

Išėjus iš Lietuvos vokiečiams okupantams, tokios aplinkybės atsirado. Noriūnų ir kituose kaimuose buvo sudaryta „garbės milicija“ — menkai organizuota, mažai kontroliuojama, laikina visuomenės saugumui ir tvarkai palaikyti institucija.

Visiems vagims ir jų padėjėjams prasidėjo liūdnos dienos. Ūkininkai, tie sunkiai uždirbto smulkaus turto savininkai, panoro galutinai nusikratyti vagių ir jų veislės. Doliebos trobelė buvo apstota su didžiausiu triukšmu, bet veltui: niekas taip jau nesnaudžia ir nelaukia, kaip kunigo kalėdojant. Kiek kartų vyrai apstodavo Doliebos laužą, tiek kartų rasdavo tik jo išsigandusią žmoną ir du bulvių koše išsitepusius vaikiūkščius. „Miliciją“ tai pašėlusiai erzino.

Kažkur buvo nučiuptas Doliebos sėbras Rukas, išardytas ir uždarytas į „kalėjimą“ — tamsią, prismilkusią vieno ūkininko jaują, riogsančią vidury lauko. Ir vargšas neišlaikė — pasikorė.

Bet likimas iš tvarkos atstovų tyčiojosi. Porą dienų po to vėl buvo pavogti du arkliai — paskutiniai, kuriuos okupantai paliko. Ir svarbiausia — garbingo „milicijos“ atstovo arkliai. To jau buvo per daug! Vyrai buvo pasirengę Doliebą nors iš žemės iškasti, bet pasiutusiai pamokyti.

Kažkas šnipštelėjo, kad Dolieba naktį pareiņas pas žmoną, o paryčiu ir vėl išeiņas. Ė, čia jau jį nutvers!..

— Saugoti per naktį!..

Taip ir buvo padaryta. Buvo paskirti keturi smarkiausi vyrai ir išleisti kaip į lokių medžioklę. Pagūžom atbridę per sniegą, vyrai pritemus apstoję trobelę iš visų keturių pusių. Prigludę krūmokšliuose, dairinėjosi, sekė, ar nepamatys ko slenkant prie trobelės. Bet niekas nesirodė. Nuo vakaro mažuose langeliuose spingsojo gelsva šviesa ir toli skverbėsi per mėlyną naktį. Didelė pagunda ėmė pažiūrėti į tą paslaptinę trobelės vidų, bet ją saugojo šunpalaikis.

Žiburėlis užgeso, ir namelis neberodė jokio gyvybės ženklų. Stovėjo jis susikūprinęs nakties glūdumoje kaip šieno kupetys.

Aplinkui buvo tokia tylą, kad girdėjosi sniego žvaigždučių skambėjimas.

O šaltis! Šaltis dar labiau didino tuštumą ir kėlė nerimą. Jis dilgino ausis, svilino nosis, širpino nugaras. Tai buvo pašėlusiai įkyrus laukimas! Kančia! Bet ta kančia buvo įrašoma į sąskaitą.

Niekas nieko dovanai!

Vyrai pradėjo minkyti kojomis sniegą ir tyliai, bet įnirtingai keiktis. Jie piktai daužė kumščiais sau šonus ir darėsi kaskart nekantresni. Kilo mažas triukšmas. Suurzgė šunpalaikis ir, įsitikinęs savo pastabumu, pradėjo garsiai loti.

Visa strategija pavirto į nieką.

Januška atklampojo prie savo kaimyno.

— Ša!am kaip durniai... Še tau!..

— Kas daryti?

— Kas daryti... Suimkim tą bobą, įpilsim į kailį, ir pasakys, kur vyras.

Jis pats nustebo, pasakęs tokią puikią mintį. Dideli dalykai netyčia pasidarė. Kodėl jiems ta idėja anksčiau neatėjo į galvą? Juk tai nuostabu! Jie gali bobšę nusivaryti į kaimą ir ten surengti tokią pirtelę!.. Vien tik pagalvojus, kraujas pradeda virti. Visi keturi vyrai buvo sužavėti. Dabar jie nebejautė šalčio. Pasidarė gyvesni, karštesni, ėmė rėkauti, pajutę, kad susikaupusi jų dvasios energija galės išsilieti. Tik vienas sumanymas, viena mintis atskleidė prieš juos platų horizontą ir vėl atgaivino virstančius beprasmybių jų žygius. Jie dabar visiškai nesuko galvos, pavyks tokiu būdu sužinoti, kur slepiasi tikrasis vagis, ar ne: jie tik džiaugėsi būsimojo keršto malonumu. To jiems kol kas pakako.

Triukšmingai priėjo prie trobelės, dar triukšmingiau, net keli iš karto, ėmė baladotis į duris.

— Leisk!

— Ar negirdi tu, vagies šmote!

Trobelėje ilgai kažkas braškėjo, čiuzėjo. Įsižiebė šviesa, ir sugirgždėjo priemenės durys.

Visiškai čia pat pasigirdo silpnas, drebantį balsas:

— Kas ten?

— Milicija!

— Leisk neklausinėjus, tuoj durys eis velniop!

Subarškėjo traukiamas medinis skląstis, smagiai prasivėrė iš lauko stumiamos durys, ir keturi augaloti vyrai suvirto į priemenę. Nudryžysiu apsiaustėliu susisupusi žema moterėlė atbula traukėsi į pirkia. Išbalusiu, išgąščio perkreiptu veidu.

— Renkis!

— Greičiau!

— Eisim į sodžių!

— Įkliuvai, ponai!

Dabar jie nesiteiravo, kur jos vyras. Atsibaldėliai iš karto užpuolė ją kaip pačią kaltininę. Tatai jie padarė ne tiek dėl įsitikinimo, kad vyro dabar negalima rasti, kiek dėl per didelio pasiryžimo tuojau patenkinti keršto jausmus. Reikia gi ką nors išperti — juk tiek ilgai rengtasi ir vargta, šalta ir keiktasi.

Moteriškė apsidairė. Ji jau pradėjo susivokti, kas čia vyksta, bet vis dar tylėjo ir nesiryžo veikti.

— Ar laukti dar reikės?!.

— Gal nesupratai?..

Vyrai nemanė derėtis ir buvo kieti kaip geležis. Jie ketino laukti tik tiek, kiek jiems buvo įdomu ieškoti vagystės pėdsakų.

Moteriškė ėmė raustis po skudurus. Atbudo du vaikai, mažasis pravirko.

Išgirdusi vaiko verksmą, moteris pasidarė budri ir nervinga. Ji sukosi kaip šunų užpulta katė. Ėmė teisintis neturinti kuo apsiauti, kuo apsilvilti, klausinėjo, kam ją nori suimti, įtikinėjo nieko nežinanti, pagaliau pati pradėjo verkti. Bet vyrai buvo nepermaldaujami. O vaikai, pamatę motiną verkiant, visiškai gerkles paleido. Scena pasidarė graudi. Tačiau rimti vyrai į tai nekreipė jokio dėmesio.

Moteriškė rengėsi labai ilgai. Ji — didelė gyvenimo praktikė — stengėsi kuo toliau nustumti nelaimę, kuri slinko prie jos kaip juodas šešėlis. Ji pažino tuos vyrus...

Kietos rankos moteriškę it paukštę išplėšė iš mažytės gūžtos.

Atsivarę į ūkininko Januškos pirkia, vyrai sumetė į kampa ginklus — senus šautuvus ir lazdas — ir triukšmaudami apstojo auką.

— Atsiminsi, boba, kada išperėta!..

Ji jau žinojo, kad viskas tikrai liūdnei baigsis, traukėsi į kampa ir būgštaudama laukė, iš kur kris pirmoji rykštė.

Kokiu būdu iš karto įvaryti daugiau baimės? Tai buvo malonus rūpestis. Vyrai nesijautė prieš

nieką atsakingi ir galėjo daryti visa, ką tik jų pakaušiai sugebėjo išgalvoti. Jie buvo karaliai. Ak, koks malonumas suvesti sąskaitas, nepasigailint nė procentų! Toksai jau žmogus!

Jų vadas buvo stambus trisdešimties metų bernas — Januška. Įžangą padarė jisai!

— Sakyk, kur vyras, arba tuoj paliksi šalta! — ir, nelaukęs atsakymo, iš visų jėgų skėlė kumščiu moteriškai į žandą.

Moteriškė pasvirduliavo ir, nė „ai“ neriktelėjusi, susmuko viduasly.

Pradžia buvo klaiki. Net šiurpulys visus perbėgo, kaip šaltu vandeniu perpylus. Tačiau tai buvo tik pirmas momentas, pirmas įspūdis. Jų sielos sudrebėjo tik tiek, kiek sudreba kūnas, pasinėręs į šaltą maudyklės vandenį. Bet pirmas siūbtelejimas atgaivina ir padidina energiją. Ir tas kraupus vaizdas tik įdegė jų dvasią, sužadino kažkokį keistą, stiprų, retą pergyvenimą. Jų akys ėmė blizgėti bloga ugnimi.

Doliebienė gulėjo asloje menka, susmukusi, kaip skudurų krūva. Bet greitai ji porą kartų kilstelėjo galvą, atsisėdo, baisiom akim peržvelgė apstojusius vyrus ir, darydama nesąmoningus judesius, nepaprastai vikriai atsistojo. Lyg proto netekusi, ėmė šaukti:

— Nemuškit manęs!..

Keletą kartų ji suriko tokiu balsu, kuriame jau nebebuvo sąmonės, o tik vienas išgąščio klaikumas.

Staiga ji pamatė ant lango kryžių. Pripuolė, abiem rankom pagriebė ir ėmė bučiuoti.

— Prisiekiu, prisiekiu... aš nieko nežinau!..

Januška išlupo kryžių iš rankų ir numetė ant lango.

— Nesimaivyk, mes ne kunigai!

Už sienos pabudo senoji Januškienė, iškišo pro duris mieguistą galvą.

— Ko jūs čia apstojot moteriškę?.. Bestijos!.. Vyrų pažiūrėjo vienas į kitą.

— Višta...

Tačiau dabar jie pasijuto varžomi, pasidarė nervingi, įsisiūbavęs jų keršto jausmas buvo trukdomas. Jie dairėsi patogesnės vietos kaip pabaidytas vanagas, nešdamasis auką.

Vienas pasiūlė uždaryti Doliebienę į „kalėjimą“ — ir pasitarti, kas toliau veikti. Sumanymas visų buvo rimtai priimtas. Surišę rankas ir kojas, uždarė Doliebienę į kamara ir nuėjo į seklyčią tartis.

Januška atnešė didelį ašotį alaus.

— Išgersim dėl drašos... Į sveikata!..

— Į sveikata!..

— Gerk, žinai su boba... vis kažkaip...

— Ech!..

— Ką čia... niekis!

Gerdami jie darėsi kaskart gyvesni, karštesni ir kalbesni. Kiekvienas įrodinėjo, kad Doliebienė turinti žinoti, kur jos vyras. Negalimas daiktas, kad nežinotų. Ne, tai tik pasityčiojimas iš garbės milicijos. Įkirsti! Ji prisidėjusi ir prie vagysčių — jokios abejonės negali būti. Juk jie ne vaikai, ir, be to, jau tiek vargo padėta. Gudri moteriškė — kaip šėtonas. Visi vagys gudrūs, bet tvarkos atstovai taip pat ne mulkia. Nuvaryti į „kalėjimą“ ir visiškai padoriai įkirsti! Kitaip — nieko neišeis.

Gėrė, kalbėjo — nutarė.

Ir varė vyrų menkutę, nuskurusią moterėlę per sniegą, per lauką. Ji ėjo pirma, retais žingsniais brisdama per gilų sniegą, sulinkusi ir dūšaudama. Vyrų — vieni greta, kiti paskui — nešėsi liktarnas, šautuvus, lazdas ir vis komandavo:

— Greičiau, boba!

— Į dešinę!

— Tiesiai!

— Marš!

Jie buvo karingai nusiteikę ir dažnai keikėsi. Naktis buvo šalta, nyki, dangus — tolimas, ramus... Jauja molinė ir tamsi. Šaltis ir baisesnis tūnojo tarp negyvenamų sienų.

Moteriškės akys sustingo kaip ledas, veidas darėsi melsvas nuo neišpasakyto išblyškimo, ir ji tylėjo, nepraverdama lūpų, nes ją pagavo juoda, baisi neviltis — jokio pasigailėjimo iš niekur, o niekur nebuvo galima laukti...

— Dabar apsigalvok: arba geruoju sakyk, kur vyras, arba žegnokis. Jei nesakysi — iš čia jau nebeišeisi, — įtikinamai, valdydamasis, bet žiauriai kalbėjo jai Januška.

Tai buvo baisus, griežtas momentas. Ji galėjo klykti, galėjo šauktis dangaus angelų, bet

kažkieno kieta valia jau buvo davusi savo ištarmę. Auka drebėjo, stovėdama prieš nematomą juodą kryžių — didelį kaip visa naktis.

— Nesakai! — suskambėjo metalas.

Ji tylėjo.

Pakilo sunki ranka su kietai susukta virve ir apipylė ją smūgiais. Stiprus vyras daužė jai per pečius, per galvą, net neužsimerkdamas. Moteriškė sukliko, iškėlė drebančias rankas, pasvirduliavo, bet vėl atsitiesė.

Ranka nurimo.

Dabar moteriškė visu kūnu drebėjo ir tyliai vaitojo, kaip į žiemos vandenį įmesta.

— Uiii... uiui...

— Sakyk!

— Greičiau sakyk!

Krito žodžiai, kaip aštrios plytos.

— Nežinau...

Trumpa pauzė.

— Per kailinius nejunta. Nuvilkti!

Vyrai nutraukė jai nuo galvos vilnonę skepetą ir nuplėšė kailinius. Dabar ji buvo viena bliuzele ir ant galvos turėjo baltą marškonę skepetaitę. Tokia plonutė, liesa kaip apleistas, užskurdęs kūdikis.

Vyrai graibstėsi virvagalių ir kitokių kankinimo įrankių, rėkavo ir puldinėjo kaip girti. Jie svaigo ir patys nebejuto, ką daro. Jų rankos virpėjo, jie kalbėjo užsikirdami, darė automatiškus judesius. Kažkokia jėga juos pagrobė ir svaidė į pakalnę. Dabar jau visi puolė mušti tą kūdikį.

— Sakyk, sakyk, sakyk!..

Tai buvo kažkoks skaudus, baises beprasmiškumas. Tas „sakyk“ jiems buvo tik mušimo taktas. O tikslas — patsai kankinimas.

Moteriškė parkrito ant žemės, cypė ir raitėsi. Smūgiai degino ją it verdantis švinas, visa ji buvo tartum viena liepsna, vienas skausmas. Jos skepetaitė nusmuko ant kaklo, ir juodos kasos pasiskleidė asloje.

Dabar ji graibstė budeliams už kojų ir rėkė pasakysianti, tuojau pasakysianti, viską pasakysianti...

Jie visi siautė kažkokiam pragariškame rate, vienas kito nematė ir nejautė — siautulio pagauti, apsvaigę ir užsimiršę. Pusė klojimo galėjo nudegti, kol jie būtų pajutę gaisrą.

— Sakyk!

— Sakyk!

— Sakyk!..

— Pasakysiu... išėjo... išėjo...

— Kur išėjo?

— Išėjo... nežinau... mušė... išėjo...

— Padus svilinti, bjaurybei! — sušuko vienas, — matot, kad apgaulinėja.

Tai buvo įkvėpimas.

Tuojau apjuosė per pažastis virve ir pakabino moteriškę po balkiu — susmukusią, sumaitotą, nebešanašią į žmogų. Vienas vyras, susukęs šiaudų grįžtę, padegė, kitas greitai nutraukė nuo moteriškės kojų senus vyriškus batus ir kojines. Prsidėjo dangaus keršto šaukiantis kankinimas. Moteriškė raičiojosi, spardėsi, visu kūnu virpėjo, mėšlungiškai sustingdama, cypė dusdama, dvasios netekdama. Paleidus virvę, sudribo, it kaulų netekusi. Ji visiškai nebegalėjo stovėti ant kojų. Dabar ji verkė su ašaromis — aičiodama, kaip žiauriai nuplaktas kūdikis. Pro ašaras žadėjo pasakysianti, graibstė, nurodinėjo, kur išėjęs, paskui vėl šaukė nieko, o nieko nežinanti.

— Sušaudyti! — suriko Januška. Pagriebęs moteriškę, nuvilko prie sienos ir su virve pririšo prie kriūgų.

— Tuoj būsi šalta!

Ir ėmė taikyti senu, medžiokliniu dvivamzdžiu šautuvu. Dabar jis nemanė į ją šauti, o tik norėjo pagąsdinti.

Moteriškė vėl žadėjo viską pasakyti, stengėsi atsiklaupyti prieš ištiestą jai šautuvą, bet ji buvo pririšta ir turėjo stovėti ant apdegintų letenų.

Januška pakėlė šautuvo vamzdį ir iššovė. Šratai sulindo į sieną ir į stogą viršum moteriškės galvos.

Stiprus šūvio balsas trupučiuką prablaivė kerštautojus. Jie pradėjo net bijoti dėl Januškos „šposų“.

— Nesakai?! — sušuko įpykęs vyras ir atlaužė antro vamzdžio gaiduką.

Moteriškė blaškėsi, visiškai nustojusi proto, ir nebuvo galima suprasti, ką ji murma.

— Padėk tą savo laužą — dar uždegsi, — nelauk tai blaiviai perspėjo vienas vyrų.

Januška greit bloškė šautuvą į kampa, tarp senų lentgalių ir kitokių griozdų, net pamiršdamas užleisti gaiduką.

Tuo tarpu moteriškė grobstė vietų vardus, kur turįs būti jos vyras. Nudžiugę „tardytojai“ griebėsi toliau kamantinėti, bet ji vėl pradėjo maišytis, pintis, pati nesuprasdama, ką kalbanti.

— Matai! Tu vėl nebežinai?..

Ir Januška vėl puolė prie šautuvo. Šautuvą jis griebė už vamzdžio.

Dabar atsitiko tai, ko niekas nelaukė. Šautuvas iššovė.

— Jėzus Marija!

Ir Januška viena ranka griebėsi sau už galvos, kitą, drebančią, aukštai iškėlė į orą, kaip nudžiūvusių šaką. Keletą akimirų pasiūbavęs, griuvo ant žemės, visu kūnu žnektelėdamas ant molinės aslos. Iš jo galvos ir kaklo sunkėsi kraujas.

To jie nelaukė. Jie buvo kaip iš miego nubudę, kaip į galvą trenkti. Nesuvokė, kas daryti. Tai buvo siaubo akimirka. Tačiau greitai visi puolė prie Januškos.

— Nusišovė!..

Jiems ėmė kaisti krūtinėje, tarsi patys būtų peršauti, kojos ir rankos drebėjo.

Peršautasis muistė kruviną galvą ir žiopčiojo, neištardamas nė žodžio.

Vyrai vis dar nežinojo, kas daryti.

— Vežkit namo!.. — pagaliau suriko sužeistasis.

Bet čia nebuvo nei arklio, nei rogių, o iki namų daugiau kaip pusė kilometro. Vyrai puldinėjo, blaškėsi, bet nė vienas nesigriebė gelbėti sužeistojo.

— Ai, ai, ai!.. Vežkit namo... ui, ui, ui... namo!..

Dabar nelaimingasis jau rėkte rėkė. Du vyrai lakstė po klojimą, ieškodami rogių, nors aiškiai žinojo, kad čia jų nėra.

— Reikia užrišti!.. — kažkuris šūktelėjo, ir visi sujudo ieškoti, kuo galima būtų aprišti žaizdas. Bet jokio raiščio jie neturėjo. Buvo apsilvilkę kailiniais, o ant kaklų turėjo storus vilnonius šalikus.

— Kunigą! Parvežkit kunigą!..

Peršautasis plūdo kraujuose, daužėsi ir šaukė. Skausmo jis nejautė, bet šaukėsi pagalbos nuo mirties, nuo netikėtos amžinosios mirties.

— Greičiau kunigą!.. Mirsiu... Aš mirsiu... Aš pakoriau Rūką!..

Jis prašė gelbėti jo sielą ir išpažino draugams nuodėmes. Draugai jam buvo — kaip skęstančiam šiaudas. Jis stengėsi atsistoti ir vėl krito.

— Sakau, reikia užrišti! — riktelėjo vyras, pats nežinodamas kuo.

Štai pastebėjo Doliebienę turint baltą skepetaitę. Puolė prie jos, norėjo nutraukti skepetaitę, kuri buvo nusmukusi ant kaklo ir stipriai dviem mazgais surišta, bet drebančios rankos neklausė.

— Eik tamsta aprišti... Tamsta geriau moki... — net vadindami „tamsta“, pradėjo prašyti Doliebienę ir skubėjo atmazgyti ją laikiusias virves.

Bet Doliebienė nudegintomis letenomis negalėjo paeiti. Atsirėmusi į sieną, ji vos laikėsi ant kojų.

— Eik, tamstele, eik...

Doliebienė žengė svyrudama, su skausmu dėdama kojas, sustodama ir tarpais visiškai nebegalėdama toliau eiti.

— Paduok batus! Matai, kad moteriškė basa negali paeiti!

Greitai atnešė batus, ir visi supuolę avė jai kojas. Vienas priklaupęs movė batus, kiti tą nukankintą moterėlę prilaikė už pažastų.

— Greičiau, tamstele, greičiau...

Kiekviena sekundė buvo brangi, o moteris vos galėjo judėti. Apautos kojos jai dar labiau gėlė. Pagaliau ji priėjo, tylėdama atsiklaupė ties sužeistojo galva, pasilenkė ir ėmė tvarstyti jo žaizdas.

Nuostabu! Ji — didelė gyvenimo praktikė — buvo atsinešusi net raiščių žaizdoms.

Vyrai stengėsi jai patarnauti ir kaip paklusniausi vaikai pildė visus jos nurodymus.

Sužeistasis žiūrėjo į ją su didžiausia viltimi, bet nebeįstengė nė žodžio ištarti. Tik sunki jo ranka nusviro moteriškai ant peties...

RŪSTYBĖS ŠVIESA

MERGAITĖ IR VIENIŠAS ŽMOGUS

Priėjusi miesto sodą, ji sustojo ir išžiūrėjo į liepsnojančius klevus. Kaip gražiai čia sugalvojo ruduo, — nusijuokė ji, — visus medžius apipylė ugnimi, auksu, saulės likučiais.

Gera būti dailininke, įsitaisai, kur nori, pieši, kas patinka. Ir bloga būti kasininke (o dar netikraja, pavaduojančia), nuskubi į banką, paimi svetimas algas, susidedi į geltonos odos portfelį ir — grįždama nesidairyk; eik tiesiosiomis gatvėmis, suspaudusi kaip replėmis tą svetimą lobį. O kontoroje buhalteris, kuriam lyg tyčia dievas davė akmenį vietoj širdies, vis vien aprėks tave „kvankle“, „žiurke knyginė“ (jis yra pastebėjęs ją skaitant kontoroje) ir dar kitais nuostabesniais žodžiais. Tu atsakai, anot išmaningojo buhalterio, už visą pasaulį ir už visus jo turtus.

Kas gi čia?! Jos dėmesį patraukė nepaprastas reginys. Ji sustojo. Laidotuvių procesija. Keista procesija. Nedažytų lentų karstą, užvožtą lovį, veža kažkokios purvinos vežėčios, o paskui jas eina vienintelis žmogus. Žmogus — viena koja. Antroji — medinė, apkaustyta geležim. Jis žengia akmenų grindiniu, nuklotu rudens lapais — šiurpus; „Šlept — tarkšt! Šlept — tarkšt!“

Ji net išsižiojo. Lyg koks klyksmas jai išsiveržė iš širdies. Praleido eiseną, nepajudėdama iš vietos.

Iš kur tokios laidotuvės? Net tokiam miestelyje, kur pykstamasi trisdešimt metų, ir tai mirusį lydi sunkvežimis rimtais veidais žmonių.

Ji pabėgėjo tekina, susilygino su procesija ir ėjo kurį laiką šaligatviu.

Ką jis lydi? Tikriausiai žmoną. Kur jų vaikai? Kur kaimynai? Kur giminės? Kodėl jis vienui vienas?

Praeiviai sustoja, stebisi, bet nė vienas nesiryžta net kelių žingsnių paeiti šalia žmogaus.

Vėjas blaško negyvus lapus, neša sūkuriais, meta į veidus; kokia šalta rudens diena!

Medinė koja paslysta, ir žmogus suklumpa ant vežėčių. Bet vėl atsitiesia, vėl žengia šita klaikia savo eiseną.

Kodėl jis nesisėda į vežėčias, galvoja ji. Kodėl neapkabina karsto? Kelias dar ilgas. Kapinės dar toli. O jis per daug vienas, neįsivaizduojamai vienišas.

Ir ji pati nepajuto, kaip pasuko iš šaligatvio ir susigretino su žmogumi. Jai atrodė, kad ji atmerkтомis akimis sapnuoja; su kažkokiu nesuprantamu būtinumu daro tai, ko iš tiesų nedarytų.

Dabar jie dviese ėjo paskui tas šmėkliškas vežėčias ir kiekvienas atrodė lyg iš kito pasaulio.

Nukarinęs kojas vežėjas ragina kumelę skubėti, nori greičiau baigti priverstinę kelionę su karstu už nugaros, greičiau grįžti prie savo tarnybos, į kurią jis yra įpratęs.

O žmogus, nors ir kludamas, žengia atkakliai, ryžtingai, savotiškai oriai: „Šlept — tarkšt, šlept — tarkšt!“ Nuo kaktos jam ritasi stambūs prakaito lašai, palikdami pėdsakus ant nešvaraus pelenų spalvos veido.

Griuvėsis, galvoja ji. Kas jam pakels karstą, nuvykus į vietą? Kas padėjo išnešti iš namų? Kas buvo su juo tomis baisionis valandomis, kai mirtis pasiėmė, gal būt, paskutinį artimą žmogų?

Paklausti jį? Ne! Jo veidas — lyg pikto sužeisto žvėries. Atrodo, kad jo širdis kupina šiurkščiausio nerimo, įtūžio ir pagiežos. Tikriausiai jis žmonių priešas, kerštininkas, girtautojas. O čia vežama kankinė. Ir vežimas taip šiurpiai gargžda, tarsi kartodamas kažkieno neišsakytą skundą.

Gal jis daužė prieš savaitę tą moterį kumščiais, o vakar girtas klūpojo prie jos migio, kuriame ji merdėjo.

Aišku, niekada jis nenušluostė jai ašarų ir nepakėlė jai naštos, kai ji, netekusi jėgų, imdavo klupti. Grauzė jos gyvenimą, iš pradžių tvirtą, vėliau palaužtą; ėdė atkakliau, nei rūdys geležį. Kapojo ją kaip jauną eglę, kol nugenėjo šakas. Jis sunaikino jos slaptąjį pasaulį ir padarė iš jos paklusnią, bevalę vergę. Ir ji braidžiojo pusnis kirtimuose, šalo vėjo pagairėje ant pastolių, mirko skalbyklos garuose, kad parneštų jam duoną. Gulėjo šalia gyvo lavono, šlykštėdamasi prisilietimais, ir, tik kažkokios šventos kvailybės apakinta, kantriai nešė moteriai skirtą likimą. Net nenusikirpo juodų, ant pečių krintančių plaukų, už kurių nutvėręs jis mesdavo ją į guolį; jis to neleido. Ji buvo šviesa, kuri

nepramuša tamsos, ir meilė, kuri miršta negimusi.

Ir tas bekojis, o dar daugiau beprotis, kaltino ją už viską, o labiausiai už patį gyvenimą. Ką jis ateityje kaltins?

Laidotuvių vežimas ritasi iš miesto, slenka didžiulių beržų alėja į laukus — šaltus, drėgmės ir vėjų pripildytus.

Ji turi grįžti. Būtinai grįžti. Bet ji, skausmingos paslapties sujaudinta, beveik nesąmoningai žengia paskui nežinomą karstą.

Gal būt, viskas ne taip, kaip ji mano. Gal ji neteisingai apkaltino tą be galo vienišą žmogų, kuris, kaip atrodo, nieko daugiau nemato, tik tas liūdnas vežėčias, nieko daugiau nejaučia, tik dingusį gyvenimą ir likusią širdgėlą.

Tikriausiai jis nėra pakvaišęs girtuoklis. Nėra žvėris. Nedaužė prieš savaitę kumščiais žmonos; nedaužė nei prieš metus, nei prieš dešimt. Moteris sirgo jau daug metų, nepakildama iš lovos. Visiems įgriso, visi negailestingai paliko ją ir užmiršo. Tik jis, jos vyras, bekojis, bjauriu pelenų spalvos veidu, kilnojo ją ant rankų, slaugė kantriai, stebuklingai kantriai, su nesuprantamu švelnumu. O ji, išjautrinusi ir apdėjusi nuo ilgos ligos, matydavo aureolę, spindinčią aplink jo galvą.

Gal šitokia tiesa?

Bet kodėl žmonės paliko jį, tauriaširdį? Kodėl jis vienas?

Atsakymo ji nesuras, nors stengiasi jų gyvenimą matyti taip, kaip mato šitą šmėklišką vežimą. O žmogus, neramiai žengiantis šalia jos, aišku, nepasakos savo gyvenimo. Ir paslapčių neaiškina. Ar galima išaiškinti paslaptį paukščio, krintančio po medžiotojo šautuvu, žuvus jo patelei? Ar galima nustatyti šviesos ir tamsybės ribas, tarp kurių sukasi visa, kas gyva? Ar įmanoma suprasti tą baisų žiaurumą, kuris lydi meilę?

Gal būt, ir tas žmogus, tas bjaurus bekojis, kuriam buvo įgimtas švelnumas, įsidedė neapykanta ir kerštu žmonėms, prakeikė juos, ėmė tikėti velnius. Išskėles gauruotą kumštį į dangų, jis šaukė už savo likimą, reikalavo atpildo, reikalavo teisybės. Teisybės nebuvo.

Bet šitame purve turėjo kas nors būti: dievas ar velnias, ar girtavimas iki beprotybės. Jeigu bekojis ištartų mergaitei keletą savo likimo žodžių, ji, tikriausiai, galėtų sau pasakyti: štai ko aš iki šiol nežinojau ir nesupratau! Bet ne, jis neprabil. Ir jai liks nežinoma tai, kas svarbiausia — kaip ir visada.

Juk ji nežino, net ką jis iš tikrųjų lydi.

Ji mano, kad žmoną, ir stengiasi suprasti gyvenimą, kurio visai nebuvo. O gal būt, jis lydi motiną — išnešusią ant savo pečių ištisą šimtmetį, viską užmiršusią ir visų užmirštą; gal seserį — laimės nesulaukusią, į pragarą pasiuntusią visus vyrus, uždusią nuo pykčio; o gal draugą — tokį pat atliekamą ir niekam nereikalingą?

— Ką jūs lydite? — paklausė ji staiga ir taip tyliai, kad suabejojo, ar jis išgirdo.

Žmogus pakėlė galvą, išsitiesė, nusibraukė atbula ranka nuo kaktos prakaitą.

— Gyvenimą savo, — pagaliau atsakė jis gergždžiančiu, nemalonių, bet iš gilumos kylančiu balsu. Ir žengė toliau, sunkiai krypuodamas, šnopšdamas, tačiau nepriklausomai ir išdidžiai, kažkaip graudingai komiškai: „Šlept — tarkšt! Šlept — tarkšt!”

Ji pajuto šiurpulį.

Priešais buvo tuščias, nugairintas laukas, keletas eglių ties kapinėmis, kurių viršūnėmis vėjas nešė pilkus debesis.

— Hhh... ką lydite jūs, ahh?..

Išgirdo ji graudų, bet piktą dūstančio žmogaus murmėjimą. Jis, matyt, eikvojo paskutines jėgas ir su kraupiu nerimu skaičiavo mintyse, kiek dar liko iki kapinių.

Ji paėjo keletą neryžtingų žingsnių, atsiliko ir sustojo. Taip, tikrai, ką ji lydi? Svetimą paslaptį, kurios niekada nesužinos? Bevardį gyvenimą bevardžio žmogaus? Ką ji lydi?

Lyg prabusdama, ji atsiminė tai, ką neleistinai buvo užmiršusi, — atsiminė, kad ji nešasi pilną portfelį pinigų, kurie kažkam neapsakomai reikalingi. Ir ji bėgo tekina į miestą, galvodama, ką pasakys buhalteris, kuriam dievas iš piktumo davė akmenį vietoj širdies. Bėgo žvirgždėtu keliu, ilga beržų alėja, neatsigrėždama, nesustodama, kaskart labiau suprasedama savo kalte.

Ir kai išbalusi ir uždususi pravėrė raštinės duris, ji pamatė siaubą buhalterio akyse. Sustojo prieš jį be žado ir laukė negailestingo teismo. O jis, norėdamas nustatyti kaltės dydį, ištara pro dantis:

— Kalbėk!

Tada ji pasiryžo pasakyti jam visą tiesą, pasakyti, suvaldžiusi baimę, drąsiai, net protingai. Jeigu jau būti teisiškai, tai tikrai už tiesą.

Taip, ji ėjo laidotuvių procesijoj. Ji turėjo eiti. Ji negalėjo neiti. Mirė jai brangiausias žmogus. Kol jis buvo gyvas ir darydavo jai gera, ji niekino jį, skriaudė, įžeidinėjo. Giminės apiplėšė jį, paliko, užmiršo. Ir mirtis, kuri yra šimtą kartų baisesnė vienatvėje, pažadino jos sąžinę, atsakomybę, gailės. Ji pajuto savy to žmogaus gyvenimą, tokį mažą ir kartu tokį didelį, — gyvenimą, audrose nepalūžusį, švelnios meilės pripildytą. Ir pajuto jo likimą, nežinomo, užmiršto žmogaus likimą, nematomais saitais surištą su jos likimu. Ji ėjo paskui karstą — ji negalėjo neiti — paskui sielvartą, paskui neišmatuojamą vienatvę. Ir atrodė jai, kad ji eina paskui kažką nemirtingą, eina su visais žmonėmis kartu, eina brolių ir seserų būryje. Ir atrodė jai, kad žemė žydi, nors tai buvo geltonas ruduo.

Pradėdama kalbėti jam, ji jautė baimę, bet dabar pati pamatė, kad tai nėra baimės ir silpnumo žodžiai; pati suprato, kad tai iš tikrųjų yra tiesa. Ir, keista, ji pastebėjo ašaras buhalterio akyse. Ašaras?! Ne! Tai buvo tik iš kažkur atklydęs saulės kraštelis, tik svetimų spindulių pluoštas, nes staiga griežtasis žmogus pagriebė tą patį portfelį ir trenkė į stalą.

— Kvaiša! Galėjo taip atsitikti, kad būtum grįžusi be pinigų! Žmonėms valgyti reikia!

ANGELAS

Vasaros popietės saulė slėpėsi kapinių medžių viršūnėse, oras kvepėjo išilusia žole, gėlėmis.

Ties vienu kapu du vyrai kasė žemę, o tretysis sėdėjo ant sumestų krūvon lentgalių ir, kažką mąstydamas, lankstė tarp pirštų metalinį suvyniojamą metrą. Šalia buvo papilta žyvro ir pastatyti keli maišai cemento. Vyras atsikėlė, labai atidžiai išmatavo keliose vietose duobės gilumą.

— Dar trupučiuką! — pasakė kasėjams, kurie įsmeigė įrankius, atsitiesė, šluostėsi nuo kaktos stambius prakaito lašus.

— Ką, ponas, juk kastuvai greitai sieks grabo lentą... tiktai ramybę sudrumsim... — ir jie parodė akimis į kapo gelmes.

— Ne, ne! — prieštaravo žmogus su metru rankoje, — pamatai turi būti įleisti į žemę šimtą dvidešimt centimetrų. Suprantat? Kai dideli šalčiai, — žemė išąla iki metro. Ne mažiau... Paminklas turi būti, suprantat, amžinas, o jis toks bus, jei pamatai...

— Taip, ponas Aniuli, — atsakė vyrai ir, nebaigę jo klausytis, vėl pasilenkė prie kastuvų.

Aniulis suvyniojo metrą, pažiūrėjo į baltą duobės smėlį ir giliai atsiduso: „Ar tikėjaisi, tėve, kad sūnus ant tavo kapo pastatys tokį paminklą?“

Ir jis pajuto savo širdy pasitenkinimą, net džiaugsmą, tarsi iš po žemių būtų jautęs tėvo dėkingumą ir pasigėrėjimą sūnumi. Jis pasitraukė į šalį, pro samanotus medinius kryžius ir medžius žiūrėjo į spindinčius vasaros tolius, su dideliu švelnumu galvojo apie tėvą.

Dirba, būdavo, palinkęs prie varstoto, visas drožlėmis apkibęs, o jis, sūnus, stovi ir stebi, kaip blizga it šilkas obliuojama lenta. Staiga pakelia tėvas galvą ir šypsosi pro apdulkęsčius ūsus: „Staliumi tai tu nebūsi...“ Kai gauna, būdavo, pinigų už darbą, ištiesia prieš sūnaus akis keletą šlamančių melsvų banknotų: „Gražus pinigėlis... tik mažoka... Brangink pinigą, sūnau... Jei šito turėsi — visko turėsi!“ O jis, sūnus, rodos, tik žiūrėtų ir žiūrėtų į tuos paveiksluotus, žėrinčius stebuklus. O troško jų — kaip ligonis sveikatos. Vėliau jo mintys sukdavosi tik apie pinigą, apie rastus, iškastus lobius, pagrobtas kasas, pritrenktus kasininkus, tik, žinoma, ne jo, o kažkieno kito ranka.

Ir vis dėlto pusę savo gyvenimo jis praėjo be laimės, kiekvienam jo žingsniui vis kažko trūko. Ir kas jis buvo? Smulkus raštininkas miesto savivaldybėje, — žemas, nelaiku praplikęs, kruopasrėbis, velkąs savo nuobodų gyvenimą — ne didesni už save.

Pasilenkė ir paėmė medžio gabalą, išverstą iš gretimo kapo, kasant plačius pamatus jo statomam paminklui. „Lenta. Jau sutrešusi...“ — ir Aniulis suspaudė delne žemės suėstą medį.

Vis dėlto gyvenimas šuniškai keistas, mina, trypia tave, staiga iškelia, apdovanoja, ima kitus minti, baisiai ima trypti, kraują lieti. O tu, atgavęs jėgas, veržies pirmyn — atėjo tavo eilė; bėgioji plazdančia širdimi, apsvaigęs, griebi rankomis, o kartais dantimis — gyvenime visaip pasitaiko, — stveri vertingą daiktą, perki, parduodi, čiumpi pakliuvusį sidabrą — kažkaip netyčia, štai kaip tą medį... Nuo ko? Nesvarbu... Pirštais, akimis nori įsitikinti, kad tai ne sapnas, o gyva tikrovė — kaip tavo rankos, kaip alsavimas, kaip skonio jutimas.

Kažkas pradėjo karą, ėmė žudyti žmones. Ne tu pradėjai, ne tu žudai. Kažkas šaukia, kažkas miršta; gal matytas, gal pažįstamas. Betgi ne tu, ne tu ir ne nuo tavo rankos: tai esminis dalykas.

Dievas abejingas, žmonės abejingi — o tu, doru staliaus sūnus, ar gali būti kitoks? Gyventi! Drąsiau gyventi, negu bet kada! Kažkas tavo viduje sako: atėjo tavo laikas, turi teisę būti turtingas.

Tėvas ten, iš po žemių, sako: „Brangink pinigą! Būsi turtingas!” Tėvui jis dėkingas, už tai jam atsilygins.

Ir ponas Aniulis dar kartą išmatavo kasamus pamatus, patikrino jų platumą ir gilumą: iki milimetro tiksliai buvo viskas padaryta. Jausdamas palaimą ir dvasios ramybę, lėtu žingsniu nuėjo namo.

Kieme, tarp senų dėžių ir lentgalių, stovėjo daili statula — stebindama praeivius savo netikėtu atsiradimu ir baisiai nesiderinančia aplinka. Tai buvo Mykolas Archangelas — baltas kaip sniegas, pusiau suglaustais sparnais ir ilgu trimitu sugniaužtojų saujoj. Ranka su trimitu jau buvo truputį pakelta ir išpūsti žandai — dar viena akimirka, ir trimitas jau bus prie lūpų, pasigirs nuostabi muzika, kelianti žmones amžinajam atbudimui.

Nors jau daug kartų Aniulis gėrėjosi statula, bet dabar ji pasirodė dar gražesnė. Saulės spindulių nušviesta, ji buvo dar skaistesnė — spindėjo kaip pavasario diena. Savo grožiu ir neapsakoma galybe žadino džiaugsmą ir entuziazmą net jam, Aniuliui, žmogui, linkusiam į apčiuopiamesnius dalykus.

Jis jau vaizdavosi statulą tenai, miestelio kapinėse, tarp pilkų medinių kryžių. Nebus praeivio, kuris nesustotų pasigrožėti, nebus žmogaus, kuris nekalbėtų apie jį ir neprisimintų jo tėvo... Ir pavardė jų panašiai skamba: Aniulis — Aniuolas. Tai dar labiau pakelia jų giminės vertę.

Staiga Aniuliui dingtelėjo mintis, kad išeidamas kažką užmiršo padaryti. Jis puolė į savo kambarį ir vienu šuoliu prišoko prie spintos.

Ačiū dievui, spinta užrakinta; dabar atsiminė užrakinęs ir net kelis kartus patikrinęs. Pats nesupranta, kodėl taip dažnai apsirinka, be priežasties išsigąsta, kodėl pasidarė nervingas, įtarus — net sau pačiam.

Bet, palaukit, — išeidamas į kapines, jis ketino suskaityti pinigus, tik nespėjo, nes darbininkai sėdėjo vežėčiose ir ragino skubėti.

Susirado raktus, išsiėmė medinę dėžutę, kuri taip pat buvo užrakinama. Atrodo, visi, — lygiai pusė dėžės, o ant viršaus tas pats kablys (kažkada tarnavęs paskerstoms kiaulėms pešti); jis visados prislegia banknotus, kad daugiau susigulėtų.

Suskaičiavo pinigus: šeši tūkstančiai devyni šimtai. Kurių galų dar to šimto trūksta: galėtų būti lygiai septyni. Pinigus jis dažnai skaičiuoja, jam nepaprastai malonu tai daryti; tik šiek tiek dirgina nervus, kad niekada nebūna apvalios sumos; kai pasieki tą sumą ir perviršijai — tada trūksta iki aukštesnės.

Užrakino dėžutę ir ėmė vaikščioti po kambarį. Taip, tiesa, jis turi nemažai stalo sidabro, šilko, geros medžiagos kostiumams, bet šitie geri daiktai tebūnie, — jie savo vietoje... Norėtų turėti grynais: mažiausia dešimt tūkstančių. Jo dideli planai — organizuos akcinę bendrovę ir bus stambiausias akcininkas. Apie jį, dorą ir apsukrą žmogų, su pagarba kalbės visi.

Ponas Aniulis jau buvo vėl užrakinęs spintą ir kelis kartus patikrinęs užraktus, kai kažkas pasibeldė į duris. Greitai apžvelgė kambario kampus ir įsitikinęs, kad niekas nesimėto po akimis, palengva atidarė duris. Ten stovėjo ne kas kitas, tik šeiminkų mergaitė. Pasipiktinęs Aniulis norėjo užtrenkti duris, nes labai nemėgo, kad kas nors iš namiškių vaikščiotų į jo kambarį. Bet mergaitė ėmė šaukti, jog kieme stovi „baisiai gražus ponas su pirštine ir su lazdele”. Aniulis vėl atidarė ir pasidomėjo:

— Ko jis nori?

— Jis klausia, kieno tas kapas...

— Koks kapas?! — pašoko Aniulis.

— Tas aniuolas su sparnais.

— Paminklas, ne kapas, kvaile.

— Tas ponas taip pasakė: kapas.

— Na, užteks...

— Jis prašė pakviesti tą kieno tas...

Aniulis pasitaisė kaklaraištį, krankštelėjo, palaukė keletą minučių ir, kažką negera nujausdamas, neramus išėjo į kiemą.

Čia iš tikrųjų stovėjo aukštas jaunas vyras, gražiu šviesiu kostiumu, pilka skrybėle, dengiančia tamsius ilgus plaukus, geltonomis pirštinėmis ir geltona lazdele rankoje. Jis žiūrinėjo paminklą, bet, pamatęs išeinant Aniulį, atėjo priešais, ištiesė ranką, pasisakė savo pavardę, kurios šis gerai nenugirdo.

— Tamstos angelas? — paklausė maloniai nusišypsojęs.

— Mano.

— Einu pro šalį, žiūriu: puikus paukštis!.. Man jis patinka.

„Tai nesvarbu...“ — pagalvojo Aniulis ir laukė, į ką čia suks kalba. Bet jaunasis dabita neskubėjo — jis išsitraukė puikų portsigarą, paspaudė mygtuką, smagiai atidarė paaukuotą viršelį ir ištiesė šeiminkui. Aniulis pasisakė nerūkas (iš tikrųjų jis rūkė) ir žiūrėjo su nepasitikėjimu: „Niekur nematytas, tur būt, ne vietinis.“

Svečias užsirūkė cigaretę, dar kartą pažiūrėjo į angelą, atžagaria ranka numetė degtuką, lyg tarp kitko paklausė:

— Gal parduodat?

Aniulis iš karto nustebo, paskui nusišypsojo patenkintas, kad visi jo būkštavimai ir nuojautos nepasitvirtino.

Ilgai svarstė, kaip atsakyti. Žinoma, jis neparduos, dėl to negali būti jokios abejonės, bet nebūtų prekininkas, jei neišklaustytų, kiek už vieną ar kitą daiktą siūloma.

— O kiek ponas duotumėt? — paklausė pusiau juokais.

— Aš duosiu visada truputį mažiau, negu jūs prašysit.

— Aš pats pirkau ir brangiai sumokėjau. Jis leido suprasti: parduos ar ne — tai neturi reikšmės, bet kaina yra ypatingai aukšta.

— Aš tamstai dar brangiau sumokėsiu, — nesidavė gąsdinamas pirkėjas.

Aniulis tylėjo. Jis laukė, kad šis neprašytas svečias vėl išties ranką, atsisveikins ir nustyplins ten, iš kur atėjęs. O svečias to nė nemanė. Labai mandagiai, vos prisiliesdamas, paėmė Aniulį už parankės:

— Štai ir suolelis!.. Atsisėskime. Diena puiki.

— Taip. Nebloga.

— Jei tamsta būtum prekybininkas, — tarė jis, pusiau pasisukdamas į Aniulį, — suprastum, kad nėra išmintinga neparduoti daikto, kai pakankamai už jį uždirbi.

Aniulis skersom pažiūrėjo per petį.

— Bet tamsta vis dėlto turi gerą skonį, — lyg sušvelnindamas pasakytus žodžius, toliau kalbėjo korektiškas jaunuolis, — o skonis, sakoma, tai protas... Žinoma, aš neturiu teisės klausti, kiek tamsta mokėjai, aš galiu tik spėti, be abejo, visada rizikuodamas apsirikti. Na, sakysim, tamsta mokėjai du tūkstančius, o aš tamstai duosiu keturis.

„Nieko sau vyrukas... Matyt, turi storą piniginę ir gana mandagus... — galvojo Aniulis, žiūrėdamas čia į paminklą, čia į pirkėją.

Saulė jau slėpėsi už namo stogo, ir vieną angelo sparną pridengė tamsus šešėlis.

— Atspėjau?

— Ne.

— Toli nuklydau?

— Pustrečio karto reikia padidinti.

— Vadinasi, penkis?

— Taip, aš mokėjau penkis tūkstančius, — atsakė nė nemirkstelėjęs Aniulis ir apsidžiaugė, kad gražiai pavyko lygiai dešimt kartų padidinti mokėtają sumą. Ir, pasirodė jam, kad nuo to jis pasidarė turtingesnis.

— Seniai pirkote?

— Prieš... metus.

— Leiskite netikėti.

— Jūsų valia.

Pirkėjas lazda pastumdė kiemo akmenėlius ir tarė:

— Duodu šešis.

— Juokaujate.

— Na, septynis, — nesulaukdamas Aniulio atsakymo, pridūrė: — Peržengiau tikrąją kainą. Per daug buvau sužavėtas jūsų angelu.

Ir jis atsistojęs ėmė lėtai mautis pirštines.

Aniulis žiūrėjo susirūpinęs, kad šis „mandagus ponas“ jau rengiasi išeiti.

— Be reikalo tamstą gaišinu... Tamsta visai nenorite parduoti.

— Aš to nepasakiau. Žinoma, parduoti galima... tik ne už tokią kainą... Prašau sėsti.

Bet pirkėjas nesisėdo. Jis vėl nusimovė pirštines ir išsiėmė puošnųjį portsigarą. Dabar

Aniulis užsirūkė cigaretę, kuri tikrai buvo gera.

— Dar kartą pažiūrėsim iš arti, — ir jis priėjo prie paminklo, palietė angelo sparnus, pačiupinėjo ranką.

Marmuras buvo šaltas ir kietas.

Jie rūkė cigaretes, čia prieidami arčiau, čia atsitraukdami, žiūrėjo iš visų pusių; čia vėl sustodami, ilgai stebėjo statulos veidą. Angelo žvilgsnis buvo truputį pakeltas, su ramiu ir giliu lūkesčiu žvelgė į giedras tolimas.

— Man rodos, truputį kreivas jo kaklas, — tarė pirkėjas ir lazda bakstelėjo į angelo kaklą.

— Aš tamstą užtikrinu...

— Man pasirodė...

— Tikrai ne kreivas.

— Gal būt...

— Tiesesnio kaklo nė nerasi.

Keistasis žmogus atsiklaupė prie angelo kojų. Aniulis pagalvojo: „Negi jis nori pabučiuoti!“ Bet žmogus kažką ilgai tyrinėjo; paskui jis atsistojo, švilptelėjo.

— Negyvens angelas.

— Kodėl?

— Žaizda!

— Kokia žaizda?

— Širdies. Angelui teko drebėti.

— Nesuprantu jūsų.

— Jis yra vogtas.

— Vogtas?

— Bjauriausiu būdu. Iš subombarduotos bažnyčios. Jūs puikiai žinote.

Ir jo žvilgsnis pasidarė rūstus ir aštrus. Aniulis sutriko.

— Angałą parvežė iš... Vokietijos, — sumikčiojo jis.

— Vokietijos!..

Pirkėjas garsiai nusijuokė Aniuliui į veidą, išsiėmė pirštines, bet nesitraukė.

— Aštuoni! — tarė po pauzės, prieidamas visai arti.

— Ne.

— Devyni!

— Nn... ne.

— Žinai ką, tamsta! Duok delną!

Aniulis ištiesė ranką, kuri truputį drebėjo.

— Dešimt tūkstančių! Tučtuojau, grynais ir stambiomis kupiūromis.

Aniulis purtė galvą ir mirkčiojo akimis; jis duso, jam trūko oro, gerklėje darėsi sausa.

— Dar... pridėkit.

— Ne. Štai pinigai! — jis išėmė be piniginės pluoštą banknotų ir ištiesė prieš Aniulį. — Tamstos valia: imti ar ne.

„Viešpatie, ką aš darau... — pagalvojo žmogus ir nusuko žvilgsnį nuo pinigų. — Tu, skiaistusis dievo angele, gelbėk, gelbėk!“

— Na! Laikas brangus, aš turiu skubėti.

— Pagalvosiu truputį... truputį... pasitarsiu... lukterkit.

— Tik būkite malonus... neužgaiškite.

Aniulis neturi su kuo tartis, jis nori tik minutėlę pabūti vienas... ramiai pasvarstyti... Ramiai? Per daug įkaitę smilkiniai. Tiek pinigų! Taip netikėta! Kaip karštas smėlis degina jausmus.

Bet protu, žmogau, protu! Aa!.. Dešimt tūkstančių! Kaip ledą! Mirtinai reikalingus!.. Jis pamišęs. Kas pamišęs? Abu? Ne, ne!.. Atsisakyti beprotybė!.. O paminklas? Kas pastebės? Yra — nėra... Kryžiai, kapinės... Nieko daugiau. Užverstį duobę! Šiandien pat! Tuojau! Kol darbininkai tebėra.

Ir Aniulis plačiu žingsniu žengė pas pirkėją.

— Matau, kad viskas gerai, — tarė šis, eidamas priešais.

— Dešimt tūkstančių ir... šimtas.

Pirkėjas pažiūrėjo kiek nustebeš, nusišypsojo, atskaitė pinigus ir sudėjo, prispausdamas į Aniulio ištiestą delną.

— Matote, kaip lengvai gaunami pinigai, net už dangaus angelus! Parduotuvių, manau,

negersim... karas... Šiandien pat atvažiuos vyrai paimti... — tarė jis linksmai ir paprašė pakvitavimo.

Aniulis čia pat parašė, pinigus, net neskaičiavęs, įsigrūdo į kišenę ir dar kartą pažvelgė į angelą. Tarp tuščių dėžių ir sąšlavų angelas stovėjo svetimas, nelauktas — vogtas, parduotas — stovėjo ramus ir didus, rūstus ir geras.

KARALAITĖ NEBUVO PROTINGA

— Labai gražios pintinės! Tik bulvėms jau netinka. Perdaug gudriai išlankstytos.

Ji žino, kas tai pasakė, ji girdėjo jo žingsnius, nors nepažvelgė nei jam ateinant, nei dabar. Tai tas juodaplaukis iš gretimo namo kelintą kartą ją kalbina. Vasarotojai jį vadina Ignacu; ji visada suklūsta, išgirdusi tą vardą. Grįžęs iš darbo, jis per jų kiemą eina į upę maudytis.

Mergaitė pakėlė juodas dideles akis.

— Į jas galima rinkti uogas.

Jos balsas virpėjo, skruostai kaito. Ji visada bijo, kad nepasakytų ko nors „ne taip“, bet atrodo, kad jos žodžiai buvo protingi.

— Nuostabias rankas turite, mergužėl, — ištarė Ignacas, pabrėždamas žodį „nuostabias“, švystelėjo per petį didžiulį rankšluostį ir švilpaudamas nuėjo.

Nuostabias, galvojo ji, nuostabias... na, žinoma, ir gražias. Jis patvirtino tai, ką ji pati žino. Šią vasarą ji įsitikino, kažkaip netikėtai pamatė, kad jos rankos gražios — pamatė, žiūrėdama į kitos moters rankas, kurios buvo apvijusios vyriškio kaklą ir glostė jo rudus plaukus. Akimirka prabėgo keista mintis: ji mato rankas ne kokios nors kitos moters, o savo pačios — laikančias ne kvapnių žilvičių glėbį, o savo laimę.

Nuo tos dienos pradėjo ji puoselėti rankas. Ir tik jai vienai žinoma ir suprantama, koku būdu reikia puoselėti tas rankas, kurios per dieną pintines pynė, uogavo arba usnis ir žliūges rovė.

Ji privalo būti graži, kaip ir visos kitos merginos, kurių dauguma, kaip žiūri, gražios.

Bet ar ji graži? Tikriausiai taip, nors nė vienas vyriškis dar nėra jai šito sakęs. Bet pasakys, tai aišku. Pasakys Ignacas! Ne! Karalaitis! Žengdamas pro šalį, karalaitis su savo juokingu storuliu palydovu staiga nustebeš sustos ir tars sujaudintu balsu: „Kokia graži mergina!“ O juokingasis palydovas: „Ko žiopsai, Ignacai!“ Ne! Ne taip palydovas tars, daug gražiau: „Pagauk, kaip žuvele! Išvok! Ant rankų išnešk, mėnesienai šviečiant“

Aišku, ji ne karalaitė, ir niekas jos neneš ant rankų. Bet kuo ji kalta, kad širdyje pridygsta neprotingų minčių. Ne lysvė, neišravėsi. Ir kam ravėti. Tegu... Daugiau ir nėra kuo pasidžiaugti. Batukus, ir tuos žiurkės sugrauzė. (Viską jos graužia — kas dieną, kas valandą!)

O gyvenimas čia pažiūrėti įdomus, tik kartais dar mažiau suprantamas, negu ten, kur ji buvo — kvaišų karalystėje. Trumpakelniai, margi ir nuostabiai akiniuoti vasarotojai ateina, perka uogas, valgo, tik niekuo nesidžiaugia. Kalba, bet nemyli ir nemato. Ją pastebi tik tada, kai ji karvę melžia; ir tai ne ją, o karvę.

Gyvenimas vis vien įdomus ir net gražus. Ji renka vienodas baltutes žilvičių vyteles, deda vieną šalia kitos, ir jai atrodo, kad taip ji renka savo dienas, riša į vieną audinį — kas kartą vis ryškiau, protingiau, nuosekliau. Svajonės — nors ranka paliesk, tokios gyvos ir tikros, kaip tas miškas, kaip upė, kaip ta pabudusi širdis, kurios užsupti negali.

O buvo drumzlinos dienos, neramios, piktos dienos. Kai kada dar šurpiai iškyla atmintyje lyg sapne. Bet jų daugiau nėra. Laiko tėkmėj nuskendo. Ir ji pati, kuri dabar ne ji, taip pat nematomos upės dugne. Palaidota šitoji, kurios galvoj tikrai buvo kai kas ne taip, kaip reikia. Palaidoti keisti jausmai ir keistos mintys, kuriems net vardo dabar nerasi. Tikėkite, ne šitos rankos taikstėsi suskaldyti nosį stambiam kaip pusė namo gydytojui. Ir ne — tikrai ne šitos rankos mėgino pulti tėvą su kirviu. Tai buvo kitos, kurios dabar kažkur upės dugne, ir tekanti srovė jas užneša smiltim.

O nutekėjo laiko daug. Ir tėvas, ir kantrioji motina jau iškeliavo ten toli į vakaro saulėlydžių gelmes. Žmonėms ji to nesako, nes tai ne ta tiesa, kurią reikia sakyti. Bet jai saldu galvoti, kad jie tikrai gyvena ten ir vakarais ateina atsisveikinti su ja.

Žmonės dar bijo jos. Ir net seselė globėja, gulbė baltoji, — dar bijo jos. Ji turi ant grindų miegoti už gulbės durų.

Aišku, jai duota per maža — kartais taip gelia širdį — siaura palėpė, maišas su šiaudais... Ir viskas. Bet stogo langas toks platus — pro jį ateina žvaigždės ir šventei visus kviečiantis mėnulis, prineša sidabro ir šilkų, pastato marmuro menes ir miegą atima nustebusioms akims.

O kartais ta stebukladarė mėnesiena, švelniai apglėbus, ją išneša į ateities platybes. Keliauja

ji po tolimus kraštus, po žėrinčius ugnimi miestus, paskui į tėviškę sugrįžta — ir mokyta, ir gerbiama — ji moko, gydo, seka pasakas vaikams ir kai kuriems iš protingųjų tiesiai rėžia į akis, kad jų pačių galvoj ne visada viskas kaip reikiant.

Ir čia kažkas staiga nutraukė jos svajones, lyg iš sūpuoklių būtų ją išmetęs. Verandoje stovėjo šeimininkės sūnus, iš laidynės leido į ją akmenukus ir šaukė:

— Ei tu, kūtvėla!

Tai buvo sutartas ženklas, kad jai jau laikas melžti karvę. O paskui prilaužti gurgždančių buroklapių ir pašerti nakčiai. Už tai jos seselė gauna kas dieną po litrą šilto, kvepiančio saldaus pieno.

Dvi dienas lijo ramus vasaros lietus. Trečios dienos rytas išaušo skaidrus kaip krištolas ir pilnas skambiausių garsų.

Ji bėgo su dviem pintinėm, nesulaikydama virpulio ne tiek dėl ryto vėsumos, kiek dėl apėmusio nerimo.

Uogauti! Grybauti! Braidyti po rasą! O ne! Po dviejų dienų lietaus tai tiesiog irstytis nepabaigiamose miško maldynėse. Žinoma, ne kiekvienam tai būtų ypatingai malonu. Bet juk uogauti, tai kvėpuoti laisve, mišku, gėlėmis, o ne pintines pinti, sėdint vienoje vietoje ir tik mintimis nuklystant į fantazijos pasaulius. Girioje pasaka šalia tavęs — regima, apčiuopiama — tik apsidairyk, paliesk ranka. Štai čia apgriuvę ir aprupėję, didžiulėmis šaknimis surakinti mūrai, giliai tarp jų nematomas upokšnis šnera, o ten gyvos medžių pilys, vienos dangų remia, kitos kažkur grimzta, egluose skruzdžių didmiesčiai su neįspėjamu gyvenimu, o toliau skynimai, kur saulė krauna atsargas ir dosniai teikia jas visiems: ir driežui, ir kanapėtai gyvatei, ir sraigių tautelei — vis tai gyva, nesibaigianti pasaka, jei tik į ją ateina karalaitė žmogaus siela.

Sustoję šešėliai iš naujo pradėjo ilgėti, mažoji uogautoja vis klajojo tarp tų paslapties kupinų pilių ir saulės kraunamų lobių. Apsvaigo ji ir pavargo nuo šilto, drėgno ir kvepiančio oro, nuo tos gausybės raškomų uogų. Bet jai buvo neapsakomai gera. Čia niekas nesistengia tavęs pažeminti, išstumti, niekas nesiūlo išmaldos ir niekas nereikalauja. Čia atbunda laisva karalaitė ir mato, koks nuostabus pasaulis.

Grįždama uogautoja pastebėjo kažką važinėjantį dviračiu. Ji sustojo ir atsišliejo į medį. Jis perkirto plačią aukštos žolės prižėlusią aikštę ir dingo tarp jaunų pušaičių. Ji stovėjo, lyg kažko laukdama. Pro ją šuoliavo išgąsdintas kiškis, bet ji nepasuko galvos. O dviratis staiga sublizgėjo iš kitos pusės, ir dailus juodaplaukis, nuogomis rankomis, pravažiavo beveik pro ją. Jis važinėja tik tam, kad važmėtų — ji tai jau seniai yra pastebėjusi. Jos širdis daužėsi, dingo pasakos ramybė.

Uogautoja perbrido papartyną ir, nežiūrėdama į žemę, ėmė rinkti uogas. Ji išgirdo kažkieno juokingus žodžius: „Ko žiopsai, Ignacai!“ Gal būt, tik paukštis taip keistai suriko, nes aplinkui niekur nebuvo nė vieno žmogaus... Giria gaudžia... Ir vėl ji girdi kitą balsą, kitus, daug gražesnius žodžius: „Paimki ant rankų.“ Ne! Tai jos pačios balsas taip ją apgaudinėja — ir pirma, ir dabar.

Jis sublizga saulėje ir vėl dingsta. Miško takais ir pievelėmis jis nardo, kaip lydys ežere. Ji renka uogas, kurių čia nėra. Pasikūkčiodama kukuoja gegutė. „Kaip žvirbluitį tu ant rankų... Jos gyvenimą ant rankų...“

Uogautoja staiga pakėlė galvą, atsitiesė visu ūgiu.

— Pirmą kartą matau tiek aviečių. Ir tokių ankstyvų!.. — pasakė jis, išvažiuavęs iš tako ir sustojęs gilioje žolėje.

— Žemuogės. Valgykit.

— Tiesa!..

Jis pasisėmė saują stambių žemuogių ir tylėdamas suvalgė. Ant kaktos jam žibėjo smulkūs prakaito lašai, bet jis jų nešluostė.

— Dar valgykit.

Jis vėl pasisėmė, pakėlė prie burnos, bet, prieš valgydamas, giliai patraukė nosimi stebuklingą aromata. Ji žiūrėjo jam į veidą ir buvo laiminga.

— Kur jūs dedate uogas?

— Seselė parduoda vasarotojams.

— Ir pintines parduoda? Tas, kur jūs taip gražiai piniate?

— Parduoda. Dar valgykit.

— Jums gerai pas ją? Pas seselę?

— Gerai.

— Nemuša?

Jai net nejauku girdėti tokį klausimą. Už ką ją turėtų mušti? Tiesa, seselė kai kada barasi, bet ir apie tai nereikia čia kalbėti.

Valandėlę jis tylėjo, laukdamas jos atsakymo, pirštais nusišluostė delną, ant kurio buvo likusios rausvos uogų dėmelės. Ramiu žvilgsniu nužvelgė ją nuo galvos iki kojų, sustabdė savo akis jos akyse.

— Seniai jus stebiu. Ir jūsų seselę. Keistokai man kartais atrodo...

Ji laukia, kad jis dar kartą pažvelgtų jai į akis. Ir žiūrėtų ilgai. Ir leistų jai žiūrėti. O jis:

— Visai suprantama, išėjo į „užtarnautą poilsį“ ir jus pasiėmė. Patronauja! Teisėtai!

Ji suvirpėjo visa, užmiršo ir jo žvilgsnį... Taip, jis žino... Jis palietė dar neužgijusią žaizdą — dangstomą, slepiamą.

— Seselė viena, kaip ir aš... Nieko neturi. Ji norėtų jautriausiais žodžiais paaiškinti, kad jis ją suprastų, kažkokią didelę tiesą pasakyti, kurią ji pati tik širdimi nujaučia. Žmogus gi keičiasi, kyla, į pačią saulę stiebiasi, ieško į save panašių... Bet ne visada žino, nuo ko pradėti, kaip ką surasti...

— O kodėl ta jūsų seselė viena? Kur jos artimieji?

Ne, jis kažkaip kitaip galvoja.

— Aš taip pat vienas, — po valandėlės kalba jis, žiūrėdamas į šalį, bet jo balse suskamba kažkas labai artima. — Būna visokios vienatvės. Ir atsitinka visaip...Taip... Eglė nupjovė, o kelmą samanomis apdėjo. Na ir žmonės!

— Valgykit dar uogų.

O mintyse: „Dar ką nors pasakykite. Kalbėkit apie save. Jūsų gyvenimas ne toks, kaip visų.“

Uogų jis daugiau nebevalgė. Ir nebepažvelgė jai į akis.

Visi žodžiai, kuriuos jie ištarė, atrodo, buvo ne tie. kažkas dar liko už jų. Gal būt, už jų liko pati pasaka.

Jis paspaudė jai ranką, pakėlė nuo žolės dviratį.

— Į šokius nueisim kada nors.

Kaip sustingusi ji stovėjo, kol tik matė jį nuvažiuojantį. Paskutinių jo žodžių beveik negirdėjo.

Širdis buvo pilna sąmyšio, prieštaraujančių jausmų. Argi tai tokia laimė — ateinanti ar prabėganti pro šalį? O gal tai nusivylimas?

Atsisėdo ant kelmo, samanom apdėto, delnais užsidengė veidą ir, nežinia kodėl, tyliai ėmė verkti.

Miškas buvo pilnas paukščių balsų. Vieni ulbėjo ir švilpavo toli, vos girdimi, kiti klykavo čia pat, atkakliai, su kažkokiu nesuprantamu geiduliu. Aštriai kvepėjo jaunos pušys, dūzgė bitės. Gyvybės perteklium plakė vasaros širdis.

Po kokios valandos, pajutusi stiprų alkį, uogautoja pakilo ir nuskubėjo namo.

Sekmadienio rytą, išsipraususi šaltu šulinio vandeniu, ji su seserim globėja iškeliavo į mažą vasarvietės miestelį. Žygis eilinis, įprastas ir būtinas kaip pats sekmadienio rytas.

Viena aukšta, mėlyna kaip rugiagėlė žengė pirma, švytuodama tuščiu skardiniu indu. Kita maža, rusva kaip skruzdė, ėjo paskui, vilkdama tamsių uogų pintines. Miestelio turgavietėje jos parduos visą derlių, kurio tolimųjų vilų vasarotojai nepajėgia supirkti vietoje.

Aplink tylu. Tik kai kur už atviro lango suskamba ankstyva šeiminkė. Žemai dūzgia garlais. Garsai toli plinta.

Jos žengia oriai, pareigos žmogaus žingsniu, įprasta rikiuotės tvarka, kurios nei viena, nei kita nesistengia. pakeisti, nes tai nereikalinga. Kalbėti galima — ir net protingai — ir taip keliaujant. Ir galima klausyti.

— Taip, — prabyla pirmoji, nepasukdama galvos, — tu darais protinga, tik į vaikus pradėjai žvalgytis. Aš pastebiu, nemanyk... Na ką gi, praeis kiek laiko, jei nesukvailiosi ir gerai dirbsi, jei pasitaikys įmanomas — išleisiu.

Antroji didelėmis akimis žiūri į kalbančiosios pakaušį, kvapą užgniauzusi, gaudo kiekvieną žodį.

— Žinoma, grįžusiai iš tų kvaišų karalystės nelengva įsigyti vyrą, — tęsia pirmoji, žiūrėdama prieš save, — bet tu išvaizdos nebjaurios, tik per žema. Jei turėtum mano ūgį, būtum tikra gražuolė.

Gražuolė! Prieš pintinių nešėjos regėjimą iškyla kitas veidas, melsvos, giliai žvelgiančios akys: „Tu man graži.“ Žodžiai nebuvo pasakyti, bet buvo išgirsti. Pasaka prasidėjo žodžiais: „Tu man graži.“

— Nesakau, kad tu gražuolė, sakau, būtum tokia, — pasitaiso išmintingoji globėja. — Bet vyriškam niekada netikėk, jei tau sako: graži! Net negirdėk. Pagundos tokiais žodžiais atsėlina į neišmanėlių širdis, niekas daugiau. Įsikalk į galvą: pagundai priešinkis tuoj ir iš karto. Jei tik suabejosi, prasidės tokia maišatis, tu apkvaiši ir pati nepajusi, kad jau suklydai. Jeigu pastebėsi, kad vaikas nori ižėisti tavo gėdingumo jausmą, — šalin tokį žaltį! Tai va! Pats pavojingiausias daiktas — nesisaugoti pavojų. Ar tu dedies į širdį mano žodžius?

— Deduos, sesele.

— Lengva merginai paklysti, jei kelio tikrojo nešino. Labai lengva. O paklysti baisu.

Paklysti baisu! Taip, ji paklydo. Paklydo, žiūrėdama jam į akis, paklydo, be žodžių jo šaukiama. Ar jis nuvedė ją nežinomais keliais, ar nunešė ant rankų, — ji negali suprasti. Bet ji tikrai paklydo, atsirado nežinomam pasauly. Dingo sunkiosios pintinės, dingo purvinas guolis ant šiaudų maišo, dingo visa kvaišų karalystė. Prieš ją gyvos pilys su skraidančiais stebuklingais paukščiais bokštų viršūnėse, saule užpustyti kalnai, kur grakščiosios stirnos šoka nuostabius šokius; ir jokio teisingo kelio. Paklydo ji. „A-ū! A-ū!” — šaukia ji, paklydusi neregėtojo šaly. Atsiliepia meilė. Aidą kartoja nematoma laimė ir sėja stebuklus. „A-ū!” — šaukia ji, paklydusi pati savyje. Atsiliepia laumė. Aidą kartoja pasakų nykštukai ir dingsta šešėliuose. Bet to, kuris ją išnešė ant rankų, čia nėra. O jis vis vien yra. Kiek čia vietos vestuvių šventei, kiek erdvės žaisti, šokti, bėgti, gaudyti, bučiuoti! Bet jo nėra. O jis yra. „A-ū! A-ū!” Paklydo ji. Kaip baisu paklysti! Kokia laimė paklysti!..

— Tu kažką galvoji! — tvirtas globėjos balsas sugriovė visas pilis. — Aš nežiūrėdama matau tave. Prisipažink, galvoji?

— Ne, sesele.

— Gerų patarimų tau daviau, bet aš bijau, kad juos užmirši. Aš atsakinga už tave. Noriu. tau gero. Jei nesukvailiosi, būsi gera — pasitaisy, išleisiu. Bet ar tu žinai, kas yra žmona? Gal karalienė? O vyras — kas? Tau aišku? Pačiam dievui neaišku. Žmona visada kenčia, taip ir žinok, vis vien, ar ji valdo, ar ją valdo; tokia gyvenimo tiesa.

Kentėsiu, jei tokia tiesa, vėl ima galvoti mažoji nešėja, ir net dar labiau; kentėsiu dėl savo širdies meilės. Ir būsiu neapsakomai laiminga. O gal labai nelaiminga? Pats dievas nežino, kas yra žmona. O ji nori žinoti. Savo išmintimi nori suprasti.

Būti žmona — tai ranka rankon kopti į kalną, ieškoti tvirtos žemės po kojomis. O gal kaip pasakoj klaidžioti dviese, ieškoti paparčio žiedo ir jo niekada nerasti. Ir, tik baigiantis klajonei, praregėti, kad žiedą nešiojais su savim.

Būti žmona — tai valdyti ir jaustis visiškai viena. Begalinių dienų skaičių laukti ir nieko nesulaukti, viską paimti ir nieko neturėti. Gal šitokia tiesa?

Ji skaito pasakas, vaikšto pasakoj, betgi pati tiesa — kodėl paliekama tik pasakai! O išmintis — kodėl atiduodama neprotingiesiems?

Būti žmona — tai amžinai ieškoti to, kurį pamilai; surasti, pajauti ir vėl netekti, veržtis per gilumą nakties ir tūkstančius kartų šaukti: „A-ū! A-ū!” Ir nelaukai išgirsti paklydusio tolstantį balsą: „A-ū!” Ir su šurpu suprasti, kad kitas šauksmas, jam atsiliepdamas, artėja.

Gal būt, tik pasaka tokia pikta ir kartu tokia gera. O kur tiesa — tikra gyvenimo tiesa?

Būti žmona — tai atiduoti rankas, akis, atiduoti miegą ir sapnus, bėgti iš paskos kaip beprotei ir pamišėlei ir vienuoje su širdgėla tylėti. Būti žmona — tai audrai, likimui tarti: sustokite, pirma palaužkite žmoną!

Ir čia tik karalaitės tiesa? Ir kodėl tiesa atiduodama pasakai? Kodėl išmintis paliekama kvailiams?

— Tu vėl kažką galvoji, mano miela.

Balsas ne iš pasakos. Ne pasakos taku ji keliauja.

— Negalvoju, sesele.

— Neužmiršk, ką tau aiškinau, ir būk visada protinga.

Bet mažoji nešėja sustojo lyg staiga į žemę įkasta ir bejėgiškai nuleido rankas. Gyvenimas vėl virto pasaka, ir pasaka virto gyvenimu. Priešais ėjo jis — švilpaudamas su dideliu rankšluosčiu ant pečių. Ignacas! Ne! Karalaitis! Prieš ją stovėjo jis, o baltą jo skraistę vėjas plevėno. Išvok! Paduok ranką! Nurodyk! Išvesk!.. Bet ji nepasakė. Gal ir pasakyti turėjo ne taip.

Jis nusišypsojo — draugiškai ir priekaištingai, piktai pažvelgė į globėją.

— Na ir eksploatacija!

Tai buvo Ignacas.

Ji dar pastovėjo, pasilenkusi ties pintinėmis; pakėlė jas ir sutrikusiu žingsniu nuėjo paskui

seserį šeimininę.

Mažame kurorto miestelyje budo gyvenimas.

GYVŲ SIENOJŲ NAMAI

— Ažuolai, skroblai, eglės, padavę vienas kitam rankas, tvirtai laiko sunkų stogą, — ne tokį aukštą, kaip ten kažkur šviečiantis mėlynas skliautas, bet lygiai patikimą ir būtiną. Iš žygio grįžę vyrai, nubraukę nuo kaktos prakaitą, gali pasakyti: „Na štai, mes ir vėl po stogu!“ Tūkstančiai gražiausių sienojų statmenai sustatyti laiko sieną, už jų dar tūkstančiai — visi surišti žemės moliu, smėliu ir vandeniu.

Tai namai. Namai, kuriuose valgoma, miegama, svajojama, kuriuose tvarstomos žaizdos...

Čia ateina žinios iš plataus pasaulio — sutrikusio pasaulio, akiai braidančio gaisravietėse. Per dūmus ir gaisravietes ateina kalnus verčiantis tikėjimas ir iš naujo sudeda granitą ant granito. Gyvenimas čia laikosi tvirtai, nors aplinkui taip siautėja mirtis.

Gaižus šunų lojimas, kraupus lojimas, artėjantis, o kartais tolstantis, mašinų griaudėjimas auksiniais rytmečiais, kelia siaubą, didina sugebėjimą užmušti kitą, sugebėjimą užmušti save, kai pasidaro tai būtina.

Keisti namai, gyvų sienojų namai. Kupini plieno rūstumo ir švelniausių mėnesienos naktų. Namai, pilni nesuprantamo nakties gyvenimo, kurį tu regi ir nustebęs neužmerki akių. Ir tada tave ima kankinti troškulys, gerklėje darosi sausa, pakylė, žengi; aplink švelnus vėsumas, rasoti lapai liečia veidą ir primena moters ašaras. Kartoji vardą. Kartoji brangų vardą ir dūsti nuo laimės jausmo — nesamos, o visur esamos laimės; laimės — pasaulio kūrėjos! Dūsti nuo galingo laimės jausmo, tarsi kokio dievo, stojusio į kovą su mirtimi...

— Ne dievas stoja į kovą su mirtimi, — tarė ji, žiūrėdama į jo veidą.

— Kas?

— Moteris.

— Tai buvo tik palyginimas. Aš taip užrašiau dienoraštyje. Iš tikrųjų aš nieko nežinau. Mūsų išmintis — dulkė. Mes tik kvailai sentimentalūs. Toje tavo duobutėje krūtinės viduryje yra daugiau išminties, negu filosofų knygose. Amžina motina, nemarioji moteris!

— Kur tu rašai savo dienoraštį?

Ji žinojo, ką jis atsakys, bet norėjo nukreipti kalbą.

— Rašau mintyse. Dabar mūsų gyvenimas toks, kad negalima nešiotis jokių rašytinių įrodymų. Vienas klaidingas žingsnis, ir karalienė — našlė. Liežuvis nutils, o popierius — ne.

— Tiesa, — pasakė ji. — Tiesa, — pakartojo, suinkštė kaip žvėriukas ir ėmė keistai juoktis. Tiesa buvo tokia, kurioje tilpo ir kvota, ir kankinimai, ir žmonės, pakabinti po balkiais, kaip šunys po obelimis.

Vaizduotė buvo sujaukta ir užnuodyta. Beprotybė tekėjo kaip nerami upė; ant kranto reikėjo stovėti.

— Ką dar užrašai savo dienoraštyje? — ištarė ji pro sukąstus dantis.

Dabar jai buvo reikalinga paguoda.

— Šitą rugių lauką. „Rugiai! Tarp beržyno! Ar matei ką nors gražesnio?“ Juk taip man atsakei, kai aš ištariau: myliu. Tie žodžiai reiškė: ir aš myliu. „Girdi? Varpos šnara!“ — vėl tu pasakei. Ir to užtenka, kad jį paimtų į dangų — šitą rugių lauką su visais beržais. Nenumaldomas kerštas joja per žemę didžiuliu arkliu ir juos sutryps.

— Tu visada taip rašai?

— Ne. Dažnai daug didesnes kvailybes... O taip yra. Būtų nyku be kvailybių. Aš jam dėkoju.

— Kam?

— Kas tarp beržų pasėjo rugius.

— Nedėkok. Jis — piktas žmogus.

— Visi vaikšto įpykę. Net jų šešėliai pikti.

— Tie juodi kryžiai užlaužtais galais! Taip veikia, — žmonės subeprotėja iš pykčio.

— Tu pasakei protingai.

— Turiu pagrindo taip sakyti.

— Žinau.

— Ne viską.

— Kada nors pasakysi.

Ji tylėjo.

— Šiandieną sulaužiau drausmę, — tarė jis lengvabūdiškai. — Nusikaltau. Nežinau, kas bus. O esu laimingas.

— Nubaus.

— Jei nuims galvą, ateisiu į kitą pasimatymą be galvos. Vis vien ateisiu. Garbės žodis!.. Kodėl tu kaskart mažiau juokies? — klausė patylėjęs.

— Nežinau.

— Išmok pabūti laiminga.

— Moku! — sušuko ji beveik piktai. — Tu pats žinai, kad moku. Bet kiekvieną kartą vis labiau jaučiu artėjantį išsiskyrimą. Štai tu atsikelsi ir pasakysi: „Nelydėk manęs. Ir aš tavęs nelydėsiu.“ Ir staiga dingsi miške. Aš liksiu. Manai, laiminga? Sužeista!..

Ir ji staiga vėl suinkštė lyg žvėriukas, ir negalima buvo suprasti: juokiasi ar verkia. Jis seniai pastebėjo tą jos keistą juoką, virtusį rauda, tą staigią jos bežodę kalbą — jaudinančią, kupiną skausmo.

— Neseniai girdėjau sužeistą moterį vaitojant, — tęsė ji. — Ir nieko negalėjau padėti. Net artyn negalėjau priėti. Taip ji liko viena. Viena vidury nakties. Dabar tokia aš.

— Tu esi gerumas, — tarė jis nelaukta nušvitusiu veidu. — Tu visada girdi sužeistą. Ir pati visada sužeista. Ir visada jauti vieatvę. Tu esi gerumas. Bejėgė, kaip ir kiekvienas gerumas šiandien.

— Žodžiai iš tavo dienoraščio?

— Ar jie neteisingi?

— Nežinau. Kai mane paliksi, apgalvosiu kiekvieną tavo žodį.

— Mums dar liko valanda.

— Tik valanda?

— Visa valanda.

— Ji baigsis.

— Amžini dalykai nesibaigia. Galvosiu apie tave. Tęsiu dienoraštį. O dabar galima tylėti. Ir žiūrėti į tave, kad būtų kiekviena minutė pilna tavęs.

— Geriau kalbėk. Kalbėk apie viską: drąsą, žygius, ištvėrmę. Norėčiau užsigrūdinti taip, kaip jūs. Norėčiau būti drąsi. Tada būtų lengva.

— Visada būna sunku. Niekada nebūna lengva. Visada drąsa tikrai aklas įkarštis, sportinis azartas arba tik pareiga, kurioje ir pačios drąsos nedaug. Visada skausmas lieka skausmu, o šaltis — šalčiu. Ir šilumos visada trokšti. Ir laimės. Laimės!.. Nemirtingo sapno!.. Nakties kelionėje — šviesos. Ir žvėris to trokšta. Nuostabus protingas žvėris! Girdi? Taip... Gal būt, tai nieko nepasako. Reikia ieškoti tikros prasmės, kurią sunku rasti. Kai randi, lengviau gyventi.

— Dabar kova tikroji prasmė.

— Kova yra veiksmas. Veiksmui reikalinga romantikos. Mirtis yra išnykimas. Ir mirčiai reikalinga romantikos. Reikia atsakyti: kam visa tai? Kodėl aš privalau? Kodėl jis privalo? Dabar klausyk, ką aš pasakysiu. Mačiau ant kapinių vartų užrašą: gimė numirti! Jei žūsiu arba kuris iš mano draugų žus, norėčiau, kad užrašytų: gimė nemirtingam gerumui! Ir nekrologą: Bevardžiai kariai. Jie buvo išmokyti sunkaus mokslo — žudyti — ir dar sunkesnio — mirti kovos lauke. Bet jie buvo gimę nemirtingam gerumui. Tenezūsta daugiau nė vienas žmogus nuo žmogaus rankos.

Jis nutilo. Ji nepasuko galvos, nesujudėjo, atrodė, kad ji vis dar įtemptai klausosi, stengdamasi suprasti kiekvieną jo žodį.

Visur aplink buvo tyla. Užsnūdo vėjas, nustojo šlamėti rugiai. Neatšaukiama ramybė! Balti milžinai sustingo, iškėlė ant savo šakų nebylų dangų. Seniai lietaus negaivinama žemė abejingai ėmė žiūrėti į savo žaizdas. Ir skausmas nurimo, pasiekęs apkurtusį pasaulį, — užmigusį dienos viduryje.

Dabar jis galvoja apie tiesą, didelę tiesą, kuri netelpa į jokią pasaką, bet yra būtina kaip atsinaujinimas gyvybei.

— Tu esi toli, mano meile, — seka jis savo mintis, — bet tu mane girdi. Turėjai girdėti ir jį, geriausią kovotoją, drąsiausią iš mūsų visų, tą tvirčiausią vyrą, su kuriuo mirtis turėjo ilgai grumtis. Tu jį girdėjai, mano meile, kai jis šaukėsi tavęs; tu ten buvai,ėjai per žolę, brisdama iki kelių. Tu jį gerai pažinai, kol buvo gyvas. Jis buvo trykštantis ugnies srautas, atlietas iš plieno, žaizdre ir vėtroje užgrūdintas. Pakels jį kada viršum miesto, ir jis pamatys, kaip pasauliui reikalingas gerumas. Ir jo alavo širdis sprogs. Bet prieš mirdamas jis turėjo perbristi giliausias kančių versmes. Uolos galėjo plyšti dėl žmogaus skausmo ir kalnai pravirkti. Žmogus atlaikė... Mažoji kregždėle, nešk poetams žinią, nešk įkvėpimą. Poemos ir legendos tegu stiprina žmonių širdis... Jį degino ugnimi, kirto kaip

medį. Gal būt, jis šaukė, gal tylėjo — nežinome. Žvaigždės nuo dangaus krito, ir saulė aptemo. Žmogus atlaikė. Nenusilenkė, neišdavė, neprabilo, nė vieno vardo neištarė... Kregždele, mažoji kregždele, visiems išnešiok jo tvirtybę, paskleisk jo išmintį. Visi turi žinoti, kada mirti — garbė, kada gyventi — gėda. Turi tai žinoti. Visi!.. Priešai buvo ir žiaurūs, ir klastingi. Jie darė naujas žaizdas, gydė senas, tęsė iki begalybės kūno kentėjimą ir stengėsi užmušti sielą. Aiškino, kad mūsų kova niekas kitas, kaip aktyvi beprotybė, įtikinėjo, kad mūsų laisvė — nepakeliama našta, o mūsų vergija gali būti aukščiausia palaima. Siūlėsi numalšinsią troškulį, pasotinsią savo duona ir savo tiesa, ir patys pasiimsią atsakomybę... Negalima buvo nesusvyruoti, nes juk ir viešpaties kalnai svyruoja. Dažnai pati tvirtybė bando save, o silpnybės valanda duoda pradžią naujai stiprybei. Ir žmogus išbandymus pakėlė, dvasia nepalūžo, liko nenugalėtas... Kregždele, mažoji kregždele, žmogus liko nenugalėtas. Nenugalėtas! Žemė tegu plyšta pusiau — nenugalėtas! Čia mūsų kelio pradžia. Nuo čia mes einame paskui jį. Jeigu mums atrodo, kad jo nebėra, einame paskui jo praeitį. O jei jo pėdsakus laiko vėjai apneša dulkėmis, ieškome, iš ko susideda mūsų sielos. Ir mes vis vien atrandame ir sakome: nenugalėtas!

— Tai Tėvynė! — sušuko ji.

— Tai Žmogus!

Kažkur toli prabilo dangus, sugriaudė perkūnas; beržų viršūnėmis prasiveržė vėjas ir vėl nuščiuvo. Sustoję pagiryje stirna, — pakėlė galvą, sukľuso. Volungė šaukėsi lietaus.

Kaitra tebeslėgė tą mažą atkaklų pasaulį.

— Ryt jau pradeda šieną pjauti, — pasakė ji, ilgai tylėjusi.

— Ir mūsų vyrai kalbėjosi apie šienapjūtę.

— Poryt grėbsime. Paskui krausime vežimus... Visos trys. Jos dvi — seserys. Aš tik priglausta. Rudenį turėčiau išvažiuoti... Kodėl viskas taip?..

Ji tyliai verkė.

MERGAITE SU BALANDŽIAIS

Balti ir mėlyni balandžiai skraidė ties plačia, medžiais apaugusia sodyba. Be garso, lengvai suposi ir vartėsi jie pilkame rudens danguje, lyg ant vandens išmesti sviediniai, smarkiam vėjui pučiant.

Du didžiuliai gluosniai, apgožę gyvenamąjį namą, saulės nušviesti, spindėjo tokiu skaidriu gelsvumu, tarsi būtų nulieti iš gryno gintaro. Visur prižarstyta palšų ir geltonų lapų; oras kvėpėjo obuoliais ir šviežiu javu; protarpiais vėjas iš kažkur atnešdavo kuliarnosios burzgimą.

Nepaprastai giedra spalio mėnesio diena jau slinko į pavakarį.

Atsirėmusi į gluosnį, stovėjo mergina, o šalia jos, ant žalios vejų, buvo numestas baltos drobės ryšulys.

Tai jauna ūkio samdinė Augustė, aukšta, rudakė ir tamsiaplaukė; veidas, kuris niekur negalėtų likti nepastebėtas, buvo truputį papurtęs, neramus, gal būt, nuo ilgai užsitęsusio verksmo. Ji vilkėjo ploną vasarinį apsiaustą ir buvo visai basomis kojomis, kurių dailumo negalėjo sunaikinti sunkūs žingsniai po darbo našta.

Mergina ilgai žiūrėjo į didelio namo duris, kurios buvo užrakintos, kai ji su tuo mažu drobės ryšuliu atsidūrė plačiame ūkio kieme.

Ji galvojo apie šeimnininko sūnų Antaną, išdidų berną, meilų ir šiurkštų mėlynakį, kuris po šito skaudaus pasikalbėjimo kažkur dingo; išjojo pro gluosnius ant sartojo eržilo — risčia, neatsigrėždamas, palinkęs prie karčių; gal būt, jausdamas už savo nugaros tylų kažkieno šauksmą. Jos širdis nujautė: jis greit negrįš; giminių yra ir už trisdešimt varstų.

Staiga Augustės žvilgsnis nukrypo į balandžius, kurie tyliai leidosi ant kraigo, atsargiai dėliojo raudonas kojukes suaižėjusiomis stogo lentelėmis ir saulėje šildė gūžius, žerėčius visomis vaivorykštės spalvomis.

Augustės veidas nejučiomis ėmė keistis, žvilgsnis pasidarė kupinas ryžto ir drąsos; ji atsitiesė, pakėlė galvą, norėjo žengti į vidų, bet atsiminė, kad raktas šeimnininko kišenėje.

Ilgai ji stovėjo nejudėdama, sustingusi.

Apie svirną vaikščiojo aukštas, nukarusiais ūsais šeimnininkas. Piktai iš papildų jis dirščiojo į merginą, nekantriai laukdamas, kada ji pasiims savo ryšulį, užsimes ant pečių ir nueis taku pro sodą,

per lauką — ir nusineš su savimi vardą ir atminimą, ir tą gėdą, kuri šiandieną senus pečius slegia prie žemės.

Turtingos jo giminės garsas nuo seno sklinda plačioje apylinkėje, keldamas kiekvienam pagarbą. Ir štai dabar... Jo plaukai dar labiau pražilo, skruostuose suniuro juodų duobių šešėliai, o šlykštus pažeminimas primynė išdidžią galvą.

— Keliauk, keliauk, — suvaldęs pyktį, beveik maldaudamas, dabar jis tarė, prisėlinęs prie merginos, — keliauk tu... keliauk!

Augustė sudrėbėjo, išgirdusi pažįstamą balsą. Išplėstom akim žiūrėjo į pageltusį veidą to žmogaus, kuris ką tik išmetė jos daiktus iš namų.

— Man reikia... balandžių, — ištare, tvirtą žvilgsnį įbedusi į šeimnininką.

— Ką? — nesuprasdamas suriko senis.

— Jei negausiu poros balandžių — neisiu! — ramiai, bet griežtai paaiškino, beveik negalvodama.

Raukšlėtas veidas kaskart vis labiau rauda, įkritusios akys ėmė spindėti pikta ugnimi.

— Užteks, užteks... Mano širdis nebeišlaikys... Imk tuos savo balandžius ir greičiau iš mano namų!

— Aš turiu įeiti į vidų.

Šeimnininkas keletą kartų numojo ranka ir atrakino duris, galvodamas: dar kokios kvailos užgaidos...

Iš plačios priemenės laiptai veda ant aukšto, kurio viename gale — balandynas, kitame — mažas dūmtraukio apšildomas kambarys, o vidury, tuščiam plote, rudens naktimis yaikšto vaiduokliai. Čia ji po dienos darbų išsėjos, dar negirdėdama vaiduoklių; čia, po žemomis, į karsto dangtį panašiomis lubomis buvo pražydusi jos laimė, didžiausia mergaitės laimė, kuri gal jau niekad nebeprisikartos.

Dabar ji žengia laiptais į tą šurpią pastogę, tarsi į savo praeitį, — žengia iš lėto, sustodama; praeitis iškyla prieš ją gyva, skausminga — suplėšyta į gabalus, lyg jos pačios austa drobė.

Duris ji užsikabindavo didžiuliu kabliu, kiekvienąsyk su pašaipa galvodama: koks juokdarys tokiom mažom durim įtaisė tokį didelį, į nematytą raktą panašų kabli! Tur būt, taip reikėjo. Pasaulis piktas. Pasaulis paklaikęs.

Vieną vasaros naktį jis, šeimnininko sūnus, tarė už durų:

— Atkabink! Noriu pažiūrėti balandžių.

Balandžių? Balsas jausmingas, švelnus, bet žodžiai kvaili; balandynas juk kitame pastogės gale.

— Girdi, varliūkšti! Atkabink duris! Balandžiai nori paskraidyti!

Išlipo ji iš lovos ir tyliai ant pirštų galų prisėlino prie durų — slovindama baimę, nerimą ir juoką; jeigu jis apsirinka, pats turi suprasti.

Bet ne, jis neapsirinka — ne toks... Mintis anksčiau buvo perbėgusi kaip vėjas — atšiaurus ir kvepiantis vėjas — ji suvirpėdavo visa: vieną kartą jis pasibels į jos duris, būtinai pasibels, bet ji neatkabins, nepakels to keisto rakto — niekada!

— Auguste! Auguste! — švelniai ir tyliai maldavo jis, — Auguste! Visą naktį aš prie tavo durų...

Širdis — nors ir sugniaužk ją kumščiais! Vasaros naktis — slopinamai karšta; oras — net jos kambario oras — nuo žemės iki dangaus pilnas vystančių žiedų.

— Mano rankose miršta du balandžiai! Atkabink!

Balandžiai! Ji patikėjo. Ne, ji, tur būt, žinojo, kad tai netiesa.

— Jei tu meluoji, galas tau! — ištare kvailai ir atkabino duris — ranką kažkas nematomas kitas pakėlė. Nubėgo prie atviro lango; ji šoks pro langą arba šauks.

Du meškos šuoliai, ji visa suvirpėjo — pasijuto tarp letenų.

— Va, apie kokius balandžius aš galvojau!

Tai buvo jos pražūtis. Iš karto ji suprato, — ir, gal būt, nieko nesuprato Nagais apdraskė jam veidą, bet nešaukė ir nešoko pro langą.

Nuo pat pavasario jis buvo įstrigęs, prieš jos valią įsibroves į jos mintis. Tą puskvaišę Stefanią keldavo į ratus ir ilgai laikydavo glėbyje. Ji sekė akimis kiekvieną jo žingsnį; per šienapjūtę jis jau nebežiūrėjo į Stefanią. Dar nieko nebuvo įvykę, o buvo jau viskas nebeatitaisoma.

Balandžiai! Balandžiai! Jie atskrisdavo ir nutūpdavo ant ištiestų jos rankų. Ji žiūrėdavo į juos ir sakydavo:

— Nieko pasaulyje man nėra be jo.

Girdėdama, kaip jis bėga laiptais, peršokdamas po tris iš karto, su virpuliu galvodavo: drąsus, stiprus, su juo ir ji kita.

Vėliau jis tarė:

— Aš tik dabar pamačiau, kas tu.

O ji kalbėjo jam:

— Bėkim į pasaulio kraštą! Namų daug! Ir miestų yra didelių! Negi dviem neatsiras žemėje vietos! Pasiverskim čigonais! Tegu keikia mus!

O jis atsakė, juokingai atsakė;

— Dabar pats darbymetis.

Čia viskas tvirta ir nepajudinama. Ji rišo rugius viena, kur dvi rišėjos turėdavo stoti. Bet ji buvo bejėgė, prislėgta ir nesuvaldoma — savo laimės užmušta.

Pailgėjo naktys, rečiau lankytis jis pradėjo — sugeldavo širdis — tuščiame plote tarp jos kambario ir balandyno vaiduokliai ėmė slankioti; šmėklos ėmė vaikščioti, tyliai ir paslaptinai belsti.

— Aaa! — šaukdavo ji ir pati savo balso išsigąsdavo; balsas atrodė iš po žemių.

— Bėkim iš čia!

— Iš tokio ūkio!

O kartą jam tarė:

— Vaiduokliai! Devyngalviai slibinai! Nukirsk tas galvas! Nukirsk, kad nebeataugtų!..

Jis atsakė:

— Tu sapnuoji.

Gal ji tikrai sapnavo: vaiduoklius, balandžius, savo laimę. Bet ar ji norėjo sapnuoti? Argi ji norėjo kliedėti, blaškytis, jausti atslenkančią pražūtį — neaiškia, bet tikrą?

Ji bus motina — tyliai šnibždėjo jam į ausį. Ji bus motina — šaukė jam į veidą.

O jis kalbėjo sujaudintas:

— Po velniais... Vesiu tave... Išeisim...

Vėliau pasakė:

— Aš pasikalbėsiu.

Su kuo jis kalbėjosi? Su šmėklomis?

Dabar ji paėmė du baltus it sniegas balandžius ir nuėjo į kambarį. Tas pats mažytis stalas — čia jis pasidėdavo savo kepurę... viskas tas pats... Rodos, vėl pasigirs tie jautrūs šnibždėjimai ir tylūs nusijuokimai, nuo kurių tirpdavo jos širdis...

Jai dar tik devyniolika, o jos laimė dingo amžinai. Menką, kaip balandžio plunksną, ją numetė į purvyną, apspjaudė, sumynė. Sutrypė ir tą, kuris dar turi ateiti; tėvas jo su panieka atsižadėjo ir gėdingai pabėgo.

Augustės veidas pašiorpo, akys giliu žvilgsniu žiūrėjo prieš save.

— Tu drebjai iš meilės, o sakei — drebi nuo šalčio, — šnibždėjo ji išblyškusiom lūpom, — o, lepūneli, ir dabar tau šalta, labai šalta...

Palengva uždarė kambario duris ir nuėjo į palėpę, kur sukrauti jos pačios šukuoti linai... kur vaikšto šmėklos...

Greitai nulipo laiptais, palikusi ant vejos savo ryšulį, nuėjo pro sodą taku, porą baltų balandžių prispaudusi prie krūtinės.

Namas jau buvo visas apimtas liepsnos. Vėjo plakamos ugnies sruogos raizgėsi tarp dviejų didžiulių jau nuanglėjusių gluosnių; tratėdamos griuvo stogo gegnės, žiežirbos skrido į šalis kaip barstomas smėlis.

Vienmarškiniai vyrai, įraudusios moterys su kibirais rankose šmišeliavo po kiemą, širdo, keikėsi ir pylė vandenį. Jie atrodė menki vabalai prieš šitą su siaubu besiveržiantį ugnies potvynį.

— Padegimas, padegimas! — šnibždėjo žmonės, žvalgydamiesi vienas į kitą.

Du vyrai atvedė vienplaukę merginą, kuri rankose laikė balandžius.

— Matote, žiūrėkite... pagavome! — šaukė vienas, išdidžiai patempdamas kaklą.

— Ar girdite, vyrai! — dar garsiau rėkė antrasis, — štai ta pati, kur padegė! Ragana!

Visi sujudo. Smalsiomis akimis žiūrėjo į merginą, žemdirbių nuojauta suvokdami, kad čia dar turės įvykti kas nors.

Pakėlusi galvą, bet visa lyg mirusi, ji stovėjo tarp dviejų palydovų. Gaisro nušviesti jos skruostai buvo geltoni nuo išblyškimo, pilnas baimės ir paniekos žvilgsnis abejingai smigo į besitartinančius veidus.

Priėjo šeimininkas — pajuodęs kaip žemė, apsvilusiais rūbais ir nuo prakaito sulipusiais žilais plaukais.

— Tai ji... ji... — vos ištarė dusliu balsu.

Valandėlę jis stovėjo palinkęs, sunkiai kvėpuodamas, sutelkęs savo žvilgsnį į Augustės akis. Jo lūpos ėmė drebėti ir be garso kažką vapalioti. Staiga senis išsitiesė, pakėlė ranką ir trenkė mergaitei į veidą. Dar labiau palinkęs, svyruodamas, nuėjo per kiemą, bejėgiškai pašlijo ant suverstų daiktų.

Augustė net nesudrebėjo; jos akys prisimerkė, vyzdžiai pasidarė tamsūs, aštriai spindintys kaip stiklo nuolaužos.

Žmonės nusmelkė šaltis. Jie žvilgčiojo vienas į kitą, žiūrėjo į šeimininką ir į samdinę; didi rūstybė apėmė jų širdis.

Namas jau baigė degti, su dusliu triukšmu krito lubos, sukeldamos debesis dūmų, pelenų ir žaižaruojančių žiežirbų.

Žmonės perbėgo pikto ūžesio banga. Jie ėmė artintis į Augustę. Juodais ūseliais vyrukas nužvelgė ją nuo galvos iki kojų ir tarė taip garsiai, kad visi girdėtų:

— Iš didelės meilės sukūrei ugnelę! Kad karščiau būtų!

Nusikvatojo jai į veidą ir nueidamas pridūrė:

— Kur tavo meilė, mergužė!..

Petingas vyras pažiūrėjo į susirinkusius ir sušuko griežtu, įsakančiu balsu:

— Užteks juokų! Mes jai suruošime teisną, atneškite virves ir suriškite jai rankas.

— Užmušti vietoje!

— Užmušti!

Šaukė žmonės iš visų pusių.

Augustė vis stovėjo nejudėdama, atmetusi galvą, keistai nustebusi; dabar jos akys ėmė bėgioti, matydamos tik baisią mirgančią liepsną; atrodė, kad ji ne visai suprato, kas čia vyksta.

Namo likučiai degė pačia kaitriausia liepsna, tarsi didžiulis, gerai sukrautas laužas.

Slinko įtempto laukimo minutės; po akimirkos turės suliepsnoti aršiausias kerštas.

— Pradėkime!

— Šmėklos! Šmėklos! Šmėklos! — ėmė ji šaukti dusliu, paklaikusiu balsu.

Žmonės traukėsi nustebe — iš proto išėjo, ragana!

Tada ji, keliais šuoliais peršokusi kiemo plotą, dingo gaisro liepsnose. Ugnis dar labiau sušvito, kartu su kibirkštimis iš jos išsinėrė už liepsną skaitesni balandžiai. Staigiai jie iškilo į viršų — ir du balti taškai išnyko raudonuose kaip kraujas debesyse.

Liepsnoms mažėjant, didžiuliai gluosniai darėsi vis juodesni, šiuurpesni; tuščiam plote stovėjo jie nereikalingi ir vieniši.

KADA JI SURADO SAVE

Jei mama būtų pasakiusi, kad tai paslaptis, ji tą paslaptį būtų išlaikiusi. Jei būtų pakalbėjusi su jaja jautriais žodžiais, apkabinusi per pečius: „Dukra, suprask, tu nebe maža“, — ji būtų supratusi ir paslaptį būtų nešiojusi, uždarius širdyje, kaip pirmą motinos pasitikėjimą.

Juk ji supranta daug daugiau, negu suaugusiems atrodo. Jeigu kasdien ji klausinėdavo apie smulkiausias dalykus ir daug ko neišmanė, tai tas visai nereiškė, kad mažoje jos širdyje nebuvo išminties. Ir štai kada pamatė degančius namus ir žmones sužeistus, ji nieko nebeklausė. Ji matė ašaras ant motinos blakstienų — kitokias ašaras, — be žodžių jas suprato. Jos reiškė karą, gal būt, — sugriautą jų gyvenimą, o gal ir šitą siaubą, kurį vadinam mirtimi.

Tik vieno ji paklausė motiną: kur tėtis? Bet motina jai nieko neatsakė. Vėliau ji dar paklausė, paklausė žodžiu, ašarom, žvilgsniu — ir niekas nieko neatsakė.

Bet kartą ji pamatė tėtį. Nustebusi, sujaudinta, pradžiuginta, ji matė savo tėtį. Tai buvo tiesa, kuri netilpo širdyje. Bet mama tik nusijuokė ir tarė jai: „Sapnavai, dukrele.“ Bet ji gi nesapnavo. Ne! Ne! Ji nesapnavo! Tai buvo tokia linksma žinia. Tai buvo šventė. Ir ji pasakė visa tai kaimynui

Čenkui, tam pačiam juokingam ir geram storuliui, kuriuo pasitikėjo. Ir kaipgi nepasitikėti, jei žmogus save vadina „geru draugu“, sodinasi prie stalo, jokių pamokymų nesako, juokauja, kalbasi... Tai jam pasakė ji, kad matė, mėnesienai šviečiant, šautuvą kampe ir matė tėtį, miegantį šalia mamos. O rytą nebebuvo nei šautuvo, nei tėčio.

Juk ji pasakė tiesą suaugusiam protingam žmogui, kuriuo pasitikėjo, o mama išplakė ją rykšte. „Tu sapnavai, kvaile! Tėtę išvežė į darbą vokiečiai.“ Mamos žodžiai buvo netiesa. Tėtis čia. Tėtį matė ji pati. Rykštė buvo nepelnyta ir dvigubai skaudi.

Ir štai dabar paliko ją mama su tuo mažu kvailu berniūkščiu. Paliko, nieko neįspėjusi. Rengėsi iškepti šventėms šviežios duonos, žadėjo parnešti jiems eglutę, kieme kalbėjosi su Čenkum ir dingo taip staiga, nespėjo ji nė pamatyti. Užėjo ji pas Čenkų pasiteirauti, kur mama. Čenkaus taip pat namie nebuvo.

Rytoj ateina Naujieji metai. Už lango pūga siaučia, ledinis sūkurys net stogą plėšia..O brolis jos visai pakvailo: bėgioja šaukdamas po pirkį arba aukštiekninkas į lovą krinta ir ima verkti. Išskėlęs kojas mostaguoja ir visa gerkle rėkia: „Valgyti! Valgyti!“

Jai nejauku. Ant stalo spingsi lempa. Sienomis tamsūs šešėliai slankioja. Jie kartais pašoksta ir išskečia nagus. Šešėliai gyvi darosi — lyg žvėrys, alkani ir plėšrūs.

Net nugara pagaugomis nueina. Bet ji negreitai išsigąs ir išsigandusi nežliumbs. Ji blaškosi tiktai dėl to, kad nieko nesuranda namuose; užmiršo, kaip šeimininkauti, kai šalia nėra mamos. Ir pavargo, bėgiodama be jokio reikalo po šaltą ir nejaukią pirkį; pavargo, savo kvapu bepūsdama lango stiklus ir bežiūrėdama į padūmavusius sniegynus.

O brolis dar!.. Nemanė ji, kad jis toks gobšas, neteisingas ir taip mažai supranta. Pasigrobė jis paskutinę duoną, — dar gerą kampa kepalą, kurį ji raikė po riekutę, — spardėsi ir šaukė, kada norėjo ji atimti. Ji alkana pati. Stengėsi taupyti. Bet jau dabar pareikalaus ir ji savo dalies. Jei brolis visos duonos nesuvalgys, ji likusią subaigs. Be reikalo per daug ji rūpinosi juo.

Pasirėmė ant stalo ir, vis skersom žiūrėdama, galvojo: liks dar jai, ar visą brolis sutvarkys. Kodėl mama negrįžo vakar?.. Kodėl negrįžta šiandien? Ji nieko nesuranda, pasimetė visai... liks dar jai duonos...ar brolis visą..

Ir staiga!.. Sugirgždėjo durys, padvelkė lauko šaltis, į pirkį įžengė grįžusi mama, Baltais kailinukais ir balta skarele. Abi rankos pilnos ryšulių. Čia aišku, kažkas valgomo, o gal net labai skanaus. Ji nustebusi žiūrėjo ir netikėjo savo akimis. Mama padėjo ryšulius ir nuostabiai gražiai nusišypsojo.

— Kodėl nebėgi prie manęs, dukra?

Tada prišokusi panėrė rankas po kailiniais ir apkabino motiną.

— Kodėl taip ilgai negrįžai?.. Kokie šilti tavo kailinukai! Gera... labai gera tavo šiluma...

— O! Kokia tu stipri!

— Aš labai myliu.

— Ir didelė tu! Beveik iki manęs. Maniau, kad mažesnė.

— Manei, kad mažiau. myliu? Aš niekada mažiau nemylėsiu tavęs.

— Žinau, dukra. Tu laukei, žiūrėjai, kvėpavai į apšalusį stiklą..O mane, matai, apsnigo ir apipustė.

— Bet tu kvepi duona, mama. Duona! Duona!

— Pakentėk. Tuoj dingsime stalą. O žinai, dar ką parnešiau?

Pravėrusi duris, iš priemenės įkėlė eglutę — žalia, mišku kvepiančią.

— Kur tokią gavai?

— Čenkaus giraitėje nusikirtau.

— Čenkaus?!

— Kodėl taip nustebai, dukra?.. Šuo mane puolė visu keliu ir vis griebė už kojų.

— O tau reikėjo prisipilti skardinę žirnių ir barškinti šuniui prie ausies.

— Iš proto būtų išėjęs šuo... Dėk lėkštes. Pavalgysim. Paskui puošime eglutę.

— Aš nieko negaliu surasti.

— Surask pirmiau save, dukra.

Mama padėjo jai ant peties ranką — tokią gerą ir tokią lengvą kaip pūkas. Paskui, šypsodamasi ir jai pamerkusi, ėmė atrišinėti ryšulius.

Ką ji čia pamatė — sunku įsivaizduoti! Čia buvo su bulvėmis kepta mėsa ir vėdaras, dešra ir sūris, o milžiniškas duonos kepalas atrodė ką tik iš pečiaus išvilktas — garuojantis, įdeges, kiaušinio

baltymu nublizgintas.

Ir pripildė pirkią maloniausi, pažįstami ir nepažįstami kvapai: čirškintų svogūnų, kepintų kopūstų, deginto cukraus ir šiltos duonos kvapas. Ak, tas šviežios duonos kvapas! Jis toks skvarbus — nuo mažumės ją persekiojęs, iš paties dangaus pasiekdavęs ją, kai kepdavo tenai duoną!..

— Bet kodėl gi mes nevalgome? Kodėl? Kodėl?

Mama keistai pažvelgė į ją ir nusijuokė.

— Argi mes nevalgome?

— Nevalgome, mama, nevalgome!

— Taip, nevalgome.

Tik dabar ji pamatė, kad už stalo sėdi Čenkus ir milžiniška burna žiaumoja jų gėrybes. Kaip jis čia atsirado, ji nepastebėjo. Išsigandusi atšoko ir įsikibo motinai į ranką.

Prie stalo dėjosi kažkas baisaus. Tas žmogus glėbiais viską grūdo į savo nasrus ir, timpčiodamas ištiesto ir storo kaklo raumenis, stūmė į skrandį. Prakaitas lašėjo jam nuo kaktos, taukai tekėjo kabančiu paliaukiu.

— Mama! Kodėl jis taip baisiai valgo?

— Jis ne valgo, o ėda. Valgydamas taip nenutuks, tik ėsdamas.

— Buvo geras žmogus. Ir ką dabar jis daro!..

— Surask save, tada sužinosi, geras ar ne.

Ir ji apstulbusi pamatė, kad stalas visai tuščias. Net lėkštės buvo dingusios. Aišku, negalima galvoti, kad Čenkus būtų jas surijęs.

Ji išdidžiai išsitiesė ir žiūrėjo į motiną. Kas gi toliau? Ji moka valdytis, bet ji alkana. Ji baisiai alkana. Per kraują žmonės brenda prie duonos! Ar ne taip Čenkus šaukė tada, stovėdamas vidury kiemo?

Motina vėl padėjo ranką ant peties ir tarė:

— Kartais reikia per kraują ir per ašaras prabristi, kol save surandi. Surask save ir surasi duoną.

— Tai eime! Eime!

Ir ji pradėjo šukuotis taip greitai, kad jos palaidos kasos, šukų mėtomos, plaikstėsi kaip vėliavos, smarkiam vėjui pučiant. Tik ji niekaip negali surasti savo vatinio — to naujojo, bet jau nunešio vatinio su trim didelėm sagom O mama jai kalba, mama šaukte šaukia:

— Tau šalta, tu alkana, bet turi širdį, pilną meilės. Tai eik, eik, kur veda širdis! Eik. Eik! Nesustok! Pereik nuo vieno nakties krašto iki kito.

Ir jos išėjo — sparčiai, drąsiai, aiškiai žinodamos, kur eina ir ko eina.

Greitai išnyko pusnyuose pirkią, užgeso mažas kaip ašara žiburėlis, prapuolė šermukšnis ir svirtis. Aplink vien tik laukas, pripildytas šaltos nakties iki dugno, kaip šulinys vandens.

— Kiek žingsnių nuo vieno nakties krašto iki kito? — klausia ji, žengdama pusnynais,

— Eidamas žingsnių neskaičiuoji. Ir neskaičiuoji, kiek kartų parkrenti.

Ji neparkris. Ji tvirta. Ji žino, kur eina. Jai reikia surasti save, reikia surasti duoną.

Ji mato, kaip lipa į kalną eglaitės ir ant išskėstų rankų neša baltus pyragus. Bet tai ne jai. Eglaitės keliauja į kažkokias iškilmes, tikriausiai į vestuves, kurios, aišku, bus su muzika ir su šviesomis.

O štai ir beržynas! Baltas, gražus beržynas — toks švelnus ir taip jaukiai šlakuotas. Jos žengia į tą nuostabų mišką, eina gilyn ir gilyn. Beržynas bekraštis, neaprėpiamas ir kažkokio didžiulio nesuprantamo džiaugsmo kupinas.

Ir staiga koks stebuklas! Beržynas sumažėjo ir virto pienu, tikru kvepiančiu pienu, kurio ji taip trokšta. Į kokį čia indą jis supiltas, kaip jį pasiimti? Pienas niekur nesupiltas — kaip ir beržynas.

Didelės akys žiūri į pieną. Kieno tai akys?

— Mama! Juk akys — tai aš?

— Kai visų vaikų akys galės matyti pieną, tada jau būsi tu. Dabar dar ne.

Ji užsimerkė, kad lengviau būtų nugalėti pagundą. Bet rankos vis vien tiesiasi į pieną. Keistos rankos — jos trokšta, verkia, myli.

— Juk rankos — tai aš?

— Daug rankų miršta, apkabinusios vienos kitas. Tai tavo rankos. Tai tu.

— Keistai tu kalbi, mama, — tarė ji nusiminusi. — Tave myliu, noriu būti panaši į tave, bet tavęs nesuprantu...

Ir motina ją paėmė ant rankų, ištarusi;

— Tu mano, mažyte...

Gal būt, ji buvo užmigusi ant tų stebuklingų rankų, gal ir dabar tebesapnuoja, nes viskas taip staiga pasikeitė, viskas taip aišku ir tuo pačiu kartu keista ir nesuprantama.

Ji aiškiai mato — naktis baigiasi ir žiema baigiasi, sniegas nutirpęs, vanduo numeta šešėlius ir darosi skaidrus. Ji bėga, motiną palikusi, mina minkštą jauną žolytę ir jaučia, kaip kaista kojos nuo švelnios ryto vėsumos.

— Man smagu, mama! Man smagu!..

— Tu brendi ne per rasą, bet per savo ašaras.

Na tai kas! Bet jai smagu. Ji neverkia, ji juokiasi. Juk ir pati mama mokėjo juoktis, kalbėti tėčiui: „Laiminga aš... Laiminga aš...“ Ir bristi per savo ašaras.

O štai kokia nepaprasta aikštė atsiskleidė prieš ją, lygi kaip stalas, akim neaprėpiama, kažkokių neregėtų ilgastiebių gėlių priaugusi. Aplinkui ažuolai debesis kaip vainikus neša ant šakų, o pačioje aikštėje saulė teka. Nuo čia, tur būt, prasideda diena; čia, tur būt, subėga visi žmonių džiaugsmi; ir gėlės čia taip auga, taip žydi!

— Gėlės — tai aš! Gėlės — tai aš!

Krykštauja ji, apglėbdama išskėstais delnais kiekvieną žiedą.

— Kokia dar tu maža!.. — tolumoje išgirsta liūdną mamos balsą.

Bet štai, žiūrėkite, stalai! Nepaprastai ilgi stalai lygioje pievoje, kaip šeimininko sode sustatyti; drobinėm staltiesėm visi dengti. O žolėje pintinės; iš jų pyragai, dešros verčias per kraštus. Pintinės sustatytos eilėmis po tris šimtus ir net daugiau, kaip turguje vežimai.

Vestuvės, pagalvojo, nepaprastos vestuvės! Tur būt, pasaulio šeimininkas veda. Ir valgys čia, kaip danguje per šventes.

Ir muziką išgirdo ji. Iš kur sklido muzika — gal iš miškų, gal iš laukų, — jai neaišku. Bet muzika nepaprastai graži. Ne ta, maža ir raudanti, kur žvairaakis Tercijonas muzikuoja, bet kažkokia rami, plati ir kartu neapsakomai džiaugsminga, — kaip visos girios šlamančios, kaip visi rugių laukai, kaip visos pievos.

Bet kas gi čia?! Iš džiaugsmo jai širdis sustojo plakusi:

— Tėtis! Tėtis! Tėtis!

— Aš jus mačiau, į jus žiūrėjau ir žiūrėjau, bet štai, vaikai, aš negalėjau jų palikti, — pasakė jis, sodindamasis ją ant delno.

Ir didelis būrys vaikų, ėjusių kartu, apkibo tėtę. Mergaičių ir berniukų vis rinkosi daugiau. Ir visi šventiškai išpuošti: rausvi, gelsvi, švelniai balti, kaip pienas, kiti melsvi, kaip gėlės arba margi, kaip paukščiai. Juos vedėsi ir nešėsi ant rankų vyrai ir moterys, panašios į jos mamą. Daug buvo vyrų, kurie ir šautuvus turėjo, bet metė juos į krūvą ir ėjo su vaikais. Ir ėjo vis nauji būriai, po jų — ir vėl nauji.

— Kokia čia šventė, tėti? Aš nesu mačius dar tokios, — vis dar nustebusi, klausė ji.

— Ir negalėjai tu matyti. Tai Naujieji metai.

— Pavasarį atėjo Naujieji metai?

— Pavasarį atėjo Naujieji metai. Ir aš grįžau pas jus, mano dukra. Ir grįžo jie visi, visi... Jų grįžo labai daug, grįžo tūkstančiai.

Dabar suprato ji, kada ateina Naujieji metai ir grįžta jie visi... „Grįžau pas jus... Grįžau pas jus...“ — prabyla tūkstančiai balsų.

Tai štai kokia čia šventė!

Ir šoka čia visi, kaip niekada dar nėra šokę. Šoka vyrai dideli, šoka moterys, panašios į jos mamą, padūkusį suktinį kerta įraudusios mergaitės, ir net žiopliukai trepsi, kratosi ir mindo šokėjoms kojas.

O muzika nuo žemės kelia.

Ir ji čia šoka dar smarkiau, negu kiti. Basa skrieja pavasario žolynu ir savo kojas jaučia tiek, kiek jaučia lengvą vėją O jos šokėjas, gerokai šleivas ir kiek kuprotas, atrodo, tuojau kris negyvas.

O muzika, ta nuostabioji muzika taip ėmė groti — nei eglės, nei beržai nebeištvėrė. Sujudo trypinėti ir ėmė suktis rateliu; beržai net išsivilkė bėgo čia į priekį, čia vėl atgal ir, kepures nukeldami, vis lankstėsi prieš jaunas šokančias egles.

Ir dar labiau nustebo ji, pamačiusi, kad šoka su žmonėmis kartu ir stirnos, ir šmaikštūs šermuonėliai. Šoka kiškiai, tie paniekinti bailiai — užmiršę pajuoką žmonių, — taip trenkia kojomis, kad žemė dreba. (Be reikalo gyvenime taip stengiamės baimę įvaryti silpnesniesiems.)

Šoka paukščiai šakomis, šoka voverės viršūnėm, šoka stalai ir pyragai, šoka storosios pintinės (kraipo šokdamos pilvus — gali juokais plyšti!).

Jie taip šoka visi, lyg kažką nugalėję, įveikę, sutramdę, kažką siaubingai didelį, visus bauginusį. Bet ką?.. Gal mirtį?..

Ir ji šoka dar smarkiau, šoka tą patį šokį kartu su žmonėmis, su gėlėmis, su paukščiais.

Ji šoka vaikystę...

Atblokšdama ant veido krintančias kasas, sušuko mamai:

— Dabar tai aš! Dabar tai aš!

Bet mama neatsakė.

Dar kartą sušuko ji. Mama neatsakė.

Palikusi šokėją, bėgiojo ji po visą šventės aikštę. Mamos nebuvo.

Išgirdo kažkieno balsą, išgirdo savo širdį plakant:

„Mamos jau nėra!“

Visi šokėjai buvo dingę. Ji blaškėsi tarp abejingų medžių, blaškėsi viena. Norėjo šaukti, šaukti visam miškui, visam pasauliui... Bet staiga pamatė degančią lempą, sienoje šešėlius... Ant stalo, kur ji buvo padėjusi galvą, pamatė seilių klaną...

Tai ta pati jų pirkia.

Tik iš kur tie du vyrai? Stovi pirkios viduryje, galvomis lubas parėmę, ir kalbasi. Ką jie kalbasi?

— Ir kas iš to? Ar ji išdavė savo vyrą? Ne! — sako vienas.

— O būtų išdavusi. Garo pagailėjote, — antras balsas Čenkaus. — Vyrai kaip jaučiai, ir tai neatlaiko O čia tik peliūkštė.

— Hm... Peliūkštė!.. Tokios peliūkštės savo vyrus išduoda tik pačiam šventam Petriui... Velnia, aš tau pasakysiu, velniava! Kitą kartą tardykite patys.

Kažkoks naujas jausmas iš karto pasakė jai, apie ką čia kalbama. Kraupiai nustebo ji ir išsigando, lyg susidūrusi akis į akį su pačia mirtimi. Siaubingiausi vaizdai prabėgo jos galvoje. Ji žinojo, ką dabar daro su žmonėmis. Pavojus vertė ją galvoti daugiau, negu įstengia. „Ji neišdavė savo vyro...“ Tai mama! Ją mušė! Ją kankino! Ją nužudė! O gal dar ne?.. Nugalėti išgąstį, nugalėti siaubą... Viską suprasti iki galo.

Vyrai užsirūkė, perėjo per pirkia, tur būt, į ją pažvelgė.

— Ką dabar su jais darysim? Reikėjo kartu, ir būtų buvę šventa.

— Jie dar bus reikalingi. Aš viskuo pasirūpinsiu. Paskui... atsiras ir jiems vietos.

Ji girdi žodžius, tokius tikrus, kaip geležis, bet nepakelia galvos. Siaubingiausi vaizdai vėl prabėga mintyse. Kas akimirka ji darosi senesnė.

Viską ji turi išgirsti. Viską suprasti. Sukąsti dantis, sutramdyti širdį.

— Tyliau. Pabudo, — pasigirsta balsas.

— A!.. Na, matai... Pats grupenfiureris galėtų gyventi. Tik truputis dažų...

Dabar jau jie nieko nebepasakys.

Staiga kažkokia jėga metė ją į vidurį pirkios — prieš tuos baisius žmones.

— Kur padėjote mamą?! Mamą! Mamą! Mamą kur padėjote? Mamą kur padėjote?!

Taip staigiai ir taip baisiai ji pradėjo šaukti — vyrai atatupsti ėmė trauktis prie durų.

— Pasiuto mergiotė!

Ji žengė prie Čenkaus dar arčiau ir vis šaukė, šaukė siaubo ir pykčio balsu, šaukė jam į veidą:

— Mamą! Mamą! Mamą kur padėjote?! Čenkus jau laikė durų rankeną.

— Tavo mama iškeliavo pas tėtį...

— Gesink šviesą ir eik gulti!

Ir vyrai skubėdami išėjo.

Ir liko kaip ir stovėjusi vidury pirkios su praverta šauksmui burna.

Ji buvo dešimčia metų senesnė. (Dar kita tiek pasenės, kada pilnai supras, ką ji pati padarė.)

O dabar...

Nereikia šaukti. Nereikia verkti. Suspausti kumščiu širdį. Nepasiduoti. Suspausti širdį. Suprasti, ką reiškia:

„Atsiras ir jiems vietos“. Atsiminti, kur jau atsirado jiems vietos.

Surask save... Surask save.. — girdi tyloje motinos žodžius. — Surask save... Surask save...

Dabar jai aišku. Tuo pačiu keliu! Nelaukti ryto! Per pusnynus, per vėją!.. Nesvarbu. Nelaukti

ryto! Prisikelti brolių... Greičiau, toliau... Tamsa juos pridengs. Tuo pačiu keliu!

TU MUŠEI ADOMĄ

Naktis. Ligoninės palata. Nuostabiai graži ir didelė. Šią naktį joje paklysti galima. Mėnulis sugriovė jos baltas sienas ir čia pat aplinkui pastatė naują nepažįstamą pasaulį. Atkakliai jis įsiskverbė į kiekvieną daiktą, klastingai pakeitė jų formas, visur paskleidė neramių sapnų. Matome didžiulius šešėlius, panašius į veidus, keistus skausmingus jų bruožus. Atspindžiai žmonių — iš kur, kokių? Stebimės ir užmirštame, kad esame paprastoje psichiatrinės ligoninės palatoje su geležiniais langų grotais ir dviem eilėm siauručių lovų, kur dieną viskas atrodo kitaip.

Ligoniai miega. Tyliai vaikščiokim, neprižadinkim jų. Jei neprižadins jie vienas kito, ši naktis jiems bus dovana. Miega sargai ir sanitarai, taikingai šaltas rankas priglaudę prie šonų; miega gydytojas neramiam budėjimo kambaryje, kuriame pirmiausia išgirstamas pranešimas apie mirtį; miega net pati beprotybė.

Sustokime. Vienas ligonis nemiega. Jis keliasi iš lovos, tiesia išskėstus pirštus, žengia į šviesos gelmenis. Gal jis lunatikas, miegodamas vaikšto? Ne. Jis visas virpa, blaškosi, iškelia rankas ir ima šaukti:

— Aaa!!!

Tai Adomas. Jį kankina bepročio sąžinė, mums visai nesuprantama. Jį slegia atsakomybė, kurios milijoninė dalis mums būtų nepakeliama.

— Aš vėl apsiverčiau karste! — tarė jis pilnu skausmo balsu.

Kai kurie ligoniai nubudo, pakėlė sunkias galvas, abejingai ėmė niurzgėti.

Palata skendėjo melsvoje šviesoje; miegas dar sukosi apie visų blakstienas.

Adomas tebelaikė iškėlęs į viršų rankas.

— Tokiu pat žvilgsniu ji žiūrėjo į savo vaikus, — kalbėjo jis. — Ir pakaušis lygiai toje pačioje vietoje... Tūkstančiai metų praėjo... Aa! Aš suteikiau jiems nepaprastą energiją ir ją sudėjau į galvos kiaušą. Sakiau: mano vaikai, darykite stebuklus ir mylėkite pasaulį! O ką jie padarė?! Kiekviena nauja karta užmuša savo brolius, žemę paverčia kapinėmis.

— Imkite lazda ir duokite jam per galva, — žiovaudamas tarė vienas ligonis.

— Kokią lazda? — paklausė kitas,

— Mano senelio.

— Tą amžiną lazda?

— Amžinos lazdos nėra.

Visi ligoniai susidomėjo lazda.

— Aš sakiau — paprastą.

— Čia jokios lazdos nėra.

— Tai ir nereikia kalbėti apie lazda, jei jos nėra.

— Ne, vyrai, nieko negelbės. Jau seniai Adomas vietoj skrybėlės galvą pakabino spintoje.

— Bauskite mane, — dejuodamas maldavo Adomas, — daužykite mane. Tėvus bausti už vaikų nusikaltimus — teisingiausia. Tėvų atsakomybė nesibaigia. Amžiais nesibaigia. Aš kaltas. Aš pradėjau žmonių giminę. Jūs negalite įsivaizduoti mano kaltės didybės. Ir bausmės negalite įsivaizduoti. Kiekviena nauja karta užmuša savo brolius — šitaip jie baudžia mane. Aukos, krisdamos negyvos, pirm prakeikia mane. Ir aš tūkstančius kartų apsiverčiau karste. Mirti nebaisu, bet mirusiam apsiversti karste!.. Aa!. Nieko nėra ir nieko nebus baisiau. Kalnai gali griūti, kometos kristi, — paprasti numirėliai miega. Kas pradėjo žmonių giminę, amžiais neužmigs. Bauskite mane! Daužykite mane! Man bus lengviau.

— Iš kur jis toks atsirado? — paklausė vienas ligonis savo kaimyną.

— Atėjo.

— Iš kur?

— Iš nemirtingo praeities kapinyno. Jis pats taip sakė.

— Kas jam kelią parodė?

— Durys.

— Šitos?

— Ne. Durys į ateitį. Jis pats taip sakė.

— Gyvenimas dabar toks pilnas visokios kvailybės, kad sunku susigaudyti, kur tiesa, kur netiesa.

— Ką mano gydytojai? — sušuko kažkuris iš galo palatos.

— O mes ką manom? — atsiliepė kitas.

— Mes gyventi nebegalime!

Jie jau darėsi neramūs. Jų nervais prabėgo pirmasis vėjas, prieš audrą sujudindamas lapus.

O Adomas kalbėjo. Jis atbulas traukėsi nuo kažkokios baisios vizijos ir kalbėjo jiems... ne, nežinia kam.

— Aš matau! Viską matau! Matau žmogų, ketvirčiuojamą į dalis, matau kraujo lašus ant giljotinos kirvio, jie dar nenudziūvę, jie limpa prie mano pirštų. Inkvizicijos laužus ir kartuves matau. Laužai neužgesę. Ant kartuvių užrašyta: tik mes nemirtingos! Tik mes žinome, kiek sveria žmogus! Ar aš tikėjau, kad tiek tesvers?! Ar aš tikėjau?!. Pančiai ant rankų, ant kojų ir galvos, ant miesto vartų tironams pradžiuginti! Viską matau! Viską!.. Aa!!. Girdžiu jų klyksmą. Jaučiu jų skausmą. Baisų, nepakeliamą... iki beprotybės... Jų skausmas — mano skausmas. Mano — jų! Visų... mūsų... Aa!!. Mylėkite pasaulį, sakiau. Duokite man dovaną: mylėkite pasaulį, mylėkite vienas kitą. Duokite man dovaną. Be jos sunku man bus amžius išlaikyti. O ką jūs padarėte?! Ką padarėte?! Aa!!.
— Aš visas drebu, — tarė, pakildamas iš lovos, ligonis. — Aš visas drebu... Tokia pat mėnesiena buvo ir tada.

— Baisiai šalta! Bjauri naktis! — sudejavo kitas. — Beprotis mus pribaiigs.

Naktis užvertė ant jų galvų griūvančius skliautus; jiems būtų buvę geriau mirti. Bet jie bėgo, ieškojo pagalbos.

— Užsimerkim!

— Užsikimškim ausis!

— Užsiklokime galvas!

— Nematykim!

— Nieko negirdėkim!

— Turėkime proto!

O Adomas kalbėjo. Jis dabar tyliai kalbėjo jų pačių neištartus žodžius.

— Viską jie pakėlė. Šaltį, badą ir ligas. Viską jie pakėlė. Apgaulę, melą ir patyčias. Ir gyvulio leteną. Moterys, apraudojusios paniekintą savo kraujo paslaptį, išdidžiai ėjo prie duobių ir gulė kniūbsčios. Jūs viską atsimenate. Jūs pažinote ir ją. Tą, kurią mylėjote širdies meile. Jūs matėte... Kai jai iššovė į pakaušį, ji palengva apsvirtė ant nugaros ir ilgai dar žiūrėjo. Jos veidas buvo gražus. Akys nukreiptos į vaikus — čia pat ir visur esančius. Tos akys bus gyvos, kol amžiai pasibaigs. Kol amžiai pasibaigę sustos!..

Adomas atsiklaupė ir ėmė raudoti. Tada vienas ligonis pašoko iš lovos ir tvojo kumščiu jam per galvą.

Adomas vis raudojo. Ligonis dar trenkė jam. Ir dar — užsimojęs visa jėga. Adomas vis vien raudojo.

Ir dabar atsitiko kažkas nepataisoma. Ledas, ilgai braškėjęs ir trūkinėjęs, staiga įlūžo. Ir jie, netekę po kojomis pagrindo, kuris, nors ir nebuvo tvirtas, bet vis dėlto neleido skęsti, — neteko viso, kas paremta protu. Nematoma ranka juos išmetė iš palatos ir nugramzdino kiekvieną į savo praeitį. O ten, toje praeityje, buvo bedugnė, pilna įvairiausių žmogaus gyvenimo griuvėsių neprisišauktos, apkurtusios, mirusios teisybės; ir žmogiško pykčio, kuris buvo užsmaugtas. Jie šaukė kiekvienas savaip, keikė, nežinodami ką, kaltino nekaltuosius, aukas vertė budeliais ir, netekę logikos, ieškojo tiesos.

— Tylėkit! Tiesą žinau aš! Leiskit man pasakyti!

— Ne! Man leiskite! Aš žinau tiesą! Žinau tik aš vienas.

— Adomas žino!

— Melą žino!

— Jis beprotis!

— Nusikaltėlis!

— Žudė žmones!

— Kaltina mus!

— Dar pridėkim!

— Viskas buvo ne taip! Ne taip! Vyrai! Ne taip! — šaukė kitas ligonis. — Ji negulė kniūbsčia prie duobės. Ji pabėgo. Sakau, pabėgo!

Pabėgo? Kas iš jų meluoja? Kas sako tiesą? Kam tikėti? Jie sutiko kliūtį, kurią turėjo peržengti.

— Ne! Nepabėgo!

— Beproti! Nekalbėk, ko nežinai! Ji pabėgo. Jai pataikė į koja. Dvi kulkos! Švendrėse visą naktį ištūnojo. Šunes skalydami gyvam mirtį varė. Aušra jau virto ant miško. Reikėjo šokte šokti! Ji norėjo vėl bėgti kartu. Geležiniais nagais įsikibo į mane. Nepalik! Nepalik! O jai koja! Suprantate, koja! Daviau per galvą...

— Kas davė jai per galvą?

— Aš. Akmeniu.

— Budelis!

— Užmušti jį!

— Ne, vyrai! Išklauskim iki galo.

— Ištikim, iš kur jis gavo akmenį švendrėse?

— Akmenį velnias man pakišo. Pats mačiau: velnias! Ir dabar tą akmenį nešiojuos ant kaklo.

Manote, lengvas? Tik teisingumas gali jį pakelti.

— Nebliauk!

— Tavęs neužmušim.

— Aš nekaltas, kad daviau jai per galvą. O gal ir ne aš daviau. Su kuo turiu dabar atsiskaityti.

O atsiskaityti reikia.

— Su Adomu!

— Su Adomu!

— Su Adomu!

— Meluoja, velnias! Meluoja! Nežino tiesos! — šaukė kitas, kumščiais mušdamas į lovos galą. — Ir jūs meluojate, nieko nežinote! Viskas buvo ne taip. Ji sušalo į ledą. Kartu su dukra.

— Sušalo?

— Kaip sušalo?

— Iš vagonų iškėlė mus naktį. O speigas! O pūga! Girdite! Fff!.. Girdite? Pūga šniokščia!

— Adomas šniokščia!

— Pūga! Sakau, pūga!

— Pūga kitaip pradeda.

— Dabar Adomas. Tada pūga. Sakau, tada pūga! O šaltis kaip dilde odą varo. Kailinius buvau apsilvilkęs aš. Jos liepė. Jos nepyko. Rytą stačios stovėjo šalia. Buvo kietos kaip stulpai.

— Kas jus iškėlė į pūgą?

— Kas? Aš nemačiau. Kartais man atrodė didelis kas, kartais mažas. Grūmojau dangui.

Dabar sužinojau: štai!

— Adomas?

— Adomas.

— Ne! Ne! — rėkė stambus keturkampiškas vyras. — Adomas čia nieko. Ji užtroško. Dar vagonė užtroško! Mano akyse! Ilgai žiūrėjau į ją. Balta balta! Suglaudusi sparnus.

Staiga vienas ligonis ėmė garsiai juoktis. Žilas, raudonskruostis ir žlibas, jis juokėsi geru laimingu juoku.

— Ji gyva, — tarė jis. — Gyva ir sveika. Jūs patikėjote gandai ir dešimt kartų ją palaidojote. Jūs nežinojote, ką kalbate... Kautynės buvo, tai tiesa. Vieni šaudė iš namo, kiti iš miško. Tie, kur šaudė iš namo, spardė mus į galvą. Tie, kur iš miško, — taip pat į galvą. Atsimenu, kai pabudome po antro spardymo, lijo lietus, danguje švietė vaivorykštė. Tai buvo labai seniai. Šiandieną mes gyvi ir laimingi.

— Ką pridaro mašina bepročio rankose! — pasakė labai ramus ligonis, šoferis. Bet jo žodžiai su niekuo nesiderino.

Koridoriuje pradėjo mušti laikrodys. Dūžiai skambėjo kaip varpas. Tai buvo jaudinanti valanda. Šeši maži žmogiukai daužė varį ir darė stebuklus. Kažkur pasigirdo žingsniai, smulkūs ir gražūs žingsniai; sužvangėjo raktai, uždainavo savo dainą vanduo, vėl atsirado sienos ir durys. Ir mėnulis, paskutinį kartą nusijuokęs apgaulingu juoku, tyliai pasislėpė,

— Aš ne žmogžudys, — visai kitu balsu tarė ligonis, kuris nešiojosi akmenį ant kaklo. — Nekaltinkit manęs. Aš pirma pasakiau netiesą.

— Tai aš pasakiau netiesą! — atsiliepė tas, kurio žmona sušalo.

— Tu teisinies?!

— Tu Adomą mušei!

— Aš mušiau ne Adomą.

— Suskaldyti puodai!
— Nepaskersti galvijai!

Jie nežinojo, ką reikia kaltinti, ką teisinti, ką apgaudinėti. Ir nežinojo, iš kur kyla žmogiškas skausmas.

— Adomas yra dievas! Jis nedarė mums bloga! Jis kentėjo už mus! — šaukė vienas.
— Dar kartą jis buvo atėjęs į mūsų tarpą! Ir mes nematėme! — šaukė kitas.
— Atėjo pakelti mūsų kryžiaus!
— Aprišti mūsų žaizdų.
— Sustiprinti mus taikoje!

Vienas po kito jie suklaupė prie gulinčio Adomo.

— Tu išmėginai mus.
— Tu permatei mūsų mintis.
— Tu žinai mūsų kelius.
— Nevesk mūs į pikta.

Jie meldėsi, bet Adomas negirdėjo. Jis buvo miręs.

Sapnai nutrūksta, ligoniai kyla iš miego, atidarinėja langus. Greitai ateis seselė matuoti jų temperatūros. Bokšto laikrodis tikrai jau paskelbė dieną.

RŪSTYBĖS ŠVIESA

Skulptorius Škėma sėdėjo ant denio ir žiūrėjo į upės vandenį, baltomis srovėmis kylantį ir krentantį. Jam atrodė, kad vanduo buvo praradęs brangią savybę — raminti žvilgsnį, raminti mintis. Garlaivis raketa plaukė pernelyg lėtai, neįstengdamas išsiveržti iš bėgančios bangos, kaip iš šešėlio.

Skulptorius grįžo iš vasarvietės su kelionės krepšiu ant pečių, palikęs geltoną vilą, kur praleido jis keletą vasarų ir dar pusę dienos; o likusią pusę — bastėsi, kaip jam atrodė, po klaukų mišką; buvo alkanas, piktas ir vienišas. Jis žinojo, kad jau niekada nebeperžengs negyvos vilos slenksčio, niekada nebegražins praėjusių dienų.

Ant Nemuno krantų iš lengva leidžiasi naktis. Žali ir gelsvi šlaitai tamsėja, darosi grėsmingi ir slepia neregimą nakties mirtį. Saulėlydžiai nudažo dangų rausvom, žalsvom, violetinėm spalvom, nesuskaičiuojamais spalvų niuansais; minkšta šviesa krinta į baltas vandens pusnis; staiga šviesa gęsta ir dar staigiau akinančiai švinta; iš gelmių išsiveržia saulė, subyra į spindinčius kristalus ir vienai akimirkai atveria stebuklingus pasaulius,

Skulptorius žiūri į tą greit praeinantį tragišką grožį, ir jam atrodo, kad tai jo kančia, virtusi trapiomis daiktų formomis, spalvomis, nesamais kūriniais; jo skausmas virsta žmonių veidais, kuriuos jis vaizduoja savo kūrimuose — veidais, matančiais meilę, o kartais — mirtį.

Staiga jis įsižiūri į vieną veidą, kuris išnyra iš melsvos pūgos, iš laiko tolybių, artėja prie jo. Gražus jaunos moters veidas, beveik dar vaikiškas, labai gerai pažįstamas, brangus, niekada nepamirštas; nenugalimų laiko dėsnių atitolintas.

Tai veidas tos, kuri tada, tą paprastą klaukų vakarą... — bangos suskaldo laiko veidrodį, ir veidas lieka tik jo atmintyje, — taip, tą žvarbų vėjuotą vakarą pribėgo prie jo ir maldaudama ištarė:

— Gulėk su manim. Sakyk, kad aš tavo.

Jis nenustebo tokiais jos žodžiais, suprato jų neįprastą reikšmę, bet gulėti šalia jos atrodė šventvagystė; ji buvo dar vaikas ir jau moteris — labai graži, labai grakšti; nematomo skulptoriaus gyvas šedevras. Jis taip pat buvo jaunas, bet purvinas driskius, o, gal būt, ir negražus, ir nedoras.

Visa tai įvyko seniai, tomis ypatingomis dienomis, kai žmonės bėgo; bėgo, apimti siaubo, akli, paklaikę, be tikslo blaškydamiesi; bėgo nuo kapų, atsivėrusių pamiškėse, nuo spygliuotų vielų, apraizgančių žmones, nuo paprastų dundančių vagonų, praryjančių kūdikius. Bėgti — pirmapradis gyvijos jausmas — buvo visuotinai apėmęs žmones.

Tai buvo ypatingas metas, kai žmogus neklausė pats savęs: „Kaip turiu pasielgti?“ ir neklausė: „Kur riba tarp žvėries ir nežvėries?“ Tada gražiausia iš moterų priėjo prie jo ir maldaudama ištarė:

— Gulėk su manim.

Iš laiko gelmių iškilę prisiminimai virsta gyvais jausmais; amžinai tekantis vanduo nuplauna kraują ir purvą; vakar tampa šiandien; sušvinta netikėta, iššaukianti meilė, turinti galią pakeisti laiką,

pakeisti erdvę; prieš įprastus ausiai žodžius: viskas užmirštama, praeitis miršta, — iškyla neįprasti: praeitis kalba garsiau už dabartį; išlieka dienos, metai, veidai ir padeda atrinkti vertybes.

Ji buvo vardu Marija; turėjo tėvą ir motiną, šie krito pakelėje; vienas anksčiau — per neapdairumą — nuo paklydusios skeveldros, kitas vėliau — per drąsą — nuo besikvatojančio žmogaus paleistos kulkos. Ir ji dabar buvo viena su savo likimu, beveik visiems aiškiu. Jos akys buvo sausos ir didelės — iš kasdieninio stebėjimosi, balsas atžarus arba maldaujantis; ji galėjo kandžiotis, nagais draskyti veidą, ir ji buvo taip dariusi, už tai buvo sumušta, tebenešiojo mėlynės.

Keletą naktų ji išgulėjo šalia jo, nė žodžio nepratarama, įrėmusi kaktą į jo petį — moteris, kelianti mistinę pagarbą ir baimę, audrinanti vaizduotę; jos švelnūs plaukai dvelkė nepatirtu moters gyvenimu.

Aplink tyła; žmonės išmėtyti po kiemus, po apgriautas daržines; viršuje bekraštis dangus, niekada neprabylančios žvaigždės. Tų naktų tyła labiau slėgdavo klausą, negu didžiausias triukšmas, — tyła, perpildyta gresiančios nelaimės, sunki kaip akmuo; ir visi trokšdavo, kad ji tęstųsi juo ilgiau, kad nebūtų sudrumsta moters klyksmo arba artimų šūvių.

Vieną naktį jis išgirdo ją raudančią; ji buvo susirietusi į kamuolį, apglėbusi rankomis galvą, pro sukąstus dantis tankiai šniokštavo, valdydama šauksmą.

Jis atlošė jos galvą ir ištare:

— Marija.

Jos galva buvo bejėgė ir tilpo tarp jo delnų.

— Ar yra dievas? — tyliai, nepakeldama akių, paklausė ji.

— Yra, — atsakė pagalvojęs.

— Tu meluoji!

Jis tylėjo.

— Dabar aš turiu sužinoti! Yra dievas ar ne?

— Tau bus geriau, Marija, kai tikėsi, kad yra, — tarė jai ir pats galvojo, kaip paaiškins tą žodį geriau.

Ji atsimerkė, pasilenkė prie jo, savo veidu siekdama jo veidą; jis jautė jos karštą kvėpavimą, degančias lūpas; ji nepaklausė: „Kodėl geriau?“, bet dusdama ėmė šnibždėti:

— Nėra! Nėra! Nėra!

Žodį „nėra“ ji ištare daug kartų, keldama balsą beveik iki šauksmo.

Ji desperatiškai daužė savo kaktą akmens sieną, apokalipsinio žvėries pastatytą; ilgai tylėjusi ir stebėjusi, dabar ji pamatė, kad prieš akis tik akmuo, daugiau niekas; siena, nepramušama, nesugriaunama, — riba, kurią priėjus gyvam būti nebegalima; košmariškas sapnas nebe sapnas — gyvenimas; viltis — nematomas lavonas; žmogus — niekas; dievo nėra; būti gyvu kankiniu — tas pats, kas ir mirusiu kankiniu; pačiam mesti gyvybę pabaisai po kojomis, kaip netikėtai išlikusį brangakmenį, ne, kaip dulkę, kaip smiltelę — tokia oficiali gyvybės kaina.

Jis galvojo, kodėl žemė nesusiduria su kita planeta, kodėl dienos ir naktys nesudūžta į šipulius? Žvėris, kadaise atsistojęs ant paskutinių kojų ir pamatęs tekančią saulę, pasijuto žmogumi. Melas — jis niekada neišsitiesė žmogaus ūgiu ir nematė saulės; žemė ramiai sau gali virsti dulkėmis — pradžia ir pabaiga bus tokia pat.

Raketa it paukštis išgąsdintas skrenda vandens paviršiumi, veržiasi iš nakties žiočių, praryjančių sodybas, kaimus ir miškus; gęsta saulėlydžiai; tamsa užgula žvilgsnį ir vaizduotę. Sena ir kas kartą nauja mirtis slankioja aplink, pabėga ir vėl priartėja; dienos ir naktys paklysta šimtmečių trukmėje.

Kažkas šaukia: gyventi! gyventi! Tai ji. Tai ji. Jos jaunas veidas, kančios nuskaidrintas, iškyla gyvas bekraščiam veidrodyje; balso ir kaitraus jautrumo laikas nepakeitė.

— Gyventi! Gyventi! Nenoriu mirti, nepažinusi meilės. Nieko nėra! Nieko daugiau nėra. Tu man dievas.

Jie buvo įžengę į tyrlaukius, kur vaikšto tik mirusieji, kur nebėra jokios teisybės, nebegirdimas šauksmas, nebeištiesiama ranka. Gal būt, nežinomas dievas buvo prisišauktas, nes apie jį daug kalbėjo; gal jis nebebuvo abejingas, nes leido iš savęs pastatyti tvirtovę ir joje ramiai mirti.

Kai ji. ištarė: tu man dievas, taip pat buvo pastatyta tvirtovė, pastatyta staiga, kai du žmonės atranda vienas kitą tarp įsiutusio pasaulio viesulų. Tvirtovė buvo nesugriaunama, nors jie patys tebebuvo sužeidžiami ir sunaikinami, bet jau nebepasmerkėti vienatvei, abejingumui ir mirčiai tarp mirusiųjų.

Meile, akla jėga ir aklas nuotyki, gyvenimo — mirštančio karaliaus — švelnus juokdary; nieko nėra tavyje gražaus ir viskas nuostabiai gražu; meile, pilna prakeikimų ir stebuklų, paprasta, žiauri ir dosni, dar negimusiems sukrauni dieviškas gėrybes ir pati sunaikini; tokia tu esi, palaiminta meile — vienintele, nepasirenkama; bepročiai tavęs vengia, o kas nevengia, taip pat netenka proto.

Nugairinti vėjo, nučaižyti lietaus, tarp dulkių, šiukšlių ir spjaudalų, jie akiplėšiškai įsiveržė į rojų ir susidūrė akis į akį su pačiu dievu; jie nebuvo nuolankūs, nes jie nešė ant savo pečių prakeikimo našta; jie turėjo teisę kaltinti — kaltinti už brolių, brolio žudomą ir plėšomą, už alkį, šaltį, badą, už mirtį, kraują, apgaulę ir melą, už saldžius pažinimo nuodus, kuriuos jie godžiai gėrė; bet jie buvo laimingi ir viską užmiršę; jie paėmė rojų; dievas nustebeš tylėjo.

— Dabar aš skaisti, — kalbėjo ji vieną rytą. — Nuo tada pasijutau skaisti. Ir kaskart labiau tai suprantu.

O jis galvojo: „Gera, kad ji užimta pati savimi ir savo moterišku kvailumu; čia taip reikia.“

— Tu pasakei didelę tiesą, — tarė jis švelniai.

— Didelę? — nustebo ji.

— Didelę. Tu laiminga?

— Klausk, ar neužtroškau nuo dūmų.

— Bet tavo pajuodęs veidas prašvito.

— Nes aš laiminga... aš... aš laiminga!

Ji ilgai žiūrėjo į suanglėjusių medžių kamienus; staiga atsigrėžė ir suriko:

— Kodėl tu tyli? Jei nori, šimtą kartų galiu pasakyti: aš laiminga!

— Šią naktį žuvo šviesiaplaukė mergina su mėlyna berete. Tu ją gerai pažinėjai. Aš jaučiau, kad tu girdėjai jos klyksmą.

— Aš negirdėjau.

— Aš apsirikau, tu negirdėjai.

— Žinoma, ne.

— Tu užsigobei žydrą skepetaitę su dangaus žvaigždėmis.

Kažką ji galvojo; atrodė, kad negirdėjo jo žodžių; paskui šaukdama puolė prie jo.

— Su dangaus! Su dangaus! Ko tu dar nori?

— Tu vis prarandi tvirtumą, susidūrusi su tikrove.

— Ta mergina turėjo medinę širdį.

— Aš ne apie ją. Mes privalome virsti medžiais... rojaus medžiais, kurie nieko negirdi.

Paukščiais! Tai mūsų tiesa; mes ją suradome; mums ji būtina.

Ji nieko neatsakė; išsiėmė duonos džiuvesį ir ėmė kramtyti; ji kramtė godžiai, drebančių pirštų galais prilaikydama džiuvesį; vieną akimirką jam pasirodė, kad ji groja lūpine armonikėle ir jis vos nešūktelėjo iš nustebeimo; paskui pamatė, kad stambios ašaros ritasi jai per veidą; lipnūs plaukai nutįso ant skruostų ir sudrėko. Jis ilgai žiūrėjo į jos veidą, žiūrėjo sujaudintas, tylėdamas ir matė jos didelę ir pilną širdį.

Ant padūmavusių laukų kilo raudona saulė. Kažkoks beprotis užkimdamas klykė dainą, kokią tik begalima įsivaizduoti, — dainą, kuri kelia ne mažesnę siaubą, negu žmogžudystė.

— Tu nepyk, — tarė ji, — dabar viskas taip, kad ir žvėris pravirktų.

— Kas taip?

— Nemoku pasakyti. Tu supranti. Tai neįmanoma... Aš sapnavau... gal būt, tik taip... tik mintys. Tu žinai, kokius sapnus sapnuoja vagys, kokius šventieji? Aš įsitikinau, kad jie baisius sapnuoja. O paskui nebeatsimena. Jie laimingi... Supranti, ji turėjo vaistų, tvarsčių; niekam nedavė, nerodė. Aš pavogiau. Tikrai. Pavogiau. Štai jie! Ne, ne, paslėpti ten — kuprinėje. Kai ji klykė, aš... aš gulėjau su tavim. Matai, kokia... glaudžiau ir galvojau: kaip baisu vienai tokią naktį. Paskui nebegirdėjau; jos nebebuvo... Aš galvojau tik apie tave: jei tave sužeistų, kaip be vaistų, be tvarsčių... Nežiūrėk taip į mane. Apie save galvojau, Matai, kokia aš... Gal neturėjau teisės? Sakyk, neturėjau? Vaistų paimti! Tu tyli... Vakar mačiau nušautą balandį, šiandieną jo nebebuvo. Kas nors jį suvalgė.

— Aš niekaip negaliu tavęs apsaugoti...
— Nuo ko? Nuo tikrovės? Aš gi nieko nebijau. Gali mane dar mušti — nebijau. Galiu mirti — nebijau. Bijau tavęs netekti. Vaistus ir paėmiau...
— Tu jų nepaėmei! — suriko jis.
— Ką? — ji sudrebėjo.
— Nepaėmei.
— Nepaėmiau.
— Kad ir būtum paėmusi, nesmerkčiau.
— A!.. Aš taip maniau... Dieve, koks gražus rytas!.. Ką dar norėjau pasakyti. Save myliu dėl to, kad tave myliu. Žiūriu į save, matau tave. Tu savimi apsaugai mane nuo tos tikrovės. Daugiau nieko nereikia... Man kartais viskas susimaišo. Kas buvo bloga, darosi gera. Atsiranda šviesa... Aš mačiau, tu kartą piešei. Norėčiau tau sakyti: šitaip, šitaip! Piešk šitaip! Kiek džiaugsmo! Kiek šviesos! — šaukė viena mirštančioji.

Kai nerašytas įstatymas leido kiekvienam būti žvėrimi, kai atgiję judai ir kainai su gyvulio atvirumu atsiliepdavo į žmogaus šauksmą, tada ji šaukė: „Kiek džiaugsmo! Kiek šviesos!” Ji buvo beprotė; iš meilės išprotėjusi. Beprotybė buvo jos šarvai, apsaugantys nuo visko, kas tada buvo tikra ir neginčijama. Maža, išgąsdinta, mirtinai pažeidžiama, stojusi akis į akį pati su savim, —ji buvo drąsi, nenugalima, atradusi savo tikėjimą.

— Sukurk žmogaus veidą, — sakė jam, — sukurk veidą, kuris mato meilę. Moters ir vyro. Adomo ir Ievos. Gal mūsų pačių. Kiekvienas veidas būna gražus, kai akys mato meilę... Nupiešk Ofeliją — su gėlėmis, su vainikais, gaudomą, bėgančią, statomą prie sienos — amžinai gyvą Ofeliją — Ofeliją su svarstyklėmis rankose, sveriančią pasaulio meilę... Dar nupiešk paprastą basakoję piemenaitę, mirštančią už savo tėvus... ir karūnuotą žvėrį, tokį žemės karalių — sužeistą, staugiantį... ir žemę, griūvančią po jo kojomis...

Jis pažadėdavo viską nupiešti — puikiomis rūstybės spalvomis ir taip, kad būtų krislelis amžinybės. Tai buvo žaidimas — pilnas revoliucijos ir poezijos; sąmoningai pradėdavo jie tą žaidimą, nes norėjo kuo nors būti ir niekinti tikrovę. Kiekvieną valandą grėsė pavojus pasijusti žmogum — nieku, iš kurio tyčiojasi amžinai ginkluota kvailybė, ir kiekviena valanda buvo pati tinkamiausia sapnuoti kerštą ir prisikėlimą, nes delsimas nešė pražūtį.

Ir vis dėlto tuo metu jis nebuvo kūrėjas, o tik juokdarys, sentimentalus, filosofuojantis juokdarys; neturėjo tokio naivaus stebuklus darančio tikėjimo, kaip ji; neturėjo neįveikiamos aklos drąsos ir to pirmapradžio gajumo. Jo smegenų vingiais vaikščiojo mirtis; išsižiūrėjęs į žmogaus akių gilumą, jis pamatydavo kaukoles ir galvodavo: kokia sielos istorija ir kokia jos ateitis; kur ta paslaptinga jos gyvybė, kuri akmeniui gali suteikti nemirtingumą. Niekada nebuvo prometėjų ir nebuvo kainų, buvo tik mirtis, nužyminti sielos istoriją; ko vertos visos bibliotekos ir menai, kai istorija ant kiekvieno žolės lapo ir ant žvaigždynų rašoma mirties ranka.

Visa, ką jie darė, — buvo tik nešvankaus komedianta kvailos išdaigos! Argi taip? Taip! Viskas dings, nepalikę nė ženklo, nesužadinę noro veikti, kurti, įamžinti žmogaus kovą su brutalia tikrove; sapnai liks tiktai sapnais.

Jis norėjo tik ją apsaugoti nuo to meto tikrovės, kas dieną demonstruojančios savo klaiškų patvarumą, pūliuojančios tikrovės, išgelbėti nuo bado ir nuo mirties; ar tai buvo įmanoma?

Laivas raketa su nemažėjančia jėga veržiasi pirmyn; didi naktis laiko apglėbusi žemę; tamsa pripildo artimas ir tolimas erdves, palydi ir sutinka prabėgančią šviesą; nesuprantama baimė it paukštis šurkščiai suplasnoja sparnais.

Kažkur suklinka moteris; skulptorius neramiai suklūsta; ne, tai tolimo garlaivio sirena — vieniša ir šiurpi; o gal tik jo įjaudrinti nervai priverčia girdėti tai, ko visai nėra; ne, nakties pūga be vėjo iš tikrųjų atpučia praeities garsus; raudos, niekada nenuitylančios žemėje, pasiekia ausis; niekas nemiršta; jis dabar žino, niekas nedingsta, kas kartą perėjo per žmogaus sielą. Niekas! Niekas! Ne, jis neprivalo šaukti...

Bet štai tamsa ima retėti, iš lengva grįžta palaiminga šviesa; dangaus skliaute brėkšta apyaušriai.

Kažkas vėl šaukia: „Gyventi! Gyventi!” Tai ji. Ne, tai kita moteris; ir šaukia kitu balsu — pilnu pasitikėjimo ir įtaigios moteriškos galios.

Gražus veidas primerktomis akimis iškyla bėgančiame veidrodyje lyg baltas mėnulio atšvaitas; tikriausiai, tai visą laiką jis buvo jo mintyse, lydėjo ir persekiojo jį; mylimas ir nekenčiamas veidas, — daug kartų ašarų plautas ir pykčio iškreiptas, protingas ir sensualus — švelniai įsirašo jame kiekviena aistrų atmaina.

Tai ne ta pati moteris, kuri kadaise šaukė: „Tu— man dievas!“, kuri maldavo: „Nenoriu mirti, nepažinusi meilės!“ Kita, nesuprantamai ir nuostabiai kita; tik vardas likęs tas pats: Marija.

Skulptorius atitraukia akis nuo veidrodinio vandens ir ilgai mąsto, išžiūrėjęs į rytų platybes, kur vyksta nematyti kitimai, kiekvieną kartą nauji ir nuo amžių seni. Kas yra laikas? Tai tekantis smėlis, kurį tu paimi ant rankų — nepakeliamai sunkus, o kartais nejaučiamas; smėlis byra — nesustojantis laikrodis — amžinybė ir sekundės — byra ant tavo karsto, ant didžio pasaulio, kuris buvo tavo meilė, užpila kraują, stebuklus ir klaidas. Tai tas pats smėlis, kurio kiekviename grūdelyje saulė — sekundės tavo delnuose — stato naują gimimą, naujas gyvybės tvirtoves, kurių nepasiekia senoji beprotybė.

Kažkada jie buvo priėję tokią ribą, kurią peržengus nebegalima kalbėti apie ištvėrę ir saikingumą; tikrovė virsdavo apokalipsiniais regėjimais ir netekdavo realaus turinio.

Tada jis sutiko merginą, beveik dar vaiką; ji turėjo laukinio žvėries ištvėrę, poetės vaizduotę ir drąsą; dailiausią madonos kaktą, kurioje siautėjo audros ir pamišimai, ir aplink galvą — šventosios aureolę; ji akiai tikėjo jo nesamu talentu, išrasdavo jam siužetus, netikroviškus siužetus — keistus ir naivius.

Tai ji! Tai ta pati! Viešpatie, kokius stebuklus padarė laikas! Ne, jos veidą mažai pakeitė; grožį jai paliko dar daugeliui metų; ir akių ugnies nepaslėpė. Bet jai suteikė naują išmintį — visai iš kitos įstatymų knygos; padarė ją protingesnę už save; atvedė į tvirtą gyvenimo kelią — grįstą amžių patirtimi.

Skulptorius mąsto apie daiktų pasikeitimus; vario švytuoklė nepastebimai sugriauna miestus, paminklus ir praeitį; milijonų sekundžių spaudimas ne mažesnis, kaip tokio pat skaičiaus tonų; žmogus susideda iš dulkių; iš tos pačios medžiagos susideda ir jo geri darbai; lieka aistra, nenugalima aistra — pastovi savo nepastovumu.

Jis lipdė žmonių veidus, akmenį kalė kaip beprotis, vertė prabilti paprastus popieriaus lapus; kartais galvodavo, kad viskas — tuštybė, kančia — iš lengva ar staiga baigsis ir niekada nebeprasidės; niekada nebeišauš naujas rytas.

O ji, moteris ameba, moteris žmogus, pajusdavo kaskart tvirtesnę žemę po kojomis ir vis iškeldavo iš savo širdies geležies krislelį.

— Čia ne žmogus, o balta migla, — tarė ji, žiūrėdama į naują jo skulptūrą.

— Galvoji, kad man nenusisekė, — atsakė jis. — Bet ar nepastebi didybės?

— Kieno didybės? Akmenskaldžio?

— Taip pavadinau, — atsakė jis.

— Tai nereikalingas švelnumas.

— Norėjau duoti truputį žmogiško tikrumo.

— Sunaikinai tikrumą.

— Ne! — sušuko jis.

— Ar galima taip piktai žiūrėti į žmogų, kuris valgo pietus, — vėl kartą pasakė ji, nusigrėždama nuo jo skulptūros „Pietūs iš vieno patiekalo“.

— Betgi žiūri šuo.

— Jis pasirengęs atimti iš jo.

— Gal būt... Aš norėjau parodyti truputį žmogiško tikrumo, — vėl atsakė jis.

— Žinai kas tu? Klounas!

— Liūdno veido?

— Ne. Fokusininkas apsukrus, kuris netikrus daiktus verčia tikrais. Tikrųjų nenori nei pagerinti, nei pabloginti.

— Aš tik suprasti noriu.

— Menininkas fokusininkas nori suprasti gyvenimą!

Ir ji garsiai nusijuokė.

— Tu nuostabiai protinga, — tarė jis.

Palaiminti, kurie suranda nepajudinamas tiesas; palaiminti pirkliai, nes jiems priklauso šios žemės karalystė; jeigu tai sutinka su sąžine ir gražbylyste, jie parduoda ugnį, vandenį ir savo žemės švelnumą — istoriją ir tėvų antkapius; jie nieko negriauna ir nieko nestato, gyvenimas griaua ir gyvenimas stato; jie tik protingai gyvena.

Moteris ameba, neturinti pastovios formos, moteris žmogus, puikybės pilna ir pastovi, dabar nuostabiai protingai ir patogiai gyvena, išklodama savo gyvenimą tikromis šviesos juostomis; pro savo auksinį lukštą ji matė ne tik smilkstančius gamyklų kaminus, bet ir istoriją — nuo Adomo ir Ievos; mergaitės su mėlyna berete mirtį ir tūkstančių tokių pat mergaičių beprasmiškas mirtis šaltakraujiškai išbraukė iš žmonijos istorijos; sapnus, kuriuos sapnuoja vagys, ir sapnus, kuriuos sapnuoja šventieji, sumaišė su bloga apysaka, o paskui užmiršo.

Tik tėvo ir motinos atminimą ji padarė savo gyvenimo švyturiu. Jie būtų likę tik nežinomi kankiniai, kaip ir tūkstančiai kitų, bet ji tvirtai įrašė juos į savo gyvenimą ir kalbėjo apie juos skambiais žodžiais; jų mirtys nebebuvo beprasmiškos; jie paliko jai didžiulį turtą: kankinių šlovę — neperkama, nerandama, negaunama — kurią ji kažkokiu būdu pavertė aukso kasyklomis. Tėvų atminimą ji pardavinėjo kaip pirklys, o atminimas vis likdavo pas ją — likdavo grynas, nesuterštas.

— Jei jie nebūtų žuvę... — kartą tarė jis.

— Bet jie žuvo.

— Jei būtų žuvę atsitiktinai...

— Bet jie neatsitiktinai...

Tai buvo dialektika. Jis žiūrėjo į ją nustebęs, paskui pasakė:

— Jei kankiniai šiandieną gyventų, kur mes juos dėtume?

— Tu — niekšas! — sušuko ji pasipiktinusi. — Tu negali gerbti tų, kuriuos kiekvienas gerbia.

— Aš noriu visus matyti gyvus. Man atrodo, kad tai būtų laimė.

— Tu nepadarei nė vieno mano tėvų portreto.

— Daug padariau tavo. Jie — tavyje arba tu — juose.

Jis sukūrė daug jos portretų, nupiešė daug jos pačios kažkada regėtų vizijų — ir visur buvo ji, Marija, — gražesnė, grakštesnė, subtilesnė už tą, kurią jis kas dieną mato. Jis įrašė į marmurą, į akmenį, į popierių gražų veidą, dievišką veidą moters, kurios akys mato meilę; sukūrė Ofeliją — su gėlėmis, su vainikais — gaudomą, bėgančią, statomą prie sienos — amžinai gyvą Ofeliją; ir Ofeliją su svarstyklėmis rankose, sveriančią pasaulio meilę; sukūrė tą basakoję piemenaitę, su šypsena miršančią už savo tėvus; ir tą beprootę, šventąją, kuri šaukė: „Kiek džiaugsmo! Kiek šviesos!“ tuo metu, kai jie buvo įžengę į žmogaus sutemas.

Jis dirbo su įkvėpimu, įliedamas į medžiagą, į formą savo sielos istoriją; jis kūrė tobulybės ilgesį, kurį iš lengva, bet atkakliai kažkas stengėsi numarinti. Jis nepadarė nė vieno portreto, kuriame ji būtų atvaizduota tokia, kokia yra šiandieną, dabar, kokia vaikšto po savo puošnų butą, priiminėja žymius žmones, skaito knygą, rašo iškilmingą kalbą, skuba į posėdį. Jis nesukūrė nė vieno tikro jos portreto.

Ir ji tai pastebėjo; jai atrodė, kad jis nesupranta ar nenori suprasti šių dienų meno (ji taip ir pasakė), kad jis daro kažką panašaus į nusikaltimą. „Ne aš viena taip galvoju“, — dar pridėjo ji. „Žinau“, — atsakė jis.

— Tavo mintis užvaldė praeitis, — tarė ji.

— Ateitis, — atsakė jis.

— Tu bėgi nuo dabarties.

— Nuo praeities.

— Bet tu kuri tai, kas praeityje buvo ir... ko nebuvo.

— Svarbiausia — „ko nebuvo“, — nusijuokė jis.

— Tai to nėra! Negali būti! Negali!

— Bet čia kartais slypi truputis nemirtingumo. Tada ji nei iš šio, nei iš to sudaužė vazą ir suklykė:

— Aš nebegaliu!!!

Ji buvo tauri, ji nepasakė: „Uždirbk daugiau pinigų!“, arba „Pats būsi kaltas, jei išsigysiu meilužį.“

Ji neverkė; sėdėjo išbalusi ir didelėmis akimis žiūrėjo į jį.

O jis galvojo: „Viskas nebepataisoma. Bėgti! Bėgti kaip pasmerktajam. Beprasmiškai bėgti nuo savo paties menkybės, nuo kažkieno išdavystės...”

— Mano kūriniai blogi, — pasakė jis nusiminęs. — Bet aš kūriau tai, kas padėtų mums išlikti žmonėmis.

„Išlikti žmonėmis!” Kas tada taip pasakė? Jisai? Jis darosi juokingas, darosi moralistas. Stengiasi kitiems primesti savo iliuziją, savo išgražintą apgaulę. Naiviai filosofuojantis dailininkas. Komediantas! Teisingai sakė ji. Klounas! Ne! Homo sapiens! Palaimintas juokas! Homo sapiens — seno šlykštaus vodevilio aktorius; išsimaudęs kraujyje, ateina į sceną, reikalauja aplodismentų. Kas jis pagaliau homo sapiens — amžinas protas ar amžina beprotybė? Savęs viešpats, gamtos karalius ar tik mišinys molio, matematikos ir mirties? Nieko tikro, nieko pastovaus. Kokia skausmo prasmė?

Jis nusižudytų, jei tai nebūtų galutinis išnykimas, jei galėtų stovėti šalia savęs ir juoktis arba šaukti: „Dieve, prie ko tu privedei?!”

Jo kūryba, kaip ir jo gyvenimas, — klaidžiojimas chaose ir šešėliuose; kartais nesuvaldomas siautėjimas — beprasmis, nevaisingas; šauksmas paklydusio vidunaktį, iš kurio pavogtas žibintas; beviltiškas ir kvailas kartojimas: „Būk vertas savęs... savęs!” Kokio savęs? Vienišo? Nesuprasto? Amžinai klumpančio? Ar kovojančio? Nugalinčio?

„Būti vertu savęs visose situacijose!” — tokius žodžius kažkada ištarė kryžiuotas žvėris, suskaitęs šovinius ir taikliai paleidęs į bėgančiuosius. Tada mirštančioji šaukė: „Kiek džiaugsmo! Kiek šviesos!” Gal būt, ji regėjo savo dievą, kartu su ja nustebusį ir paklaikusį.

Jis taip pat regėjo dievą kraujo spektre; dabar regi žmogų — didelį ir tuo pačiu mažą — su išgąščiu žiūrintį į savo atradimus. O istorija rašo savo paradoksus: „Ką palikote už savęs, rasite prieš save.” Žmogus skaito, nežino, ką kaltinti: istoriją ar žmones; vėl skaito — ir nejučiom praranda protą.

Skulptorius jaučia, kad artėja laikotarpis, kai jis vėl nieko nebesukurs; gal būt, niekada nebesukurs; jis kažką prarado; gamins portretą ar žmonių grupę — tikrovės šešėlį; bėgdamas nuo slapta slenkančių trūnėsių ir kaukolės vaizdo, lipdys gražius veidus, bet jie bus tik molis, gipsas arba bronzas. Ir jis su siaubu jaučia, kad prieš save ras tai, nuo ko bėga; jis prarado dabartį, pats mato savo pasmerktumą.

Realiausią dabartį jam atnešdavo moteris; ji visada budė, visada šalia tavęs; neperstojanti pagunda, rami savo neramumu; įkūnijimas žodžių: šiandieną, dabar, tuojau; ji gyvena, ji būna kaip pati žemė.

Visa jo kūryba — tai regėjimas moters, kuri praėjo, kuri ateina — reali ir tikra, turinti puošnų butą ir meilužį — ateina iš legendos ir pripila nuodų į Adomo sielą.

— Išvirsiu kavos, — tarė ji, nusigręžusi į langą.

— Nereikia.

Jis pasiėmė kelionės krepšį.

— Dabar? — paklausė ji.

— Dabar, — atsakė jis.

Jos pečiai suvirpėjo; tikriausiai ji tyliai juokėsi; jis jautė, kokia ji dabar graži ir kokia artima jam.

— Ką tu darysi su kūriniais?

— Kūriniais? Ak, taip... Vėliau pasiimsiu.

— „Ofeliją”... „Piemenaitę”... galėtum palikti. Mano veido bruožai.

— Tau nepatinka. Sentimentalios.

— Jos ne sentimentalios.

— Jos — praeitis.

Ji tylėjo.

— Paliksiu „Žmogžudžių kovą”, „Pietus iš vieno patiekalo”...

Laikrodys valgomajame su kažkokia nesuprantama patyčia skaičiavo sekundes.

Staiga ji atsigręžė, žengė prie jo.

— Mušk mane!

Ugniniai paukščiai danguje paskelbė auštančią dieną; vanduo, vanduo, auksinis spindėjimas; šikšnosparnių šešėliai, beformės šmėklos skrenda vandens paviršiumi, pasislepia ūksmingose

pakrantėse; naktis miršta, tamsa iš lengva traukiasi, kiekvienas medžio lapas pakyla į šviesą.

Gyventi! Gyventi! Šviesa priklauso gyviesiems!

Moters veidas! Nežinomos moters. Nuostabus grožis, pagailos šypsena pasmerktajam. Taip. Šitokį veidą jis nori marmure iškalti. Šitokį. Tai turi būti jo kūrybos vainikas.

Skulptorius užsimerkė; banga suskaldė žiburiuotą veidrodį; tarp skeveldrų pasirodė dvi tamsios akiduobės. Tai tikslas! Tai pabaiga! Ne! Tai būtinybė!

Sirena. Garlaisvis sustoja. Prieplauka.

NUOGI ATRODO NEGRAŽIAI

I

Jos kilmė nebuvo žinoma. Kas jos tėvas, kas motina — niekur nebuvo užrašyta. Visai maža atsitiktinai ji pateko į tą keistą pasaulį — neramų, pilną baimės pasaulį, kur viskas daroma ne taip, kaip reikia. Ji prisiminė namus, kur viskas buvo savo vietoje; ilgėjosi švelnumų, protestavo — iš pradžių garsiai, paskui tyliai. Į jos protestą niekas nekreipė dėmesio. Ir jai liko tik stebėtis, nes pykti ji dar nemokėjo.

Tikrai čia nieko iš karto nebuvo galima suprasti. Čia turėjai praeiti ilgą kelią ir tik jo gale rasti miglotą atsakymą. Pirmiausia turėjai būti išsvargintas, išgąsdintas, vėliau priluptas, pagaliau pašertas ir tik po to suprasti, kad viskas kaip tik taip ir turi būti.

Be to, čia oras buvo pilnas žvėriškų kvapų. Nors jos apvalioji nosytė nebuvo per daug jautri kvapams ir kvapams, bet vis dėlto atskyrė malonų vandens ir vėjo kvapą nuo bjauraus kraujo tvaiko, sklindančio iš žvėryno gardų.

Čia ji iš karto susidūrė su prievarta, kuri žmonėms, kaip jai atrodė, teikia keisto malonumo; susidūrė su gudrumu, kurį visada reikia kitaip suprasti, ir su darbu, neturinčiu jokios prasmės. Ji yra girdėjusi iš savo motinos, kad tikrasis veiksmas yra ėdimas arba ieškojimas ėdalo, o dabar ją mokė daryti tokius dalykus, apie kuriuos niekas iš jų giminės per tūkstančius metų nebuvo pagalvojęs. Tai buvo idiotiška, ką ją vertė daryti. Ji turėjo minti kojomis kažką panašaus į ratą ir tuo pat metu stovėti vietoje. Kai nejučiom pataikydavo žengti drąsų žingsnį ir nepajudėti į priekį, nesuklupti ir išlaikyti pusiausvyrą — gaudavo riebę ir skanų kąsnį. Ir tada atsirasdavo gyvenimo prasmė — bet tik tuo metu, kai ėsdavo.

Dienos bėgo pilnos kankinimų — ilgos, nepabaigiamos dienos, ir ji, beskaičiuodama jas, išmoko suskaičiuoti iki trijų. Tai buvo stebuklingas šuolis, bet iš esmės mažai reikalingas. Paskui ji po truputį pradėjo galvoti. O galvoti geriausia tada, kai nieko nesupranti, tik mini kojomis, darai beprasmį vienodą judesį. Po ilgo darbo paklausi savęs: kas yra tai, ką tu darai? Gauni atsakymą: tai vienodas judesys. Ir tas įstringa į galvą. Vienodas judesys! Ritmas! Taip, ritmas! Tai nėra per daug peiktinas žodis. Žmogus vis tardavo: ritmas, ritmas! Ir mušdavo su mažu medžiu į didelį medį. Tai beveik pradžia gyvenimo, kai supranti, kas tai yra. Ją gyrė, draugiškai tapnojo per petį, ir ji pradėjo jausti gerą jausmą, gal būt, net pasididžiavimą.

Pagaliau atėjo diena, kai ji turėjo pasirodyti didelėje šviesoje. Aplink kažkas, panašus į žmogų, susidedantį iš daugelio žmonių, šnypštė ir plojo. Rėžė ausis tie bjaurūs garsai, kurie mažai tebuvo panašūs į žviegimą ir kriuksėjimą ir prie kurių ji vis negalėjo kaip reikiant priprasti. Ji darė tą patį, ką buvo dariusi kas dieną — rimtai, kantriai, be protesto ir be ypatingo noro, tik su neaiškiu supratimu: ritmas, ritmas! Bet šį kartą buvo kažkas nauja: virpėjo oras ir žmogus, susidedęs iš daug žmonių, virpėjo ji pati — ilgai, labai ilgai, tol, kol nustojo virpėti. Kodėl visa tai buvo — neaišku. Tur būt, dėl to, kad taip turėjo būti.

Vėliau kažkas ėmė jai gėlę. Tai buvo tas juokdarys, nuolat keičias savo nosį. Gėlių ji nemėgo. Juokdarys taip pat.

Nuo tos atmintinos dienos jai buvo sutrumpintos begalinių pratybų valandos. Ji mokėjo, ką mokėjo. O ko nemokėjo, to ir nebuvo pasaulyje. Kadangi ji tegalėjo suskaičiuoti iki trijų, tai su žmogumi, kurio balso ji buvo įpratusi klausyti, susitikdavo per dieną tik tris kartus. Dėl tokio reto susitikimo padidėjo jų draugystė, sumažėjo kivirčiai ir vietoje vienašališkų įsakymų atsirado abipusė pagarba.

Dar buvo šėrikas, kurio darbas buvo nuostabiai reikšmingas. Jis visada ateidavo, kai atnešdavo valgyti. Nė karto dar nėra buvę taip, kad jis atneštų jai valgyti ir neateitų. Tai buvo

išmintingas žmogus. Visi kiti bastėsi be darbo arba vaikščiojo vielomis; kas reiškė tą patį. Bet jie buvo švelnūs. Jie ėmė ją vadinti Sesele kiaule. Pradžioje ji nesuprato, ką reiškė tas žodis. Jis buvo panašus į tūkstančius kitų, tariamų dėl to, kad žmonės neturi ką veikti. Bet kai tas žodis buvo ištartas tris kartus, tai yra daugiau negu vieną, ji suprato, kad tai jos vardas. Ji jausdavo palaimą, girdėdama su pagarba tariant: „Sesele kiaule!“ ir nuoširdžiai atsakydavo „kriu kriu!“.

Žmonės vis dėlto įdomūs padarai. Nors jie laikosi ant žemės nelabai tvirtai, tik ant dviejų kojų, bet jie labai judrūs; laksto visur kaip musės. Ir išlenda iš bet kokio gardo. Ir daro daug ką pasislėpę. Jie turi vadinamąsias rankas, su kuriomis gali čiupti. Jie vienas kitą yra nupėšioję, todėl privalo dėvėti drabužius. Nuogi atrodo negražiai. Juos sunku iš karto pažinti, jie labai panašūs. Vyrai nuo moters ji visada atskiria, bet moters nuo vyro — niekada.

Kol žmogaus nepažįsti, atrodo, kad puikiausiai galima apsieiti be jo, bet pažinęs matai, kad be žmogaus cirkas pasidarytų labai nejaukus, net baisus. Nors, gal būt, nereikėtų nieko dirbti, bet ir gyventi būtų neįmanoma, ypač jei kaimynystėje amžinai riaumotų ir staugtų keturkojai.

Žmogus kas kartą gerėja; ji pati yra pastebėjusi. Žmogų net pamilti galima. Iš nuobodumo ji tarpais pagalvoja, jeigu ji turėtų vaikų, jie būtų panašūs į žmones. Tik, žinoma, nevaikšiotų ant dviejų kojų ir be reikalo nepūstų dūdų.

Žvėrių ji nekenčia, jais piktinasi iki širdies gilumos. Jie stengiasi kiekvienam siaubą įvaryti, visada kriokia šurkščiu ir įsakančiu balsu, žaibuoja akimis ir dantimis, užėjus pykčio priepuoliui, graužia net numirėlių kaulus. Atrodo, visą cirką jie sunaikintų, o paskui pradėtų pjautynes savo tarpe. Laimė, kad cirkas nesunaikinamas.

Šiaip ar taip, gyvenimas jai sekėsi: ji valgė, gėrė, gyveno savo garde, turėjo viską, ką gali duoti apgaulingasis pasaulis. O tas pasaulis nebuvo toks didelis, kad paklystum jame ir nebežinotum, ko nori, nebuvo toks apgaulingas... O vis dėlto apgaulingas!

Likimas ją privertė susidurti su priešu, kuris, gal būt, nevartojo jokių kitų ginklų, tiktai neapsakomą savo bjaurumą. Giliomis jo veido raukšlėmis rangėsi gyvatės šnypšdamos, o dantys buvo tokie milžiniški — kiekvienas jų tikrai ne mažesnis už kiaulės koją. Ir juo labiau jis šypsojosi, juo darėsi bjauresnis. Pažvelgęs į jį, būtinai turėjai užsimerkti, o po to dar kartą užsimerkti, kad nebepažvelgtum.

Amiga — buvo tikras buldogas. Jis prisiartinio prie jos, rodydamas didžiules iltis, ir jai nebeliko nieko kito, kaip tik pražūti iš baimės. Žmogus stovėjo šalia ir neleido jai pražūti. Net bėgti neleido. Net atbulai pasitraukti. Be galo neleido.

Žmogus, kurį ji gerbė ir mylėjo ir kurio balso visada klausydavo, — ilgam laikui neteko proto. Žinoma, tas dar nebūtų taip baisu. Baisiausia tai, kad jis, ilgam laikui netekęs proto, pasidarė beprotis. Kiekvieną dieną kantriai, kaip medis, atkakliai, kaip geležis jis vertė Amigą šokinėti per jos virpančią iš baimės nugarą. Vertė tris kartus ir vėl tris, ir vėl... nesuskaitomus begalinius tris. O paskui griežtai įsakė bučiuoti jos dailų, apvalų, beveik vien iš nosies susidedantį snukutį. Ji nelabai atsimeina savo giminės istoriją, bet šitokių baisių dalykų, tikriausiai, dar nėra buvę.

Cirkas — tai toksai žvėriškas pasaulis, kur nėra jokių įstatymų, kur viešpatauja beatodairiška sauvalė. Visuomenė suskirstyta į dvikojus ir keturkojus, o profesinės sąjungos gina tiktai dvikojų reikalus.

Padėtis nelabai gera, galvojo ji. (Visada ji stengėsi galvoti.) O kodėl nelabai? Į tą klausimą atsakyti nemokėjo. Ar galėtų būti kitaip? Negalėtų. Juk visa, kas yra taip, negali būti kitaip. Kodėl negali? Todėl, kad kitaip jau yra buvę, o kas jau yra buvę, nebegali antrą kartą būti. Aišku! Logika! Atkakliai pajudinus smegenis, ji visada gaudavo išvadą, verčiančią susitaikyti su vienokiu ar kitokiu likimu. Nors dabar jos protas buvo jau palyginti aukštai iškilęs, bet turėjo keistą ypatybę: galėjo būti judinamas tik į vieną pusę.

Ar tai buvo gerai ar blogai? Žinoma, gerai. Šitokio savo proto dėka ji priėjo laimingą pabaigą. O laiminga pabaiga, kaip žinome, visada su kaupu išperka nelaimingą pradžią. Ji pati nustebo, kai vieną dieną nė kiek nebedrebėjo, Amigai šokant per jos nugarą. Dar daugiau — jam remiant savo pašaipų snukį į jos šaltą nosytę, pajuto keistą jausmą, kurį galima pavadinti nesuprantamu malonumu. Ji pati netikėjo. Juk tai negali būti. Grįžus namo, jai šovė į galvą mintis: gal šiandieną kita kiaulė ten bučiavosi su buldogu. Bet kitos tokios cirke nebuvo. Logiškai galvodama, padarė išvadą, kad tikrai ji. Kaip prievarta keičia charakterį!

Gerai, kad ji buvo tikra savo giminės atstovė — ir pakeistas jos charakteris liko beveik toks pat. Tačiau susitaikymas su Amiga davė gerus vaisius. Jos širdis nurimo, dvasia pasidarė pilna ir turtinga, nelyginant bulvių aruodas. O svarbiausia, ji vėl ėmė tikėti žmogumi, tauriai vertinti gerus ir

blogus jo darbus, galvoti, kad žmogus varo gyvenimą į priekį. Ir jos pačios gyvenimas pastebimai kasmet ėjo tuo pačiu ratu. Gyveno ji padoriai ir tvarkingai, nieko per visą gyvenimą nėra praradusi, nieko nėra pametusi, net galvos. Kas dieną dirbo tą darbą, kuris vakar buvo padarytas, dirbo rimtai, nekeldama beprasmiškų klausimų. Viskas buvo įrašoma į knygas, o tos knygos kažkur padedamos. Tai buvo realu ir logiška.

Taip ji išgyveno ilgą virtinę metų, nutuko, apžlibo ir susilaukė šlovės. Bet vieną vakarą, muzikai plyšaujant, žiūrovams įtartinais šaipantis, įvyko kažkas baisaus. Ji paslydo ties trečia pakopa ir aukštiekninka žnektelėjo ant žemės. Tai buvo širdį veriantis momentas. Žila nusipelnusi meistrė gėdingai gulėjo kovos lauke, iškėlusi trumpas kojas į dangų, visiems primindama, kuo baigiasi pasaulio garbė. Baisus juokas drebino skliautus, riedėjo kaip akmuo mediniais laiptais, krito ant jos kaip prakeikimas. Klyksmo pripildytame cirke tą tragišką minutę viskas mirė, ir niekas iš nauja neatgimė.

Baikščiai įtraukusi galvą, nuleidusi akis, ji išėjo iš arenos — apspjaudyta, apmėtyta apelsinų žievėmis, šampano kamščiais, tuščiais buteliais. Tai buvo atlyginimas už malonias cirko išdaigas, kuriomis ji visą amžių linksmino žmones. Tai buvo pasaulio teisingumas.

II

Komisija apžiūrėjo, ištyrė ir pateikė išvadą: cirke ji dirbti nebegali. Bet kas toliau su ja daryti — komisija nenurodė. Parduoti? Po rublį už gyvo svorio kilogramą! Puikiai apmokyta cirko vaidintoja! Visų pamiltą, įėjusią į kolektyvą, užėmusią garbingą vietą, pramintą „Sesele kiaule“! Tai būtų nežmoniška! Barbariška! Beprotiška! Dėl tokio pasiūlymo garsioji jojikė Džiazė iš pasipiktinimo sudraskė sau rūbus ant krūtinės. Tai buvo efektinga. Apnuogindama savo širdį, ji visiems parodė, kad dar yra pasaulyje žmoniškumo.

Bet kas gi daryti su ta, kuri turėjo pasitraukti iš arenos? Paskirti pensiją? Bet ar kada buvo pas mus skiriamos pensijos tokiems, kaip ji? Į tą klausimą niekas iš tikrųjų negalėjo atsakyti.

O gal palikti karšti pačiame cirke? Iki gyvenimo galo! Betgi čia meno įstaiga, ne prieglauda. Be to, gastrolės! Vežioti nereikalingą daiktą iš miesto į miestą — švelniai tariant, būtų kvaila.

Bet kas gi daryti? Su tokiu neišsprendžiamu klausimu cirko kolektyvas dar nebuvo susidūręs. O daryti ką nors reikia. Išspręsti reikia. Raudonskruostis ir aptukęs cirko buhalteris, kuris garsėjo kaip nugeriantis, pasiūlė radikaliausią išeitį: pasiskersti ir suvalgyti. Po trumpos tylos, kurios metu visų protuose vyko kažkas panašaus į revoliuciją, atsistojo dvi aktorės ir labai garsiai pareikalavo pakartoti baisius žodžius. Kai žodžiai buvo pakartoti, tada jos neteko sąmonės. Ir, netekusios sąmonės, jos sėdėjo, demonstratyviai tylėdamos, kol buvo pradėtas svarstyti antras dienotvarkės klausimas: banketas. Antrą klausimą svarstė dėl to, kad negalėjo išspręsti pirmojo. Reikėjo už ko nors kibtis — daugiau visiems priimtino. Jei bus nutarta rengti banketą, bus nutarta ir kiaulę skersti. Tai paprasta gyvenimo logika. O paprastos logikos pasiekama tada, kai išsenka visi nelogiškumai, kuriais bandoma tvarkyti gyvenimą.

Per daug nesmerkime cirko artistų, jei jie nutarė vieną gražią poilsio dieną surengti didelį banketą su išgėrimu, šokiais ir kalbomis. Kokia proga — niekas nesiryžo formuluoti, nes valstybinės šventės ar linksmo įvykio, kaipo tokio, nebuvo, tik buvo galimybė viską baigti linksmi. Ginčijosi ir kalbėjo, kaip palengvinti sunkų arenos menininkų gyvenimą. Net jausmingosios artistės, kurios buvo netekusios sąmonės, dabar atgavo ją ir ėmė labai karščiuotis.

Jei tinkamai suraizgysi malonumų tinklą, žmogus išsipainios į jį ir pats nepajus, kaip netenka, gal būt, pačių tauriausių principų, už kuriuos anksčiau būtų galvą guldęs. Kartoju, nesmerkime žmonių, o smerkime dievą arba valdžią, jeigu jau būtinai norime ką nors smerkti. Pasaulis ne naujas, ir nebe pirmą kartą juokas maišomas su ašaromis. Antrasis cirko juokdarys, kuris turėjo šiek tiek realybės nuovokos, pasakė labai paguodžiančius žodžius:

— Iškilmingiausią šventę gali sudrumsti nematomi ašarų upeliai, liūdniausią eiseną gali pagyvinti tylus juokas. Ir tegu!.. Aš visada švilpauju linksmą dainelę apie gerai pasiūtą apsiaustą, kuris tinka ir pamušalu į apačią, ir pamušalu į viršų.

Po šitokių gerų žodžių visi padarė išvadą: nieko nėra pastovaus pasaulyje šiais reliatyvizmo laikais.

Atėjo valanda, ir sena cirko darbuotoja paskutinį kartą pažvelgė į žmones. Pajuto, kad neapsakomai prisirišusi prie jų. Likimas lėmė jai nutraukti ryšius su visa savo gimine, suartėti su žmonių išmintimi, užsidirbti sau duoną taip, kaip ir jie. Ji dabar pažvelgė į visus, nujausdama, kad

kažkas turi įvykti. Ji klausė, priekaištavo, atsiprašė. O nusikaltimas, didis nusikaltimas, buvo padarytas seniai, — dar prieš akmens amžių.

Tas, kuris atliko patį nedėkingiausią darbą, nebuvo skerdikas ir nebuvo budelis, bet paprastas žmogus, kurį gyvenimas privertė būti ir vienu, ir kitu. Jis pats jaudinosi, slėpė įrankius, kalbėjo visokias nesąmones, nes jis buvo žmogus geros širdies.

Pagaliau prasidėjo puota. Nuostabi puota, atitinkanti cirko gyvenimą, kur paprasti dalykai virsta nepaprastais. Stalai buvo nukloti gėlėmis ir ne mažiau kvapniais mėsos patiekalais, nelyginant lysvės oranžerijoje. Ir tokie buvo ilgi tie stalai, kad stebukladariui cirko motociklistui apvažiuoti kiekvieną būtų prirėkę mažiausiai trijų valandų. Samdytos virėjos ir kitokios moterys, nardydamos debesyse, krovė į dubenis kalnus gėrybių, skambino varpais, keikėsi, rėkė ir kvatojo. Iš ten pro atviras duris raudona liepsna šovė į žmones kaip iš medinės patrankos, tarnautojų pramintos „Direktorium“, trenkė mirtini prieskoniai, nesuskaitomi spiginimo ir čirškinimo aromatai. Spalvingi buteliai čia pat stovėjo tiesūs, glaustoje rikiuotėje, nelyginant senoviniai kariai prieš mūšį ir taip pat, netekę gyvybės, krisdavo žemėn, guldami vienas šalia kito.

Nepasotinamas, amžinas ir žiaurus alkis šiandieną norėjo gauti savo atpildą.

Žvėrys ir gyvuliai, užuodę neįprastus kvapus, ėmė riaumoti, žvengti ir staugti. Jų balsai susiliejo su puotautojų balsais — ir buvo neaišku, kas dainuoja, o kas rauda. Bet tuose chaotiškuose, pirmapradžiuose plėšrūnų riksmuose galėjai išgirsti įkvepiančius žodžius:

„Daugiau! Daugiau! Daugiau!“

Puota kilo į padanges. Jautriosios artistės, kurios visada reiškė pačius švelniausius kolektyvo jausmus ir vakar aplaistė ašaromis žiaurųjį sprendimą, šiandien, užskridusios ant stalų, dainavo temperamentingas dainas, šoko efektingus šokius, žibėdamos savo dailiomis kojomis. Visi stengėsi kuo nors pasirodyti, kol dar buvo laikas. Ekvilibristas sustatė vieną ant kito septynis butelius ir mėgino ant jų atsistoti. Buteliai, žinoma, jau buvo tušti ir neišlaikė pusiausvyros. Ekvilibristas taip pat neišlaikė pusiausvyros, leisdamas pasijuokti iš jo profesijos. Tada pakilo pasipiktinusi darbų planuotoja, kuri, tiesą sakant, cirko darbų visai neišmanė, bet turėjo oratoriaus gabumų ir tvirtai laikėsi tame garbingame poste. Ji tarė svarų principinį žodį, kurio metu visi dvigubai valgė ir dvigubai gėrė. Ji paskelbė moralines tiesas kaip tik tuo metu, kai jos labiausiai buvo reikalingos. Ir tai buvo jos nuopelnas. Jei tiesos nebuvo vykdomos, — tas esmės nekeičia. Pasaulio harmonija remiasi tuo, kad viskas daroma savo vietoje ir savo laiku.

Paprašė balso vyresnysis cirko klounas, visų pramintas Sokratu. Žinoma, balso jam niekas nedavė, bet jis nekreipė į tai nė mažiausio dėmesio. „Aš kalbu šimtmečiams“, — pasakė jis ir pradėjo kalbėti „šimtmečiams“, nes aplinkui niekas jo nesiklausė. Reikia pridurti, kad jis tikrai turėjo iš vaikystės išlikusį naivų palinkimą į filosofiją. Jis pats sakydavo, kad, nusigrimavęs klounu, išmintį rankomis apčiuopias, kas tikrai būtų neįmanoma žmogui be klouno kaukės. Lygiai kaip neįmanoma pasidaryti tikru juokdariu, neieškant daiktų pirmosios priežasties.

— Mes išaukštiname ją, — kalbėjo klounas, — pamilome, pasiskerdėme ir suvalgėme. Ir mums pasidarė nepaprastai linksma. Bet mes užmiršome svarbiausia: apkaltinti tą, kurį skerdžiame. Aš pasakysiu kaltinamąją kalbą. Taip, draugai, ji buvo kalta! Visas jos kaltes galima sudėti į vieną didžiulę, nepataisomą: ji buvo kiaulė! Ne biblijine prasme, nes piktosios dvasios jos nebuvo apsėdusios. Ji buvo mūsų dienų apmokyta kiaulė, gerai supratusi, kad pasaulis netvirtas, žmonės paklydę, kad nereikia trokšti to, ko nėra ir ko negali būti. O kas yra, viską reikia dėti į tam tikrą krepšį, o krepšį — sau pasiimti.

Taip, draugai, ji buvo gudri. Visada savo ratus tepė švelniu niekšybės tepalu ir užtikrintai riedėjo pirmyn.

Kaip jūs jau žinote, ji buvo pramokusi net skaičiuoti — dauginti, sudėti ir atimti, bet jos širdis išliko tokia maža, kad net ji pati ten negalėjo nė pasisukinti.

Jos akys buvo nepaprastai įžvalgios, matė kiekvieną plyšį. Suradusi praviras duris, ji įlindo į kadru skyrių ir paėmė šimtą rublių iš moteriškės, atėjusios prašyti darbo. Už tai ji vos neišlėkė iš cirko. Bet ji buvo laikoma nepamainoma specialiste, ir po dviejų savaitių buvo pakelta jai kategorija.

Truputį vėliau, vieną dieną, užsnūdus sargams, įlindo ji į direktoriaus kabinetą ir suėdė jauną labai talentingą artistę. Suėdė, ir viskas. O kartą nei iš šio, nei iš to išsiropštė į tribūną ir ėmė visus mokyti logikos. Kiekvienas puikiai žinome, kokia jos logika. Niekšybes ji darė nesąmoningai ir sąmoningai — lygiai taip, kaip vaikščiodama kojas kad kilnojo.

— Daugiau minties! Mažiau niekšybės!

— Ką apnuoginai? Ar ne save?

— Tikras memuaras!

Pasiekė klouną kelios piktos replikos, atskridusios iš garbingiausių kėdžių.

— Draugai, be keiksmazodžių, — tęsė klounas. — Viskas suprantama. Tik nesuprantama, kodėl mes taip jai pataikavome. Gal baimė, gal pagarba vertė mus šypsotis ir linkčioti? Ne. Tai kažkoks atsargumas. Ką gali žinoti — kiekvienas galvojome. Direktorius pavaduotojas, kurio pareigos visai neapibrėžtos, o draugai taip pat, ilgai tarėsi su žmona — ar nebus nepatogu svečiams, jeigu ją pasikvies į gimimo dienos vaišes. Cirko aktoriai, staiga jai pasirodžius, pagarbiai nutildavo arba pakeisdavo kalbą. Naujasis direktorius, vakare ją sutikęs, palaikė revizorium ir ėmė aiškintis, kad dar tik trečią dieną čia dirbąs. Ką gi, pasitaiko apsirikti.

— Kalbėti apie save yra formalizmas!

— Be-i-dė-jiš-ku-mas!

— Apie save dar nekalbėjau. Jei norite, galiu. Mano santykius su ja štai kas buvo nustatę, — tęsė juokdarys. — Kulto laikais du vyrukai, apžvalgę cirko keturkojus, sustojo prie jos „garderobo“. „Štai kuo galima pasitikėti“, — tarė vyresnysis. Ji kukliai nulenkė galvą, paskui išsitiesė, pažvelgė į mane, į juos ir viena akimi mirktelėjo. Tada tai buvo viskas. Pasekmės — aiškios. Bet man pavyko įrodyti, kad mano senelis buvo tikras pramušgalvis ir šauniausias raitelis. Iki pat savo gyvenimo galo! Ir buvo toks vargšas, kad nieko daugiau neturėjo, tik seną balną. Ir tas pats jau trisdešimt metų buvo nenaudojamas. Taip, draugai, nuo to karto, sutikęs ją, žemai lenkdavau galvą ir tyliai kartodavau: „Kiaulė, kiaulė, kiaulė!“

Klounas nutilo. Niekas rimtai nereagavo, nes, kaip žinome, niekas atsidėjęs neklausė.

— Kiaulė kalta! — staiga cirko pakraštyje pasigirdo piktas spiegiantis balsas.

— Vyresnioji kiaulė! — atkirto jaunesnioji kiaulė.

Tai buvo nuotrupa atsitiktinio dialogo. Ji neturėjo jokios prasmės ir nieko nepaaiškino.

— Draugai! Dar žodis! — vėl prabilo klounas. — Pranešiau tai, kas yra tikrovėje, bet nepasakiau tiesos. Kaltė įvyko prieš tūkstančius metų, kai mes atsistojome ant dviejų kojų ir pamatėme stebuklą: virš žemės veido tekėjo saulė!.. Mums nutrupėjo ragai, ir mes išdavėme gyvulį. Dabar gyvulys mums keršija. Gyvulio kerštas turi baigtis keršytojo mirtimi! Pakelkite galvas!

Jie pakėlė sunkias galvas ir ėmė šaukti:

— Memuaras!

— Bumerangas!

— Honoraras!

— Draugai! Dar kartą prašau be keiksmazodžių. Aš pasakiau tiesą! Viskas.

ANUPRAS NUKRITO IŠ AUKŠTYBIŲ

Jauna ir nuoga, stovėdama saulės atokaitoje, už laukinių erškėčių krūmo, ji ilgai ir atsidėjusi prausėsi. Krūmas buvo permatomas; nukreipęs, nors ir nejučiomis, į ją akis, galėjai patikėti, kad ten prausėsi šviesiaplaukė Afroditė.

Ji sėmė rieškučiomis vandenį iš medinės rėčkos, pylė ant kvepiančios ir putotos krūtinės, ant žibančio aksominio pilvo, trynė apvalius skruostus, trumpą ir minkštą kaklą.

Šulinys buvo akmeninis, senoviškas, žalsvų samanų priaugęs; iš jo pasemtas vanduo turėjo gaivinanti ledą ir šaltmėčių skonį ir — stebuklingą gydomąją galią. Iš ryto, nusiprausęs tuo vandeniu, prarasdavai mieguistumą ir liūdesį, atgaudavai odos rausvumą ir temperamentą, užmiršdavai keiksmazodžius.

Afroditė žinojo visas žmogaus paslaptis, bet ji pati šiuo metu gyveno kažkur šalia mirties. Nežinia kas — ar kristolinis vanduo, ar nuogumo vaizdas už laukinių erškėčių krūmo, o gal vasaros rytas su amžinai atbundančiais laimės troškimais padarė ją nemirtingą. Įdegę jos pečiai spindėjo kaip žalvaris, kojos ir šlaunys buvo galingesnės už bet kokio žmogaus ir bet kokio gyvulio, o sunkus dieviškų plaukų vainikas spaudė plačią kaktą. Ir ji visa tai žinojo; ir norėjo savo nemirtingumą pratęsti. Nusipraususi išėjo į pievelę, pavaikščiojo vedančiu į šulinį taku, pastovėjo saulės atokaitoje ir pagaliau prasivėrė duris, paprašė rankšluosčio.

Viduje pasigirdo išgąstingas moteriškas balsas:

— Ak! Petronėle!

Vardas, perdaug paprastas, netiko jai, betgi ji šiuo metu ir nebuvo Petronėlė.

Už stalo sėdėjęs mieguistas vyriškis, gėręs kavą, staiga atsilošė ir nemirksėdamas žiūrėjo į

prasivėrusias duris. Tai buvo kažkas labai pažįstama ir tuo pat metu visiškai nauja. Kai jo nerangios smegenys spėjo suprasti ir įvertinti tai, ką matė, durys jau buvo užsidariusios ir vaizdas dingęs. Bet vyriškis vis dar žiūrėjo prieš save; išplėtes plonas šnerves ir taip tankiai mirksėdamas — galėjai pamanyti, kad jo akys atsiskyrė ir kažkur skrenda. Vieną akimirką jam pasirodė, kad kambarys, kuriame jis geria kavą, staiga neteko sienų ir jis pats atsidūrė už erškėčių krūmo, prie šulinio; pasklido vandens ir šaltmėčių kvapas, suvirpėjo oras, pasigirdo tolimos dainos garsai, kaip tik tos dainos, apie kurią jis šį saulėtą rytą buvo pagalvojęs — kažkokios šienpjovių dainos, prieš daug dešimtmečių jo paties dainuotos. Tai buvo nesuprantama, bet neginčijamai tikra.

Vyriškis, vardu Anupras, buvo neįtikėtinai senas ir visas išdžiūvęs kaip pūkas. Balti, ilgi ir švelnūs ūsai, gilios pailgos skruostų duobės, juodos akys ir dideli antakiai, kurie nuostabiai judėdavo į visas puses. Jis atrodė savotiškai gražus ir panėšėjo į kažkokį nematytą vabalą. Su žmona Karolina, visada riedančia ir krutančia, keista ir verksminga moterimi, jis išgyveno daug metų, tiek daug, kad pats nebesuskaičiuoja: kartais jam atrodo keturiasdešimt, kartais — penkiasdešimt; o kartais tik vieneri metai, trumpa judri vasara. Rudenį išskrido paukščiai, išskrido... Kas? Vaikai? Argi jis turėjo vaikų? Žinoma, turėjo. Išskrido jie; su mokslu, su knygomis. Visa, kas dabar yra aplink jį, — tik praeitis, daugiau niekas; dabarties lyg nebūtų. Karolina taip pat praeitis, nors ji čia pat, kiekvieną valandą, nuo ryto iki vakaro šaukte šaukia apie save, nes ji — jų gyvenimas.

Durys vėl atsivėrė, ir Petronėlė įėjo į vidų. Dabar ji nebebuvo šviesiaplaukė Afroditė, o buvo šviesiaplaukė Petronėlė. Stambi, plačiapetė kaip medžių kirtėjas, nepaprastai plačiu veidu ir tokia pat nosimi; apsivilkusi tamsiai geltona plačiadryže suknele — ji visa buvo pasinešusi į platumą, tarsi norėdama juo daugiau žemėje vietos užimti. Aišku, ji nebuvo graži, bet negalėjai pasakyti, kad ji ir atstumiančiai negraži. Visi apvalumai buvo nubrėžti švelniais bruožais, veidas lygus, skruostai baltai rausvi it pieniškos bandelės; skaisti oda atrodė nepaprastai plona ir elastinga, akys — mėlynos ir giedros, o dantys, kuriuos atskleisdavo santūri šypsena, žibėjo lyg balčiausi vėriniai. Negražią ją buvo sutvėręs dievas ir pats pasijuokęs ironiškai, bet švelniu juoku; ir tai buvo aiškiai pastebima.

Ji ramiai perėjo per kambarį, sustojo prie didelio veidrodžio. Iš jos žingsnių galėjai pastebėti, kad ji čia — valdovė. Įgudusiomis rankomis ilgai ji tvarkė vešlius plaukus, didingai stovėdama pati prieš save.

Kambaryje tvyrojo įtempta tyła. Kažkas jau buvo sugriauta ar dar turėjo griūti. Karolina stovėjo su indais rankose ir žiūrėjo į ją. Anupras apvaliomis vabalo akimis klausiamai dairėsi į vieną ir į kitą. Kai ji atsigrėžė ir jų trijų žvilgsniai susikirto, iš karto paaiškėjo, kokios slaptingos jėgos tvarko gyvenimą.

— Man išėiginė, — po pauzės pasakė ji, — su Anupru išvažiuojam į Šilus. Visai dienai.

Karolina tylėdama padėjo ant stalo indus; lyg akla, rankomis graibstydama orą, perėjo per kambarį ir atsirėmė į virtuvės duris. Staiga ji ėmė keistai prislopintai kosėti. Ji verkė ir tuo pat metu tvardė verksmą, — atrodė, kad kažkas jos viduje plyšta. Ji lojo kaip šuo.

— Karolina! Valdykis! — įsakmiai, bet gana švelniai tarė Petronėlė.

— Karolina! Valdykis! He!.. — pakartojo Anupras dusliai lyg iš po žemių.

— Tu atsigimei į motiną. Nei iš šio, nei iš to taip pravirksti, lyg namas degtų.

Ir Karolina susivaldė; ji daugiau neverkė, nebeduso, nebegaudė oro. Ir namas nedegė. Ir motina, kažkada kažką apverkusi, ilsėjosi ramiai.

Tik Anupras sėdėjo už stalo, — jos vyras, toksai visas permatomas, graudžiai juokingas, žaislas, skirtas patyčioms. Tik Petronėlė, atsukusi jai nugarą, kalbėjo:

— Aš tau sakiau! Prisiečiau! Tikrai! Juokinga!.. Aš gi tavo tikra sesuo...

Sesuo — amžinai jauniausia, visų lepinta, pienu prausta, sesuo — troškusi ištekėti ir neištekėjusi, visus užpjovusi, ryžtinga, atkakli, pasirengusi įlįsti pro rakto skylutę, jei už durų sušvilptų bet koks vyras.

— Na ko tu tyli? Amžinai arba žliumbia, arba tyli. Tau nieko neišaiškinsi.

— He! — suniurzgėjo Anupras. — Tau nieko...

— Aš nesakau, tu esi gera, — sušvelnino balsą sesuo. — Bet tu kažkokia puskvailė. Įsikalei į galvą... įsikalei firsoną ir nieko nenori žinoti. Žmonės juokiasi. Girdi? Juokiasi! Ką? Lūpų nebegali praverti?

Ką ji turi sakyti? Kad žmonės ne tik juokiasi, bet ir laiškus jai siunčia. Išgalvotus, primeliotus, be parašų, begėdiškus! Ar apie tai kalbėti? Sesuo pati žino. Gal dabar pasakyti, kad viename buvo įdėtas... Tada ji nusišėpė, gėda buvo. „Padovanok Anuprui.“ Dieve, pasigailėk! Apipila

ją srutomis. Užmuša ją. Nuolat, kas dieną. Tikrai ji darosi bejėgė, puskvailė, nebegali suprasti, kodėl viskas šitaip. Būdama niekuo nekalta, kartais kaltina save ir nemoka pati prieš save pasiteisinti... O gal ji pagaliau vieną kartą turi pulti, rėkti, šaukte šaukti, kad ji, ji, ji — gyvatė! Ji, tikra sesuo, sugėlė ją, nuodų papylė. Niekas kitas! Ji! Jauniausioji sesuo!

Sujudusias košmariškas mintis staiga nutraukė kažkur skambanti rami daina. Lyg prabusdama, Karolina pakėlė galvą, atžagaria ranka nubraukė nuo kaktos prakaitą. Šimtus kartų girdėti žodžiai buvo nauji ir skambėjo kaip keista patyčia. „Juk ne veltui mūsų meilei tiek dainų sukurta...”

Vasara. Sekmadienio rytas. Kas dainavo — nežinia. Karolina tylėjo, lyg žado netekusi, ir pati nežinojo, ką dabar galvoja. Meilė — nesuprantama. Pavydas — taip pat. O gera ir pikta ji įpratusi nešti ant savo pečių.

— Pasiimkite valgyti, — beveik nesąmoningai tarė ji, staiga pasidavusi taikingumo jausmui.

— Žinoma! Būtinai! — džiaugsmingai sušuko sesuo. — Padaryk mums ką nors skanesnio, Karut.

2

Petronėlė ir Anupras eina miško taku, ir jiems gera vien dėl to, kad tas takas nuo amžių pažįstamas ir kiekvieną kartą stebuklingai naujas. Štai ten plati lyguma, einant per ją, visada norisi dainuoti; didžiulis ažuolas, tvirtas, į save panašus; už jo — balutė, srautas, nežinomos upės pradžia. Žengi samanomis kaip kailiu, nustoji jausti žemę po kojomis. Ir štai, kylant į šlaitą, prasideda papartynas — mažas rojaus kampelis, kvepiantis ir šiltas, kaip jaunavedžių guolis. Čia jie atsisis. Vienu du Atsisis, tyliai juokdamiesi, pastumdami vienas kitą kaip vaikai ir kaip senukai vienas kitą prilaikydami. O paparčiai — nukritę miško sparnai — apglėbs juos ir pridengs nuo pikto pasaulio.

Jie eina tylėdami, eina greitai, nepaleisdami vienas kito rankos, pasukdami iš tako, mindami uogas ir grybus, užmiršę grybautojų aistrą. Ne į papartyną skuba, žino: vis vien jį prieis. Skuba kaip vaikai, pagauti entuziazmo, nešami laimės, pasišokdami per vieną koją. .Kažkas juos pakeitė, patį laiką sustabdė ir vieną netikėtai iškritusią valandą pripildė palaiminto kvailumo.

— Anuprai! Uždusi! — sako Petronėlė, spausdama Anuprui ranką.

— Aš?! Uždusiu?! Èè! — sušunka jis ir pasileidžia bėgti. Jis bėga smulkiais žingsniais, pasišokėdamas, kad neužkliūtų už medžių šakų, kurių čia primėtyta; ilgas jo švarkas plačiai išsiskečia ore kaip vabalo sparnai. Bėgdamas galvoja: tegu. pamato Petronėlė! Per arklį peršoktų, jeigu čia arkllys ganytųsi. Įbėga į jaunų eglaičių tankmę, apsuka platų ratą ir pasislepia. Dabar tikrai jam trūksta oro ir diegia šoną, bet tai nesvarbu. Laimės pasaulis didelis ir gražus, ir visas telpa jo krūtinėje.

— Anuprai! Anuprai! Aū! Aū!

Girdi ją ūksint. Tylėti? Ne! Ji per daug susirūpins išsigąs. Jautri, gailestinga, atjaučianti. Ji sutverta kitaip, negu kiekviena paprasta moteris, kitokio dievo. Gal to, kuris paukščius sutveria, o gal dar švelnesnio?

Ir Anupras ima kukuoti.

— Ku-kū!. Ku-kū! Ku-kū!

Petronėlė prisirenka kankorėžių, pasislepia už kitos eglaitės ir mėto į Anuprą. Jis nustoja kukuoti, džiaugsmas pripildo krūtinę, jis girdi tylų giliai sulaikomą savo paties juoką; jo siela darosi didelė, o krintantys šalia kankorėžiai atrodo auksiniai.

Petronėlė pribėga, atsiklaupia prieš jį ir dunksteli savo kaktą į jo kaktą. Anupras atsako tuo pačiu. Jie badosi kaip avinai.

Anupras papučia jai į plaukus.

— Nupūčiau tavo ragus! Abu garsiai ir ilgai juokiasi.

— Tu — vaikas, — sako Petronėlė.

— O aš tave galiu sumalti.

Ir jis ima ją purtyti.

— Na, užteks. Eime. Čia drėgna. Tu peršalsi.

— Man jau vakar strėnų nebeskaudėjo. Ir užvakar nebeskaudėjo.

— Strėnos dar ne viskas.

— Petronėle! Tavo žodžiuose!.. — ir jis pagrūmoja jai pirštu. — Velnias! Sakau, velnias!..

Jis klastingai šypsosi ir žiūri į Petronėlę. Ji tars žodį, kad tu leisgyvis liksi, arba taip nusikvatos, kad išgašdins visas laumes, kurios dabar tikriausiai klausosi. Petronėlė pasiutusi. Ilgi vabalo ūsai virpa, slaptingos nematomos bangos sklinda miške.

Bet Petronėlės veidas staiga darosi rimtas. Ji atsistoja, ilgai žiūri į jį. Pagaliau ištiesia jam ranką.

— Na, op!

— Tu manęs dar nepažįsti, — sako nei iš šio, nei iš to ir staigiai pašoka, lyg spyruoklės išmestas.

Petronėlė žiūri kažkur į tolį, savo mintimis pabėgusi nuo jo. Kodėl pasikeitė jos nuotaika? Gal jam pašukti ant vienos kojos ratu aplink ją? Gaidžiu sugiedoti? Ji turi juoktis. Jis laimingas, kai ji juokiasi, ir nelaimingas, kai nuliūsta. Jis prasižioja giedoti gaidžiu, bet tą pačią akimirką apsigalvoja ir sukudakena višta. Jis kudakena meistriškai, lūpos šokinėja it klapanai, o ilgi ūsai pakyla aukštai į orą.

— Na, liaukis! — sudraudžia Petronėlė. — Eime!

Dabar ji eina pirma, o jis seka paskui. Kvepia amžinai kintanti miško žemė, kvepia pūvantis medis. Ji paspiria pasitaikiusius grybus ir eina tylėdama.

Jį slegia tyla.

— Kerpės ant berželių, — sako jis graudingu balsu. — Po dvi kerpes. Dvi! Vėl dvi!.. Petrute!

— Ką?

— Laiptai! Laiptai voverėms lipti! Pažiūrėk! Atsigrėžk, putpelyte! Žiū! Ten kopėčios. Tur būt, meškoms. Ir inkilas. Pilnas medaus. Iš tolo kvepia.

— Jokio inkilo nėra.

— Man pasirodė. Gal tik drevė... Petronėle!

Ji neatsako.

— Aš žengiu tavo pėdomis. Niekas nesupras, kiek čia eita. Aš visada tavo pėdomis. Galvos, kad tu viena, o tu ne viena. Nematomai ne viena!.. Juk taip? Nepaprasta!.. O čia tavo pėdų niekas neras, tik aš. Samanos tuoj atsitiesia. Tu oru žengi. Tau — sparnai! Balti! Rausvi!.. Ir paukščiai tau ant sparnų tupi.

— Nekalbėk niekų, Anuprai.

Žinoma, jis nekalbėtų. Jis dainuotų. Bet jo balsas seniai jau užkimo ir pasidarė plonas. Dūdele dūduotų arba burkuotų kaip balandis. Būdamas su ja, viską kitaip pradeda matyti. Ir, galvodamas apie ją, jis jaučia kažkieno žvilgsnį iš dangaus.

— Aš matau tave šviesią, — sako jis patylėjęs. — Dabar — tamsią... Dabar — vėl šviesią... Aš einu per medžių šešėlius. Nenoriu užminti tavo šešėlio. Paskui tu nebepakilsi į orą. Kieno kojos, sakysi, kieno kojos mane spaudžia prie žemės?.. Petronėle! Kodėl tu nekalbi su manim?

— Ką kalbėti?

— Vis vien. Bet ką. Sakyk, kur baigiasi žemė? Kur mes nueisim?

— Man širdį gelia, o tu — tik liežuviu...

Apie jos pasakytus žodžius jis nespėja pagalvoti, nes tuo metu jo dėmesį patraukia bėgantis zuikis.

— Žiūrėk! Žiūrėk!

Petronėlė atsigrėžia. Jis pakelia du pirštus viršum galvos, parodo zuikio šuolius.

— Tur būt, jaunas. Žinoma, jaunas. Iš kur čia bus senas.

Jie prieina papartyną, patogų apgaulės ir iliuzijos lopšį, kur jie vienas kitą atrasdavo ir vienas kitą palaidodavo. Ji atsigula į minkštą pavytusią žolę, suneria ant pakaušio nuogas rankas ir sustingsta, išsižiūrėjusi į dangų. Tvirtos įdegusios rankos ir stambios kojos — tikri šlifuoti kalkakmeniai; ji visa nulipdyta kartu su ta nedidele kalva ir dar neatplėšta nuo žemės.

Anupras atsiklaupia šalia, paskui atsisėda sau ant kojų, nemirksinčiomis apvaliomis vabalo akimis spokso į ją it užhipnotizuotas.

Prasiskleidžia eglių viršūnės, prasiveria debesys, krinta svaigi šviesa, pilna saldžios beprotybės. Alkanas Anupro žvilgsnis gerte geria atsivėrusią palaimą ir beveik nemato gyvų jaudinančių formų. Akys pasrūva ašaromis, jis išsižioja ir, ekstazės pagautas, suveblena:

— Kas grožybė!..

Ji nepasuka galvos, lyg negirdėtų, kaip daužosi jo širdis.

— Aš negraži, — po ilgos tylos sako šiurkščiu balsu.

— Tu?.. Dieve! Tu — gražumynas!

— Visą amžių sakė man, kad negraži. Mane iš proto išvarė.

Ji nusiskina paparčio šaką ir sukramto į gabalus.

— Jie akli, Petrute! Jie žlibi. Nemato!

— Ne. Jie ne akli.

Dabar ji pasisuka, abejingai nužiūri jį.

— Kaip tu čia sėdi?

Jis sėdi taip, kad geriau ją matytų. Argi ji nesupranta, kad akys jam duotos žiūrėti į ją, tik į ją, į nieką daugiau.

— Dešimties metų tebuvo, motina jau liejo ašaras, — pagiežingai kalba Petronėlė, vis nepasukdama galvos. — „Į ką ji nusidavė?“ — „Į tave. Bjaurybe! — kartą surikau raudančiai motulei. O ji nebuvo bjaurybė. „Senmerge liks! Dieve, senmerge liks!“ Karvutė ištekėjo, o aš likau senmerge.

„Karvute“ ji vadina seserį Karutę.

— Ji buvo graži. „Angelas“, sakydavo. Tu pats vapėjai: „Kaip iš dangaus nukelta!“ O aš norėjau, kad ji būtų raupsuota. Pasiutusiai norėjau. Tokia ir atrodydavo: raupsuota kaip velnias.

— Kaip velnias, — kaltai šypteli Anupras. — Ji tokia juoda ir buvo.

— Ką? Nebeatmeni? Ji buvo taip pat šviesiaplaukė. Mažai ir pražilo.

— Charakteris velnienės!

— Ji tau gera.

— Ji — budelis.

— Nematei piktų moterų? Pažiūrėk! — parodo į save.

Niekada ji taip nekalbėjo. kažkas ją įkando.

— Petrute! Tu — šilkinė. Tu — auksinė.

— Negi tu negirdi, kaip mes riejamės?

— Ji kalta.

— Ji nuolat žliumbia. Aš ją įžeidžiu.

— Tave ji įžeidžia.

— Aš — baisi. Žinai, kodėl aš baisi? Niekas man nėra pasakęs: myliu.

— O aš?

— Tu?!

Ji garsiai nusijuokia ir vėl pakartoja:

— Tu!!

Jis nežino, ką sakyti. Jis pakelia akis į dangų, nusvirę ant pražiotos burnos ūsai ima drebėti.

— Aš galiu visus draskyti. Kai pasiuntu!

Ir ji suleidžia nagus į žemę. Paskui pažvelgia į savo pirštus. Jie — purvini.

— Manikiūrą sugadinau, — sako tyliai ir nusivalo pirštus į Anupro švarką.

— Ką tu darai, viskas gražu.

Ji atsidūsta.

Abu ilgai tyli.

Nuo medžių viršūnių prasiveržia vėjas. Paparčiai sušlama gyvu balsu — žžž! Gal tai žodžiai gražu, gal žemė — Anupras gerai nesupranta. Bet jo dvasia tikrai atsiskyrė nuo kūno ir kyla į nesuvokiamą garsų pasaulį.

— Tu myli mane?

Girdi jis neapsakomai švelnų balsą.

— Myliu, — atsako pašnibždomis, ir jo akys vėl prisipildo ašarų.

— Labai?

— Matau tave visur... Kas valandą, kas minutę vis apie tave... Tavęs nebūtų... grabą reikėtų užsikelti ant užlų ir kas rytą pažiūrėti.

Ji truputį suvirpa nuo jo žodžių.

— Pabučiuok mane.

Jis greitai nubraukia nuo burnos ūsus, pasilenkia ir bučiuoja į lūpas.

— Anuprai! Aš ne paveikslas. Bučiuok karštai, — sako ji, žiūrėdama į akis.

Jos balsas duslus ir šiltas.

Dabar jis abiejų rankų pirštais rūpestingai praskleidžia ūsus ir bučiuoja antrą kartą. Ji apkabina jį, tvirtai prispaudžia prie krūtinės. Jis uždūsta.

Staiga ji atstumia jį, susiriečia, apglėbia rankomis savo galvą ir ima verkti. Ne. Ji neverkia. Jam tik taip pasirodė. Ji juokiasi. Ne. Ji nesijuokia, o keistai inkščia. Jam pasidaro gaila jos.

Pasilenkia ir bučiuoja jos kojas, kojas su. mažais vos matomais šilkiniais plaukeliais. Bučiuoja daug kartų.

— Kokie švelnūs tavo ūsai...

Girdi jos balsą — tylų, gerą, meilingą balsą.

— Aaa!.. — vos girdimai suvaitoja jis.

— Tu šiandieną ypatingai meilus.

Jį pagauna džiugi nuotaika, pasijunta mylimu ir mylinčiu, apglėbia jos kelius, rausvus, truputį pašiurusius kelius, — saldžiam sapne regėtus.

— Numirti noriu... — sušnibžda lyg maldos žodžius.

Aišku, jis ne apie mirtį galvoja, o apie kažkokį pajaustą dievą, šią valandą atnešusį gyvenimo pilnumą. Jis priblokštas sujudusios gyvybės, nenugalimos ir nepakeliamos gyvybės. Jis nori dar pažvelgti jai į akis, pasakyti svarbiausią žodį, kurio dar nepasakė ir kurio niekada nebeapasakys. Bet gerklėje atsiranda švino skonis, rankas išpila šaltas prakaitas; jis tik glosto limpančiais delnais jos magišką kūną — tokį bejėgį ir pasiduodantį.

Vėjas grėsmingai sučeža paparčiuose ir nutyla. Anupras! Kur jis?.. Gal jis akimirka sąmonės buvo netekęs. Jis nieko nebematė, tik neaiškiai girdėjo žemę it jūros kriauklę gaudžiančią,

Vėl sujuda sustojęs laikas, galvoje švysteli nerami mintis: pragaras tyčiojasi iš jo. Velnias mina jį savo vaškinėmis kojomis. Iš kapinių koplyčios! Geltonas alkoholikų velnias! Gal būt, ir ją, nes ji visa ima drebėti.

Staiga įvyksta tai, ko jis mažiausiai laukė. Ji pašoksta kaip gyvatės įgelta, ima kumštimis daužyti jį per veidą, per galvą, dantimis griežti ir cypiti, tarytum dėl kažkokio nelaukto ir baisaus pykčio būtų visai pakvaišusi.

— Hiii!.. Ciii!..

Kai jis, pritrenktas ne tiek kumščiu, kiek nustebimo ir baimės, kniūbsčias išsitiesia ant žemės, moteris tikrai kojomis pradeda jį minti it paklotą javų pėdą.

— Hiii!.. Aš tave!..

Ji daužo jį kulnu; prieš kiekvieną smūgį aukštai pakelia koją ir trenkia iš visų jėgų, pati net nežinodama, ką daro.

Jis guli nei gyvas, nei miręs, nesistengia nei gintis, nei bėgti, nei protestuoti. Tik jaučia, kad kažkas lyg kirviu kapoja jo kietą nugarą; kirčiai sminga gilyn ir ima gniaužti vidurius. Pasukęs veidą, pamato vieną jos basą koją, įremtą į žemę, visai panašią į to paties velnio vaškinę kanopą — didelę, suakmenėjusią, virtusią baisiu kirviu. Ir pagalvoja, kad būtų dar blogiau, jei abi susmigtų jam į nugarą.

Tačiau tas trunka tik keliolika sekundžių. Petronėlė krinta į žolę ir ima raudoti. Ji rauda garsiai ir pikta, siūbuodama sušiauštą galvą. Ji panaši į milžinišką pūkuotą dagilį, kurį vētra palaužė ir metė į papartyną.

Pagaliau ji atsėdė, stora kaip guba, pažvairuoja į Anuprą, taikingai tylintį; susiranda prikvėpintą nosinę, nusišluosto ašaras. Akys įraudusios, veidas verksmingai piktadariškas.

— Senas pūzras! — sako ji su panieka. — Gašlus išgverėlis! Ką sugalvojo?! Kas tau leido čia visur laižytis? Seilėtis! Lįsti nachališkai! Manei, kad aš tylėsiu? Aš netylėsiu! Netylėsiu! Girdi?! — suspiegė ji drebėdama.

Jis dabar sėdėjo, kojas surietęs kaip vaikas — įbaugintas, išblyškęs, visas perregimas. Nuo smarkaus šnopavimo jo ūsai plazdeno tarp paparčių tarytum į tinklą patekę drugiai. Gerasis dievas, neseniai rieškučiomis sėjęs malones, dabar buvo visai jį apleidęs.

— Kvailė! Nepažinau dar tavęs! Išėini į mišką... Kur kitur?.. O jis velnią! Nieko kito, tik velnią! Ką turiu daryti? Su kuo eiti? Vienui viena. Kaip atplaiša! Numesta! Išprotėti galima... Ko tu tyli? Žado netekai? Tu žinai... Sumušti mane turėjai! Sudaužyti! Supranti? Sudaužyti!..

Anupras perkreipia burną, pakramto ūsus.

— Kirvis... Kirvis iš koplyčios... Kanopos...

— Ką tu ten vapalioji? Protas pasimaišė?

Ji greitai atsistoja ir ilgai stebi Anuprą. Paskui ima glostyti jam galvą.

— Kas gi čia kaltas? Niekas...

— Petronėle... Tu man pasitraukei iš gyvenimo.

— Tu nepyk, Anuprai. Moteris vienaip pasako, kitaip padaro. Štai suvalgyk sumuštinį su kepenine...

Jis papurto galvą.

— Tai su medum.

Jis spokso apvaliomis akimis ir judina ūsus. Paskui pakyla ir nueina taku viršum paparčių — lengvas, trapus ir tiesus.

Petronėlė kramto sumuštinį su medum ir galvoja, ar toli jis vienas nueis.

3

Karolina pažvelgė į veidrodį. Akys užgriuvusios, veidas patinęs. Užtenka! Daugiau nebeverks. Niekada! Puskvailė! Tu puskvailė! Še! Ir ji parodė liežuvį sesers fotografijai. Tu! Tu! Še! Dar kartą parodė... Ir nebegalvos apie ją.

Karolina nusiprausė. Atgaivino veidą. Bet šaltmėčių kvapo nejuto. Vanduo buvo paprastas. Truputį sūrus. Atskiri lašai dar šilti.

Karolina prieš veidrodį susišukavo plaukus. Šukavosi ilgai, vos judindama rankas, nepravirkdama tik dėl to, kad žiūrėjo į veidrodį.

Paėmė knygą, vėl padėjo. Atidarė spintą. Anupro išėiginis švarkas. Saga buvo ištrūkusi, bet dabar įsiūta. Įsiūta blogai... Ir kepurė Anupro. Maža kepurė. Kaip žvirblio lizdas. Ar tokioje galėjo tilpti protas? Žinoma, galėjo. Ir gandraizdis kartais būna tuščias.

Anupras buvo vyras. Ugnis! Petronėlei to nežinoti. Karalaitis šokiuose. Karalaitis tarp pagalvių. Klaupkis ir pasiduok. Dvidešimt dvejais vyresnis. Taip ir turėjo būti. Kai ištardavo: „Matau tave visur, kas valandą, kas minutę vis apie tave...“ — į padanges nunešdavo. Balsas virpantis kaip vikaro.

Dešimtmečiai pavogė viską. Liko Anupro šešėlis. Geria kavą — šešėlis. Sėdi ir galvoja — šešėlis. Akys į erdvę, vyzdžių nebėra. Apie ką galvoja — nežinia. Apie mirtį ar apie ką nors kita, tik ne apie moteris. Jeigu ji nepasiverstų žalčiu, Anupras jos nė nepastebėtų. Jis visada nusigręžia, kai ji — pasigailėk viešpatie! — išprotėjusi ima lakstyti nuoga.

Jauniausioji! Aišku, dabar sėdi miške ant kelmų... Tik jis sėdi, o ji klūpo. Ir šeria sumuštiniais. Aišku. Ir strėnas masažuoja. Ir pūslę su karštu vandeniu bus pasiėmusi. Iš kur jai tiek švelnumo, kai susitinka su Anupru. (Karolina pati nejunta, kad šimtą kartą tą patį pergalvoja.) Savo plaukais suvystytą, sterblėn įsidėtą. Pati pavirstų pieno puta. Tegu dievas atleidžia, katė turi daugiau savigarbos, negu moteris. Kas dieną maivytis prieš vyrą... ne, tik prieš ūsus, kurie vieninteliai ir liko savęs verti.

Anupras — ugnis. Anupras — erelis. Ne viena išverstakė rupūžė įsispoksodavo, nelyginant į Jurgį ant balto žirgo. Pakirpk sparnelius, plasnėja per daržus į svetimą vištidę. Neplasnodavo! Niekada! Jai geriau žinoti. Jeigu užklysdavo, tai, aišku, tik pasipuikauti, plunksnas padraikyti. Vyras kaip gaidžiai — visada truputį kvailli.

Aštraliežuvė Valerija sakydavo: žinok, širdute, lengviau išlaikyti vandenį rieškučiose, negu vyrą sterblėje. O ta pati Valerija turėjo saliamoniškai begėdišką gudrybę. Prašau, eik pas savo našles ir mergeles. Bet prieš tai įsiviliodavo į kambariūkštį ir taip nuvarydavo, kad vyrelis mieliau žiūrėdavo į smaką šventajame paveiksle, negu į moterį. Jai, Karolinai, nereikėdavo savo šviesiomis kasomis rišti Anupro prie lovos kojos.

Ji nemokyta, ji paprasta moteris. Verksnė. Bet ji su išmone. Visada jauna, visada gera. Ir graži... buvo graži. Turi taip galvoti apie save, kai širdį gelia. Kas kam rūpi...

Savų neturėjo, tris svetimus išaugino. Ji viena pati. Šventoji Uršulė nepadėjo. Ir išmokė. Tik iš savo kruvino skatiko. Ir ją išmokė. Sesutę mieliausiają! Dabar baltarankė. Žaizdas tvarsto. Žaizdas... Teisybės žaizdų neaptvarstyti... Gerai. Tegu. Nieko ji neprašo, nieko jai nereikia. Taip ji darė, kitaip negalėjo. Piestoje sugrūsk ją į gabalus, ir tie sakys: darykite gera. Argi ji darė gera? Tik laimės ji troško. O laimė ateidavo ir šaukdavo kaip beprotė. Iki ašarų.

Sodyba miesto pakraštyje, šulinys, alyvos, kryžius ir nežinia iš kur — armonikos rauda... Anupras išglaištytas, pakrakmolytas, brangiu kaklaraiščiu. Ji už parankos, galvą iškėlus... Batų smagaliais jis spardo tuščias popirosų dėžutes. Jo rankos plonos — žuvies pelekai. Darbas ne jam. O kad nemokėtų!.. Karališkus minkštasuolius padaro, sienas kaip gyvas tapetais iškloja. Bet silpnybė — žodis! Kunigu reikėjo būti. Prabyla — ausys linksta! Myli visi, nuo mažo iki seno... O ją vadina Karvute. Pradžioje širdis krauju... Paskui — juokai. Kartais su ašarom... Juokai! Iš paties dangaus. Taip. Pasigaili kartais dangus ir leidžia pačiam juoktis iš savęs, pažeminto.

Žinoma, ją būtų užplakusios liežuviais, užplakusios iki mirties — už tai, kad ji neprotinga. Ne, už tai, kad kitokia. Bet ji ši tą reiškia. Dieve gailestingas! Didžiosios ponios siuvasi pas ją.

Fasonus ji išgalvoja, kalades nuotakomis aprenčia, angelais paverčia.

Kalades! Kokiais angelais? Ne, ne! Ji nieko nebežino. Viskas ima maišytis... O jie vis negrįžta. Nėra piktesnės galvos už gyvatės. Supuvęs vaisius! Per daug visko buvo prisėta. Ateis ir paklaus:

„Iš kur tie puvėsiai?“

„Ne iš moters! Ne!“

„Tai iš ko? Moteris, kekšės apdaru, neįstengianti sulaikyti namie savo kojų...“

„Sesuo mano!..“

„Sesuo?“

„Ji valgė mano duoną, dėvėjo mano baltus rūbus, o jos kūnas buvo raupsuotas.“

„Kekšė neverta tiek, kiek duonos kepalas.“

Ir tu ją kenti?

Pamatuose ties jos kambariu yra skylė. Praskirk grindis, įleisk gyvatę. Tegū sugelia ją mirtingai... Ne! Tau reikės stoti teisme ir atsakyti.

Įvesk vamzdį, per naktį raudok. Jis mirė šaukdamas, raudok. Ūūū! Aaa! Mirė rėkdamas, raudok. Ūūū! Aaa! Perpjautas pusiau! Oūū! Aaa! Neišlaikys. Išbėgs per laukus.

Bet jis gi nemirė. Jis gyvas.

Už antros gegnės, prie penkto grebėsto, yra pinigų pluoštas. Visus atiduok. Tegū važiuoja su pragaro šmėklomis. Tegū prasmenga!

Pasikviesk Uršulę su draugėmis. Mirkytais rankšluosčiais primuš. Tegū jos kūnas bus mėlynai rainas kaip žalčio... Uršulę? Kokią Uršulę? Šventąją?

Viešpatie? Ji ima kliedėti. Proto netenka. Reikia su kuo nors pasikalbėti. Anupras užkando žadą — su niekuo artimu nėra kalbėjusi.

Bėgti? Ieškoti žmogaus? Pulti į neviltį? Padaryti sau galą?

Oo! Štai ir jie! Sunku patikėti! Jis apkabinęs ją per pečius! Eina iš lėto, pro kryžių, pro šulinį. Eina į vidų.

Užmušti! Paskui į pragarą. Ką užmušti? Ką?! Galva svaigsta, oro trūksta. Sapnas! Ne! Košmaras! Aklas. Kurčias. Be pradžios.

Į vidų įproja du didžiuliai vėžliai. Trinkteli durys. Plyšta kambarys. Tai ji sukliko. Siaubas mažėja, atsiranda kažkokia pradžia. Vėžliai virsta žmonėmis.

— Pailsėk.

Girdi sesers balsą.

Taip, ji sodina jį ant sofos, prilaiko už pečių, pakelia kojas.

Sėlina prie jos. Niūri kaip debesis.

— Kodėl taip išsigandai? Anupras visai sveikas. Jis tik tru-pu-tį pavargo.

— Eik! — sako ji dusdama. — Eik į savo kambarį. Užsirakink. Pasislėpk! Pasislėpk! Pasislėpk!!!

Šaukia ji. Ir tyliai priduria:

— Aš galiu nebeišlaikyti.

Drebančiais abiejų rankų pirštais užsidengia nuožmiai iškreiptą burną.

— Nekvailiok! — griežtas sesers balsas. — Seniai sakiau: tavo Anupras man nereikalingas. Gaila buvo. Išvesdavau prasivaikščioti kaip kokį... Nenoriu ištarti... Dabar pati pavedžiok.

Ir sesuo išeina.

Karolina atsisėda. Įsižiūri į Anuprą. Jis guli keistai susmukęs, visas plokščias, atrodo nukritęs iš kažkokios aukštybės. Atsegtas juodas švarkas tįso tarsi negyvi sparnai. Veidas neapsakomai ramus. Rankos vaškinės, keistai grėsmingos. Jei sukrotėtų bent vienas pirštas, ji imtų šaukti.

Tai trunka tik keletą sekundžių. Paskui, atsišlėdama į sienas, eina į sesers kambarį.

TRYS PARADOKSINĖS NOVELĖS APIE ŠVARĄ

1. Liūdna novelė apie beprotę Konstanciją

Mūsų nedidelio miesto gyvenimas ilgą laiką sukosi apie vieną keistą, periodiškai besikartojantį įvykį. Žmonės jaudinosi, piktinosi, keikėsi gatvėje, smuklėje, tyliai kalbėjosi bažnyčioje, kūrė legendas, pagaliau pajuto savotišką malonumą, kažką panašaus į laimę, be kurios jau būtų buvę nuobodu. Tas besikartojęs įvykis buvo juokingai kvailas: kažkokia beprotė Kiaulių gatvėje

padeginėjo pirtis. Padeginėjo beveik viešai ir tuo pat metu paslaptinai, vaiduokliška. Prieš kiekvieną padegimą policija gaudavo gana protingą, kaligrafiškai parašytą laišką:

Šią naktį degs pirtis to, kuris praėjusį kartą juokėsi, kad kaimyno pirtis sudegė.

Po tokio laiško policija, kaip sakoma, būdavo pastatyta ant kojų, bet policininkai nežinojo, kurią būtent pirtį saugoti. Be to, turėdami klaidingą garbės supratimą, jie laikė negarbinga per naktį stovėti prie kažkokios pašiepiamos vanojimosi įstaigos. Savininkai taip pat nesiryžo per naktį vaikščioti apie savo pirtis. Jie daugiau stengdavosi slaptai pažvelgti, ar kaimynas nevaikšto apie savąją.

Ir pirtis tą naktį tikrai supleškėdavo, nušviesdama visą miestą jaudinančia pašvaiste, mesdama iš lovų vaikus, gindama iš namų besižegnojančias senes, prikeldama iš anksto išpėtus ugniagesius — piktus, nerangius, galvojančius, kad visa tai daroma pasityčioti iš jų nelengvo darbo.

Miestas turėjo ir savo oficialiai pripažintą beprotę, gražią, nieko neišmanančią ir, galima sakyti, kvailai išmintingą merginą, vardu Konstancija. Jos išprotėjimo priežastį žmonės įvairiai aiškino; vieni kalbėjo, kad, nelaimingai įsimylėjusi, ji šoko po traukiniu, neteko abiejų kojų, bet išliko gyva. Šita versija prieštaravo tikrovei; Konstancija turėjo abi kojas, ir dar gana dailias. Kiti sakė, kad jos, dar paauglės, akyse tėvas numetęs nuo stogo motiną, kur ji buvo užsiropštusi, bėgdama nuo įsiutusio girto vyro. Motina užsimušusi, tėvas patekęs į kalėjimą, o duktė išėjusi iš proto. Treti aiškino, kad tėvas dalgiu užkabines bėgančią motiną; ji išgelbėjusi galvą, laiku suspėdama iškelti rankas. „Ir abi rankos taip, žinote, nukrito nuo dalgio, kaip žvangučiai lankos.“ Bet tikriausiai tai buvo tik piktos legendos, nes niekas nežinojo tikrosios išprotėjimo priežasties.

Konstancija gyveno žemoje, dūmtraukio apšildomoje palėpėje miesto pakraštyje (taip pat Kiaulių gatvėje), vaikščiojo dainuodama po laukus, kalbėjosi su paukščiais, kartais kieno nors sode šokdavo tarp žydinčių jurginų.

— O Konstancija! Sako, tu supranti paukščių kalbą?

— O jūs ar suprantate? — klausimu į klausimą atsakydavo Konstancija.

— Ar tu šiandien valgei pietus, Konstancija?

— O jūs ar valgėte?

Ji šoko ir šypojojosi, mandagiai ir juokingai atsakinėjo į klausimus, buvo marga kaip genys ir niekam pikto nedarė. Miestas dėkojo dangui už tai, kad jis atsiuntė tokią padorį beprotę.

Tačiau, kai Kiaulių gatvėje ėmė degti pirtys, viskas griežtai pasikeitė. Gera sutartis tarp žmonių ir dangaus buvo suplėšyta į skutus. Ir suplėšyta, galima sakyti, dėl niekų, dėl beprotės keisto noro daryti tai, ko ji galėjo visai nedaryti.

„Dievo teismo vykdytoja!“ — šnibždėjo neišmanančios moterys. „Apsėsta merga, — šaukė įsiutę vyrai, — velnių prisirijusi! Dainuoja su deglu rankoje ir šoka gaisro pašvaistėje.“ (Ne vienas pats matęs.) „Turtą naikina. paniką kelia — pragaro išpera — margais kaspinais apsikarsčiusi — būtinai prilupti!!! Ir juo greičiau, juo geriau.“

Jie buvo rimti, nedidelio miesto vyrai, dirbo kubilus ir pakinktus, nuobodžiavo žaliai dažytose krautuvėse, gėrė arbatą, alų, kartais degtinę, augino triušius, kopūstus ir patys gerai nežinojo, ar jie muša žmonas, ar ne. Pažvelgęs jiems į akis, galėjai pastebėti nepalaužiamą išmintį — kietą ir griežtą išmintį, kaip Senasis Testamentas arba Valstybės Įstatymų knyga, amžiams teisingumo ranka parašyta.

„Prakeikti laiptai! Tik beprotėms karstyti!“ „Tėvas pasakoja, raiti gaudę laukuose. Sugauna — ragana!“

„Valdžia turėtų pasiimti sau žalingus bepročius.“

„Ar gali ką sušildyti dūmtraukis? Nieko negali.“

„Žiūrėkite, neturi palto! O kas čia?“ „Na, paskubėk, lelijėle!“

Bažnyčios varpai skambino „Angelą dievo“; jaudinantys ritmiški dūžiai sklido į pilką ir šaltą dangų. Darbininkai su įrankiais ant strėnų ėjo gatve; jie grįžo sutaisę įlūžusį medinį tiltą. Ruduo

skubėjo rinkti nuo medžių paskutinius lapus. Moteris raudona skarele vaikščiojo po griūvantį miestą — per lietų ir vėją — lyg po planetą, kurioje mes gyvename... „Ji išsigelbėjo, iškeldama laiku rankas...”

Konstancija turėjo stoti prieš teismą, kuris tuo pačiu metu buvo tardymas, sprendimas ir vykdymas — prieš tą teisingumo šviesą, kurią mums paliko pirmasis geraširdis žmogus.

— Ar tu žinai, kas yra sąžinė? — iš karto paklausė vienas teisėjų, visada vertinęs dorovinį atsakingumą.

— Ne, — atsakė Konstancija.

— Ji — velnias, — sušuko kitas. — Ji visai nenori, kad gerai baigtųsi.

— Velniui gerai baigiasi tada, kai mums blogai baigiasi!

— Na, sėsk ant dėžės, plumpa!

— Sėskite jūs.

— Ar tu žinai, kur dabar esi?

— O jūs ar žinote?

— Žiūrėkite, ji atsakinėja taip, kad išeina tardymas atvirkščiai!

Bet iš tikrųjų, kokioj teismo salėj jie dabar buvo?

Vyrai apsidairė. Jie buvo griūvančiame mirusio pirklio svirne; pasieniais apsmilkusi skarda, seni krautuvės prekystaliai, vaistinės spintos, milijonai didelių ir mažų tuščių butelių — nesuprantamas turtas, kurį valdė didžiulės žiurkės.

— Ne, ji ne beprotė!

— Kodėl ne beprotė?

— Pradėkim, vyrai. Tinkamesnės vietos nerashim. O laikas brangus.

— Tu padeginėji pirtis! — suriko vienas vyrų ir trenkė kumščiu į tuščio kubilo dugną.

Įspūdis buvo didelis. Konstancija nustojo šypsotis, ji net kvėpuoti nustojo; žiūrėjo, akis išplėtusi, į vyrus, į didžiulį kubilą, į grėsmingus, įvairiom spalvom spindinčius butelius.

Viskas čia buvo nereikalinga, nesuprantama, bet tvirta ir nepajudinama.

— Tu padeginėji!

— Tu!

Ji atsiduso ir paklausė, kas tai yra padeginėti. Vyrai susižvalgė, patylėjo ir ėmė aiškinti. „Beprotė! Nieko nepadarysi, reikia išaiškinti.” Jie braukė degtukus, darė siaubingus veidus, iškėlė rankas, vaizdavo liepsnas, daužė skardos lapus.

Konstancijos akys darėsi tai didelės, tai mažos; ji stengėsi suprasti, ko tie žmonės nori, kodėl tokie baisūs jų veidai. Aišku, jie kalba ne apie paprastą ugnį, ne apie degantį medį, kurį ji gerai pažįsta, o apie kažkokią nuodėmę, gyvenimo piktumą, o gal net ir apie pabaigą.

— Ar padeginėti — tai mirti? — paklausė ji.

Mirti? Ne! Visa tai tik panašu į mirtį, mirtis prašina šalia, gaisras peršviečia naktį, dingsta žvaigždėtas dangus, bėga nubudę žmonės, kažkas klykia... Jie aiškino gerai, su įkvėpimu, kurdami vaizdus, patys pergyvendami siaubą; jie pajuto kažką panašaus į šventę, netikėtai jų pačių juodoj kasdienybėj surengtą.

Kai viskas buvo išaiškinta ir suprasta, tada jie vėl paklausė, bet jau gana švelniai.

— Tu visa tai padarei?

— Aišku, tu!

— Kas gi kitas galėtų?

Ji ilgai galvojo, paskui linktelėjo ir tarė:

— Aš.

Dabar turėjo įvykti tai, kas svarbiausia. Konstancija prisipažino, tardymas buvo baigtas — teisėjai pasijuto susėdę ant baltų žirgų. Jie susuko iš telefono vielų rimbų, padarė kilpas, apvyniojo skudurais, kad neveržtų rankų, uždarė palubėje mažus langus, kad garsas nepasiektų gatvės, užkabino duris; tylėdami ir susikaupę jie ruošėsi rūšiam teisingumo aktui.

Jie buvo tvirtai įsitikinę, kad tai, kas turi įvykti, negali įžeisti jų miestietiško orumo. Danguis angelai nenusileis į žemę išplakti įsisiautėjusios miesto beprotės. Jie patys privalo tai padaryti. Tvirta vyriška širdis tai turi suprasti.

— Gulkis, — tarė vienas vyrų, — čia, ant dėžės. Kniūbsčia. Gulkis.

Jis nerėkė ir negrasino: jo veidas buvo ramus ir sutelktas; Konstancija jam nusišypsojo, — bet ji nesigulė; pažvelgė į kitus vyrus ir ėmė kalbėti:

— Prie ugnies sušildė. Jūs sakote, kad ugnis negerai. O tikrai prie ugnies sušildė.

— Ką sušildė?

— Mane. Parnešė ant rankų toks vyras. Tarpuvartėje užkliuvau už kojų. Tą žiemą. Sako, nebejudėjau. Nebejudėti negerai. Kad jis buvo angelas — gerai. Ir ugnis — gerai.

Visiems įsmigo į galvas „ugnis gerai“, bet jie nieko nebeapasakė. Nuvilkto Konstancijai palta (seną kareivišką milinę), paguldė ją ant dėžės, nustebusią ir beveik nesipriešinančią, apspaudė rankomis, patikrindami likusių drabužių storumą, ir ėmė plakti. Dabar turėjo laikyti ją keli vyrai, nes ji buvo tvirta. „Kodėl bepročiai tokie tvirti?“

Plakė ritmingai, retais, tikrais smūgiais. Jie vykdė nematomo viešpaties įsakymą, viešpaties, kuris saugo amžinai nusistovėjusią tvarką, turto gėrybes ir padorumą. Ne, jie ne už pirčių padeginėjimą plakė beprote, jie vykdė sakramentalinę apeigą.

Ji įkando vienam vyrui į ranką. Tada jie pasikeitė. Ėjo plakti tie, kurie laikė. Nors jie buvo dabar jau įpykę, bet stengėsi negalvoti apie pyktį, o tik apie teisingumą.

Staiga plakėjų rankos, pakilusios į orą, sustojo. Ant kitos dėžės sėdėjo nematyta moteris, panaši į vaiduoklį, ir ramiai žiūrėjo į rūstų reginį. Ji buvo visa juodai apsirengusi, išbalusio, dar neseno veido, ant kelių laikė didelį baltą siūlą kamuolį.

— Kaip tu čia patekai?

Ji nieko neatsakė.

— Visą laiką čia buvai?

Ji linktelėjo galvą.

„Velnias!“ „Seno svirno šmėkla!“ „Išmesį ją lauk, gatvėje ims šaukti.“

Jie pagrūmojo jai rimbui ir tęsė savo darbą.

Konstancija staiga nustojo klykti. Nežinoma moteris pašoko nuo dėžės.

— Mirė! Mirė! Žmogžudžiai!

Vyrai nuleido rankas, suglumę žiūrėjo vienas į kitą, negalėjo iš karto suprasti, kas atsitiko. Juk bepročiai tokie tvirti. O jie tik plakė ją, bet nedaužė.

Vyrai vis dar stovėjo gerokai išsigandę. Kas nors turi pasakyti: „Tvarka. Taip reikėjo.“ Bet niekas nepasakė.

Jie buvo septyni, ir tas juos kiek apramino. Tada jie paslėpė po skvernais rimbui ir išėjo iš svirno; išėjo pasikeitusia eiseną ir labai sumažėję.

„Savo motiną primuštu, — pagalvojo moteris, — primuštu ir pabėgtu!“

Ji priėjo prie gulinčios Konstancijos, žinovės judesiu patikrino pulsą, pakėlė ant rankų nusvirusią veidu žemyn galvą.

— Dėkokime dievui! Tu — gyva!

Konstancija sudejavo. Tada moteris apvertė ją ant nugaros. Bet mergaitė sukliko ir nusirito nuo dėžės. Dabar ji kniūbsčia gulėjo ant grindų — maža, sujaukta, kaulų ir skarmalų gniužulas, kažkieno numestas tarp trūnijančių daiktų. Išėitų nepažįstamoji, užrakintų duris, ir niekas niekada daugiau čia jos nebeieškotų.

— Aš turiu tvarsčių, — kalbėjo moteris, — aprišiu tau žaizdas.

Iš tiesų ji turėjo didelį rutulį tvarsčių, kurį sandėlio prietemoje vyrai palaikė nematytais grėsmingais siūlais.

„Parodyk man tėvą. Parodyk man brolių, — tyliai kalbėjo moteris prisimindama siaubą, kurį vyrai sukėlė, vaizduodami gaisrą ir plakdami merginą. — Reikia visų bijoti. Dideliem ir mažiem — bijoti. Bijoti!“

Ji norėjo nuvilkti priplaktus marškinius, bet Konstancija ėmė šaukti ir blaškytis. Tada paėmė ją už pažastų, pakėlė nuo žemės, atrėmė į dėžę, taikėsi paimti ant rankų. Mergina staiga pasisuko ir atsiklaupė prieš ją.

— Tu vėl muši mane?!

— Aš niekada nemušiau tavęs. Aš — slaugė, dirbu ligoninėje. Gyvenu čia, prie svirno. Eime, aprišiu tau žaizdas.

— Ne! Ne! Ne! — šaukė mergina.

— Tau nebeskaudės. Tau bus gera. Tu būsi laiminga.

— Pasigailėk! Pasigailėk!

— Aš ir gailiuos tavęs. Matai, gailiuos. Eime. Aprišiu tau žaizdas.

— Jūs — ten! Visi — ten! Ten!

Gynėsi rankomis Konstancija lyg nuo šmėklų.

— Kvailelė. Durys tiesiai iš svirno. Per lauką nereikės. Už tų didžiųjų spintų. Čigonų nebėra. Dėl tų durų juos ir iškraustė. Jie vagia. Dabar aš čia gyvenu... Matai, jau rimsti.

Bet Konstancija nenurimo. Ji žiūrėjo į milžinišką spalvotų butelių krūvą ir visa drebėjo. Jie kėlė jai nesuprantamą siaubą.

— Nebijok. Čia sukrauti nereikalingi daiktai. Jau dvidešimt metų stovi. Įpėdiniai dideliame mieste. Eime, duosiu šiltos arbatos. Aprišiu žaizdas.

Konstancija purtė galvą, niurzgėjo nesuprantamus žodžius, artinantis moteriai, šaukė lyg mušama; ji bijojo net jos žvilgsnio.

O moteris nieko dabar taip netroško, kaip aprišti žaizdas. Čia ji — gera medicinos sesuo, čia ji — tvirtos valios chirurgė, bet ką ji gali padaryti, jei tame trūnijančiame lauže slypi piktoji dvasia ir trukdo gydyti žaizdas. Daug ką ji buvo numačiusi, bet nebuvo numačiusi šitokio mergaitės pasipriešinimo žmogaus gailestingumui.

Daiktų kapinėse jos kvėpavo nematomos mirties dulkėmis — kylančiomis nuo atmatų, puvėsių ir šiukšlių, net nuo gyvų upių, apsidengusių ledu, — ir nežinojo, kodėl viskas taip nesuprantama pasaulyje.

2. Linksma novelė apie kultūringą burmistrą

Kiaulių gatvės pavadinimas galėjo atrodyti juokingas ir įžeidžiantis tik pirmą kartą atvykusiems į miestą; vietos gyventojams jis kėlė, galima sakyti, gerą jausmą, lygiai kaip Rezetų ar Tulpių gatvių vardai.

Pavadinimas kilęs nuo paprasčiausių kiaulių, naudingų naminių gyvulių, ramiai gyvenančių savo senamadiškuose tvartuose.

Šioje gatvėje buvo pačios jaukiausios visame mieste sodybos ir puošniausios vilos; gatvė tokio vardo niekada nebūtų gavusi. Bet viename gale buvo skerdykla, kitame — geležinkelio prekinė stotis. Būdavo dienų, kai po šimtą ir daugiau vagonų kiaulių iškraudavo — dar atsimena senieji žmonės — ir jas pro vilas, sandėlius ir pirtis varydavo į skerdyklą. Vaizdas būdavo įspūdingas. Kiaulės slinko, prisispaudusios viena prie kitos, šonais laužydamos karpytas gyvatvoves, visos kartu grėsmingai šniokšdamos ir kriokaudamos — atrodė kažkas panašu į patvinsią, putojančią upę ar slenkančią nuo kalno sniego laviną be pradžios, be pabaigos.

Kai kurios iš jų, pagautos siaubo ar mums nesuprantamos gyvuliškos vilties, iškrautos iš vagonų, šokdavo bėgti, puldavo ne ten, kur varomos; ir taip jas, besiveržiančias į priešingą pusę, pagaudavo gyva srovė ir atbulas nutempdavo į skerdyklą. Funkcijas, kurių negalėjo atlikti varovai, dabar atlikdavo masė.

Iš šalies žiūrint, vaizdas gyvulių, atbulom einančių į mirtį, buvo nepataisomai juokingas.

Šitokia kiaulių eisena jaudino miesto gyventojus, priminė jiems tragišką ir komišką gyvenimo pusę ir kėlė kažką panašaus į grožio pajautimą.

Miesto valdyba, pagerbdama klestintį žemės ūkį ir geras tradicijas, gatvę ir pavadino Kiaulių gatve.

Nors gatvėje buvo nemaža žalumynų ir gėlių, o grindinys šluojamas beveik kas dieną, tačiau kiaulių kvapas iš karto pasiekdavo kiekvieną jautresnę nosį; per ilgą laiką jis buvo giliai įsisimelkęs į gražiųjų vilų vidų — į sienas, baldus, net į protėvių portretus. Vietos gyventojams tas ne visai tikęs dvelkimas atrodė natūralus ir niekam nekėlė pasipiktinimo.

Po nedidelių ir kvailų gaisrų gatvės gyvenimas vėl slinko ramiai, mieguistai ir palaimingai.

Atsitiko taip, kad miesto gyventojai išsirinko burmistru žmogų, gyvenantį kitoje šalyje, bet turintį giminystės ryšių su aukštais asmenimis. (Retas atvejis: tikras pusbrolis prezidentui ir antros eilės pusbrolis arkivyskupui; savo tauriu asmeniu galėjo simbolizuoti valdžios dviprasmiškumą. Tai buvo tiesa, tik kai kurie miesto gyventojai tvirtino, kad čia kažkas paimta iš pasakos.)

Atvykėlis buvo vidutinio ūgio — nei per ilgas, nei per trumpas — dailių manierų, draugiškas ir sąmojingas. Vidutinio amžiaus, atrodė nevedęs, kėlė susidomėjimą moterims, kurios iš karto pasakė, kiek jis galėjo turėti meilės istorijų. Tikrai keista, nė viena negalėjo nustatyti jo plaukų spalvos: vienoms atrodė rudaplaukis, kitoms juodaplaukis, gal būt, dėl to, kad jis nė karto nebuvo nusiėmęs savo mėlynos kepurės.

Miesto įžymieji, sutikę jį geležinkelio stotyje ir palydėję į viešbutį, tvirtino, kad naujasis

burmistras yra tikrai nuostabus žmogus: niekada nepasiduoda desperacijai, myli principus ir švarą (myli!), blaiviai vertina veidmainystę, kai nėra kito pasirinkimo, ir žino, kaip jis atrodys, būdamas aštuoniasdešimties metų.

Vietos laikraštyje buvo išspausdinta plati jo biografija, bet atrodė netikra; įskaitos anketoje jau savaime nieko tikro negalėjo būti; apibendrinus ir iššifravus netikrus duomenis, buvo galima nustatyti kai kuriuos tikrus jo gyvenimo faktus. Mokėsis dvasinėje seminarijoje, dėl pašaukimo stokos pasitraukęs, studijavęs teisę, bet dėl kažkokio svetimo nusikaltimo — neteisėtai pašalintas; nieko nebaigęs ir nieko neišsinešęs, turėjo laisvas rankas politinei veiklai.

Vėliau paaiškėjo, kad naujojo burmistro politiniai ir administraciniai gabumai gana riboti. Pasišovęs miestą valdyti stipria ranka ir stipria galva, pasijuto neturįs stiprios rankos, nes yra aristokratas, ir neturįs stiprios galvos, nes yra fantastas. Parodęs geriausius norus duoti miestui „tvarką ir gerovę“, greitai pats suprato, kad tvarka ir netvarka dažnai visai tas pats, gerovė ir skurdas — taip pat; o duoti vertingus pažadus — tai beveik viską duoti. Kliedėjimo momentais (o tokių pasitaikydavo), kurie būdavo rezultatas įtempto ir nelogiško galvojimo, imdavo tvirtinti, kad ne miestas jį prarijęs, o jis miestą; tada jis netekdavo tikrovės pajautimo ir miglotame pašamonės kompleksų pasaulyje regėdavo žmones, iškilmingai kopiančius į kažkokią laimę, o kartais regėdavo tik virves, kuriomis kažkas tempė kažką — ir tempė nežinia kur.

Vis dėlto netiesa, kad naujasis burmistras miestui nieko nedavė. Jis davė gana nemažai, reikia būti objektyviems, ir davė tai, ko reikia, tik, deja, ne taip, kaip reikia. Estetas, fantastas, švelnios prigimties — jis negalėjo nieko pakęsti, kas buvo prieš jam ateinant.

Pirmiausia jis išnuomojo iš miesto valdybos senovinę pilį ir iš senovinės rotušės perkėlė ten visą miesto valdybą. (Nuomą įstaiga turėjo mokėti pati sau, kitaip buvo neįmanoma, kol pasaulyje egzistavo buržuazinė buhalterija. Žinoma, mums visa tai nebesuprantama, bet šių dienų buhalteris iš karto supras.) Keturių kolonų salėje įsirengė nuostabų kabinetą, kurio viduryje saulė turėjo tekėti, o sienose šviesti graikų, romėnų ir būsimųjų amžių išmintis. Už durų ant persiško kilimo pasodino gražią sekretorę; šalia, tarsi garbės sargybą, pastatė dvi eiles telefono aparatu — žalių, geltonų, žydrų kaip dangus... Visa tai turėjo iš karto apstulbinti kiekvieną atėjusį ir visam laikui atimti bet koki norą pykti, kritikuoti ir keiktis. Tai buvo politika, stovinti aukščiau už gyvenimą.

Svarbiausios reformos vyko Kiaulių gatvėje.

Pasukęs į tą puikią gatvę, naujasis burmistras staiga sustojo, perskaitė pavadinimą ir pajuto nemalonų kvapą. Iš karto jis net nesuvokė, koks tai kvapas; tai buvo truputį salstelėjęs ramybės dvelkimas, gal dar šiaudų ir dar kai ko... Giliai patraukęs nosimi ir tai pakartojęs keliose vietose, įsitikino, kad šis kvapas dusina visą miestą ir trukdo žmonėms laisvai alsuoti. Sušaukė tada jis miesto valdybos posėdį ir pasiūlė Kiaulių gatvę pakeisti į Arklių gatvę.

— Arklys visada nešė žmogų į priekį, — kalbėjo jis, — lydėjo visais likimo keliais, dalinosi džiaugsmu ir vargu ir mirė kartu su žmogumi kovos lauke. Pažvelgęs senam darbiniam arkliui į akis, visą žmonijos skausmą matai. O kiaulė buvo ir bus nešvarumo ir išdavystės simbolis. Mieste niekas netaria su pagarba kiaulės vardo; kaime taip pat ją nustojo gerbti po to, kai ji išdavė žemės ūkį.

Kai visur prikaldė dailias lenteles su nauju gatvės pavadinimu, praeiviai sustodami skaitė jas kaip kokius šūkius, šypsojosi, traukė pečiais ir kiekvienas sau galvojo, kad miestas pradeda įsisavinti kitokį kvapą.

Tačiau naujasis gatvės pavadinimas pasirodė žalingas. Gatvėje buvo dideli sodai ir stambūs bitynai, o bitės, kaip žinoma, nepakenčia arklių kvapo. Greitai ėmė nykti bitynai, o su jais ir sodai. Atsirado rimta priežastis vėl pakeisti gatvės vardą.

— Technika, ponai! — kalbėjo burmistras posėdyje, o jis mokėjo kalbėti, — technika — istorinis stebuklas. Kaip šiandien atrodytų pasaulis, jei technika būtų sustojusi urvinio žmogaus lygyje?! Ne tik automobilio ar traktoriaus žmogus neturėtų, — jis neturėtų sielos! O arkliai nyksta, ponai, istoriškai išmiršta, nieko nepadarysi; lieka džiaugtis tik tuo, kad su jais kartu nyksta ir arkliavagiai.

Po tokios burmistro kalbos miesto valdyba nutarė Arklių gatvę pavadinti Traktorių gatve.

Traktorių gatvėje nebuvo likę nė vienos pirties; jos visos buvo kvailai ir beprasmiškai sudegintos dar tuo metu, kai gatvė turėjo negarbingą Kiaulių vardą. Dabar, grėsmingai pakelti į dangų, stirksojo rudi pakrypę kaminai, nelyginant milžiniški skėstančios pabaisos pirštai. Tarp sodų, daržų ir gėlynų jie buvo baisiai svetimi ir priminė chaoso, nykimo ir beprotybės pasaulį. Čia pat

mėtėsi aptirpę negyvi akmenys — kažkada egzistavusių begalvių milžinų ginklai. Niekas nesistengė pašalinti griūtenų; visiems atrodė, kad jos turi ypatingą teisę čia būti.

Naujasis burmistras apstulbo, pamatęs nuogus apgargažėjusius kaminus, tamsius suskeldėjusius akmenis; jam pasirodė, kad jis mato jų virpančią trūnijimą, nors tai buvo netrūnijantys daiktai. Ir keisčiausia, kad juos pamatė tik dabar, nors daug kartų buvo vaikščiojęs Traktorių gatve. Pajuto jis, kad tie negyvi akmenys nėra negyvi; jie kalba apie kažką: gal būt, apie liūdną Konstancijos istoriją, kurią jis buvo girdėjęs, absurdiškus pirčių gaisrus, žiaurią, bukaprotišką bausmę, o gal apie tą nereikalingų daiktų sandėlį, saugomą kaip kokią šventovę. Ir tada jis tarė pats sau:

— Kiek daug žmonėse nešvarumo! Reikia pastatyti naują didelę pirtį.

Po mėlyna kepure, augte priaugusia prie galvos, visada slypėjo plati vaizduotė ir galimumas gimti dideliems planams. Su įkvėpimu burmistras mąstė, konstravo keletą dienų ir naktų ir sukūrė ištisą sudėtingą svarinimo sistemą. Pirmiausia turėjo būti pastatyta moderniška pirtis su voniomis, įvairiais dušais, poilsio kambariais, manikiūro ir pedikiūro kabinetais; šalia turėjo atsirasti kirpykla, skalbykla, valykla; toliau — muilo ir šepėčių fabrikai — visa, kas reikalinga švarai.

Burmistras buvo sudėtinga asmenybė ir, savo laimei ar nelaimei, vis paklysdavo tarp dviejų prieštaraujančių tiesų. Ši kartą buvo viena tiesa — tai kova su pasipelnymo dvasia, kuri yra nešvarumo motina, antra — tai pelnas, kuris sudaro sąlygas švariai gyventi. Ir dar: turtas — tai dvasios žudikas, neturtas — tai kenksmingiausias dalykas vadovaujančių asmenų veikloje.

Ir burmistras pasirinko tas tiesas, kurias jau pradžioje buvo pasirinkęs. Savo sistemai realizuoti suorganizavo akcinę bendrovę, apskaičiavo galimą dividendą ir pritraukė kapitalą.

Ramiose vilose, kuriose iki šiol girdėjai senus paprastus žodžius: miltai, mėsa, arbata, dabar pasigirdavo nepaprasti: vertė, pridedamoji vertė, antpelnis.

Pirtis buvo pastatyta, ir statytojai įteikė burmistrai raktus. Į atidarymo iškilmes buvo pakviesti išymieji miesto žmonės; po oficialiosios dalies buvo numatyta visiems išsiprausti maudyklėse, voniose ir po įmantriais dušais. Tačiau atidarymo išvakarėse įvyko kažkas nelaukta: policijos prefektas gavo keistą laišką:

Šią naktį gaus per galvą tas, kas aukštai ją kelia.

Paskaitęs laišką, prefektas nesąmoningai nukreipė akis į budinčiojo policininko galvą ir stengėsi suprasti, ką visa tai reiškia. Didelė policininko galva buvo užvožta aukšta kepure.

„Policija saugo kiekvieną teisingą mintį ir vaduoja žmoniją iš neteisybės pančių“, — prisiminė prefektas spaudoje paskelbtus savo paties žodžius ir, kaip sakoma, sukėlė ant kojų visą policiją: pastatė sargybas prie burmistro, prie savo namų, pasiuntė į gatvę patrulius, iš anksto užsakė greitosios pagalbos mašiną; nežiūrint policijos budrumo, vis dėlto atsitiko kažkas panašaus į tragediją: Traktorių gatvėje sudegė tik pastatyta prabangi pirtis, pirmasis švaros sistemos objektas. Kartu sudegė greta riogsojęs didžiulis nereikalingų daiktų sandėlis. Ugniagesių žodžiais, gaisrą gesinti trukdė benzino garai.

— Gyvenime daug kas neaišku, — tarė burmistras ir liūdnai pažiūrėjo į policijos prefektą.

— Aš neturiu teisės, ponas burmistre, užimti tokios pozicijos, iš kurios būtų daug kas neaišku, — atsakė prefektas ir patempė dailiai priglundusio mundieriaus skvernus.

— Tai kas gi sudegino pastatą, ponas prefekte?

— Beprotė.

— Beprotė? Tikra?

— Argi yra ir netikrų? — nustebo policijos prefektas.

— Visos netikros. Visos nešioja kaukes. Tikrų sunku rasti.

— Šitoji tikresnė už visas tikrąsias.

— Kas ji?

— Rudaplaukė. Konstancija.

— Konstancija? Turiu žinių, kad ji prieš daugelį metų pasikorė nereikalingų daiktų sandėlyje.

— Konstancija gyva, ponas burmistre, vaikšto gatvėmis, užėina į kiekvienus namus.

— Ar tai tiesa? — paklausė burmistras.

— O kas tai yra tiesa? — savo ruožtu paklausė policijos prefektas.

— Hm!.. Kas yra tiesa? — susimąstė miesto galva. — Nežinau, prefekte. Tik žinau, kad visada įklimpsta ta valdžia, kuri ieško tiesos.

— Manau, kad mums šitos silpnybės negalima prikišti.

— Pagirtina, — tarė burmistras. — Tiesa — sena kaip pasaulis, sako etiopai. Ir taip pat surūdijusi, kaip pasaulis. Per jėgą kalama nulinksta.

Nutilo burmistras, nutilo ir prefektas.

— Viena? — po ilgos pauzės paklausė miesto galva.

— Tiesa?

— Konstancija.

— Žinoma, viena. Bet turiu pasakyti — kartą sapnavau, kad visas miestas jos dvasiniai giminaičiai.

— Jūsų sapnas jums daro garbės, prefekte. Prašom. Paimkite cigarą.

— Dėkoju.

— Visi mes miegam, ir visi sapnuojam. Tik užmirštame, ką sapnavę. O jūs neužmiršote. Policijos budrumas — aukščiausio laipsnio.

Burmistras nusijuokė, nusijuokė ir prefektas.

— Pagalvokite, ponas prefekte, gal ta Konstancija kieno nors įrankis?

— Įrankis pačios beprotybės!

— Kodėl gi ji sudegino naudingą pastatą? Juk bepročiai taip pat turi savo logiką.

— Labai neaišku, ponas burmistre. Tai tamsi sąžmonės sritis, kaip sako žurnalistai. Juodoji magija!

— Negi aš pasakysiu akcininkams: juodoji magija, sąžmonės sritis! Kapitalas žuvo! Suprantate?

— O jūs pasakykite: kapitalas lieka kapitalu, gaisras — gaisru, burmistras — burmistru. Ir nesileiskite į jokias magijas. O jei dar murmės, nukapokite jiems galvas.

— Juokais galiu nukapoti ir vėl sudėti į vietas. Bet kapitalas yra dievas, nė vienas dievas juokų nemėgsta; kapitalistai — jo tarnai; dievo tarnai nekenčia net draugiškų šaržų. Išėitės nėra. Aš privalau nusišauti.

— Ką?! Nusišauti?! — pašoko policijos prefektas.

— Nusišauti, — ramiai atsakė burmistras. — Aš mėgstu humorą, bet šį kartą kalbu rimtai.

— Jūs dar galite daug ką duoti!

— Galiu duoti tiktai pažadus. Pažadų bepročiai dar neįstengia sunaikinti.

— Jūs galite pasistatyti sau paminklą.

— Malonu būtų pasistatyti, jei žinotum, kas jį nugriaus.

— Bet, burmistre, jūs turite daug asmeniškų draugų!

— Turiu — ir ne mažiau, kaip bet koks karalius, nors aš tik burmistras.

— Bet jūs gi tikite žmonėmis!

— Tikiu! Tikiu žmonėmis! Tikiu jų teisingumu! Tikiu šventaisiais! Nusišauti! Nusišauti!

Ir burmistras ėmė šaukti ir kelti sugniaužtus kumščius į jam vienam tematomą dangų.

— Jūs ligoms, burmistre. Jūsų nervai pakriko. Jūs privalote pailsėti.

— Kristi! Akmeniui pavirsti! Aa!.. Ateis didysis ir tave — akmenį — užmuš kitu akmeniu. Po to išveš į Rio de Žaneirą arba į Filipinus.

— Burmistre! Nieko kito nelieka — sunaikinti Konstanciją! Garbės žodis, sunaikinsim!

Konstancijos sunaikinti policijos prefektui nepavyko. Niekas negalėjo tiksliai nurodyti, kur ji pasislėpė. Vieni sakė — nereikalingų daiktų sandėlyje (deja, šitas jau sudegęs), kiti — pačioje policijoje, o tretis tvirtino savo akimis matę ją iš pat ryto įsmunkant į Vyriausiąją biurokratijos valdybą.

3. Rimta novelė apie keistą architektą

Miestas gyveno judrų gyvenimą, vis labiau įsisavindamas žmonių fizinio ir protinio darbo vaisius, kaip rašė laikraščiai, daugiau ar mažiau patenkindamas nekantrių piliečių teisėtus ir neteisėtus poreikius. Tačiau švaros nebuvo. Sudegus puikiajam kombinatui, dar daugiau atsirado visko, kas tepa, juodina ir teršia, kas sukelia „auksinę geltą“, net „ubagų kaltūną“. Buvo reikalinga tobula be priekaištų pirtis arba gera, tam tikrais metodais ir tam tikromis priemonėmis, švarinanti maudyklė.

Vienam žymiam architektui pasiūlius, buvo nutarta ypatingą sanitarinę pirtį statyti ne pagal tradiciją Traktorių gatvėje (kuri dabar nežinia kodėl pavadinta Buldozerių gatve), bet ant ežero kranto, nuostabaus ežero, kaip sakė patriotas architektas, ežero, kokio pasaulyje nėra: pasakiškais sidabro rėmais, devyniais vėjais ir milžiniškomis bangomis, audringai sūpuojančiomis miesto žiburius ir bokštus.

Reikia pridurti, kad architektas buvo truputį keistas žmogus; jis kalbėjo apie sunkų žmogaus kelią į grožį, apie purvo chemiją, paslaptinę dulkių tvarką, kažkokias fatališkas niekšybių konstrukcijas ir pasipūtusius, išdidžiai karksančius griuvėsius. Žinoma, niekas nesuprato jo žodžių, bet dėl to architekto autoritetas tik padidėjo.

Naujosios pirties projektas padarė didelį įspūdį visai miesto valdžiai. Projektą svarstė tik dėl to, kad buvo toks paprotys: svarstyti. Architektas kalbėjo, skaičiavo, aiškino, kol visi padarė išvadą, kad projekte, kaip ir kiekviename meno kūrinyje, yra kažkas neišaiškinama.

Tik visus slėgė slapta priekaištinga mintis, kodėl sanitarinei įstaigai, nors ir nepaprastai, reikia tiek sudėtingos technikos, tiek erdvės ir giedrumo? Gal dėl to kalta nauja dvasia arba sena dvasia, galvojo miesto valdžios atstovai, nauja gyvenimo esmė arba sena esmė, apie ką nuolat kalbame ir ko niekada kaip reikiant nesuprantame.

Užbaigdamas burmistras džiaugsmingai tarė:

— Anekdotas!

Iš tono atrodė aukščiausias pagyrimas, iš prasmės — papeikimas.

Sukėlusi daug vilčių, abejonių ir lengvapėdiškų pranašavimų, pikta maudynių dvasia pagaliau virto nuostabiu kūnu; visa miesto valdžia atvažiavo apžiūrėti.

Statinys tikrai buvo nepaprastas, niekas nebūtų pasakęs, kam jis skirtas. Stovėdamas ant ežero kranto, pasijutai grimztaš į tikrą sapną. Prieš tave buvo atskleista poema — stipriai veikianti jausmus ir protą, ypatinga poema — be pradžios ir be galo. Pradžia buvo, turėjo būti, bet pabaiga, skaidydamosi ir nykdama veidrodinio ežero gelmėse, iš naujo virsdavo pradžia — tik dar švelnesne, dar labiau permatoma, dar pilnesne neregimų burtų. Atrodė, kad iš krištolinio, tik nubudusio vandens, kyla muzika — vienbalsė, dvibalsė ir šimtabalsė. O su ta muzika grakščiausiu judesiu sukasi balti bokštai, ugnimi liepsnoja langai, kurių visai nematyti; skrieja keisti neregėtų formų veidrodžiai, dangaus šviesulių aukščiams matuoti — o tuo pat metu viskas stovi vietoje; šviesos tonai keičiasi, darosi žalsvi, gelsvi, dangišškai žydri, raudoni, kaip žydinčios aguonos — ir tą pačią akimirką virsta baltu lauku. Viskas darėsi panašu į neregėtą apgaulę, į nuostabią išaukštintą nesąmonę — tikrą, realią ir paprastą.

Žmonės stovėjo ant aukštos uolos, žiūrėjo į užburta ežerą ir, žado netekę, tylėjo.

Architektas paaiškino, kad jo kūrinys turi retą ypatybę: jis švarina ne tik žmogaus kūną, bet ir sielą.

— Sielą?! — paklausė nustebusi miesto valdžia.

— Sielą, — atsakė statytojas.

Po to vėl stoji tylą. Ji truko gal dešimt be galo ilgų sekundžių, ore suvirpėjo nerimas, brendo prieštaraujanti mintis. Veidai pasidarė plokšti, akys — apvalios; atrodė, kad kažkas kėsinosi perkirpti siulą, skiriančią protą nuo beprotybės.

— Argi jūs turite vilties nušvarinti žmonių sielas? — pasigirdo protingi žodžiai.

— Ne, — atsakė keistasis menininkas.

Kažkas garsiai nusijuokė, ir visiems pasidarė lengviau.

— Jūs apgaudinėjate save!

— Ne.

— Jūs kitus apgaudinėjate!

— Niekada!

— Jūs kaltinate žmones!

— Žmogaus vardu aš atsisakiau bet kokio kaltinimo.

— Jūs — juokingas!

— Žinau.

— Kas verčia jus būti juokingu?

— Gydytojas gelbsti ligonį ir tada, kai nėra vilties. Ar jis ne juokingas? O gal gydytojas save

apgaudinėja?

— Ar jūsų tas... sanitarinis pastatas turi gydomosios galios?

— Gydo sielą. Sielos sveikata yra pagrindas kūno sveikatai.

Visi pajuto, kad dialogas turi prasmę, bet neartina prie tiesos. Žodžiuose nebuvo paprastos logikos, kurią tikrovė suformuoja ir čia pat sugriauna. Kiekvienas mano, kad tik jo pusėje tai, ką vadiname gyvenimu, ir tik jis nieko neapgaudinėja, net savęs; niekada jis nepriims to, kas nesutinka su gyvenimo logika, kurios iš tikrųjų nėra.

Nuostabus pastatas ant ežero kranto — kas jis? Jį reikia priimti, leisti funkcionuoti. Kas gi iš tikrųjų tas velnio objektas, kurį reikia leisti funkcionuoti? Marmurinės maudyklės, kurios gudriai apvalo ir nušveičia žmogų iš paviršiaus? Pamišėlio svajonė, paversta metafora? Ar kažkokia simbolinė sistema, kelianti į šventumą, į nesvarumo būklę? Į nieką nepanašu arba panašu į viską.

— Negalėjimas suprasti, ką tu darai, yra dangaus dovana, bet nereikia jį piktnaudžiauti, — tarė žmogus, kuris nieko daugiau nemokėjo, kaip tik būti išmintingu.

— Tai smegenų audiny susikaupę nuodingi apykaitos produktai, — tarė žymus miesto gydytojas.

— Maištingumo dvasia! — pasakė policijos atstovas.

— Ačiū! — atsakė autorius.

Komisija atsidūrė prieš sudėtingą neišsprendžiamą klausimą. Kvietieji žiūrovai ir meno kritikai tylėjo, — vieni, bijodami pritarti komisijai, kiti, bijodami nepritarti.

Kaitino vasaros saulė, dangaus sparnai apglėbė žemę; buvo tvanku, nors amžinai gyvas vanduo bangavo be vėjo ir dvelkė gaivinančiu alsavimu; mirgėjo šviesūs drabužiai; iš tolo atrodė, kad ant ežero kranto nusileido pulkas angelų.

Išėjo į priekį senas poetas ir pasakė programinę kalbą, kurioje nebuvo jokios programos.

— Mūsų pakrikęs amžius ieško naujų meno formų, — kalbėjo jis, — formų, stebinančių mintį ir vaizduotę. Visi mes pasigailėtinais naivūs — norime duoti tai, ko anksčiau nebuvo... Kai kam yra pavykę nuostabiai pralaimėti — jie šiandieną nemirtingi. Don Kichotas pralaimėjo prieš malūnus, bet nugalėjo sielas. O štai šitas genialus pamišėlis nori prikelti nugalėtas sielas, nuplauti kraują ir spjaudalus, kuriais žmogus pats save aptersė. Ar jis ne juokingas? Dabar jis nori — per daug pretenzijų — nori panaikinti lemtingąjį plyšį tarp darbų ir žodžių, tarp gyvenimo ir teorijų. Jūs tik paklausykite — užpildyti sielos tuštumą — nežinant kuo! — likviduoti agresiją prieš save ir kitus, padaryti žemės vabalus idealius realybėje. Juk tai viskas! Bet aš nepatarčiau protestuoti prieš šitokius narsius kūrėjo troškimus. Tebūnie jam šlovė! Ponai! Aš siūlau susirinkusiai komisijai pateikti šį originalų meno kūrinį valstybinei premijai.

Vėl stoji tylą. Kažkas nusijuokė, kažkieno veidas ištįso.

— Premijai?! — tarė komisijos pirmininkas. — Jokios premijos neišgelbės to kūrėjo, kuris atitrūko nuo gyvojo žmogaus interesų, nusigrėžė nuo duonos ir nuo moterų. Vėliau ar anksčiau jam lemta patekti į aklavietę.

Ypatingas posėdis ant ežero kranto staiga baigėsi, neradęs jokio sprendimo. Statytojas atsirėmė į pakrantės uolą ir ilgai mąstė.

Prie stebuklingojo pastato ant suolo sėdėjo žila moteris — sargė. Ji buvo pilkai apsirengusi ir skaitė ant kelių pasidėjusi knygą. Statytojas girdėjo pusbalsiu tariamus žodžius:

— Nesijuok iš mūsų, viešpatie, ir nežemink mūsų savo pašaipa; duok mums drąsos būti teisingiems ir duok mums truputį meilės; ir mes būsime gyvi teise ir teisybe, ir mūsų sielos atgis nemirštamam gerumu.

Vis dėlto įvyko tai, ko niekas nelaukė arba ko visi laukė: pastatas ant ežero kranto sudegė.

— Ar kaltininkas žinomas? — paklausė miesto burmistras.

— Konstancija, beprotė, rudaplaukė, padegėja! — atsakė policijos prefektas.

— Ar tai tiesa? — paklausė burmistras.

— O kas tai yra tiesa? — savo ruožtu paklausė prefektas.

NESPĖJO IŠGERTI UŽ MOTERIS

Ji graži, jai tik aštuoniolika, ir ji myli pirmą kartą. Antro kurso studentė — savo dėstytoją. Kas savaitę po keturias valandas žiūrėdavo į jį, sėdavo jo išmintį ir staiga pajuto, kad netenka žado;

paskui įsitikino: pasauly viešpatauja meilė, tik meilė, ne filosofija, kurią jis dėsto.

Šiandieną jos draugės, jaunos architektės, gimtadienis; jo valia juodvi susidraugavo, jo rūpesčiu surengtas mažas banketas.

Ji pasisiuvo gražiausią iš visų suknių, pritaikytą ir šokti, ir žavėti, iškirptą daugiau, negu reikia aštuoniolikmetei; ją pagavo ta beprotybė, kuri vadinama išimylėjusių laime; šį vakarą laimė bus dar padidinta šokio ritmu ir švelniausiais prisilietimais.

Ji atėjo anksčiau, negu reikia, atnešė rožių puokštę, šaltai priėmė karštus varduvininkės pabučiavimus; sumišusi žiūrėjo į brangias rožes, dabar pamerktas vazoje, manė, kad jis taip pat žiūrės į jas, ilgai žiūrės, o rytojaus dieną gal atsiųs jai dar gražesnių.

Išgirdo prieškambaryje jo balsą — nuostabaus matinio tembro, — ir jos maža širdis pašoko, kaip pabaidytas kiškėlis. Ten prieš veidrodį stovėjo liūtas ir šukavosi ilgas šviesias garbanas; platus raudonai geltonai žalias kaklaraištis dengė jo ugningą krūtinę, o naujas, gerai sukirptas dūmų spalvos švarkas dar labiau platino galingus pečius. Tokį ji pamilo! Kas kam darbo! Jei kas nori smerkti, tegu žvilgteri į jį — supras ją.

Kas tai? Moteris! Atėjo su juo. Padavė pirštines, o jis įsidėjo į apsiausto kišenę. Žmona! Kodėl jis atsivedė žmoną? Net neišpėjęs.

— Mano studentė Gražina. Mano žmona Liucija. Būkite draugės! — pasakė jis, keistai nusišypsojęs, ir atsuko joms nugarą.

Jai atrodė, kad griūva pasaulis. Išplėtusi akis, žiūrėjo į tą gražaus veido, bet stambia kaulingą moterį, apsivilkusią plytų spalvos suknele ir susisukusią raudonus plaukus į aukštą kuodą; visa ji buvo pilna paslaptingos jėgos, iš karto privertė ją drebėti.

Taip, jo žmona Liucija! Stovi prieš ją ir šypsosi lūpų kampučiais. Akys — ryškios — tiesiai į ją! Ne, ne, nelaukė tokio susitikimo.

O Liucija galvoja: štai šita! Tikrai šita! Ji nujautė, kad jos vyras pagavo naują žuvelę; o kai šį vakarą norėjo palikti ją namie, suprato, kad žuvelė yra atplaukusi į tuos įtartinus vandenius. Jau einant čia, vyras aiškino jai, kokie bus svečiai; ji turėjo susidaryti įspūdį, kad bus kažkas panašaus į šventųjų bendravimą. Dabar ji mato: trapi baikšti mergytė! Kūdikis! Dieve, kiek čia begėdystės!

— Nežinojau, kad mano vyras turi tokią... giminaitę, — pasakė Liucija, žiūrėdama Gražinai tiesiai į akis.

Giminaitę? Ką jis primelavo? O jeigu ta moteris ims klausinėti smulkmenų, užsigeis susipažinti su visa gimine — ką jai reikės sakyti? Meluoti, išgalvoti istorijas ir, aišku, kitokias, negu jo pasakotos; mikčioti, painiotis, pasirodyti niekinga kvaile?!

Ji stovėjo prieš savimi pasitikinčią Liuciją, apimta vidinio siaubo, ir bijojo pakelti akis.

— Gražią giminaitę! Oo! — papurtė savo milžinišką kuodą išdidžioji viešnia, — galėčiau įtartai flirtą, jei nežinočiau, kad mano vyras... abejingas savo studentėms.

Provokuoja ją ar naiviai pasikliauja vyru; kokie tų žmonių santykiai? O gal jis tikrai visoms abejingas, išskyrus ją; slapti studenčių žvilgsniai — tik tuščias koketavimas.

— Visiškai abejingas! Ištyriau! Garantija! — Liucija nusijuokė valdingu juoku, varstydama Gražiną tardytojo akimis.

Negi ji negali ką kita kalbėti? Iš karto kažkokios garantijos, kuriomis tikriausiai pati netiki; ta plytų spalvos moteris nori ją kankinti, kažką išgauti, kažko pasiekti, laukia, kad ji sušuktų: netiesa! arba: puolu ant kelių prieš jus!

Nuo įtempto galvojimo ir jaudinimosi jai ima gelti smilkiniai, dreba suprakaitavusios rankos, slysta žemė po kojomis (ar jai tik taip atrodo); ji gali kiekvieną akimirką kristi.

— Mano vyras sakė, kad atvyks ir jūsų mama. Atsiuntė jums tris šimtus rublių... suknelėms. Tiesa?

Gražinai staiga pritrūko oro. Jeigu Liucija žinotų, kas davė tuos gėdingus šimtus, — pirmoji nualptų... Bėgti! Bėgti!..O kodėl bėgti! Tik išsiduoda taip jaudindamasi. Pati nemanė, kad ji tokia trapi, nepatyrusi. Pakelti galvą, laikytis drąsiai!

— Mano vyras sakė, kad jūs turite turtingų giminių už Atlanto.

Dar kas! Turtingi giminės! Ar ne pati bus sugalvojusi? Tegų žino: ji taip pat turi charakterį ir savus dantis.

— Jums atsiunčia vertingų siuntinių. Tiesa?

— Taip, — sušnibždėjo ji. — Taip! — Beveik rikte suriko. — Atsiunčia!

O jeigu paklaus, kur, kokiame mieste gyvena, ką dirba?.. Bet Liucijos išdidumas staiga supliuško prieš jos drąsų: „Taip! Atsiunčia!”

Pasitaisė didžiulį kuodą, atsikosėjo ir jau tyliai pradėjo:

— Mano vyras sakė...

— Atleiskite... — nutraukė ją Gražina ir norėjo pasišalinti.

Liucijos veidą perbėgo nerimo šešėlis; ji buvo kažkuo susirūpinusi, o gal supykusi; balsas pasidarė čaižus. Prišoko jis, Eduardas; budriomis, klausiančiomis akimis žiūrėjo į vieną, į kitą; jis buvo neramus; vienas skruostas ėmė trūkčioti. (Ji gerai žino, kada tas skruostas trūkčioja.)

— Edziū! Atnešk vandens.

— Tau negera, Liucija?

— Man? O ne!. Tavo giminaitei.

— Gražina, tau negera?

— Aš neprašiau vandens, — pasakė piktai ir galvojo: Liūtas! Menkybė! Pajacas!.O tas „Edziū!“ skambėjo kaip bjaurus keiksmas.

— Tavo giminaitė gali nualpti. Pažiūrėk į ją. Baisiai išbalusi.

— Ji visada išbalusi.

— Ak, visada. Kur jos mama? Supažindinkit.

— Tu ją pažįsti. Ji dar neatvyko.

— Pažįstu? Man rodos, nepažįstu.

— Atsimeni dainų šventę?

— Dainų šventę. Rodos, atsimenu.

— O tu, Gražina, dainų šventę atsimeni?

— Atsimenu.

Žvilgsniu ji maldavo: „Tik nebeklampink giliau!..“ Jis nejautė jos žvilgsnio.

— Apystorė? Rudaplaukė?

— Apyjaunė. Graži. Šviesiaplaukė.

— Žinau. Dabar žinau, — ilgai ironiškai juokėsi, paskui mirktelėjo Gražinai — lyg bendrininkei.

— Aišku, žinai.

— Ji šiandien atvyks? Sakėte — atvyks!

Jis tylėjo. Kuris turi atsakyti? Gražina norėjo ištarti:

„Nesakiau. Neatvyks!“, bet suriko:

— Taip! Sakiau! Atvyks!

Ir apsisukusi nuėjo. Ji nebegali pakelti to nereikalingo, beprasmiško melo, to staiga užgriuvusio tvano. Ji sužeista, vieniša, laukinė; nori slėptis, slėptis ir verkti.

Ji stovėjo viena ir galvojo: palikti visus, dar šį vakarą, tuojau! Dingo pasaulis, kupinas švelniausios laimės; stoji tamsa; kažkas sunaikino ją, o gal pati save; nesiaiškina, nedurstys nuolaužų, nebesikalbės su tais... siluetais; tegu puola jie į dvokiantį... Tegu, tegu...

Jis tyliai priėjo ir apkabino ją per pečius.

— Būk protinga.

Ji atšoko, iškėlė sugniaužtus kumščius ir ėmė daužyti orą; ji buvo pasigailėtina juokinga; pati tai suprato.

— Gydomoji gimnastika! — nusijuokė jis.

Svetimo, pikto žmogaus juokas, besielis juokas — slepiantis jo paties baimingus krūpčiojimus.

— Gimnastika ramina nervus.

Staiga ji puolė prie jo, iškėlė ties jo galva kumščius, alkūnėmis palietė pečius. Jis pasuko galvą ir matė, kaip virpa jos rankos.

— Na, būk protinga, Gražina.

— Ką tu padarei?! Ką tu padarei?! — garsiai ir pašnibždomis kartojo ji.

— Ką aš padariau? Nieko.O tavo isterika... jau kone beprotybė.

— Taip! Beprotybė!

Aukšta ir tiesi atsistojo prieš jį, žiūrėjo išplėtusi akis — pati degdama nuo savo karšto kraujo, nušviesta savo teisybės.

— Negalėjau vienas ateiti. Supranti? Sukūriau giminystės istoriją, įtikinau ją. Giminystė reikalinga tolimiesiems mūsų santykiams.

— Tu užmušei...

— Ką?

— Save! Ir mane!

— Gražina! Tu visada buvai man mišlė. Kas tavyje — nežinau. Didžiausia baimė ir didžiausia drąsa. Temperamentas pašėlęs ir pyktis ne mažesnis... Ir tu — pakibusi ore. Kaip varpas. Paleisk, ir nuostabiai skamba. Buvau laimingas klausydamasis...

Jis vėl atgauna vaizduotę, kalba metaforomis; jis su ja — ir vėl kitas...

— Gražina! Mano širdie! Tu atmeni... Atmeni, kaip sėdėdavau su tavim prie židinio, klaupdavaus prieš tave, aplink visi daiktai alsavo mano laime. Tai buvo man pramoga.

— Ką tu pasakei? Pramoga?!

Jis tylėjo.

— Pramoga?!

— Aš to nepasakiau.

— Nepasakei?

— Ne.

— Iš karto ir visko išsigini, iš karto ir viską meluoji! Toks tu!.. Taip, tau buvo pramoga, o man — visas gyvenimas.

— Kas yra gyvenimas? Melas, apgaulė, veidmainystė. Noriu tave pripratinti... sakysiu tiesiai: prie melo, prie veidmainystės. Noriu išvesti iš tų mažų krištolo rūmų, kuriuos tu svajonėse pasistatei. Ir negali nė vienai valandai iš jų išsiveržti.

— Gerai. O kas toliau, išėjus? Sustoti? Eiti gilyn? Grįžti į krištolo rūmus?

— Laikas nuo laiko grįžti.

— Su kuo? Su melagiu? Veidmainiu? Bailiu? Rūmai subyrėjo, Eduardai.

— Aš vėl pastatysiu.

— Nebepastatysi. Taip staiga nusivilti — baisiau, negu mirtis.

— Edziū! — pasigirdo balsas. — Edziū! Kur tu dingai?

Dabar jie sėdėjo prie apvalaus stalo — septyni žmonės, rūpestingai parinkti: juokdarys dėstytojas, galįs visą vakarą maivyti ir linksminti svečius; turtingas parduotuvės vedėjas, laiką save ekonomistu ir astronomu; studentė — generolo duktė — daranti įspūdį parduotuvės vedėjui, ir jauna architektė — šeiminkė, meili juokdariui ir mokanti virti.

Gėlės, ikra, kokteilai, konjakas — septyniolikos metų senumo; turtinga realybė; gilus grožio suvokimas; patraukli puota; neišvengiami bučiniai.

Tai maždaug viskas, jei neskaitysime Liucijos, kuri sėdi išdidi, vietoj širdies paslėpusi krūtinėje mažą parako užtaisą.

— Susidaužk su mano žmona, — tyliai šnibžda jis Gražinai. — Išgerk į mano žmonos sveikatą.

„Mano žmona... Žmona!..“ Kaip jis moka jai, Gražinai, patarnauti, pataikauti. Bet geriau akmeniui trenktų, apkurtintų — tada ji suprastų ir būtų lengviau. Nei garbės, nei drąsos; abejingas žvilgsnis, bejausmis veidas.

— Nusišypsok, Gražina. Pasakyk mano žmonai gerą žodį. Elkis kaip tikra giminaitė. Girdi?

— Šoksiau pro langą! — sušvokščia ji netikėtai.

Jis krūpteli, pažvelgia į atvirą langą, į ją: juokauja ar rimtai kalba? Ji linkusi gaudyti šešėlius ir šokti į pirmą pasitaikiusią bedugnę, bet čia „socialinė aplinka“, reikalingas taktas.

Jis ima tankiai mirksėti; jo kaktą išmuša smulkus prakaitas; išgeria savo taurę ir garsiai sako:

— Uždarykite langą!

— Ne! — šaukia ji. — Ne! Aš uždusiu!

Tasai nuostabaus tembro virpantis balsas jaudindavo jį. dabar kelia baimę; kai laimės valandomis šaukdavo „Uždusiu!“, jis tik jausdavo, kaip neapsakomas, karštas švelnumas prilimpa prie jo kūno; dabar tas šauksmas panašus į mūšio signalą.

Kažkas garsiai nusikvatoja; juokdarys pasako banalybę apie meilę; krautuvės vedėjas pabučiuoja generolo dukrą. O Liucija sėdi kažkaip per daug rami ir įsitempusi, lyg bėgikas prieš startą; jos šypsena darosi panaši į prošvaistę audros debesyje.

— Tu man atleisk, Gražina, — vėl kalba jis į ausį. — Aš nenoriu tavęs prievartauti. Elkis, kaip tau patinka. Bet yra tokia tiesa: mergina, norėdama draugauti su vedusiu vyru, turi nusilenkti jo žmonai. Kažką panašaus ir tu esi pasakiusi...

Tą lemtingąjį vakarą... Ar ji kalta? Kažkas persekiojo ją; kažkas žinojo jos širdies mintis; gal

ji pati?.. Ji norėjo įveikti savo smalsumą ir baisų potraukį; negirdėti persekiojančio balso: „Imk ugnį! Imk ugnį!“ — tų keistų žodžių, nežinia, iš kur atklydusių. Viskas buvo pirmą kartą; pirmą kartą kančios audra; tas baisytiškas „pirmą kartą!“... Ji mato viską, kas buvo tą lemtingą vakarą; niekada neužmirš įnirtingos kovos, negailestingo antpuolio ir dar griežtesnio atkirčio; nesupras staiga atsiradusios laukinės jėgos; kas už ją kovojo? kodėl? iš kur?.. Sudaužyta vaza, suplėšytas pagalvis; kvaila, beprotiška ir beprasmiška! Viskas baigėsi, kaip ir turėjo baigtis. Ir tada, gal kiek vėliau, ji pasakė: ne sau nusikaltau, o tavo žmonai. norėčiau atsiklausti prieš ją...

Dabar viskas kitaip, ji — kita; dabar galėtų peilį laikyti prie jos nosies...

— Edziū! — tarė žmona, primerkusi rudas akis.— Edziū! Aš viską supratau.

— Ką?.. Ką supratai?

Jis staiga atitraukė veidą nuo Gražinos; paskui visu kūnu pasislinko toliau.

— Viską! Įsivaizduok, viską supratau.

Gintis; paversti juokais; prašyti nutilti; pažadėti vėliau pasiaiškinti...

— Tu kalbėjais su savo giminaite apie egzaminus. Kai ką aš nugirdau. Pasakei, ką klausinėsi, kaip atžymėsi bilietą. Žinoma, tai tavo reikalas, bet šitaip darydamas tik pakenksi savo giminaitei.

— Nesirūpink, — atsakė jis jau kitu balsu. — Gražina stipri studentė... norėjau pasakyti — stropi.

— Stipri? Nelabai. Žiūrėk, veidai išbalę, rankutės virpa. Neišlaikysi, vaikuti. Sakau, egzaminų neišlaikysi.

— Išlaikysi! — sušuko ji ir pagalvojo: ta moteris — beprotė.

Staiga visi ėmė juoktis; kvatojo, lyg priepuolio pagauti; supdamiesi ir linguodami į šalis, kriokavo ir spiegė. Jai pasirodė, kad visos išžiotos, perkreiptos burnos slenka į priekį, supa ją ratu.

— Ko jūs juokiatės?! — sušuko ji, nesuprasdama, kas darosi.

— Į veidą šliaukė! Suprantate, į veidą! — aiškino dėstytojas, pats leipdamas iš juoko. — Direktoriui! Tam nepamainomam!.. Tribūnoje. Su gėlių puokšte. Viso kolektyvo, žmonos ir paties ministro akyse.

Šešėliai grįžo į savo vietas ir atgavo formas ir spalvas: violetinės, geltonos suknelės, margi kaklaraiščiai, spindinčios taurės, susiglaudusios rankos gyveno savo linksmą gyvenimą.

— Ar tai ta pati Felicija, kurios senelis buvo čigonas? — paklausė vis dar tebespygaujanti architektė.

— Ne. Šitos buvo totorius.

— O aš pasakysiu: gražu, kad vyrai ėmė augintis barzdas, — rimtai tarė generolo duktė.

— Edziū! — staiga vėl pasigirdo švelniai griežtas Liucijos balsas. — Edziū! Atnešk man pudrinę. Palikau ten... prie veidrodžio.

Įsakinėjo ji, žiūrėdama ne į savo vyrą, o į Gražiną. Jis išėjo iš užstalės, stumdydamas kėdes ir atsiprašinėdamas svečių, ir atnešė žmonai pudrinę.

— Dar atnešk mano tabletes... ten, kažkur kišenėje.

Jis atnešė.

— O dabar pabučiuok man ranką.

Jis pabučiavo ir tyliai pasakė:

— Užteks. Baik!

Jis žinojo, kad tai bauda ir pastangos pažeminti jį šį kartą Gražinos akyse; jis leidosi baudžiamas ir pildė įsakymus neprieštaraudamas. Tai buvo apraminimas demono, tūnančio moters širdyje; jeigu tas demonas pakeltų ausis ir įtemptų uoslę, užuostų kažką panašaus į pragarą; vargšei Liucijai tikriausiai tektų išprotėti.

O Liucija, atvirai kalbant, žinojo daugiau, negu jis manė, ir pažino geriau jį, negu jis pats save. Buvo laikas, kai jis turėjo iš karto kelias meilužes. Ji išgyveno siaubą, ašarom laistė pagalvį, prieš jį klūpojo — jis nepajudėdavo, kaip koks suakmenėjęs, į žmogų panašus gyvūnas. Jis vykdė jos įsakymus, kalbėjo ramiai, atsargiai, neižeidinėdavo jos, bet buvo šaltas ir abejingas, kaip mūro siena. Ji liovėsi verkusi, pakėlė galvą ir ėmė kruopščiai studijuoti tą keistą vyrišką „natūrą“ (net suartėdavo su jo bičiulėmis). Išvada buvo netikėta: jis tiesiog nepastebi, kiek turi meilužių: vieną, dvi ar... septynias. Jis moka gražiai, aistringai mylėti ir tuoj viską užmiršti; jo karštas kraujas pasiekia visur, tik nepasiekia proto ir širdies. Nejmanoma su juo kovoti. Tenka grumtis su tomis glosniomis mergytėmis, kurios be ypatingų jo pastangų staiga ištirpsta kaip taukinės žvakės, ima beprotiškai jį dievinti ir pagaliau katastrofiškai nusivilia. O šitos gražios, trapios studentės, taip atvirai suklypusios prieš papje-maše altorių, jai pačiai gaila, bet juk kiekviena operacija skausminga.

— Pabėgo tavo giminaitis, Gražina, — pasakė Liucija, neslėpdama pajuokos. — Moki pritraukti, nemoki išlaikyti. Matai, vaikuti, vyrai greit palinksta, bet greit vėl atsitiesia.

— Dievas sutvėrė visus karklus tiesius, — įsiterpė dėstytojas juokdarys — Tik jie palinko nuo ožkučių laipiojimo.

— Ožkučių! Mizgių! — juokėsi Liucija. — Girdi, Gražina? Mizgės! Mizgės! — šaudė žodžius tiesiai į ją. — Norėjai man kažką pasakyti?

— Ne.

— Edziū! Pažvelk į savo giminaitę. Ji gali nualpti.

— Nesirūpinkit, — sušnibždėjo ji, draskoma spazmų.

— Kodėl tavo balsas dreba? Akyse ašaros! Sakiau, neišlaikysi, vaikuti!

— Gražina neverkia ir neverks, — pasakė architektė.

— Reikia saugoti ašarų liaukas. Išugdyti ir saugoti. Negalima lengvabūdiškai laistyti ašarų.

— Tai visai nejuokinga.

— Gražina, atsimeni dainų šventę? Kiek jų buvo? Galėtum suskaičiuoti?.. Laimė, mano vyras nesidomi savo giminaitėmis. Pagalvočiau, kad jis dažnai nuklysta į tas viliojančias dainų šventes.

Staiga ji ėmė juoktis — garsiai, skausmingai ir triumfuodama.

Juokėsi dėstytojas, generolo duktė, kvatojosi jauna architektė. Jie net nebesuprato, iš ko juokiasi: iš tos alpstančios mergaitės, apie kurios slaptą „romaną“ jie visi žinojo, iš karingos Liucijos ar iš nuostabiai ramaus Eduardo, kurio tik vienas skruostas juokingai trūkčiojo. Juokas veržėsi kaip upės potvynis, kurio sulaikyti neįmanoma.

— Išgerkime už moteris! — kažkas sušuko. — Jos didžiausios juokdarės pasaulyje.

Jis tylėjo. Kas atsitiko? Kodėl jis nedaužo šitų išsišiepusių snukių. Akmeniu virto? Akyse tuštuma; gyvas lavonas. Aukso žodžiais apipildavo; pasaulį pertvarkyti dėl jos buvo pasiryžęs... Ji viena, pažeminta, išjuokta... Staiga ji pakėlė galvą: viena! Gerai! Viena! Ji atkeršys! Pažemins juos abu! Pameluos! Juk jis pats vertė meluoti. Pasauly viešpatauja melas! Apgaulė! Šlykštumas!.. Į veidą melą! Šmeižtą, kaip purvą — į veidą! Nesidomi?! Jūsų vyras! Tris meilužes turi! Štai koks jis! O tu, išdidžioji moterie, pagalvį ašaromis laistai. Išgalvos pikčiausią šmeižtą! Tegu išgirsta visi!

Ji atsistojo ir žengė į lango pusę, kur sėdėjo išdidžioji moteris. Staiga prieš jos akis sušvito nepaprastas grožio pasaulis; nematomu dangumi ir žydinčiais kaštanais plaukė pilnatis — su savo sidabru ir visais savo šilkais.

Jai atrodė, kad tas bekraštis grožis virsta tiesiai ant jos. Ji šaukė:

— Ne! Ne! Nėra purvo!..

Ji jautė, kad netenka kvapo nuo staigaus kritimo.

Ant stalo liko taurės, neišgertos už moteris.

NUO KO GALIMA MIRTI

Kai buhalteris Stanislovas Bunga išėjo į pensiją, jau po trijų dienų pajuto, jog smarkiai krinta jo svoris, o po trijų savaitių įsitikino, kad gali mirti nuo neturėjimo kas veikti.

Buhalteris sumanė pasidaryti rašytoju; nusipirko stuopą popieriaus, sugalvojo gerą siužetą komedijai ir antraštę: „Padėkite man ištekėti!“ Jis prisiminė savo pusseserę, jos mirkčiojančią akį, baltą palaidinukę be rankovių ir dar, kad ji nepaprastai bijo tarakonų.

Bunga buvo užkietėjęs viengungis, visose moteryse matė stebuklingą ir griauančią jėgą, kurios išsisaugoti visada yra laimė.

Jis sumanė giliau pažvelgti į tą nervus dilginančią moters prigimtį, o jei nepavyks pačiam jos suprasti, tai nors kitiems išaiškinti — apibendrintai, literatūriškai.

Bunga surašė veikėjus (daugiausia gyvenime sutiktus asmenis) ir sėdo lipdyti dialogų. Bet čia įvyko kažkas nelaukta: atsidūrę ant balto popieriaus lapo, sukti ir neramūs veikėjai iš karto neteko temperamento ir pasidarė siaubingai nekalbūs.

Autorius daužė kumščiais stalą, pyko ir keikėsi, o veikėjai filosofiškai tylėjo arba prabildavo sunkiai ir nesklandžiai, nelyginant seni arkliai kad klampotų per purvyną.

Tris dienas buhalteris galvojo, kaip juos priversti prabilti, ketvirtą dieną ėmė ir prirašė naujų veikėjų; prirašė jų nepaprastai daug, tikėdamasis, kad vienas kitas būtinai pasitaisyti aštraliais ir protingas. Veikėjų atsirado beveik tiek, kiek telefono knygoje abonentių (iš abonentių sąrašo ir perkėlė į pjesę), bet nė vieno jų tarpe nebuvo protingo. Siaubą sukėlė autoriui ne tiek jų beprotybė, kiek masiškumas.

Buhalteris galvojo: kokią padarė klaidą? Juk jau mokykloje jis mažai klaidų darydavo — taip sakė mokytojai. Jis žinojo, kad, nesigailėdamas pastangų, visada įveiksi sunkumus; bet čia buvo kažkas panašu į griūvančią logiką: juo labiau stengiesi, tuo daugiau sunkumų.

Nė vienas rašytojas apie šituos veikėjus šitose situacijose geriau negalės parašyti, kaip jis, nes jau jų gimimas yra — jo minčių produktas; ir jis yra užėmęs tvirtą poziciją savo minčių atžvilgiu.

Bet kaip pasiekti tai, ko reikia?

Ir Bunga pajuto, kad jam krinka nervai. Galvot galvoja logiškai, nuo principų neatsilieka ir neužbėga jiems už akių, sėdėti nejudėdamas gali ištisas valandas (taip iškilo į vyriausius buhalterius), dar ilgiau gali kalbėti, pasakodamas, ką perskaitė laikraščiuose po pietų ir ką vakare, prieš užmigdamas; bet štai braunasi į galvą slapta ir baisinga mintis, kad iš esmės jis nieko nežino. Jis vaikšto tarp žmonių, nelyginant sausuolis tarp žalių medžių, ir girdi šnibždat: „Viskas jau per vėlu...”

Buhalteris ryžosi pasitarti su gydytoju.

Išklausęs ir apžiūrėjęs, gydytojas paklausė:

— Seniai prasidėjo?

— Kas? — nustebo Bunga.

— Noras rašyti? Seniai?..

— Kartu su baime.

— Kokia baime?

— Mirties.

— Argi rašymas gelbsti nuo... mirties?

— Kiekvienas darbas gelbsti...

— Hm... Valgote su apetitu?

— Ne — atsakė Bunga.

— Ką veikė jūsų tėvas?

— Bitininkas buvo.

— Idėja! — sušuko gydytojas. — Įsigykite bičių. Darbas gamtoje! Puiku! Bitės ramina nervus.

Ir Stanislovas Bunga nusipirko dvi bičių šeimas.

Sąlygos bitininkystei buvo ypač geros: sode obelys, gatvėje liepos, kažkur laukuose rugiai ir dobilai, o aukštai, virš jų, dangus — pilnas žaidžiančių spindulių; lengvas vėjas atneša maloniai salstelėjusį kvapą. rodos, kad čia, šalia tavęs — duona, aptepta medum.

Bunga buvo suradęs darbą, ir svarbiausia — malonų.

Kiekvieną rytą, švariai nusiskutęs putnius skruostus, pasitęsęs kvapiais aliejais retėjančius plaukus ir išgėręs pomidorų sunkos, tardavo pats sau: „Einu į darbą.” Tai reišė — bitelių saugoti, kad spiečiaus neišleistų, kaip sakydavo tėvas.

Buhalteris sodelyje pasistatė pusę rašomojo stalo ir kėdę; bet greitai pasirodė, kad stalo čia visai nereikia, o kėdė nepatogi snausti; todėl aukštoje žolėje, šalia ropių lysvės, ištiesė šezlongą.

Gulėti šezlonge — palaima. Čia pat, šalia tavęs, dūzgia bitės, žaismingom vingiuotom linijom skraido nuo žiedo prie žiedo; vėjas šiurena smilgas, glosto veidą, smelkiasi į sielą; pro pat šalį prabėga kvepiantys kiečiai, pražingsniuoja, iškėlę išdidžias galvas, jurginai, praskrenda, juokais leipdamos, žąsys; priartėja saldi nebūtis. Ir žmogus pamatai, kad ten tas pats: ir morkų lysvės, ir rugių laukas, ir nuostabios paukščių melodijos; nė vienas žemės vabalas nėra nuskriaustas.

Buhalteris pastebėjo, kad, miegą sumaišius su darbu, atsiranda visai kiti dėsniai — ir miego, ir darbo. Atliktas darbas pasidaro lygus neatliktam, daiktai nustoja prasmės, lieka abstraktūs skaičiai, kurie tampa darbo tikslu; kas rodėsi prieš tave, iš tikrųjų yra už tavęs; ką numetei atgal, sutikai priešais; nebūtis virto būtimi, ryškiai ir apčiuopiamai konkrečia.

Binga pajuto, kad nervai dar labiau krinka; krinka neabejotinai, pastebimai ir kelia siaubą. Darbo! Darbo! Jis turi rasti tikrą, naudingą darbą.

„O siauraproti! — staiga sušuko jis — Bitininkystė ar tik saugoti biteles? O jų darbą reguliuoti, gamybą kelti, didinti darbštumą — ar ne bitininko pareiga?”

Ir buhalteris apsiginklavo dūmais, be kurių niekadoms negali apsieiti bitininkas (tatai jis buvo girdėjęs taip pat iš tėvo), geru apsauginiu tinklu, baltu chalatu ir geru samčiu.

Sutelkęs visą dėmesį, švelniai susijaudinęs, kaip koks pranašas ar patriarchas, jis iškilmingai

pakėlė avilio dangtį. Ir ką jis ten pirmiausia pamatė? Ogi nuostabų grožio pasaulį. Nuo neregėto ir jaudinančio gražumo jam apsvaigo galva.

Šviesios ir gelsvos marmuro (ne vaško) pilys kilo į viršų smailiais bokštais, apvaliais kupolais; šešiakampių langų milijonai atrodė perkelti tiesiai iš pasakos; visur pristatinėta varinių ašočių ir primerkta neregėtų gėlių; o toli horizonte kažkokie donkichotiški vėjo malūnai ar ne malūnai. Stebuklingas miestas visas dvelkė saldžiais kvapais ir dar saldesne laime. Gyventojai, susitelkę po tūkstantį ar ne po tūkstantį, kėlė puotas, maudėsi savo svaiguly, šoko arba skraidė į svetimus kraštus.

Bet štai, geriau išžiūrėjęs, buhalteris pamatė, kad tame dideliame pasaulyje nėra išviršinio hierarchijos patvarumo. Viskas surišta plonais vidiniais siūlais, nelyginant voratinkliais. O Bunga galvojo senomis, iš amžių paveldėtomis sąvokomis. „Turi kas nors duoti įsakymus dirbti. Turi kas nors tuos įsakymus siųsti toliau.“ Paveldėtos sąvokos staiga jo galvoje susimaišė, ir jis kvailai, visiškai kvailai suriko: „Nėra teisingumo!“

Tai buvo baisus smūgis to nuostabaus miesto gyventojams; visi jie pakilo į viršų, lyg perkūno trenkti.

Ir tuo pačiu metu išsisklaidė gražus mirażas. Bunga pamatė, kad tai ne didmiestis, besitvarkąs kažkokiais fantastiniais, pusiau kapitalistiniais dėsniais, o paprastas bičių avilys; ir buhalteris ėmė iš visų jėgų dūminti. Bet jau buvo per vėlu: bitės puolė jį lyg proto netekusios; puolė kaip ne bitininką, kaip kokį arklį, užsigeidusį bitininkauti; gainiojo po sodą, vertė spardyti, šokinėti ir bėgti keturiom; pagaliau patiesė kažkur šalia tvoros. Jis spaudė veidą prie žemės, slėpė rankas žolėje, gulėjo kryžium, nelyginant fanatiką atgailautojas, prašydamas nuodėmių atleidimo.

Nelaimingąjį buhalterį buvo suklaidinęs įsivaizdavimų pasaulis; ir tas pasaulis jam buvo pasirodęs gražiausias, koks tik yra žemėje; už tai jam negalėjo būti atleista.

Dabar jis gulėjo siauroje viengungio lovoje, o jo kūną čiulpė baisūs vėžiagyviai ir skraidančios gyvatės; čiulpė ir sielą; tikriausiai jis būtų miręs — gelbėjo mintis apie darbą.

Gyventi — tai dirbti; dirbti — tai gyventi! — galvojo buhalteris, ir atrodė, kad jis gaudo saulės blyksnius ir stiebiasi iš mirties patalo lyg pavasarį daigas.

Visą ilgą amžių pieštuku ir plunksna jis varinėjo iškalbingus skaičius plačiais knygų puslapiais; valdė, rikiavo juos, statė eilėmis; tai buvo gyvenimas, subtiliausia poezija. Grįžti prie jos! Grįžti! Grįžti!

Genialios mintys yra paprastos. Bunga nusipirko naujų buhalterijos knygų, iš įstaigos archyvo gavo senų ir ėmė perkeldinėti turinį iš vienu į kitas. Skaičiai buvo pilni gyvybės, patys peršokdavo iš senų į naujas; apie juos atsirasdavo elektros srovės ir skleidė gyvenimo spindulius.

Ir Bunga buvo laimingas; jo sieloje atsirado nauja pajauta, nelyginant lokatorius, kuris padėdavo matyti pasaulį vėl gražų ir šviesų.

Buhalterio svoris padidėjo, pranyko mirażai, grįžo logika; sutikęs draugus kavinėje, dažnai imdavo kalbėti apie darbo racionalizaciją — ir kalbėdavo protingai.

LAIMINGASIS — TAI AŠ

1

Liesas, ilgaplaukis vyras šventojo veidu, susmukęs sename krėsle, degiojo cigaretes vieną po kitos; jo akys karštligiškai blizgėjo.

Priešais jį sėdėjo jauna moteris, maža ir graži, rami, kaip balandis, apvaliomis, nemigo iškankintomis akimis. Santūriai ji atsakinėjo į jo klausimus.

— Beveik nieko.

Jis tyliai sumurmėjo.

— Beveik nieko... Nieko gero...

Laikrodis ritmingai skaičiavo minutes; nejaukioje tyloje neramūs jo dūžiai buvo ypač aiškiai girdimi.

— Jau trečią kartą ateinu.

— Taip — atsakė ji.

— Negi aš negaliu įeiti pas sunkiai sergantį tėvą?!

— Ne — atsakė ji.

— Donata!.. Nors jūs man ir... pamotė, leiskite vadinti vardu.

Ji tylėjo.

— Donata! — tęsė jis — Visos klaidos gali būti atitaisomos iki pat paskutinės gyvenimo valandos.

— Ne!

— Gali! — sušvokštė jis — Aš einu...

Ji pašoko ir užstojo duris.

— Maldauju jus, Tomai!.. Maldauju...

Šaukė pašnibždomis, išskėtusi plonas rankas, tarytum kryžiuojama, ir prispaudusi pakaušį prie durų; du krūtinės apvalumai, ne didesni už taškelius, neramiai kilnojosi po pilka šurkščia drobe.

Jis žiūrėjo į ją, nelaukta sutramdytas ir truputį sutrikęs.

— Sėskite! — tarė ji įsakančiu tonu — Sėskite!.. Aš tuojau — kavos... Tik pažadėkite neiti pas jį.

— Gerai.. — Jo veide šmėstelėjo kažkas panašaus į šypsena. — Tik stiprios. Ir konjako, jei turite.

Donata dar pažvelgė į duris, kurias buvo užstojusi, gailiai nusišypsojo, lyg atsiprašydama, ir dingo — smulkutė, pilka kaip žvirblis.

Tomas sėdėjo, ištempęs ilgą kaklą, žiūrėdamas į vieną tašką, nieko nematydamas; kaulingi jo pečiai atrodė iškirsti iš medžio, aštriai prasišovę pro susmukusį drabužį. Tikriausiai kažkada jis buvo pilnesnis, gal net patukęs, nes visos galūnės atrodė neproporcingai didelės; jis buvo panašus į keistą milžinišką vabalą ar išsikėtojusį augalą; kažkoks piktas likimas jį buvo šventvagiškai sudarkęs.

Už plikos bemedės gatvės tekėjo Nemunas; saulė spigino veidrodinį jo paviršių, iš gelmių kilo ištisi žvaigždynai; ant patamsėjusių molio spalvos sienų, ant baldų, nuo amžių čia stovinčių, šmėsčiojo šviesos atspindžiai, primindami prabėgančią, grįžtančią gyvybę.

Ji atnešė kavos ir konjako.

— Oo! — sušuko jis — Visa kita tuštybė!

— Kalbėkite tyliau, Tomai — pasakė ji.

— Aš kartais pats savo balso negirdžiu... arba girdžiu kaip kažkieno kito balsą.

— Aa! — išgąstingai sudejavo ji.

— Donata! — tarė tyliai po pauzės — Per naktį sėdite prie jo?

— Taip.

— Ar galima šitiek aukotis kitam žmogui?

— Galima.

— Saldus kryžius, kai jį laisva valia pasiimi? Taip?

Ji nieko neatsakė, žiūrėjo į jį, nepajudindama galvos, išplėtusi akis, nemirkėdama.

— Savo širdies turtą — kalbėjo jis — nesuvokiamą turtą norite iškeisti į kantrybę, fanatišką moterišką apykantą. Taip?

Ji tylėjo; jos veide buvo nebeišdildoma baimė ir nerimas.

— Kryžius! Be pradžios, be pabaigos... Taip... Nežinau, nepajėgiu... Konjakas vis dėlto geras... Be laiko pasensite, mažoji tikinčiųjų globėja.

— Tikinčiųjų?

— Šitų! — pirštu parodė į gėrimą — Veidas susiraukšlės — pusė gyvenimo!.. Kepenys susisuks — devyniasdešimt procentų velniop! Kasitės kaip skęstanti, o iš jūsų odos sunksis senatvė, kaip iš medkirčio prakaitas. Prisiminsit; jums tik keturiasdešimt. A?.. Dieve mano! Keturiasdešimt!

— Jūs dar tiek neturite, Tomai.

— Kaipgi?! Kažkoks puskvailis juokdarys paleido nuo kalno sniego gniūžtę. Gniūžtė didėja, didėja — virsta griūtimi. Bedugnė! Pilna skeletų! Stiprių gerų skeletų!

Staiga jis ėmė juoktis piktu atbukusiu juoku.

— Nežinau, nepajėgiu... Tur būt, dievas neatsiūs savo angelų į šią mažą klaikią skylę ir neišsems beprotybės vandenyno.

— Ii jis kartais kalba...

— Kas?

— Tėvas.

— Apie beprotybės vandenynus?

— Taip,

— Kai girtas? Kai daužo stiklus iš neapykantos alkoholiui? Kai prakeikia mane? Donatą?.. Ir apie kepenis kalba, čia, kažkur, paslėptas?

— Taip.
— Tuštybė! Bevaisė dykuma!
— Noriu paklausti... jis nesakė man...
— Ko?
— Kodėl metėte darbą, Tomai?
— Aa!.. Dvasinis nevaisingumas!.. Aš kalbu patetiškai, aš noriu taip kalbėti. Menininko pakrikimas, nesusivokimas savyje, sutrikusi atmosfera... Ir dar velniaižin kas... Aktoriai stovi, žiūri, jų šypsenos kažkur į šalį smilksta. Paskui purvais... Toks režisierius privalo pasitraukti iš to — viešpatie mielas! — šventojo rūmo.
— Anksčiau jus labai gyrė.
— O taip! Ir dabar tebekvepiu kodylais. Užuođiate? Ženkilai, rodyklės, pakelta galva!.. Kada mes baigsim užmušinėti žmones vienokiam ar kitokiam dievui permaldauti!
— Nesuprantu.
— Ir aš nesuprantu... Mąstysenos praraja.
— Jūs sergate, Tomai — pasakė ji po ilgos pauzės.
— Žinote, Donata, apsimeskite to nepastebinti.
— Kodėl?
— Išeikvosite paskutinius gailestingumo trupinius, imsite dejuoti, raudoti, laužyti rankas ir pagaliau prakeiksite tą gyvulišką, alkoholyje sudegusią Skalskių šeimą. Seną mėšlą!
— Gal įsakysite nepastebėti ir jo ligos?
— Jeigu galėtumėt! Bet jūs nešiojate savy jo skausmą. Kaip jūs atrodėte ir kaip dabar atrodote!
— Įsakysite neslaugyti jo?
— Tai jūsų religija! Gailestingumas — jūsų dievas! Lygiai kaip mūsų šitas... Nuo dievo toli nepabėgsi. Tėtušis nesakydavo — išgerti ar girtauti; sakydavo: dievą garbinti.
— Tomai! Jo dievas — jūs. Iš proto jis eina dėl jūsų. Jūsų likimas — tai jo liga. Ir gydytojui norėjau pasakyti — tikroji diagnozė: sūnus!
— Donata! Jūs — žvėris!!
Sušuko ir puolė ją, iškėlęs kumščius.
— Galite.. — ištarė ji virpėdama — galite... Skaudu nebus.
— Atleiskite, angele.
— Sėskite, Tomai.
— Aš nemušiau jo! Girdite, Donata?! Nemušiau! Jis tik išsigalvojo, kad mušiau.
— Kas tada kaltas? Tomai! Kas?
— Platonas.
— Platonas?
— Statula nuo knygų lentynos griuvo... Pataikė jam į galvą.
— O kas ją numetė?
— Nutrenkė!
— Kas nutrenkė?
— Jis pats. Neišlaikė pusiausvyros... Virto. Griebėsi už oro... Už nieko...
— Jūs tvojote jam kumščiu, ir jis... virto.
— Ne! Ne! Prisiekiu, ne. Tik pakėliau ranką... na, kumštį... gal ir piktą... Iš tolo...
— Už ką jūs puolėte jį?
— Oo!.. Už visą gyvenimą! Už „Žmones be sielos“. Jis parašė kino scenarijų. Tokį, atsiprašant, kino, atsiprašant, scenarijų „Žmonės be sielų“! Šlykščiai sulipdė, nemokšišškai. Niekas jo nepanaudojo. Visi juokėsi. Kaip iš anekdoto. Šių dienų anekdoto. Žmonės be sielų! Gražu!.. Architektas užsimanė tapti rašytoju. Pasigailėtinai statytojas, kūrėjas... Nė vienas projektas nebuvo patvirtintas.
— Netiesa!
— Jūs pati žinote, koks jis menininkas. Be talento. Ir tai padarė jį ligonį. Dėl to jis kenčia.
— Kodėl jūs taip tada įpykote, Tomai?
— Ten buvau aš pavaizduotas. Jo kūrinyje! Kiekviename personaže — aš. Mano siela, kurios neturiu, buvo suskaldyta ir išdalinta visiems. Žmonės mane atpažino kiekviename iš tų besielų.
— Viskas kitaip buvo, Tomai.
— Kaip kitaip?! — užriko jis.

- Kalbėkite tyliau... Viskas buvo kitaip.
- Kokia kita tiesa? Jūsų ar jo? Aš einu. Manęs nebesulaikysit. Vienas žodis atveria tiesą.
- Sėdėkite čia, Tomai. Aš pasikalbėsiu su juo.

2

— Ten... jis? — paklausė senis, nepakeldamas galvos; jo akys, du stikliniai rutuliai, įsispyrė į lubas — Atėjo...

— Taip.

Jis sukando bedančius žandikaulius, atlošė galvą; galingas jo smakras grėsmingai pakilo į viršų.

Su baime ji žiūrėjo į šešėliuotą skruostą, į kumpą melsvų pelenų spalvos nosį, į gyslą, išsišovusią ploname kakle — baisingą gyslą, susivijusią į mazgus, nervingai plazdančią.

Ji galvojo:

— Viešpatie! Viešpatie!..

— Tu manai, dabar man viskas vis tiek? — pasakė jis dusliu balsu, vis dar žiūrėdamas į lubas.

— Nemanau.

— Aš pakylu ir krintu atgal. Pakylu ir krintu... Čia pat, lovoje. Aa!.. Tu žinai, ką tai reiškia?

Ji žiūrėjo į staiga paraudusią apvalią jo kaktą, į kūno raukšlę, dar labiau šokinėjančią suvytusiame kakle.

— Ko tu tyli?

— Nebežinau, ką sakyti.

Jis pajuto tramdomą jos nerviškumą.

— Gali eiti. Gali... Kur nori — kalbėjo jis su užslėpta skriauda — Tavęs nelaikau. Pajėgsiu vienas atsikvėpti... sutikti... Paskui ateisit... Nelaikau. Eik! Žinau, tu jauna...

Nebe pirmą kartą ji girdi šituos žodžius; pati savęs prašo kantrybės; dangaus ir žemės maldauja jėgų; gailestis užplūsta sielą — kaip vaiko šypsena tame yrančiame pasaulyje; kartais užverda širdis, namai virsta šlykščia landyne, kur kiekvienas, kas įžengia, pasmaugiamas nejučiom. O tvardyti ji privalo: ašaros atimtų paskutinį lašą kantrybės; senis nepakenčia ašarų.

— Ko jis nori?

Ji tikėjosi tokio klausimo, bijojo pati pradėti.

— Užeiti nori.

— Kai mirsiu...

— Jokūbai! Atleisk jam.

Ji girdi tik sunkų jo alsavimą; laukia: ne, jis nepyksta, nešaukia, tik jaudinasi. Paskui tyliai, švelniu balsu jam sako:

— Jis tavęs nemušė. Tau tik taip pasirodė.

— Pasirodė?!

Jis meste metėsi ant šono; jis vis dėlto dar turi jėgų.

— Pasirodė?! Ha!.. Spartako statulą suskaldė į mano galvą!

— Spartako? Tur būt, iš viso nėra tokios statulos.

— Aišku, nebėra, kai sudaužė.

— Platono statula pati krito.

— Bepročiai! — šaukė jis — Platonas tebėra. Žiūrėk! Ten! Žiūrėk!

Ji pažvelgė, bet nieko nematė.

— Matai?

— Matau.

— Jis sudaužė į mano galvą Spartako statulą.

— Spartako statula pati nukrito.

— Pati! Ėmė šokinėti, a?

— Tu parašei scenarijų — pasakė ji, norėdama, kad jis viską teisingai prisimintų — Parašei scenarijų...

— Kokį scenarijų?

— „Žmonės be sielų“.

— A! Scenarijų? Ne! — pagalvojęs pridūrė — Nerašiau. Tokio nerašiau.

— Prisimink.

— Apysaką buvau parašęs — „Žmonės, kurie atsisakė dvasinio paveldėjimo“.

— Aš tokios apysakos nežinau.

— Nežinai?

— Ne.

— Ir nereikia. O aš nežinau tokio scenarijaus.

Vėl jis išmeigė buką žvilgsnį į lubas, sukando žandikaulius; girdėjosi švokščiantis kvėpavimas; atrodė, jis pats klausosi to savo grėsmingo kvėpavimo ir numano, kad kitiems kelia nerimą ir baimą.

Kalkėmis baltinta siena bėga pravažiuojančių mašinų šešėliai; akys merkiasi; nemiegotos naktys; daiktai ištirpsta ir vėl atgyja. Jie važiuoja traukiniu, važiuoja antrą parą, antrus metus, visą gyvenimą; plaučiai traukia dvoką, kylantį nuo prakaituotų kūnų; rausva suknelė, melsva suknelė, naktiniai marškiniai; likimas... bejėgės moters likimas...

Už lango tyliai teka Nemunas; vanduo dangų neša — šviečia ir spindi...

— Tamsybių neregiai.. — pats sau murma ligonis — Akli savo sielos vartotojai. Ha!.. Kur gyvybės šaltiniai? Išseko? Nebuvo?.. Dvasinės sausros!.. Ha!.. Tu dar čia?

— Esu.

— Gerai, Donata. Būk. Gerai... Būk! Būk!..

— Jokūbai! Negi tu negali jam atleisti? — tarė ji po pauzės — Jei jūs susitaikytumėt, lengviau būtų.

— Niekada! — sušuko jis.

— Negi tu neturi širdies?

— Širdies? Ne! Ne! Ne!.

— Oo! — sudejavo ji.

— Tylėk, Donata. Ir būk čia. Arčiau. Girdi?.. Dešimt kartų mane būtų mušęs, dešimt kartų atleisčiau. Talentą pragėrė, talentą sumynė į purvą... girdi, talentą, dangaus kibirkštį!.. Mirsiu — neatleisiu.

— Tai dėl to viskas! — nustebo ji.

— Aš neturėjau... Buvau dievo nuskriaustas ar velnio... Dirbau be talento. Sūnus! Oo!.. Visi šaukė: štai talentas. Čechovas atskrido kaip paukštis ir pasakė: tavo sūnus ne kibirkštis, o visas dangus!

— Sapnavai!

— Kodėl tu manai, kad sapnavau? Aš buvau laimingas. Viską mačiau nutviekstą didelės šviesos. Jei kas galėjo sakyti apie save: laimingas — tai tik aš. Tu negali suprasti. Laimingas buvau. O jis? Jis?.. Jis, lyg velnio apsėstas, gėrė iki beprotybės. Virto nieku, šiukšle, mėšlu. Kliesdiesiu! Putom nešvariom!

Jo veidas išbalė, akiduobės pasidarė gilios, kaip šuliniai; jose it ugnis žibėjo skausmas; jis sunkiai alsavo, duso, raminamas nenorėjo nutilti.

— „Sėdėjome prie Babilono upių ir verkėme... Ant gluosnių pakabinome savo arfas.“ Aš verkiau, kai jį išvežė gydyti. Daužėsi, draskėsi... Buvo nesukalbamas. Siaubas! Pajuoka! Beprotybė! Ašaros! Ir vėl, ir vėl tas pats. „Sėdėjome prie Babilono upių ir verkėme... Ant gluosnių pakabinome savo arfas.“

— Tiesa visai kita — pasakė ji, nežinia, ar ginčydama su juo, ar pritardama.

— Atrodė, kad stovime kažkokioje tamsoje sielvarto prispausti — toliau kalbėjo senis, nekreipdamas dėmesio į jos žodžius — ieškok savo šventojo Gralio. Visur ieškok. Visuose aistrų labirintuose. Šauk ten, šauk čia, kad girdėtų tavo balsą... Už kiekvieną tiesos žodį mokėk krauju. Tu atrasi. Negreit, bet atrasi. Atrasi, sūnau... Ir tu galėsi pasakyti: laimingasis — tai aš! O jis? Jis kliedi. Švaistosi ciniška, palaida beprotybe... Arba staiga ima žliumbti. Alkoholiko ašaromis. Aa!.. Koks sunkus kelias į nieką!.. Kiek kančių, kol nieku pavirsti! Gamta tuštumos nemėgsta. Ne! Ne! Ne! Tiesos baimė virto nenugalima melo vergija. Niekšybė susisuko lizdą... Kur palietas purvas, išduota garbė — ieškok jo pėdsakų. Sūnus! Aa!.. Ką begalima atleisti!.. „Sėdėjome prie Babilono upių ir verkėme... Ant gluosnių pakabinome savo arfas.“

Ji nušluostė jam ašaras. Veidas buvo šaltas. Ji atsistojo, norėjo eiti, vėl atsėdė, ją pagavo širpas, rankos ėmė drebėti; atrodė, kad visas oras stingsta ir darosi sunku kvėpuoti; daiktai mirga, sukasi; norėjo šaukti, bet susivaldė: nemiga, nuovargis!

— Tegū ateina jūsų sūnus — pasakė ji atsistodama.

— Tu trokšti mano... trokšti mano...

— Gana! — suriko ji netikėtai griežtai — Jei tu subeprotėjai nuo... sielvarto, nereikalauk, kad ir mane tas pat ištiktu.

Jis dar pasuko galvą ir matė, kaip ji staiga ore ištirpo. Jos žingsnių nebegirdėjo.